

DOINA JELA

Drumul Damascului

Spovedania unui fost torţionar

HUMANITAS

DOINA JELA (n. 1951) este absolventă a Universității din București, Facultatea de Filologie, prozatoare, publicistă, autoare a unui mare număr de eseuri, cronici, recenzii, interviuri, apărute în reviste ca *Tomis, Arca, Amfiteatru, România literară, Contemporanul, Familia, Observator* – München, *22, Vatra*.

În 1995, publică la Editura Humanitas romanul non-fictiv *Cazul Nichita Dumitru*, răsplătit de Asociația Internațională a Scriitorilor și Oamenilor de Artă Români, cu sediul la Washington, cu premiul de onoare pe anul 1996. În 1997, la Editura Polirom – Iași, volumul *Telejurnalul de noapte*.

În 1998, îi apare în colecția „Procesul comunismului" volumul *Această dragoste care ne leagă. Reconstituirea unui asasinat*. Cartea a fost desemnată la Tîrgul internațional de carte de la Timișoara drept „Cartea anului".

A tradus pentru Editura Humanitas *Antologia gîndirii juridice* de Philippe Malaurie, pentru seria „Procesul comunismului" a aceleiași edituri a tradus *Stalin* de Boris Souvarine, iar în colaborare, *Cartea neagră a comunismului*, coordonată de Stéphane Courtois, și *Sărută mîna pe care n-o poți mușca* de Edward Behr.

Se ocupă la Humanitas de colecția „Procesul comunismului".

DOINA JELA

Drumul Damascului

SPOVEDANIA UNUI FOST TORȚIONAR

Ediția a II-a

HUMANITAS

Coperta colecției
DONE STAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
JELA, DOINA
Drumul Damascului: spovedania unui fost torționar /
Doina Jela. – Ed. a 2-a. – București: Humanitas, 2002
264 p.; 18 cm. (Top H)
Index.
ISBN 973-50-0217-5

343.8(498)(0:82-94)

ISBN 973-50-0217-5

MULȚUMIRI

Cartea aceasta a fost greu de scris. De aceea aș vrea să le mulțumesc aici acelora care au contribuit pentru ca scrierea ei să devină mai ușoară.

Primul căruia aș vrea să-i mulțumesc este chiar editorul meu, dl Gabriel Liiceanu, cel care, și de data aceasta, a înțeles cu intuiție promptă și cu rară pasiune și disponibilitate, că o asemenea carte trebuie s-o facem noi.

Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca le datorez enorm pentru căldura și eficiența sprijinului lor în momente de îndoială.

Deși omagiat deja prin rolul de „personaj" pe care i l-am conferit, dlui profesor Fronea Bădulescu i se cuvin mulțumirile mele. Cu noblețe și atenție, m-a întărit în convingerea că această carte este necesară.

Lui Franț Țandără – cel de acum – care și-a riscat precarul echilibru în lungi și chinuitoare convorbiri, îi mulțumesc de asemenea.

Tuturor celor care au citit, înainte de apariție, această carte nu ușor de citit, Gabrielei Omăt și Angelei Ardeleanu.

Mulțumesc lui Cătălin Strat, pentru controlul științific asupra documentelor de arhivă.

În fine, mulțumesc familiei mele, fără de care toate cărțile le-aș fi scris mult mai greu sau deloc.

MĂRTURISIREA

București, 23 martie 1993

Voce I [prof. Fronea Bădulescu]: — *Sîntem în ziua de 23 martie 1993 și ați venit la noi la asociație să ne mărturisiți ce știți dvs. din experiența și din viața dvs. Vă rog să ne spuneți cine sînteți și cîteva date despre copilăria dvs.*

Voce II [Franț Țandără]: — Începutul copilăriei mele a fost foarte tragic. La 12 ani m-am dus copil de trupă la un regiment, 5 infanterie, din Giurgiu, din localitatea unde m-am născut. Aici a durat copilăria mea de trupă pînă la sfîrșitul războiului din '44, cînd regimentul s-a desființat, s-a contopit cu altă divizie de la Călărași, Unitatea 5 cu 23 infanterie. După aceea am rămas al nimănui, dormind prin gări. M-am dus, m-am angajat pe la CFR, Muzeul CFR, fost arsenalul armatei la Tîrgoviște, și am stat acolo.

Deja începea ceva, începutul comunismului. Era prin '45. Și m-am îndrăgostit așa, m-am îndrăgostit de comunism, acolo a intrat comunismul în mine. Eu, dacă am trăit prin regimente, am învățat diferite lucruri, am furat niște cearșafuri și am fost eliminat din școală, exmatriculat, mai precis, și am luat drumul Bucureștiului, am dormit prin Gara de Nord și acolo am furat, am trăit, am revenit și la Giurgiu.

La Giurgiu am fost în scurt timp racolat de niște oameni, cum să spun eu, care vrea binele, oameni fără căpătîi care vrea să facă ceva în România. Au făcut ce s-a văzut. Eu am fost alături de acești oameni, fără să știu ce vreau. Știam că sînt așa cum cîntam noi cîțiva, eram vreo

şapte–opt: „Noi nu sîntem nimica-n lume, luptăm ca totul noi să fim." Şi-mi plăceau versurile astea, simţeam că eu sînt oropsit al vieţii, şi era totul bine, decurgea bine, aveam mîncare, aveam dormit, ne-am simţit ca într-o familie, cu părinţi. Părinţii erau partidul, partidul era totul pentru mine, partidul mă creştea, mă educa şi mă forma pentru viitor, spunea că eu sînt victima burgheziei, victima trecutului.

Şi sigur că asta a durat o perioadă de timp pînă la alegeri, la alegeri am activat foarte bine, foarte bine, am fost unul dintre cei mai buni, activam serios pentru Partidul Comunist Român. Tot ce întîlneam îi şi tundeam la barbă. Mai sînt cîţiva care trăiesc, sînt în viaţă, ne întîlnim, ne vedem, ne dăm şi bună ziua, să ştiţi. Nu ştiu cît să vă spun că a durat treaba asta. A durat pînă în '47, începutul lui '47. Şi în '47 tatăl meu s-a gîndit că are un fiu şi trebuie să-l apropie de el.

Tatăl meu avusese mai multe femei, trăise în concubinaj cu cîteva femei, s-a gîndit că ar fi bine să mă aducă acasă. Avea cîteva zeci de oi, 20–30 de oi ale lui, mi-a cerut să-i îngrijesc oile. Nu voiam, dar a plîns, mi s-a făcut şi mie milă. Mi-a spus că viitorul nu este al comuniştilor, vor veni americanii, mă vor spînzura, *bă, te spînzură americanii*, să trec acasă, *treci acasă*, că nu mă are decît pe mine. E adevărat, m-au înduioşat lacrimile dînsului, am venit acasă. Întîmplarea a fost că n-a durat mult, s-a recăsătorit şi în vara aceea cît am stat eu la dînsul a ţinut încă vreo trei–patru femei, asta era în vara lui '47 spre '48, inclusiv '48.

Într-o zi s-a întîmplat nenorocirea. Eu tot mai treceam pe la partid din cînd în cînd şi auzeam: *rău ai făcut că l-ai ascultat*. Trimiseseră brigadieri la Bumbeşti Livezeni, trebuia să mă duc şi eu să activez, eu eram acuma un cioban pe lîngă oi, mă criticau, *rău ai făcut că ai plecat, ce eşti?, un amărît, un cioban*, care mai de care, m-am întîlnit şi cu un secretar, primul secretar al judeţului Vlaşca, o dată, tovarăşul Pavel Ştefan, care a fost şi membru al Comitetului Central. A fost o polemică cînd a fost înlocuit de Dej, şi eu

am participat cu niște declarații, ce să vă spun, e o poveste mai lungă.

Acest Pavel Ștefan mi-a spus: „Mă, tatăl tău ți-a stricat viitorul a doua oară, știi, o dată cînd te-a aruncat, noi te-am adus să te refacem, și a doua oară tatăl tău te-a distrus. Eu îți spun sigur, dacă ar fi fost tatăl meu, eu i-aș fi dat una în cap. Un asemenea tată e un om care nu știe ce vrea, și nu vrea viitorul copiilor, nici pentru el nu gîndește nimic, ți-a distrus viitorul." Nu prea am băgat eu la bilă totul. Am lăsat așa, să curgă. M-am despărțit de dînsul, ultima oară a fost cînd m-am întîlnit. M-am mai întîlnit cu primul secretar, Cristache Vasile, care ulterior a ajuns la regiunea de partid, prim-secretar la regiune, mă iubea foarte mult. Pentru că acest om, un om care eu am și spus să fie promovat în locul dînsului ca prim-secretar de regiune, am ținut la el, și la el, că altfel eu eram, cum să zic, cățelul lu' tovarășu' Pavel Ștefan, îi spuneam totul, ce se discută pe margini, eram un fel de informator al dînsului, tot ce auzeam, și nimeni nu se ferea de mine, din cei mai în vîrstă. Aveau multă încredere, dar eu totuși eram Iudă, îi vindeam lui acest tovarăș Pavel Ștefan. Eu vreau să fiu mai scurt: a venit evenimentul cînd s-a petrecut cea mai mare nenorocire din viața mea, și aici e nenorocirea mare. S-a petrecut în iarnă, în 7 decembrie, într-o marți, chiar marți cădea. La orele 7 a izbucnit un scandal, care pot să vă documentez, dar vreau să fiu scurt, un scandal între mine și tata, din cauza concubinei, amenințînd că să plec, m-a făcut bolșevic, *pleacă de la mine, du-te dracu la partidul tău acolo, acolo ți-e oamenii tăi.*

I-am cerut căciulă, i-am cerut să-mi dea și mie ce mai era, era iarnă, era 7 decembrie, n-a vrut să-mi dea nimic. Nu premeditasem, nu era ceva premeditat, dar în scurt timp eu am ieșit afară și mi-am adus aminte, *acest părinte m-a nenorocit, are dreptate tovarășul Pavel Ștefan, mai bine să-i dau în cap, unde m-oi duce pe urmă, m-oi duce, da' să termin o dată.* Și în scurtul ăsta timp iau hotărîrea să-l ucid. M-am dus, am luat un topor, noi ne scandalizasem un pic, dar fără agresivitate. El iese afară din casă, era întuneric,

nu aveam lumină electrică, el iese nepregătit, și-i dau ca un laș cu toporul în cap, îi dau două lovituri...

...După aceea fug repede la tovarășul Cristache Vasile și-i spun: „Tovarășul Cristache, uite ce-am făcut eu, lui tatăl meu. A avut dreptate tovarășul Ștefan. Și i-am dat în cap." La care el: „Băi, nu ți-a spus el să-i dai în cap, fii atent ce-ai să declari. Du-te repede acasă, stai acasă, că eu trebuie să chem poliția, eu dau acum telefon la poliție, dar du-te direct acasă, că într-o jumătate de oră poliția vine, hai, du-te direct acasă, că am eu grijă de rest." M-am dus acasă, nu știu precis, că n-aveam ceas, foarte repede văd o trăsură cu comisarul de noapte și cu doi sergenți de stradă.

Și m-au arestat. Nu mi s-a dat nici o palmă. De dimineață au venit cîțiva tovarăși, anchetatorul care trebuia să mă ancheteze, foarte atenți au fost cu mine, eram o victimă, nu eram un criminal, eram o victimă. A doua zi, nouă sau zece, a și apărut în ziarul local, *Vlașca liberă*, vestea. Scria în doi peri, căutau s-o scalde, am citit și eu. Am fost depus la penitenciar.

La penitenciar era director fratele lui Teohari Georgescu, Bebe Georgescu. M-a primit foarte frumos înăuntru, mi-a spus că o să plec la Văcărești, să am răbdare că multă pedeapsă nu o să am, *că sigur că da, ești nevinovat, mă, și bine ai făcut, bine ai făcut*. Eu mă simțeam foarte bine, fiindcă pentru toți eu n-am făcut o faptă rea, ci o faptă bună. Eu nu mai gîndeam că am făcut bine, sau rău, nu mă mai gîndeam că e nici bine, nici rău, nu mă gîndeam la nimic. Dar m-am simțit în largul meu, ăsta-i adevărul. Sigur, primit foarte bine, mi se trimiteau de la partid pachete, mîncare, de la bucătăria partidului, primeam de toate.

A venit timpul când trebuia să fiu judecat de Curtea de la București. În februarie 1949 m-au trimis la Văcărești. La Văcărești m-au luat iar în primire. După 2–3 săptămîni mi se anunță vorbitor. Nu știam cine vine, cu cine o să am vorbitor, m-au dus în cabinetul directorului. Acolo a venit tovarășul Pavel Ștefan. El era la vorbitor. Director era Mircescu, tov. Mircescu. El a ieșit afară, iar eu am avut o

convorbire confidențială cu tovarășul Pavel Ștefan. În care el m-a încurajat. Mi-a zis că va începe acum în primăvară Canalul, *tu iei sentința pe care o iei, să nu te superi, poate oi lua vreo pedeapsă mai mare, nu are importanță, chiar dacă n-om putea să facem noi ceva, prin grațiere și tot te scoatem, și tot trebuie să fii redat societății.* Mi-a spus, *te scoatem și chiar mai mult, vei fi reabilitat,* și chestii de-astea. *Însă,* mi-a zis, *trebuie să lucrezi foarte bine. Vezi că cineva o să vină de la Ministerul de Interne, de la Direcția generală a penitenciarelor, eu am vorbit, ai să fii bine primit, cred că de mîine o să treci să lucrezi undeva, pe la bucătărie, pe la popotă.*

Aveam încurajări din toate direcțiile, m-am simțit foarte calm. Și la Văcărești nu mai eram un deținut, nu mai eram un străin. M-am simțit doar privat de libertate, în rest aveam de toate. A durat puțin timp și am trecut la bucătărie. Mi s-a dat o secție la politici, să dau mîncare. Mi se spunea cum să dau mîncare: puțin ulei, care îl dădeau și la dreptul comun, și puțini cartofi, puțină fasole. În rest, zeamă lungă. Le făceam un cazan. Din șapte cazane, unul era pentru politici. Misiunea mea nu era numai asta. Mai intram, ce vedeam trebuia să spun. Supravegheam nu numai deținuții, ci și pe gardieni. Ce observam trebuia să spun, informam cu probleme politice, fiindcă vechea gardă nu se schimbase, erau vechii gardieni. Mi se spusese că ăștia erau oameni care au lucrat cu regimul trecut și vor fi înlocuiți, deci trebuiau supravegheați – cu cine iau contact, ceea ce putea să vadă fiecare. Căutam să-mi formez și eu niște informatori tot din rîndul deținuților de drept comun. În felul ăsta puteam să aflu despre fiecare gardian cum acționează el pe secție, cu cine are contact dintre plantoane. Și plantoanele jucau un rol foarte important în penitenciarele din România.

Asta a durat pînă în mai, cînd am fost condamnat. Am primit 13 ani cu drept de recurs, dar n-am mai făcut recurs, fiindcă așa mi s-a spus, să nu fac recurs, să renunț. Pleca după condamnarea mea o cursă la Canal. N-am reușit să plec cu prima cursă care a plecat de la Văcărești, am plecat cu a doua, de la Aiud, tot cu criminali. Numai criminali

se alegeau, să știți, era o tactică și asta. Eu mai tîrziu mi-am dat seama cînd am văzut care au plecat primii, ce fel de oameni.

Noi am mers toți în centru, la Poarta Albă, după care ne-am despărțit. Eu am mers la Tașaul, la Capul Midia, pentru lucrări de baracamente. Ni s-a spus: „Vom aduce deținuți politici și voi veți fi brigadierii. Veți fi cei mai competenți, serviciul tehnic, autoconducere, voi conduceți administrativ, tehnic, absolut, tot, dar trebuie să alegeți dintre voi pe cei mai buni. Vom avea presă." Adevărul, că nu era presă, noi scriam un articol de fond, aveam acces la întreg ziarul, dar scriam articol de fond, în care scriam cu tovarăși, cu agricultori, tot ce era, din *Scînteia*. Așa am început, am făcut un comitet cultural de presă format din oameni ca și mine. Adică vreau să spun, chiar dacă erau mai pregătiți ei, dar nu erau moralicește-moralicește, nu erau mai ceva ca mine, ci tot la nivelul meu. Eu aveam patru–cinci clase, ei aveau zece–douăsprezece, dar erau compromiși, se cunoșteau, se compromiteau.

Și a venit momentul să alegem trei brigadieri. Eu l-am propus pe Stănciugel Marin, un țigan, „Hercules", s-a auzit de el, s-a vorbit peste tot. El e mort, acum, dar acest Stănciugel a fost unul dintre cei mai buni torționari, cei mai puternici torționari ai penitenciarelor, desigur că a fost ajutat și de noi, de pe margini, cu concursul direcției, fiindcă la direcție era un educator Nicolau, care acest educator Nicolau ne dădea mînă liberă nouă și ne spunea fiecăruia că ne dădea. Adică tot ce se confisca de la politici ne dădea nouă, la unii nici nu le mai luau ei, noi le luam și le împărțeam între noi. Mai luau și milițienii puțin, dar cu frică, să nu simtă. Era acest Timofte, comandant, venit după înlocuirea lui Duman, că Duman ăsta a fost un comandant de gardieni, pe la Doftana, ne șoptiseră gardienii, a luat contact cu noi, cu cîțiva, vreo patru într-o seară, domnul colonel Constantinescu, Marin Constantinescu, ăsta ne-a spus ce avem de făcut.

Ni s-au trasat sarcini pe cap de om. Două comitete a făcut din noi: un comitet secret, din care făceam eu parte,

cu cîțiva oameni pe care mi-i alesesem eu, pentru a supraveghea comitetul celălalt. De fapt, noi, care supravegheam, noi știam ce execută, eu făceam parte și din comitetul ăla, supravegheat, dar aveam eu un altul cu care-i urmăream, tot ce făceau. De exemplu, era un comitet cultural în care era actorul Mircea Șeptilici, Horia Căciulescu, era Niculiță Teodoru, mai era compozitorul Jean Ionescu, muzician bun, și alții pe care-i cooptasem. Și ăștia trebuia să scrie scenete, tot ce trebuia să scrie, și eu trebuia să văd. Vedeam și eu, de exemplu o piesă care s-a scris, *Muncitorul Sam*; era: *hopa sus ca malagamba,/ hopa sus, nu sta degeaba,/ hopa sus, într-un picior,/ domnule exploatator,/ că acum e rîndul meu,/ ca să te mai joc și eu.* Piesa aceasta o jucam eu, ca pe urmă tot eu să fiu mustrat că nu mi-am dat seama că ăștia și-au bătut joc de comuniști, adică i-au ales, *nu ți-ai dat seama*, zice, *cît de inteligent ești.*

Eu nu eram atît de inteligent, dar eu mă făceam că sînt. Unu a zis: „Stai să vezi ce le fac eu acum, că-i scot cu marșuri afară, îi scot cu marșuri." Am făcut niște compoziții, eu am făcut niște favoruri, să nu mai iasă cu lopata la spinare: *domnu' Feinstein, îmi scrii aici marșuri pentru deținuți.* Eu am jucat o piesă și am fost mustrat și de domnul colonel Constantinescu, și de domnul colonel Crăciun. A venit și Albon, era unul Albon, ofițer de securitate, am avut ocazia să-l primesc și pe dînsul la arest. L-am primit, dar pe el îl supravegheam prin evrei. Aveam niște contacte cu evreii, prin niște fițuici, prin Banu Zaharia, așa s-a descoperit, e mort săracu, el a spus mai multe despre Albon.

Aici, la Canal, am început să lucrez foarte bine, foarte bine. Îi dădeam lui Stănciugel sarcini precise. Omul venea obosit, deținutul, ca să vedeți cît de inconștient eram, am dat la fiecare brigadă ordin să cînte: *Noi sîntem coloniști din Poarta Albă / și am venit ca să muncim și să creăm, / să fim mîndri, coloniști, de ceea ce lucrăm și realizăm,* erau versuri cu melodii, și chemam la întrecere pe cei din Tașaul. *Frații noștri din Tașaul* era alt marș. Erau marșuri patriotice, mobilizatoare, noi construiam ceva pentru țara asta. Așa gîndeam eu. Era obositor, nu ieșea nimic, nici un sunet

din gura deținutului, înainte. Și acum, la ieșire, comandantul era foarte încîntat cînd m-a văzut cum ies brigăzile cîntînd încolonate, și cu cîtă mîndrie cîntau versurile deținuții politici.

A durat asta pînă în '51 cînd eu trebuia să plec la Culme. Un timp scurt am să stau la Culme, mi s-a spus. Dar acolo am primit sarcină că trebuie să plec la Spitalul nr. 9. Nu știam ce e Spitalul nr. 9, a venit și mi-a explicat un căpitan, care atunci l-am cunoscut pentru prima oară. M-a luat într-un cabinet al comandantului și mi-a explicat ce trebuie să fac acolo. Am să trăiesc bine, mi se aduce totul și nu stau decît perioade, decît cîte 30 de zile, 35 de zile maximum, și pe urmă plec în alte penitenciare, și în '52 voi fi eliberat. Așa mi s-a promis, *și chiar tovarășul Teohari Georgescu o să vină să te vadă, și ai să fii grațiat. Pe parcursul anului '52, pe la jumătatea anului, ai să fii grațiat*. Așteptam, dar parcă nu credeam eu, cum așa, repede, să-mi dea drumul, să fiu grațiat.

A durat foarte puțin timp, a venit un alt căpitan. Tot în uniformă a venit căpitanul ăsta și a spus că merg la Văcărești. Acolo, cînd am ajuns, au venit cu doi civili și m-au întrebat dacă am văzut în viața mea cum se manifestă un bolnav psihic. Sau, mai pe înțeles, un nebun. Eu zic că am văzut nebuni destui, în copilărie, era chiar la noi în Giurgiu. — *Și ai văzut cum se manifestă?* — *Păi diferiți, am văzut.* — *Ai să mergi acolo, dar ai să faci înainte niște exerciții cu noi, aici. E treaba să descoperim ceva la nr. 9, și tu trebuie să ne ajuți.*

Spitalul Văcărești nu avea secție de neuropsihiatrie, și eu fără să-mi dau seama, m-am pregătit într-un fel. Ei au spus că e foarte bine, am corespuns, *joci foarte bine teatru*. Trebuia să nu mă descopere că nu sînt bolnav mintal. Am mers acolo. Pentru prima oară, cînd am intrat, am întîlnit un plutonier pe coridor, și m-a băgat la o celulă de comun. Eram patru în celulă, dar nu mi-a convenit, am stat pînă la ora zece, cînd au venit trei cetățeni în civil și mi-au spus că nu e locul meu aici, eu trec pe aripa din dreapta. Clădirea era într-o formă de *leu*, aici, în fund, spre uzina electrică,

erau cîini, erau șoareci în spatele clădirii, cobai de experiență. Și m-au mutat într-o celulă, dar ce se întîmplă, erau toate patru celule goale, se pregătea ceva, și eu singur într-o celulă m-am simțit mai bine. De fapt, aveam nevoie de liniște, cîteva zile, dar acești trei necunoscuți mi-au spus că *mîine seară, astă-seară nu, dar mîine seară ai de treabă. — De ce? — Vin niște indivizi care au omorît niște ostași, au tras în ei, au împușcat niște ostași în munți, și vom face anchetă împreună, chiar dacă nu venim noi, vine altcineva, ai să participi și tu. Știi ce ai de făcut.*

Dar nu știam nimic. Ei mi-au spus: *Știi ce ai de făcut,* dar eu nu știam nimic. Și au apărut a doua seară alți indivizi. Au venit mai devreme, la ora 11. De-abia au venit, și o dubă – am văzut chiar eu, o *pragă,* dubă, că așa erau, *prăgi* – o băgau cu spatele, și au coborît cu ei. Pe picioare au coborît, deținuți, patru la număr, i-au băgat înăuntru și i-au condus separat, doi într-o celulă, și doi într-o celulă. Eu eram singur într-o celulă, în celălalt capăt, și m-au chemat la ei, *vezi că începem cercetările. Ni s-a spus că tu știi metoda, tu știi cum trebuie să le scoți din gură tot adevărul.* Deci că trebuia puși la tortură. Nu știam nimic cum să procedez cu ei. — *Domnule, nu mi s-a spus nimic, n-am discutat nimic, cum să procedez, atît am auzit, că trebuie să vin aici. — Nu ți-a spus, zice, tovarășu Cocoș ce ai de făcut?* Acest Cocoș eu nu l-am văzut în viața mea. Care din cei cu care am discutat era Cocoș nu știu, că nu s-a recomandat nici unul cum îl cheamă. Zic: — *Nu-l cunosc pe acest Cocoș. — Înseamnă că n-am făcut nimic, totuși trebuie să facem ceva, trebuie să acționăm, de aici nu plecăm fără să scoatem de la bandiții ăștia ceva din gură.*

Și au început ei cercetările, dar a început unul să zbiere, și a venit milițianul care a spus: — *Domnule, opriți tortura, aici nu se torturează, nu aveți voie, bolnavii trebuie să fie liniștiți, ați agitat celulele, uite, bolnavii nu șade liniștiți.* S-au oprit. Ei au plecat, dimineața a venit altcineva din direcție, a venit cu Constantinescu, și mi-a spus ce avem de făcut. Totul trebuie luat de la cap, și Cocoș ăsta, care am spus că s-a recomandat Cocoș, a făcut un plan de anchetă, și

a oprit totul, ca să înceapă discuțiile cu alți ofițeri de securitate. N-a durat mult, după o săptămînă a venit aparatură. Această aparatură...

[Pauză și întrerupere pe casetă, și întrebarea lui Fronea Bădulescu] — *Acum spuneți cum ați fost dvs. instruit la secția specială a Spitalului 9.*

...Păi tocmai asta este, primii care au venit n-au fost capabili să mă instruiască, n-aveam specialitate, nu anchetasem în viața mea, nu știam, am fost anchetat, dar nu anchetasem. A apărut o doamnă, în jur de patruzeci de ani, asta m-a inițiat. A adus unul, a trebuit o aparatură, adică un scaun de tortură, unde se legau de mîini, de picioare, nici nu știu cum se numește, s-a adus scaunul ăsta, dar trebuia omul care să folosească de...

...Exista unul, Banu, un deținut de drept comun, care era incurabil, și nici nu mai era conștient, și era și-n comă. Și a zis că-l sacrificăm pe ăsta să-mi arate mie cum să dau loviturile cu creionul. Un creion lung neascuțit, cu care loveam peste testicule. Îmi arătau cum să lovesc, să bat în dreapta, să lovesc numai un pic. După circa zece minute, să mai lovesc, dar dacă nu spunea el între timp ceea ce trebuia. Adică ceea ce anchetatorul care stătea la masă îl întreba. Era și o măsuță mică, pe lîngă acest pat.

Nu erau pacienți, erau deținuți veniți normali, și erau majoritatea tineri, toți erau întrebați de armament, să dea informații de organizații subversive, adică „Sumanele negre", ce cunoșteau din sate, orașe, prieteni, amici, camarazi, tot trebuiau să spună. Aici era durerea mare că am venit. După ce mi-au arătat cu deținutul ăsta, eu totuși nu știam, trebuia pe parcurs să învăț. Doamna mi-a spus: *pe parcurs ai să devii expert*. Am devenit expert după doi–trei, fiindcă în fiecare seară, după ora 11, începeau cercetările, și dura pînă la 4–5 dimineața. Dar nu le dădea drumul la milițieni, garda de noapte pleca, și venea garda Securității, nu mai era a penitenciarului. Dimineața venea garda la 6, se schimba cu adevărat, venea garda penitenciarului, și nu era o gardă stabilă, unii nu-i mai vedeai.

Primul om la care am experimentat a trăit puțin după aceea. Dimineața a intrat în comă, n-a mai vorbit nimic. I s-au umflat testiculele, s-au înnegrit, s-au umflat extraordinar, n-am cum să vă spun. A doua seară ăsta tot mai trăia, dar l-a luat de aici, că trebuia să-l ia, să nu vadă cineva, nu știu, că toți aceşti cu testiculele umflate îi lua aceeași *pragă* care-i aducea, aceeaşi dubă, acelaşi şofer, veneau cinci, şase. Dar unii spuneau ce spuneau, alții nu, și spunea, *dă-i mai tare, mă, loveşte mai tare*, și loveam, într-adevăr, mai tare, de multe ori aveam o satisfacție, ca să vă spun sincer, devenisem un automat, un robot, fără creier, fără nimic... Sau eram un paranoic, un schizofren, nu mai știu ce eram, lucram la disperare, trăiam bine, aşa vedeam eu, și ăștia erau duşmanii poporului, trebuia să-i lichidăm.

Aceşti oameni, anchetatorii ăştia veneau două seri, trei seri, probabil că erau clienții lor ăştia, nu pot să știu, dar eu eram al tuturor, eram permanent. Dar ce se întîmplă, că eu am plecat, și schimb n-am văzut, la o lună jumătate, cînd am venit, că am cerut pe urmă să plec tot pe Canal. Am început să lucrez în '51, am plecat acolo: iar simulam în penitenciare. Vorbeam aiurea, credeam eu că sînt bolnav, şi zic: aşa se manifestă boala, nu-mi făcea tratament. Îmi dădeau şi siringi, aveam siringi la mine, *fă şi tu un tratament, dacă se simte rău îi faci o injecție*, dar injecția mea îi era fatală, îi făceam o injecție cînd făcea spume la gură. Pacienții mei de aici, eu eram doctorul lor, nu am văzut deschizînd o uşă doctorul Tomorug, sau sanitarul, eu deschideam uşile. Ce se întîmpla ziua ei nu ştiau, ei aveau treabă pe aripa lor, pe aripa unde acționam eu n-aveau treabă. Dar totuși mă cunoştea sanitarul, dar nu mă întreba ce-i cu mine, mă vedea în halat, dar nu mă întreba, știa că sînt deținut, știa și Tomorug, nu știa ce lucrez acolo. Tomorug m-a întrebat o dată și mi-a dat o fişă. Cînd i-am spus. *Păi*, zice, *astea sînt consecințele, tu ai omorît pe taică-tu, aşa se manifestă boala*, dar n-am înțeles despre ce e vorba. *Şi în situația asta*, zic, *mi se face tratament, ceva*? *Ce tratament*, zice, *tratament îți faci tu singur*. Asta a fost ultima discuție cu el. Nu stăteam acolo decît 30–35 de zile, nu suportam

nici eu mai mult, plecam la relaxare, în penitenciare, unde vream eu chiar.

Dar ce s-a întîmplat, ultima dată am lucrat la o colonie, Culmea. Acolo mă împrietenisem cu un fost comunist, ca și mine, fost ofițer, și zice: *m-au băgat la pușcărie ăștia*. Aici a fost problema, că eu i-am pus cătușe lu' ăsta la mînă, și el mi-a cîntat *Zdrobite cătușe în urmă rămîn*, și-i spun lu' comandantul Iosipescu: *Domnu' comandant* (dar nu-mi aduc aminte, ce grad avea, căpitan, da, dar nu căpitan din armata trecută, căpitan din muncitor, îl făcuse căpitan, devenise un antipartinic și un critic aspru al comunismului), *domnu comandant, căpitanu zice că zdrobite cătușe în urmă rămîn. — Păi, mă, tu i-ai pus cătușele-n față, pune-le, mă, la spate, are și el dreptate, mută-i-le, că așa este, el cîntă bine, pune-i-le la spate, și bagă-l cu țiganii acolo*. Erau doi țigani într-o carceră, eu n-am putut să-l bag acolo, au venit doi gardieni: *a spus domnu comandant că trebuie să-l băgăm acolo*, și acolo săracu i-a venit rău lu' căpitanu', și a doua zi acest căpitan s-a dus în sîrme, l-a împușcat paza. À scris un bilet, parcă l-am avut pe conștiință, fiindcă toată noaptea mi-a strigat: *spuneai că nu iubești comunismul, ești un laș, nici nu știi ce vrei*. Probabil că ăsta a trezit în mine ceva. N-a scris nimic despre mine, pentru că procuratura din Constanța a făcut cercetările, nici nu știu ce-a scris despre mine, nici n-am întrebat, dar pe mine m-a mustrat prea mult conștiința despre acest căpitan care a murit pe sîrme, ziua, la ora 11. Și atunci cînd eu trebuia să merg, nu mai îmi venea să plec, eram cu conștiința mai încărcată ca de tatăl meu, știți, ce-i făcusem eu lu'ăsta. Fiindcă una vorbisem cu el, alta făceam. Acum urma să plec din nou, și atunci eu am căpșunat și am tăiat un brigadier cu cuțitul, unul Badea se numea, profesor de fizică, care făcea pe primul brigadier. L-am tăiat, cu intenția de a mă duce undeva, de a fi condamnat, să scap, să nu mă mai duc acolo, la Numărul 9.

Am făcut toate astea fiindcă mi se promitea că voi fi un om complet reabilitat și cu drepturi depline, adică dreptul de a deveni și membru de partid, să revin în sînul

Partidului Comunist Român. Și-n afară de asta, aveam privilegii, aveam zonă limitată, de pildă, într-o închisoare puteam să plec pentru 2–3 ore și reveneam, primeam colete, tot ce se confisca, îmi alegeam tot ce-mi plăcea, țigări, nu suferam de lipsa țigărilor, bani, de exemplu aveam nevoie de femei, tot din deținute, aduse de la Văcărești, erau isterice, toate astea pe timp de noapte, mi se acordau niște facilități, nu pot să neg.

Dar acum să revin la Culme. Aici, cînd am revenit, după ce v-am spus că nu mi-a mai convenit să mai lucrez, nu știam ce să fac, cum să mă întorc să nu mai lucrez pentru ei, să scap, aici este toată drama. Am găsit soluția, îl tai pe ăsta, tot a făcut rău, era un informator, le făcea rău la deținuți, aici erau numai de drept comun și erau pentru cote, țărani care erau condamnați cîte zece ani, cincisprezece ani, chiaburi, nu erau oameni care nu aveau de unde da, aici am găsit momentul că eu trebuie să-l lichidez pe Badea, toată colonia mă cunoștea că sînt bolnav mintal, știți. Am apelat la un deținut politic care știam eu că avea cuțit, erau cuțite lucrate prin colonie, i l-am cerut, nu era de acord ca să-l omor, mi-a spus numai să-l sperii, *las că-l înțep nițel*, dar eu eram hotărît să-l omor, *contopesc cu aia, cu aia, o să mai îmi dea, nu mult, totuși, pentru el o să-mi dea puțin*. Și așa am hotărît într-o zi. L-am atins, dar el a fugit și, prin spate, l-am ajuns din urmă, că era mai greoi, și n-am ținut cont să dau în stînga, am dat în dreapta, și i-am perforat plămînul. L-a dus la spital, pe mine, gata, m-au prins gardienii, milițienii și m-au băgat în fiare. Eram foarte periculos, dădeam și în ei, dar altfel dădeam, mă știau și milițienii de frică, de stăpîn. A doua zi de dimineață, asta s-a întîmplat duminica, rețin bine, era duminica între 10 și 11, iar luni la ora 9 a sosit Drăghici la Culme. A deschis ușa un plutonier, și Drăghici s-a uitat la mine fără să schițeze nici un gest: — *Ce caută ăsta aici dacă e nebun, ai tu secție de mintali aici, știi unde e locul lor? — N-am avut dubă, nu știu.*

Ceea ce am omis să spun este că Drăghici mă cunoștea de pe timpul lui Teohari Georgescu. Numai după ce luase

el conducerea, de două ori vorbisem cu el în prezența lui Constantinescu, și-mi promisese și el că mai stau un an de zile, a aranjat el pentru grațiere, și-mi găsește ceva în Direcția generală a penitenciarelor, în orice caz în Ministerul de Interne, dacă nu, în construcții. Eu învățasem zidărie, *cel puțin construcții, tot în cadrul M.A.I.*, ei tot vrea să mă țină pe lîngă ei. El mă cunoștea foarte bine, ca fizic, ca om, știa că trebuíe să ajung acolo, dar să nu mai ajungă să-mi facă mie proces, așa că m-a trimis la Nr. 9. M-am mai întîlnit cu deținutul ăla, s-a făcut bine la Constanța, n-a avut nimic cu mine, nici eu cu el, l-am văzut sănătos și pe picioare.

Acum, la Nr. 9, într-o seară, Drăghici a venit: — *Mă, fir-ai al dracu, cine te-a pus să-l tai, mă, stai mă, liniștit, nu te potolești?* — *Păi,* zic, *ai dracu, dacă nu mă lasă-n pace, din nebun nu mă scotea.* — *Păi,* zice, *nu ești nebun, mă, nu ești nebun? Dacă-l face pe unu pocăit, trebuie să se supere că-i pocăit? E pocăit, mă! Dacă-l face pe unu bolșevic, e bolșevic, mă, dacă-l face pe unu comunist, e comunist, mă! Dacă-l face pe ăla țărănist, ce, trebuie să se supere că-i țărănist?* Și atunci, pe mine iar m-a zdruncinat ceva, adică dacă mi-a spus cuvîntul nebun, ești nebun, sînt nebun. Ei, și-am schimbat calimera: nu mai lucrez.

Și-am început să-mi fac eu strategia mea de nebuneală, de adevărată nebuneală. Și am luat-o pe nebuneală, că nu mai suportam nici gardieni, nimic, veneau anchetatori diferiți, să stea de vorbă cu mine, pînă cînd a renunțat la serviciile mele, dar totuși, pe mine mă frămînta ceva, fiindcă duceam lipsă de libertate, nu mai puteam să ies, nu mai puteam să merg la bucătărie, la spital. Într-o seară m-a lungit tot pe scaunul unde torturam eu, și mi-a făcut o injecție în venă, niște combinații. M-a luat niște temperaturi, nu mai puteam, am intrat în comă, atunci am văzut că mi-am pierdut memoria. Transpirat leoarcă – dar mă mutaseră pe pat, și aici trebuia să gîndesc ce trebuie să fac. Mi s-au mai făcut trei stricnine, ce le făceam eu celorlalți, dar eu n-am murit, ei mureau. Eu știu, dacă m-au vindecat?, dar am plecat.

N-am mai dus-o bine, se degajaseră de mine, dar nu mai lucram. Pînă cînd l-am întîlnit pe Timofte, ca inspector de penitenciar, a venit la Poarta Albă, era unul Cornățeanu: — *Mă, cum te simți?,* — *mai bine,* — *dar care e situația ta, cum e cu tine, e ceva deosebit?* Am stat numai cu el între patru ochi, deoparte. Zic: — *Aş avea nevoie de ajutorul dvs.* — *Da, mă, da tu ai făcut nişte nereguli, pe la Culme, pe unde le-ai făcut, nu mai corespunzi cum corespundeai la început.* — *Ba da, că am făcut tratament la Nr. 9, am avut o scăpare, dar acum mă simt mai bine, aş putea să lucrez.* — *Bine, o să te vadă tov. Constantinescu.* Și a venit Constantinescu la mine, la Văcărești, și i-am spus de ce nu mai lucrez. — *Mi-ați promis că ies, a trecut '52, sîntem la sfîrșitul lui '53, și cred că pînă n-oi face întreaga pedeapsă nu mă lasă.* — *Dacă tu ai să fii băiat bun,* zice, *să mă înțelegi pe mine,* zice, *eu îți promit că la anu' ești liber.* — *Da, domnu, eu v-am înțeles tot timpu'.* — *Mă, tu ai fost băiat bun cu mine, tu m-ai înțeles tot timpu', da de data asta ce-ai făcut, ce-ai făcut de te-ai schimbat complet?...* Nu i-am spus ce-aveam în capul meu, că aş fi vrut să mă retrag undeva, să stau liniștit, vedeți, eram obișnuit să am țigări, să am toate, n-am putut să stau așa ca orice deținut, pe mine n-avea cine să mă caute de acasă, eu nu primeam colete, coletul meu trebuia să mi-l iau de la Securitate, de la partid, aici am simțit că trebuie din nou să acționez cumva.

A venit Crăciun, colonelul Crăciun și mi-a spus din nou că e nevoie să merg la Ministerul de Interne. Și am lucrat acolo, la Ministerul de Interne, la subsol, la celulare, nu pot să știu în care sediu, fiindcă m-a dus cu duba, numai la subsol, am stat acolo o lună și jumătate. Asta în iarna lui '54, și tot aici, cu anchetatorii lucram, numai cu anchetatori. Aici mă cunoștea pe mine un fost deținut de drept comun, spărgător, Jidic se numea, acum era, eu nu l-am văzut cu grade, dar se zicea că fusese maior, acum se zice că ar fi fost avansat colonel. Și Jidic ăsta avea o stimă pentru mine, avea o simpatie, stimă n-aș putea să zic, avea o simpatie, acționam așa, le făceam jocul lor, mi-a spus că a vorbit cu Drăghici, care e supărat pe mine, *tov. ministru*

e supărat pe tine, și eu am să-i spun cum acționezi, că ai lucrat cum trebuie, răspunzi bine la întrebări, ți-ai revenit, a fost un șoc, a trecut, cum te simți? — Slavă domnului, mă simt bine. — E bine, zice, *vezi că o să pleci acum la Aiud.*

Eu nu voiam acolo, Constantinescu nu voia să mă ia acolo, avea niște treabă pe dube, voia să lucrez 30 de zile pe dube. Era treaba vara, la căldură, erau chiar în pielea goală, eu trebuia să stau pe culoar, aici era treaba, că unii cereau înăuntru, îi băgam la celulă, de exemplu, nu toți șefii de dubă aveau sufletul să facă ce trebuia, erau mai omenoși, asta pot să spun, dar pe dubă ei aveau nevoie de duri, pentru că în momentul cînd începeau să vocifereze urlau în stații, cînd era oprirea, și trebuiau scoși afară și potoliți, să-i izolăm, le mai ardeam loviturile ca să-i potolim, nu-i potoleau ei, îi potoleam eu, și nu eram numai eu, ci doi, era unul mai dur, Filip, din părțile Olteniei, a scăpat înaintea mea, alții au scăpat mai repede. Eu, care credeam că o să fiu primul, am fost ultimul, am avut niște întîrzieri, niște opriri la ei, ăștia au lucrat mai intens și continuu, fără să facă opriri. Ei aveau o nesiguranță în mine. Am lucrat foarte bine, dar i-am dus și eu de nas, n-aș putea să spun că i-am dus de nas că le-am făcut servicii, sacrificiul meu.

Și a hotărît Drăghici să mă grațieze. Mi-a dat o cerere de grațiere pe care să i-o trimit cu poșta de la Giurgiu, o cerere făcută în numele lui mama, cine-o compusese, nu știu, „fiul meu", „mama mea", care habar n-avea de mine, *fiul meu, doresc să fie, a fost cuminte, a suferit,* motivații de genul ăsta. Și pe baza asta, dar a mai durat și asta vreo șase–șapte luni, am fost eliberat pînă la urmă. Asta a fost în '55, cînd m-am întîlnit cu Drăghici, el m-a căutat, și am făcut niște treburi bune, care mi-e și jenă, nu pot să le zic, secret este, am făcut niște treburi bune, bune pentru ei, poate că cineva se întreabă, eu sînt autorul tuturor faptelor. Dar toți, toate cadavrele, toți morții, o să-i am eu în spinare, eu răspundeam de toate? Ei pot să se lepede, că ei nu știu nimic, nu au dat ordine, înseamnă că eu am făcut totul, eu am dat ordin, eu am executat, eu am fost totul,

ministru de Interne, director general de penitenciare, șef de escortă, tot? Asta vă spun, că nu pot să spun totul, dar am pe conștiință mult, am mult pe conștiință, ei n-au nimic, eu am, le-am luat eu asupra mea, toate, și ale lor, ei sînt foarte curați, acum ce să vă spun, că după ce am venit de la Dumbrăveni, unde tot în misiune fusesem, am venit în Văcărești unde n-am mai lucrat nimic, eram oarecum dezorientat, nu mai știam ce să fac, altfel aș fi vrut să trec mai bine în dreptul comun, să nu mai fiu cu politici, să-mi fac toată pedeapsa, începusem să mă resemnez cu ceea ce era la dreptul comun. Și am mers de la Dumbrăveni la Văcărești, și de la Văcărești mă trimite la Canal, la Poarta Albă, fără nici o misiune, m-a băgat într-o baracă unde erau diferiți recidiviști, și de toate felurile, și inapți, și de toate, asta în '55.

După-amiază, cînd trebuia să-mi iau pătură, gamelă, tot, mă duce la poartă, și să merg la liberare, să dau în primire. Abia le luasem, să dau în primire din nou. Nu-mi venea să cred, nici nu mai credeam că am fost grațiat, credeam că mă trimit în altă misiune, nu mai voiam să plec, *lăsați-mă că nu mai vreau. Stau și eu măcar o săptămînă* – și *Cornățeanu*: — *Am văzut deținut care nu vrea să plece. Am trăit să văd și eu un deținut care nu vrea să plece liber.* Adevărul e că adresa asta mă căuta de o lună, dar nu mă găsea. Și a venit fulger. Seara m-a descarcerat și mi-a dat biletul de eliberare și o anexă, să mă prezint la Ministerul de Interne, în ziua de 3 ianuarie. Asta se întîmpla pe 24 decembrie, în ajunul Crăciunului.

Urma sărbătorile, și pe 3 să mă prezint la Ministerul de Interne. Eu nu scosesem buletinul populației. Pe 3 m-am dus la Jidic ăsta. Am intrat cam greu, că nu mai aveam nimic la mînă, la ce cameră, am întrebat de colonelul Jidic. Ăsta a coborît și mi-a spus: — *Vezi să te duci să-ți scoți buletinul de identitate, pentru angajare.*

M-au trimis să lucrez la Secția a 5-a psihiatrie, și aici era unul, Octav Mahler, profesor de pavilion și șef de salon la agitați, și doctor era, la Elias, evreu. Nu știam de ce mă duc acolo. De-abia la ora 10 jumătate a venit un civil și

a întrebat: — *S-a prezentat ca pacient Țandără de la Giurgiu?* — *Eu sînt*, am răspuns. Mi-a făcut internarea acolo, procuratură, trimisă adresă: o înscenare. Acolo era un șef de gară de la Pitești, mi s-a spus numele, mi s-a spus unde e, în ce pat, eu eram expert, să-l înnebunesc pe ăsta. Și mai era un avocat. Și era și unul din Giurgiu. Aici a fost durerea, că m-a recunoscut, era bolnav din bătăi, din torturi...

Nu mai știam ce să fac aici, era foarte greu, dar a fost deștept profesorul care m-a chemat să-mi facă fișa. I-am spus corect ce-i cu mine, ce-am făcut, ce-am fost, m-am eliberat, cinstit. — *Și acum cum te manifești? Dacă crezi că n-ai nimic și nu vrei să te îmbolnăvești, noi aici avem electroșocuri, avem de toate.* Mi-a fost teamă. A urmat ca să vină tot ăsta care mă instruia de la Securitate: — *Bă, n-ai avut cap, trebuia să iei cinci mii de lei de la mine azi, dar ai declarat tot.* Profesorul mi-a spus: — *N-ai nimic, ești un om perfect, ai o nevroză, stai acasă, nu e problema să fii internat, să fii cuminte, să nu te mai abați de la etică, lucrează o meserie mai retrasă, să nu fii în contact cu colectivitatea, să fii mai separat,* mi-a dat niște sfaturi.

Și așa m-am retras din viața asta a mea zbuciumată, și am trăit pînă astăzi.

[Pe eticheta lipită de casetă, scrisă cu pix, cu o pastă roșie, se află data și o iscălitură clară: *Țandără Franț*.]

ÎNTÎLNIREA

În Damasc era un ucenic numit Anania. Domnul I-a zis într-o vedenie: „Anania!" „Iată-mă, Doamne!" a răspuns el. Şi Domnul I-a zis: „Scoală-te, du-te pe uliţa care se cheamă Dreaptă şi caută în casa lui Iuda pe unul zis Saul, un om din Tars. Căci iată, el se roagă."

(Faptele Apostolilor, 9, 10–11)

— În Univers nu există nimic fără cauză. Dacă ceva se produce acum aici, vizibil sau invizibil, este fiindcă altceva, vizibil sau invizibil, de aici sau din altă parte, l-a făcut să se producă. O frunză care se desprinde şi cade, gheaţa care se topeşte, trezirea bruscă din somn a cuiva, apariţia unei mici pete pe suprafaţa netedă a pielii. Un cutremur, o inundaţie, o recoltă abundentă de grîu, o invazie de insecte. Toate fenomenele din universul vizibil şi invizibil sînt supuse unuia şi aceluiaşi principiu al cauzalităţii. Şi totuşi, lumea este plină de miracole pe care mintea noastră nici nu le mai înregistrează.

Puteţi dumneavoastră să-mi spuneţi cum se face că lumina trece prin geamul acesta, şi nu trece prin această parte a compartimentului nostru care e făcută din lemn, sau din carton presat, sau din tablă? Sau de ce nu trece ea prin corpul dumneavoastră, prin care trec, dimpotrivă, razele X, permiţîndu-i medicului să vadă ce aţi mîncat de dimineaţă, sau pe grănicer să vadă prin peretele valizei ce avem între bagajele noastre cînd le prezentăm la vamă? De ce lumina, care e energie, nu trece prin suprafaţa aceasta de placaj, ca să pot vedea ce e sub ea, deşi prin aceeaşi suprafaţă de placaj energia magnetică trece? Adică, atunci cînd pun deasupra pilitura de fier şi dedesubt o bucată de magnet, pilitura se plimbă cuminte deasupra, după cum plimb eu dedesubt magnetul. Magnetismul este şi el tot o energie, ca şi lumina.

Altă minune. Lumina este corpul care se propagă, se mişcă în Univers cu cea mai mare viteză, trei sute de mii

de kilometri pe secundă. Dar există ceva care se mișcă, se propagă cu o viteză încă și mai mare. Gîndul dumneavoastră, doamnă! Iar aceasta este o minune, cu care ne-am obișnuit și n-o mai sesizăm. Datorită ei, dumneavoastră puteți fi cu mine aici, în acest tren Giurgiu–Ruse, și vă puteți gîndi, privind pe geam, la luna, care n-a dispărut încă de pe cer și care e imens de departe, în spațiu, sau la familia dumneavoastră, care e mai puțin depărtată, dar e tot departe, sau la Caligula, situat undeva departe, în timp, și el, Timpul fiind tot o dimensiune a Spațiului, sau la altceva, întîmplat acum o mie de ani. Gîndul este omniprezent și instantaneu. Și aceasta este tot o minune. Dar o minune științifică! Dacă se poate spune așa! Fiindcă și gîndul este tot energie. Universul sensibil este făcut din materie și energie.

Începînd atît de direct, aproape ca pe o conferință, conversația noastră, domnul din fața mea vrea evident să mă facă să uit ce emoție și poate iritare i-am provocat sosind în ultima clipă și urcînd aproape din mers în trenul acesta în care am privilegiul să mă aflu acum și să mă gîndesc în același timp, dacă vreau, la ai mei, adormiți încă, la această oră, sau la luna, aflată încă pe cer, dar albă și transparentă, ca un obraz din care a fugit tot sîngele, sau la Caligula. Nu mă gîndesc la nimic din toate astea. Sînt mulțumită că am ajuns și sînt concentrată la demonstrația pe care mi-o face. Mai ales fiindcă nu știu unde vrea să ajungă.

— Eu am fost, doamnă, foarte preocupat de demonstrarea pe cale rațională a existenței divinității. Demonstrarea pe cale științifică, nu numai pe cale intuitivă, a credinței. Cîte ceva am și reușit în acest sens. Am ținut un curs la universitate pe tema aceasta: *Știința în căutarea divinității.* Dar nu este necesar să fii om de știință ca să-ți pui întrebări. Ca să ai uimiri și revelații. Iată, stau aici în fața dumneavoastră și să presupunem că în următoarea secundă mor. Ce s-a întîmplat cu mine? Din mine nu lipsește nimic, nici o celulă, nici un organ, inima, plămînul, stomacul, fierea, pielea, ochii, toate sînt la locul lor, și

totuşi eu nu mai sînt. Este adevărat ce vă spun, eu nu mai sînt, deşi rămîn aici în faţa dumneavoastră, părînd că sînt. Mai mult! Puteţi dumneavoastră să-mi explicaţi de ce carnea aceasta nu s-a stricat timp de şaptezeci şi şapte de ani, şi se strică apoi în trei zile?

Asta sună chiar ca într-o poveste latino-americană şi nu pot să nu admit că metafizica unui om de ştiinţă este mai bogată şi sugestivă decît cea a unui literat. Şi-mi vine în minte autorul meu preferat, Ernesto Sábato, fizician la origine şi el.

Domnul din faţa mea arată înalt, aproape deşirat, uşor adus de spate, cu un chip oval, cu un surîs uşor stingher, de o tristeţe discretă.

— Cum ştiţi, fără îndoială, în univers există nenumărate corpuri. Universul material numără cîteva milioane de asemenea corpuri cunoscute. Să mai fie alte cîteva milioane necunoscute încă. Iată, aceasta este baza, pe care am s-o pun aici pe o axă orizontală, o coordonată. Pun aici o axă verticală.

Şi-mi desenează pe geamul aburit şi murdar al compartimentului faimoasa axă de urîtul căreia părăsisem foarte devreme orice interes pentru ştiinţele exacte.

— Iată, continuă profesorul, această bază foarte, foarte largă este alcătuită din cele cîteva milioane de corpuri. Cîteva milioane. Şi trasează o orizontală lungă. La rîndul lor ele sînt alcătuite din elemente. Nu există decît cîteva sute de elemente în univers. Să presupunem iar că mai sînt cîteva sute nedescoperite. Şi trasează, paralel cu prima, o altă orizontală, mult mai scurtă. Observaţi cît se îngustează în sus. Mai departe, trebuie să ştiţi că fiecare element este alcătuit din atomi şi aceştia sînt şi mai puţini. Iar un atom, toţi atomii sînt alcătuiţi la fel, din nucleu şi înveliş electronic. Absolut toţi. Şi cei din structura meteoriţilor, şi din fructul unui arbore, şi dintr-un fragmenţel din pielea mea, şi dintr-o picătură de apă, tot. Adică din doar trei elemente: electroni, protoni, neutroni, aceştia din urmă, aflaţi în nucleu.

Mai departe, cînd atomul a putut fi spart, iar asta nu s-a petrecut cu prea mult timp în urmă, s-a găsit un singur și ultim element. Mai departe nu s-a ajuns. Și acest ultim element ireductibil este quarkul. Aici, în vîrf. Ce vedeți dumneavoastră aici, sub forma acestui triunghi, este lumea materială în întregul ei. În afara ei nu există nimic. Dar prin extrapolare, prelungind cele două axe, eu obțin, ce? Triunghiul acesta simetric cu primul, aflat deasupra lui. Obțin lumea imaterială, antimateria.

— Lumea materială e în continuă mișcare, or, mișcarea, fie și de aici pînă în culoarul acestui tren, București–Giurgiu–Ruse, se produce în timp. Și deplasarea o jumătate de milimetru a unui obiect presupune timp. Mișcare și timp. Mișcarea și timpul sînt inseparabile. Imperiul lor este acesta, triunghiul acesta de jos, universul sensibil, în mișcare, pieritor și schimbător. Antimateria, deși simetrică cu el, este nemișcătoare și eternă.

Încep să înțeleg unde vrea să ajungă demonstrația științifică a Profesorului.

— Știți ce este raiul și iadul, doamnă? mă interpelează, brusc.

Îi răspund că eu cred în Dumnezeu, în sensul că mi-este frică de pedeapsa lui, dar în lumea de dincolo și în viața de apoi nu cred. Și că pentru mine iadul și raiul există într-un sens psihologic, ele se află în noi înșine. Din punctul de vedere al unui credincios fervent, este poate prea puțin, dar eu cred că dacă facem rău sîntem deja în iad. Este maximum de simț etic și religios pe care pot să le am.

Bătrînul domn mă aprobă fericit că nu am înțeles dinainte și că poate să-și încheie demonstrația:

— Iată, doamnă, aici avem obținută, prin extrapolare, antimateria. Pe desenul meu, aici, în centru este Divinitatea, eternă și imuabilă, inversul materiei, în eternă mișcare și pieire. Divinitatea, deci, Sursa Luminii Eterne. Fiindcă Divinitatea, doamnă, este Lumină Care Nu Orbește, Căldură Care Nu Dogorește. Sufletul meu, după faptele săvîrșite aici, pe pămînt, trece dincolo și se așază mai aproape, sau mai departe de sursa acestei lumini și călduri. Iadul

este științific demonstrat. Este desigur, cum spuneți dumneavoastră, și psihologic. *Este conștiința dureroasă și eternă de a nu te putea apropia mai mult de această lumină și căldură. De a rămîne departe de ea și în întuneric, și a voi mereu să-i fii aproape.* Acesta este Iadul, doamnă.

Peisajul pe care-l străbate trenul nostru este unul ambiguu. Sedus de propria lui demonstrație, interlocutorul meu nu-l observă, dar am sentimentul că, și dacă l-ar observa, nu l-ar înțelege. Nu are ochi pentru peisajul acesta, și rai și iad, un purgatoriu unde ființe ca el n-ar avea ce căuta și pe care poate tocmai de aceea îl suportă mai bine decît cei care, participînd la metabolismul lui colcăitor, nu sînt în stare să-i îndure miasmele. Nesfîrșite mormane de gunoi, trupuri putrezite de animale, cîini vagabonzi, copaci singuratici și, la orizont, cerul care începe să se înroșească....

Profesorul Fronea Bădulescu face parte dintr-o elită căreia marele public nici nu-i acordă propriu-zis o existență reală. Gheorghe Țițeica, Henri Coandă, Joliot Curie, Diesel și Watt, Horia Hulubei, Traian Gheorghiu. Singurele cunoștințe legate de ei sînt fie portretul desenat pe caietul de aritmetică din școala primară – Gheorghe Țițeica –, fie substantivele comune denumind niște imposibile substanțe și aparate. Profesorul Bădulescu a brevetat și el inovații și invenții recunoscute internațional, care i-ar putea purta numele, ca *Diesel*-ul și *watt*-ul. Pentru el, Traian Gheorghiu, Horia Hulubei, Henri Coandă, și chiar Joliot Curie, au avut o existență cum nu se poate mai reală. El însuși a lucrat mulți ani în preajma lui Horia Hulubei, academician, profesor, doctor în științe, directorul Institutului de fizică nucleară din București. Iar acesta a fost asistent și colaborator, vreme de 18 ani la Paris, al lui Joliot Curie. Știe, de exemplu, că pe Horia Hulubei pînă la moartea lui, prin 1967–1968, comuniștii au încercat de multe ori să-l înlăture de la conducerea institutului, și s-a opus, cu o energie neabătută, intervenind, de pe poziția lui de președinte al Consiliului Mondial al Păcii, direct la ruși, fostul lui patron în persoană, Joliot Curie.

Două istorii senzaționale povestește profesorul Fronea Bădulescu: cum, neputînd să-l înlăture din cauza înaltei protecții, au încercat comuniștii să-l otrăvească pe Horia Hulubei, dîndu-i o ceașcă cu cafea, cum și-a pierdut pe loc cunoștința și a căzut la pămînt, apoi cum l-a cunoscut el însuși, Fronea Bădulescu, pe Alexandru Nicolschi, monstrul absolut din istoria României, și lungile „discuții" pe care le-a avut cu el. Așa le numește profesorul – „discuții". Și-mi vine să cred că are dreptate cine spunea că trebuie să ți se fi întîmplat în viață lucruri cumplite ca să fii un om optimist. În ciuda unei tristeți difuze, misterioase pe care o degajă persoana lui, aceste povești, și toate poveștile lui Fronea Bădulescu se termină întotdeauna cu bine. Savantul Horia Hulubei a fost salvat ca prin minune de secretara lui, o femeie extraordinară, de un devotament dumnezeiesc, numită doamna Condruț, iar Nicolschi a murit în oprobriul public, în frică și în rușine, cunoscut drept cel mai mare criminal din istoria României.

Da, recunoaște cu un zîmbet foarte tineresc, în ciuda unei vieți nu scutită de încercări, este un om optimist. Nimic nu e niciodată pierdut, sau în tot cazul trebuie să luptăm pînă la capăt. Eu aș zice că este optimist din decență, și că un om ca el reabilitează optimismul. El spune că a fost dintotdeauna, de foarte tînăr, în ciuda aplecării către știință și a faptului că paradisul lui este laboratorul, un om cu un crez, cu un ideal, adică un luptător. Și-a povestit într-un text de cîteva zeci de pagini viața lui de luptător, în sensul propriu al cuvîntului, iar textul, publicat într-o colecție editată de Asociația Foștilor Deținuți Politici, *Documentele rezistenței*, se numește „Mișcarea de eliberare națională".

În mod ciudat, despre închisoarea lui profesorul preferă să vorbească nu în poezia științei lui, ci în versuri-versuri. Ca și cum acele întîmplări și sentimente nu s-ar putea exprima de-a dreptul, ci doar transfigurate liric, cu prețul artificializării lor, ceea ce un om de știință îndrăgostit de poezie nu vede. A petrecut totuși mai mult de șapte ani și jumătate în anchete și în carcere, a avut nu

mai puțin de douăzeci de interogatorii cu Nicolschi și mai ales a fost condamnat la moarte.

Mult mai bucuros ar vorbi despre știință, sau despre poezia lui, decît despre experiența lui de viață. Iată ce am reușit totuși să scot de la el.

— Dom' profesor, ce simte un om cînd i se citește sentința, articolul 1, litera c din *Decretul 199/1950*?

Este articolul care prevede pedeapsa capitală. Ca șef al lotului, prima lui sentință, cu care a trăit trei săptămîni, a fost aceasta. Iar paginile memorialistice care vorbesc despre aceste trei săptămîni sînt aproape... anodine. Poate acum obțin ceva mai mult...

— Trebuie să știți că am trecut prin clipe grele în primele zile de după ce-am fost dus în celula de la Uranus...

În subsolul de la Uranus erau criminalii de război și condamnații la moarte. În celula condamnaților la moarte erai singur. Eu am stat acolo mai mult de trei săptămîni în așteptarea execuției. Am avut clipe de mare tulburare. După trei zile am început să mă liniștesc, nu-mi mai doream decît să mor în picioare, demn. Pot să vă spun că eram atît de resemnat, de împăcat cu gîndul morții, încît atunci cînd au venit, un procuror, un ofițer și un civil, mi-au citit ceva de pe o hîrtie, mi-au dat-o s-o semnez, nici n-am auzit ce au citit, n-am văzut ce semnez. După ce-au plecat, am înțeles sensul celor citite, că mi se comutase pedeapsa de la articolul 1, litera c la sentința de muncă silnică pe viață, și în primele momente am simțit o adîncă dezamăgire: schimbasem o clipă de sublim pe o viață de sclavie. Apoi însă m-am bucurat. Am început să sper că ei nu vor rămîne la putere pînă la sfîrșitul zilelor mele.

Acum, după ce mi-a răspuns la întrebare, poate să scoată din servietă poezia, pe care, pentru ca să mi-o recite, se ridică în picioare. Deși o știe pe de rost și pe aceasta.

Ultima dorință

Fusesem condamnat de ei la moarte
Și-apoi la muncă silnică pe viață.
Mi-a fost o vreme inima de gheață
Și am trăit un sentiment aparte.

Mi-a apărut trecutul tot în faţă,
Speranţe, idealuri erau sparte.
Şi visele ce le-am visat, deşarte.
Tot ce a fost s-a estompat în ceaţă.

Dar mi-a rămas o singură credinţă:
Că jertfa va să nască biruinţă.

Descătuşat de amintiri, sînt gata
Destinului să îi primesc răsplata,
Şi-l rog să-mi mai acorde o favoare:
Să mor cu fruntea sus şi în picioare.

Profesorul Fronea Bădulescu este azi pensionar. Are, îmi spune, o pensie cît două salarii onorabile, fiindcă provine din mai multe surse cumulate, plus din trei sau patru scutiri de taxe, impozite şi dări. Nu plăteşte electricitatea, îmi spune, ca fost lucrător în centralele electrice, la proiectarea cărora a contribuit, mai peste tot. Nu plăteşte radioul şi televizorul, ca veteran de război, există o lege în sensul ăsta, nu plăteşte mijloacele de transport în comun, ca pensionar obişnuit şi, în fine, ca fost deţinut politic, primeşte o pensie cît un salariu ceva mai mic în România anului 1998.

Este mulţumit de aceste înlesniri, fiindcă-i permit să se dedice unor activităţi civice care-l ocupă enorm: Asociaţia foştilor deţinuţi politici, Societatea culturală Lucian Blaga, Societatea oamenilor de ştiinţă, şi întîlniri cu foşti camarazi cărora le-a mai publicat, în *Documentele Rezistenţei*, textele. Este, în cea mai mare parte a timpului, la diverse foruri cu problemele asociaţiei, sau chiar la sediul Asociaţiei deţinuţilor politici din Bucureşti.

Acolo îl găsise în urmă cu mai bine de cinci ani Franţ Ţandără, care trebuie să ne fi aşteptat pe undeva, pe peron.

Mi-a fost evident de cum l-am zărit, că omul este stăpînit de o emoţie vecină cu panica. Partea proastă era că figura lui slabă, boţită de riduri şi adunată în jurul unei guri strînse, cu maxilarul ieşit, ochii imenşi, fugind în toate părţile sub ochelarii cu dioptrii mari, paloarea chipului şi frica cu care semăna emoţia lui mi-a inspirat mie însămi

o antipatie totală, spontană. Continui, după ce i-am întins mîna aproape fără să-l privesc, după ce-i dau geanta de voiaj fără să-i mulțumesc, să vorbesc cu profesorul:

Vorbesc repede, fără să spun nimic, despre oraș, despre călătorie, despre ziua neobișnuit de caldă, neîncetînd o clipă să observ cu aviditate pe omul mărunțel de lîngă mine.

Este îmbrăcat foarte îngrijit, într-o cămașă albă, un pulover de lînă englezească, pantaloni din doc albastru imitînd bluginșii și pantofi lucioși de piele neagră. Îngrijit este tocmai cuvîntul potrivit, fiindcă altfel blugii lui nu se potrivesc cu puloverul crem, prea elegant. Mai corect ar fi să spun doar că tot ce a pus pe el în dimineața asta este nou-nouț, este îmbrăcat cum se îmbracă oamenii la țară în duminica Paștelui, ca să se ducă la biserică. Poartă ochelari mari, cu lentile împărțite în două, și pentru citit, și pentru distanță, iar în spatele lentilelor ochii neobișnuit de mobili aleargă în toate părțile. Ceea ce impresionează mai ales la el sînt mîinile, disproporționat de mari pentru statura lui mai degrabă scundă. Pare un om foarte vînjos, deși mărunt și slab.

În timp ce-l observ abia disimulîndu-mi interesul, el răspunde la întrebările desăvîrșit de politicoase ale profesorului. Dacă aici, în Nord, mai opresc și alte trenuri, decît cel cu care am venit noi, București–Ruse. Omul confirmă, dînd explicații atente, fără ca agitația din mișcări și de pe chipul foarte mobil să-i dispară complet.

Ne conduce spre o Dacie gri, parcată ceva mai departe, scuzîndu-se că este mașina lui de lucru. Este, într-adevăr, o mașină veche, ruginită iar omului îi ia un minut lung să deschidă portiera. Mîna îi tremură îngrozitor, schimbă de cîteva ori cheile între ele, și în clipa cînd în cele din urmă reușește, amîndoi mă invită să urc în față. În mașină e un miros urît, de haine foarte vechi și pline de praf, de beci. El îi dă înainte cu scuzele despre Dacia veche, e mașina de lucru, despre dezordinea din ea, n-a apucat să curețe, fiindcă muncește mult, scuze pe care profesorul are în fine inspirația să i le întrerupă cu întrebări despre albinărit.

N-ai spune, judecînd după aparențe, că de aproape treizeci și cinci de ani omul acesta practică o meserie atît de subtilă. Profesorul, care dirijează delicat conversația în această direcție, spune nobilă. Milenară, ancestrală. Profesie biblică. Dacă știam că mierea nu se alterează. Că arheologii au găsit miere păstrată în vase de lut, de ceramică, mii de ani. Că au putut mînca din ea, că este intactă, din punctul de vedere al gustului, numai culoarea, strălucirea și consistența aceasta divină, pe care mierea proaspătă o are, n-o mai păstrează, bineînțeles. Mierea, dacă nu o vinzi, o poți tezauriza, tot atît de sigur ca orice altă comoară. Și e mai folositoare decît comorile, fiindcă vindecă multe boli. Toate acestea, profesorul apt să facă poezie din orice mi le explică bine dispus.

Dacă mergem acum la fermă. Nu e propriu-zis o fermă, spune omul grăbit, e o căsuță, o baracă în mijlocul cîmpului, dar acum nu mergem acolo, pentru că de fapt acum a dus stupii la iernat, în pădure. E prima dată cînd îi duce în pădure, de obicei îi ține pe loc. Dar acum, acolo, la baracă nu mai e nimic. Drumul este foarte prost, spune el, și din nou se scuză, nu l-au reparat, deși taxele el și le-a plătit. Ca și cum l-ar fi învinuit cineva că din cauza lui nu s-au reparat drumurile.

Nu, Dunărea nu e în această direcție, ci undeva lateral, la vreo cîțiva kilometri, dacă vrem, mergem s-o vedem. Bulgaria? Bulgaria este dincolo, a rămas în spate, acum. Nu, n-a ieșit niciodată din țară, nici pînă în Bulgaria, care-i aici, la o azvîrlitură de băț. Nu și-a scos pașaport. Munca pe care o face el și problemele pe care le are nu-i lasă timp pentru așa ceva. Trebuie să recunosc, dacă ar fi după el, omul este mai degrabă taciturn. Întrebările profesorului îl obligă să dea explicații. Dacă în pădure albinele iernează mai bine. Crede că da. El nu le-a lăsat niciodată, le lasă acum, experimental. Spre sfîrșitul vieții vrea să vadă cum e, îmi explică profesorul în locul lui. El completează doar că în alți ani s-a ocupat mult mai bine de ele, acum nu prea le-a îngrijit, a avut și probleme cu sănătatea, n-a mai putut munci.

Și din nou mașina, care-i murdară și veche, pe cea nouă feciorul i-a interzis să o ia, deși el i-a făcut-o, „eu i-am făcut-o, cum i-am făcut și am să-i fac tot, numai să nu mi-l ia Dumnezeu", și în clipa aia ochii care-i fug în toate părțile se opresc roșii și inundați de lacrimi, iar fața boțită devine și mai mică și se boțește și mai tare: omul nu-și mai suportă tensiunea nervoasă și plînge, și-a adus aminte ceva care să-i desfunde izvorul lacrimilor, se lasă în voia acestei amintiri și plînge.

Noroc cu profesorul care știe să orienteze discuția în altă direcție. Partidele, la Giurgiu? Este nenorocire cu partidele aici, la Giurgiu. El n-a intrat în politică, a dat bani peste tot, dar membru de partid n-a fost decît pentru 24 de ore. „24 de ore, vorbește în locul lui profesorul, în ianuarie 1990, cînd cei de la F.S.N. i-au arestat pe liderii P.N.Ț.C.D." A avut o mare stimă pentru Corneliu Coposu, intervine el însuși cu explicația. A dat bani peste tot, la Alianța civică, la țărăniști, la toate organizațiile care credea el că pot să scape țara de comuniști, peste tot. În ianuarie '90 însă, feseniștii, adică foștii comuniști, luaseră cheia de la P.N.Ț.C.D. și-i dăduseră afară, iar pe lideri i-au arestat. S-a dus atunci la ei, la fosta județeană de partid, și le-a spus: dați înapoi cheia de la sediul penețeului imediat. Aceia i-au spus: nu poți s-o iei, nu ești membru, bine, mă fac membru, a semnat o adeziune, le-a arătat-o și aceia i-au dat cheia, apoi el a rupt adeziunea. Le-a mai dat niște bani, a dat bani peste tot, la Alianța civică, la Fondul Libertatea, completează el. A ajutat ca să nu iasă comuniștii. Pe care el îi cunoaște mai bine decît oricine.

Toate acestea nu mi le mai povestește mie. I se adresează în fine doar profesorului, cu aerul că sînt lucruri discutate și răsdiscutate. Au aerul că s-au întîlnit de nenumărate ori, de aceea vorbesc acum ca vechi cunoștințe, oarecum ignorîndu-mă. De aceea-i spune profesorul, cu o exaltare care mie mi se pare un pic adolescentină la un om trecut de șaptezeci de ani: „Eu ți-am mai spus, domnule Țandără, eu cu dumneata aș face un partid." Și poate că are dreptate. Acesta este un om care n-ar trăda. Dar mi se pare evident

că hotărîrea disperată pe care o pune acum în ispășirea păcatului este pe măsura necugetării cu care s-a aruncat atunci în săvîrșirea lui.

— I-am dat-o, și o să-i dau, pînă cînd am să mor, tot ce am, repetă trăgîndu-și zgomotos nasul, numai să nu mi-l ia Dumnezeu. Fiindcă el este pedeapsa mea de la Dumnezeu.

Și-a adus aminte și plînge contractîndu-și dureros fața. Privindu-l, ai impresia că i se întîmplă asta zilnic. De aceea „și-a adus aminte" nu e bine spus. Băiatul lui pare să fie o suferință continuă, de neuitat, pe care o suportă însă demn, cu un fel de voluptate, cu aceeași violență a sentimentelor, angajate total într-o direcție. La șaizeci și cinci de ani trecuți, bolnav, muncește în locul feciorului trecut de treizeci și cinci. Care e șomer. Desigur, mă gîndesc, odraslă asupra căreia n-a îndrăznit să ridice degetul în copilărie, și i s-a urcat acum în cap. Prilej de ispășire, așa cum îi fusese *celălalt* piatră de poticnire, mă gîndesc. Îl întreb cu răceală:

— Dar băiatul dumneavoastră nu poate munci el însuși?

Deși rostit fără nici o vehemență, răspunsul îmi cade usturător ca un bici pe obraz:

— Nu.

Băiatul lui nu are decît 37 de ani, dar este de la 19 ani bolnav de ciroză. *Este păcatele mele pe care le trag*, abia reușește omul să spună, cu gura înțepenită de plîns, și din cauza efortului vocea îi semănase cu un lătrat, apoi își suflă zgomotos nasul. Dar eu îmi spun în gînd *că are dreptate, sînt păcatele lui, că 19 ani este fix vîrsta cînd el însuși și-a ucis tatăl cu două lovituri de topor, și că această coincidență, mai mult decît graficul desenat de profesor pe geamul murdar al compartimentului de tren, este argumentul de netăgăduit al existenței lui Dumnezeu. Fiindcă Dumnezeu se arată în lume, ca un perceptor, mai ales cînd trebuie să adune plata pentru păcatele noastre. Și că s-a prezentat așa să-și ia plata și de la Țandără Franț.*

ÎNCEPUTURILE

„Tîlharii de drumul mare, acești revoluționari înnăscuți."

(Lenin, *Scrisori)*

Giurgiu, 27 septembrie 1998

Vocea mea pe banda de reportofon este la început extrem de ezitantă și de slabă. Mult mai ezitantă decît a omului din fața mea, ale cărui emoții abia începeau și pe care îl așteaptă o zi grea.

— Cînd ați venit în 1993 la București, la Asociația foștilor deținuți politici, ca să mărturisiți ce știați, regimul Iliescu nu căzuse, regimul comunist era încă la putere, era un fel de a vă preda, de ce v-ați dus, totuși?

Interlocutorul meu nici nu mă lasă să termin.

— Dacă ei nu mai veneau, doamnă!? M-am dus, pentru că ei nu mai veneau. Îl privesc în ochi și omul îmi susține privirea, cu hotărîre. Eu am vrut să fiu judecat, doamnă, vreau să fiu judecat, dar cine să mă judece, la cine să mă duc? Îi știam pe toți, și știam cine fuseseră. Vedeam că nu se schimbă, și atunci unde să mă duc? Am zis: mă duc la cei care au suferit, să mă judece ei. Pe urmă, cînd am văzut că nici dînsul nu mai dă nici un semn, am zis: ce să fac, să aștept să mor, ca să mă judece Dumnezeu poate. Dar voiam să fac și aici ceva. Să fac și un bine, că destul rău făcusem, dacă am să vă spun, o să știți. Vreau să fiu judecat. Eu nu pot să fiu propriul meu judecător. Cînd m-am dus la judecătorii care sînt acum, adică tot cei de atunci, s-a crezut că sînt plătit de țărăniști. Nu sînt plătit de nimeni, nu m-a pus nimeni.

— Am ascultat caseta pe care ați înregistrat-o cu domnul profesor și știu.

Așezat pe celălalt fotoliu, din fața mea, aceeași politețe desăvîrșită, gata să-mi dea el însuși explicațiile, profesorul. Interlocutorul meu se uită la el ca la o veche cunoștință, cu o expresie oarecum protectoare.

— Fiindcă ei degeaba mărturisesc, doamnă. *Eu* trebuie să spun ce a fost acolo, nu ei, sărăcuții, care au suferit. *Eu* trebuie să spun ce este comunismul, ca să nu mai fie aleși din nou. Vă dau un exemplu, doamnă, comuna asta de aici de lîngă mine era foarte anticomunistă în 1946, că știu, eu făceam atunci comunismul, iar acum duceți-vă acolo, sînt foarte comuniști acum. Și, la revoluție, feciorul m-a întrebat: Bine, mă, da ce-ai făcut tu? Cam ce rol ai jucat? Nu ți-e frică ție că te ia? Nu mi-e frică! Păi dacă s-o schimba? Dacă s-o schimba, eu am spus că aș prefera în fața unui tribunal, dar dacă întîrzie, măcar să ajut la ceva.

— Ziceți că dumneavoastră știți cel mai bine ce este comunismul, vreți să ne spuneți ce este?

— E un partid de criminali, doamnă, ca mine, de borfași. De oameni fără căpătîi. Îi știu de tînăr. De Ceaușescu să vă spun cum am auzit prima dată. Am fost la închisoare cu unul Blagoie Ieftici, din Timișoara, un sîrb nenorocit, maimuțar el, adică, hoț de buzunare, sau de valize, prin trenuri, condamnat a nu știu cîta oară pentru furt de geamantane. Așa se spune în jargonul borfașilor la ăștia, maimuțari. L-am auzit zicînd: Mă duc, cînd ies, la Ceaușescu, că am auzit că e general. Adică asta ce înseamnă? Și că-l cunoștea, de unde-l cunoșteau hoții de buzunare? Și că ajunsese general! Prima oară am auzit de el prin '50 de la Blagoie Ieftici. Eu cît fusesem liber nu-l văzusem, deși era la U.T.C. și avusesem o invitație să merg la Craiova, unde se ținea un congres al tineretului pe care-l prezida Ceaușescu. Dar l-am cunoscut la București pe moldoveanul care l-a ridicat.

— Ce este cu Ieftici, de unde-l cunoștea?

— Blagoie Ieftici zice într-o discuție cu altul: Păi nu-ți aduci aminte, bă, la Piatra Olt, acolo unde se dădeau lovituri, la Teiuș, la Piatra Olt, unde erau noduri de cale ferată, la toate nodurile, mă, zice, ăla de-i ziceam noi Ciubotărașu,

sau nu mai știu cum, o poreclă legată de cizmărie. Cum, mă, s-a mirat, ăla, general? Da, mă, general, dacă-ți spun?!

— Vreți să spuneți că-l cunoșteau de pe vremea cînd furau?

— Da, doamnă, era infractor. A încercat unul la televizor să spună, și avea dreptate, dar nu l-au lăsat. Nici nu-și mai are rostul acum, dar era un nenorocit. Ce, pe mine, cînd le-am dat bani și m-am dus să le iau cheia, n-au vrut să mă pună în funcție? Mă, stați, mă, cuminți, voi nu știți cine sînt eu?

Să știți că și Dej are antecedente. Ăștia au fost, doamnă, oamenii partidului. La început spun, la început. Că au venit pe urmă oameni ca Mircea Malița și alții. Că s-au lăudat ei cu ăsta, care a fost ministru de Externe, Corneliu Mănescu, cînd prindeau cîte o somitate, ca Sadoveanu, ca Mănescu, se lăudau mult cu el. Cînd au venit ei, în '46, primul director pe care l-au pus la penitenciar, la Gherla știți cine era? Un hoț de buzunare, Voinescu, îl ajutase pe Gheorghiu-Dej în închisoare, îi dăduse din mîncarea lui, și la venire, ce să facă? Să-l pună director. Dar el a avut și consilier pe unul, Sami Șaraga. Dacă-l căutați prin arhive, o să-l găsiți. Era spărgător de case de bani, cu Iancu Broitman, cînd urla ziarele (către profesor), dvs. sînteți mai mare, eu citeam puține ziare, le luam și fugeam cu ele, dar țin minte, urlam: Mari evenimente, brigăzile Alimănescu, Iancu Broiman, Florică Florescu, mari evenimente. Am avut ocazie să fiu cu tovarăși de-ai lor, spărgători, în pușcărie.

Pe ăsta-l pune la Gherla direct, director... Ei au pus bază mare pe deținuți, pe infractori, pe lumea interlopă. Ei și i-au apropriat. Ați văzut Iliescu de ce oameni s-a înconjurat. C-o fi mințit presa, că n-o fi mințit, dar eu înclin că n-a mințit. Cîțiva dintr-ai lui aveau dosare de drept comun. Deci vreau să spun că găseau inteligență la hoț. Hoțul este inventiv. Voinescu ăsta, directorul, a murit pe urmă în gara Ploiești, omorît de hoți, fiindcă umpluse Gherla de hoți. După ce ajunsese director, s-a apucat deci să-i trădeze. Alimănescu și el făcea la fel, cînd a ajuns cu putere politică, îi împușca noaptea pe străzi și pretindea că i-a prins fu-

rînd, sau punea pistolul lîngă ei, ca să spună că au murit în lupta cu poliția.

Și acest Voinescu a inventat la Ministerul de Interne brigada-fulger. Ceea ce ei, comuniștii, știau: Pune consilier la Ministerul de Interne pe Șaraga, faci treabă cu el! – îi spunea lui Dej care așa a lucrat, cît a guvernat, cu delincvenți. Șaraga era evreu, și ce spunea el era bun spus. Era un om deștept pentru Dej, Nea Ghiță faci așa, nea Ghiță dregi așa. Îmi spunea unu, Ghiță Silicovski: mă, lasă-l mă, pe Dej. Și ăsta, Silicovski, tot evreu și basarabean. Dar el îmi spunea istoricu penitenciarelor, ca să cunosc cea mai bună lume interlopă. Deci, lumea bună, interlopă, înțelegeți? (Rîde pentru prima oară.) Societatea înaltă a delincvenților, îmi repetă, ca să fie sigur că înțeleg enormitatea și totodată adevărul spuselor lui. Nu erau oameni de lepădat, doamnă, într-o privință. Cunoșteau limbi străine, făcuseră închisori pe la Zürich, prin Elveția, prin Germania, prin Polonia.

— Marii escroci sînt oameni inteligenți, intervine și profesorul, domnule, nu un prost poate face ce fac ei.

— Nu, vai de mine, aprobă Țandără Franț, să furi dintr-o bancă, să schimbi servietele fără să se vadă, la un ghișeu, e o treabă. Adică să te trezești cu altă servietă cînd ești la ghișeu la o bancă. Că ai fost urmărit fără să știi.

— Erau metode, domnule [profesorul Fronea Bădulescu].

— Sigur că da, nu erau oameni de lepădat. E adevărat că erau niște găinari. Și eu îi iubeam pe ăștia. Și să știți că nu uitau că le-ai făcut bine. Bineînțeles că erau și turnători. Era unul Volosin Pandele, un spărgător, tot un basarabean, și ăsta a ținut cont că l-am salvat. Cînd a auzit de Silicovski, că-l cunosc: să nu-i spui lui Silicovski că iei contact cu mine, că știi unde sînt. Erau unii care spuneau că fusese turnător și că-i era frică. Dar s-au folosit mult de deținuții de drept comun, comuniștii ăștia. Ceea ce înainte nu s-a întîmplat. Unul mai bătrîn i-a spus-o o dată lui Dej în față. A venit Dej la Poarta Albă și, cu toți hoții adunați acolo pe platou, i-a spus: Regret, domnu Ghiță, că v-am

salvat. În văzul a vreo 8 000 adunați acolo, în careu, să-l întîmpine pe Dej, care ajunsese șefu statului, cel mai mare. Era unu, Klein Zaharia, eu îi ziceam Moș Zaharia, moș, dar el era de etatea mea de acum. Condamnat pentru trecere frauduloasă de frontieră: el a venit din Spania sau din Portugalia, fugise și s-a repatriat, în '47, și ăștia au pus mîna pe el și i-au dat cinci ani. Culmea culmilor, de ce trecere frauduloasă, ce trecere frauduloasă, că el doar se întorsese la el în țară! El punea întrebarea asta prin memorii, petiții către justiție, stat, chiar cînd era Pătrășcanu ministru de Justiție... Dar altu, cel mai simpatic din detenție, moș Anghel. Veniseră Dej, Teohari, Drăghici, erau toți, stafu Ministerului de Interne, cu primul secretar, să viziteze închisoarea. Și cu ocazia asta, că sîntem așa, că nu știu ce, făceau observații, iar moș Anghel a spus: Rău a făcut că nu l-a omorît. Dej era acolo, și l-a recunoscut. Și-i spune: Știi că în '44 v-am dat decret, v-am scos pe toți, și-n '45 v-am mai scos o dată și pe fiu-tu, și pe tine? A avut un băiat moș Anghel, pe care l-a împușcat Alimănescu în gara Filaret. A împușcat acolo doi inși, dintre care unul, băiatul lui moș Anghel, infractor, care căpătase din cauza asta oftică pe comuniști. Avea niște mustăți mari, așa, și se lua în gură cu el, cu Dej. Și Dej: Ce-ai învățat la tinerețe, aia faci, dar tu să nu vorbești, că de două ori te-am scos. Și Teohari: Păi, dacă vă întreb, mă, pe toți, toți sînteți nevinovați. Ia să văd, care zice că e vinovat dintre voi? Și jidanu', Klein Zaharia, iese din front și zice: Eu sînt, domnule, vinovat, merit să fiu împușcat. — Ia spune, moșule, de ce ești vinovat? — Sînt vinovat că ce am căutat eu să mai vin în țara asta. Sînt vinovat și merit să mă împușcați că m-am întors în țara asta! Ce frumos răspuns i-a dat, dom'le... Dar Teohari i-a spus: — Intră în front. Că să intre înapoi, în front. S-a apucat imediat brigadierii să tragă de el, să intre în front. Era vinovat, deci, că ce a căutat el să mai vină în țara asta. Asta se întîmpla în '50–'51... De-aia vreau să mărturisesc...

— Credeți că sînt mulți ca dvs., care doresc să spună ce au făcut și ce au văzut?

— Eu am încercat, doamnă, imediat după revoluție, să mai conving pe cîte unii. Mi-au spus: tu ești nebun. Dacă tu ești nebun și vrei să te nenorocești, nenorocește-te singur. Eu vreau să mor cu capu pe perna mea. Așa mi-a zis... Atunci am zis, bine, lasă să fiu eu nebun de unu singur...

Aici se oprește, iar eu nu știu ce să-l mai întreb. Simt că discuția noastră va decurge greu, și totuși nici o clipă nu-l văd regretînd chinul la care singur s-a hotărît să se supună. Dar nici el nu știe ce să spună, și nici eu ce să-l mai întreb. Omul este descurajat. Profesorul îl ajută:

— Dumneavoastră, care ați căzut într-o capcană sufletească extraordinară, din care ați avut tăria să vă ridicați. Acesta este un lucru deosebit și noi sîntem aici ca să afle toată lumea că ați avut această tărie și ca să dați un exemplu.

— Deci, cum a început totul? întreb și declanșez din nou reportofonul.

— Eu mi-am început activitatea de utecist la Tîrgoviște, cu unul, Bizim, care l-a lansat și pe Ion Iliescu. Era la Arsenalul armatei, se transformase Cefereu în unitate militară. În unitățile militare erau primiți orfani. Unii mergeau la fanfară, alții dactilografiau, unii în birouri. Eu am fost trimis la meserie. Învățam la patron, mergeam seara la școală, la seral. Unitatea ne dădea îmbrăcăminte, mîncare și loc de dormit. Eu nu eram orfan, dar totuși m-au primit, că divorțaseră părinții și amîndoi s-au recăsătorit. M-a primit o unitate de infanterie care făcea parte din Divizia 10. Acolo Cefereu se transformase în Uzinele C.F.R. – Tîrgoviște, și se afla acolo Arsenalu armatei și o școală de ofițeri de cavalerie. Acolo a făcut școală și Antonescu, la Tîrgoviște. Liceu l-a făcut la Mînăstirea Dealu, dar aici a făcut școala de ofițeri. Acolo altceva, aici altceva.

Acolo l-am găsit pe împuțitu ăsta de Bizim, că altfel n-am cum să-i spun, împuțit eram și eu, împuțit era și el, tot nenorocit ca și mine, n-avea oameni, și hai să formeze uteceu. Cînd a venit, primul lîngă el am fost eu. Eu aveam aproape 16 ani, el avea 18. Dar eu eram mai hienă decît el. Mai hoț. Moldoveanu era mai prost ca mine, deși mai mare cu doi ani.

— De ce spuneți că erați mai hoț?

— Adică mai viclean, știam să întorc omu. Și pe urmă și furam. Furam, că de-aia m-au și exclus. Despre Bizim ăsta se spunea că era rudă cu Gheorghe Apostol. Care se trage tot din Moldova. Și avea niște prize acolo. Cam toți aveau frică, foștii maiștri, inginerii, și căutau toți să se dea bine. Dar eu, cînd am căzut în cursă, m-au prins cu niște cearșafuri împachetate, noi, m-au exmatriculat.

— Ce-ați vrut să faceți cu ele?

— Să le vînd, să fac rost de bani.

— Haideți s-o luăm puțin sistematic. Cîți ani aveați cînd s-au despărțit mama și tatăl dvs.?

— Cînd s-au despărțit ei eu aveam 12 ani, dar nu era prima dată. Mama cînd a plecat a plecat cu un alt bărbat, cu un alt soț, cum ar veni.

— Cum erau părinții dumneavoastră, ce fel de oameni?

— Tata era un om rece, fără suflet, nu se îngrijea de mine, să știți. Mama, mai sufletistă, că a murit acum doi ani, eu am îngropat-o, de ea mi-a fost milă, de ea, cu toate moravurile ei... Care totuși erau din cauza lui...

— Deci tatăl dvs. era un om rece, iar mama o femeie mai afectuoasă. Decît că ea a fost cea care a plecat, și dvs. ați rămas cu tatăl. Dar pînă atunci, cum v-ați împăcat cu ei?

— Păi, iar se despărțeau, iar se luau. De-aia am apucat eu prin cafenele. Eram inteligent la școală, luam și premiu, mi se dădeau premii, ca acum. Păi dacă eram clasa a doua și aveam și gestiune, vindeam la cooperativă, la librărie, caiete, tăblițe, condeie.

— Ce lucrau părinții dvs.?

— Tata era vînzător la un depozit de cherestea, provenit din nordu județului, comuna Scurtu, care acum face parte din județu Teleorman. El avea numai două clase, și zicea ce-mi trebuie mie, adică dacă el avea numai două clase și se descurca, mie ce-mi trebuie mai mult. Mie-mi plăcea cartea, dar el zicea fir-ar cartea, ce-ți trebuie? Așa că am învățat mai mult cu oile.

— Și mama?

— Mama era casnică și avea și ea un pogon de vie, scoteam 300 și ceva de deca. Mama se ocupa cu via, dar bineînțeles că și tata finanța. A putut, din nimic a făcut, dar era un om foarte zgîrcit, să știți, econom, calculat, a venit de la țară fără nimic, a cumpărat două pogoane de pămînt, sau trei, două le am eu acum, deși nu am dreptu să le am, spune legea, cel ce atentează la viața părintelui nu are dreptu, mi le-au dat, nu știu cum, ăștia nu cunosc legile, mi le-au dat.

— Cînd s-au despărțit ei definitiv?

— În 1946 a fost divorțu lor definitiv. Atunci eu eram la Tîrgoviște.

— Ați fugit de acasă?

— N-am fugit de acasă, m-am dus la 12 ani la Regimentul 5. M-am dus copil de trupă. Primeau doar orfani, dar m-au primit și pe mine. M-a primit un maior. Era în plin război.

Trebuie să ne oprim. Avalanșa asta de fapte disparate, amestecul de epoci, bombardamentul cu nume care nu-mi spun încă nimic m-au zăpăcit deja, la nici o jumătate de oră de la începutul convorbirii. Am impresia că e o tactică, dar nu e. Omul nu este în stare să-și organizeze discursul, atîta tot. Trebuie mereu să-l întorc la firul principal.

...Nu am fugit, m-am dus la școală, m-a primit un maior. Am și plîns, mi-era și foame..., venisem de la cafenea, mă înjuraseră ăia. În cafenea erau numai ordinari, nu era o lume normală, era lume de mîna a șaptea, de mahala, bineînțeles... În cafenele mai luxoase nu intram, că acolo nu ne dădea voie să intrăm. Aici făceam diferite servicii. Auzisem și eu prin copii că primesc la regiment, și e bine acolo, mă duc la fanfară, nu prea-mi plăcea mie fanfara, dar, zic, oi găsi eu acolo ceva. Și maioru ăsta, care era comandant, a chemat un major, Mănescu, i-a cerut să mă ducă la depozit, să-mi facă îmbrăcăminte. M-a îmbrăcat și am rămas copil de trupă. Ce s-a gîndit pe urmă tot el, a vorbit cu un patron, de la atelieru mecanic, să mă facă mecanic. Mă, zice, îți place meseria de mecanic? Îmi place șoferie, i-am spus. Te dau la unu, Gogu Marinescu, da' să fii cu-

minte acolo. Am fost foarte cuminte la patronu ăla. N-am furat, și patronu mă iubea. Eu făceam toate treburile acolo, focu în casă, lemnele, și mă cinstea. Pînă au venit rușii.

Cînd au venit rușii, Divizia a 4-a s-a contopit cu a 10-a, și m-a dat la 23 infanterie, Călărași. 5 infanterie cu 23 infanterie Călărași. Acolo ăia trebuia să facă niște trieri, mi-a spus un major. Erau și de la regimente de artilerie, și de infanterie, erau mulți, o grămadă. N-aveam eu spor acolo. Și, fără să le spun, m-am urcat în tren și am luat-o spre București. Am ajuns în Nord, am dormit vreo două săptămîni prin gări, mai căram de la tren valize, mai furam. Ce să fac, mă gîndeam, și mi-a venit o idee într-o zi să mă duc pe Uranus. Era bombardat Arsenalu armatei. Să zic: uite, eu așa și așa, am fost la Tîrgoviște. Găsesc și acolo un maior simpatic: mă, te trimit eu, îți fac acte, dar trebuie să aduci o adeverință că ai vechime trei ani în meserie. Ca să n-o iau acolo din anu I, ci din anu III. Dar vii cu adeverință de la patron, prin Camera de muncă. Ca tocmai atunci să-l cunosc pe Bizim ăsta. Se transforma armata, atelierele le luase Cefereu, nu se mai făcea armament, nu se mai repara, tot ce era acolo rămăsese pe loc, urma să meargă la topit, și acum făceau holșuruburi. M-a dat la un atelier de ajustori mecanici.

— Hai să mai întîrziem la școala dvs., pînă la 12 ani.

— Pînă în clasa a V-a a mers bine. Pe urmă nu m-am mai dus. Trebuia să merg în a șasea sau a șaptea și nu m-am mai dus.

— Cum mergea, ce fel de învățători ați avut?

— Am avut pe unu, Oancea, ce să vă spun, îl iubeam. Era legionar, pot să vă spun, și directoru era legionar, toți erau, dar eu m-am îndrăgostit de legionari. *Sfîntă tinerețe*... cîntam. Nu vă spun că în '40 am purtat... toți, profesori, învățători, cu o excepție, două, trei, un țărănist, Constantin Ilie. Care mai tîrziu nu mă agrea, că fusesem legionar, dar mie îmi plăcea cîntecu, uniforma, mi-a făcut directoru și mie o bluzică verde, cu un pantalonaș negru, mi-a dat o centură cu diagonală ... la 10 ani. În a doua am luat premiu, mențiune, în a treia premiu II, nu se făceau diferen-

ţieri, erau copii de negustori, spun unii că nu se putea învăța, se putea, doamnă, cine mergea, învăța. Eu nu învățam acasă, nu toceam, dar ce prindeam acolo, prindeam, ca să am timp să mă joc, îmi făceam repede temele. Din clasa a V-a n-am prea mai mers, din cauza familiei, să știți. Dacă nu există în familie liniște, copilu...

— Ce atmosferă era în familie?

— Nu era bună, să știți. Numai înjurături, drăcuituri, lovituri. Mama avea ceva pentru mine, dar am pîrît-o o dată lui tata, și atunci a bătut-o rău, și ăsta a fost finalu. N-aș vrea să vorbesc prea mult, că mama e moartă, dar ăsta a fost finalu. N-o pîrîsem pînă atunci, că-mi dădea bani, și știți că copilu e și speculant. Eram speculant. Mama îmi dădea bani, și tatăl nu-mi dădea.

— Aveți vreo amintire mai senină, mai frumoasă, legată de părinți?

— N-am, doamnă. N-am decît triste. Triste. Foarte triste. N-am avut o copilărie... Fără să vrea, îi dau lacrimile, ca în drum spre casă, cînd vorbea despre boala fiului. Continuă, totuși, parcă de dragul lucrului bine făcut: dacă e să se mărturisească, atunci s-o facă:

— Eu plîngeam la regiment, cînd suna stingerea, știam că copiii dorm cu mamele lor, în casa lor, și eu mă culcam, puneam pătura pe cap, să nu mă audă alții. Dimineața, la cinci, cînd suna deșteptarea, mă sculam, trebuia să fac patu, ceea ce alți copii nu făceau. Am avut o copilărie foarte, foarte grea. Cînd am plecat de la Tîrgoviște am spus: încotro o iau? Și Bizim a spus: Bă, te duci la Giurgiu, te duci la partid și începi activitatea. Partidu comunist... Comuniști nu prea erau aici. Cum e acuma. Erau cîteva javre, și ce era mai mult, vă spun, erau legionari. M-au primit toți cu bucurie. Hai să facem Tineretu Comunist. Aveau nevoie de tineri, să vii cu tineri, să-i atragi. Nu era greu să-i atragi. Acolo am găsit o mîncare. Am găsit mîncare la partid, să știți, era o femeie, țața Leana, făcea mîncare pentru 10–12 inși. Bani erau.

Observ că atunci cînd sîntem departe de subiectele dureroase, discursul lui devine mai strîns și mai coerent. Nu

mă mai bombardează cu numele și cu istoriile secundare, nu mai pierde firul. Ca și cum, cînd ajunge în fața pericolului, ar simți, înainte de a fi chiar conștient, și mintea lui s-ar lansa într-un ocol disperat, ca un contor Geiger-Müller deasupra locului contaminat cu radioactivitate. Ceva de felul ăsta, dar care loc nu e periculos pentru el? Unde nu este îngropat un cadavru, în pămîntul pe care calcă el?

— De unde erau bani ?

— ...Bani era, să știți... Să vă spun cum era. Nu-mi e jenă. Aici în oraș era cîțiva magnați. Era unul, Marin Țăranu, avea hotel, un văr de-al lui, tot hotel, manufacturi, era unul cerealist bogat, cu moară, Popescu. Îi sponsoriza, le dona niște bani comuniștilor. Donații, doamnă, unu dintre ei mai tîrziu m-a pus martor la Securitate, să spun că el a dat bani comuniștilor în ilegalitate, și am spus asta la un maior de securitate, Mocanu, cum a dat el partidului bani, pe vremea cînd nu avea fonduri. Ne dădea și camere la hotel, fiindcă eu la el în hotel am dormit, la Ilie Țăranu. Pot să vă spun și camera unde am dormit. De aia am spus la Securitate.

— De ce a avut nevoie de mărturia dvs. și cînd?

— Mai tîrziu, încoace, ca să-i dea voie să plece la fiică-sa, în Occident, la Bonn. Avea chemare. Am spus: dați-i voie, că a fost bun pentru comuniști. Erau liberali. Liberalii de la Giurgiu. Nu cunosc nici un țărănist, ca liberalii, să sponsorizeze. Mai tîrziu, cînd era amărît, i-au confiscat toate casele, eu lucram zidărie, îi zic: — Nea Ilie, ăsta-i blestem, să n-ai casă acum. Dormea într-o casă demolată, pe aici, prin centru. Unde ai avut mata case, o să cumpăr eu. — Da, zicea, voi, comuniștii. Avea curaju să vorbească cu mine, știa că discutasem cu el niște probleme, altădată. Cu toate că acum nu prea avea încredere în totui tot, nu avea, credea că lucrez cu funcții, că-l trag de limbă. Mai ciripea el cîte ceva, se mai scăpa, considera că a făcut rău că i-a ajutat pe comuniști. Regret că i-am ajutat, zicea. Dar i-a ajutat, doamnă, și așa s-a format partidu și nu cu ajutor de la ruși. Ai noștri, domnule, noi, javrele, pe de o parte, și ăștia, liberalii, pe de altă parte. Puteți să fiți liberali, eu

nu-i agreez pe liberali. Știu ce au făcut, aici pe plan local, nu știu în altă parte. Pe urmă, cînd și-au dat seama, a fost prea tîrziu. Asta a fost copilăria mea. La partid m-am simțit foarte bine.

— Spuneați, pe caseta pe care ați înregistrat-o acum cinci ani cu domnul profesor, că erau niște oameni fără căpătîi. De unde veneau ei?

— Din ce cunosc eu, de la Giurgiu. Pavel ăsta Ștefan, mai e un învățător, Nedelcu, Șerban Nedelcu, a scris și la *Scînteia*, pe timpul lui Brucan, nu știu cu ce se ocupa în partid, dar era prieten cu Ana Pauker. Prieten de familie, prin nevastă-sa. Nu știu. Și Ana Pauker, cu influență în C.C., fiindcă era printre cei șapte, îi crease niște posibilități ăstuia. Pavel Ștefan fusese căsătorit cu Elena Pavel, eroina comuniștilor, dar să știți că el a trecut pe la legionari. Cînd a fost în 1962 polemica, eu am dat niște declarații. Deci acest Pavel Ștefan era dintr-o familie oarecare. Decît că luase pe fata unui scafandru și intrase în familia asta. El, mai puțin de familie rea, să zicem, dar nu avea capacitate. Și nici familie extraordinară, de scafandri. Mai era Cristache Vasile, mecanic de locomotivă, președinte de sindicat, propus de mine. Luasem ceva oameni de la Tîrgoviște. Aici am luat legătura cu socialiștii. De aceştia erau mai mulți, și ei voiau să facă ceva, și noi am venit pe sub aripa lor, cînd am venit, că nu aveam noi forță... Mai venea și unu, Ștefănescu, de la Bucureşti, altcineva n-a pătruns. Ăștia doi. Șerban Nedelcu era dintr-o comună de pe aici, cunoștea bine teritoriu. Și spunea: Primiți pe oricine vrea să vină în partid. Nu țineți cont că e legionar, țărănist. S-a primit mai tîrziu vreo două elemente mai cu carte, dar erau tot legionari. Unu mai e în viață, are aproape optzeci de ani, urcă într-o dimineață într-un taxi. El n-a făcut mult rău, a participat la două evenimente. Știu precis că el avea ceva studii, fiindcă la regiment, cînd era concentrat, era terist, termen redus. Deci avea un liceu, facultate în nici un caz nu cred că a avut. Și avea o stare materială bună, nu de nobili era el, dar totuși, stare bună. Și-l chema Gheorghe Dumitru.

— Nu toți comuniștii au fost din clasele de jos, fiindcă, totuși, Constanța Crăciun era fiică de director de bancă.

— A fost acolo, la Constanța, și la București, și în alte județe. Eu aici spun că era o mînă de oameni de nimic, nu de familii bune. Și în cel mai bun caz, meseriași, strungari. Zamfirescu, Stamate. Stamate. Care a fost și secretar de raion, a fost cazangiu la șantier, pe urmă a promovat. Un cizmar, un nenorocit care nu știa să facă o pereche de pantofi, unu, Marin Argint, a fost și ambasador, și șef de cooperație, un nenorocit. Au mai fost mecanici de locomotivă: Neagu Ion, Ion Jovină, care veneau de la țară. Ei nu intrau în partid. I-au păcălit să fie membri de sindicat, cînd la alegeri au mers la propagandă.

— Ce înseamnă asta?

— Cînd mergeam noi la propagandă, eu aveam plasa Ghimpați. Erau acolo niște comune: Schitu, Biela. Trebuia să pătrunzi acolo cu ziaru *Vestea satelor*, noi îl duceam din partea Frontului plugarilor. Nu ne manifestam pe față că sîntem comuniști, că ne spuneau: Știți care-i drumu vostru? B.P.D., blocu partidelor democratice. B.P.D. înseamnă București, Ploiești, Doftana. Noi ne duceam duminica, noi mai devreme, nu cum au început P.N.Ț.-ul și ceilalți. Îmi luam o sacoșe și mai strîngeam ouă. Fiecare ziar, un ou. Ziaru era gratuit, dar eu luam un ou pe el. Și nu veneam cu mîna goală de la țărani. Dacă se luau de mine, spuneam că sînt de la Frontu plugarilor, nu de la comuniști.

— De ce?

— Oamenii făcuseră războiu și majoritatea care făcuseră războiu – asta pot s-o spun și o susțin, erau țărani și muncitori, nu bogătași. Aveam atunci o ură pe ei, pe burgheji, o ură nemaispusă. Dar țăranii erau așa de îndîrjiți pe comuniști, reveneau și spuneau ce au văzut, colhozurile în Rusia. Îi urau țăranii pe comuniști, de-aia mulți, care încercau să-i lămurească, luau bătaie cu bastoanele. Au mîncat bătaie comuniștii, să știți, eu n-am mîncat niciodată. Mă vedeau probabil mai mic, mai puștan, copilandru, eu eram cu ziarele, ziceau că am făcut treabă bună. Unii nici nu dădeau ziarele, se fereau de țărani, le ascundeau sau

le aruncau din tren, dar eu îi prindeam pe uliță, duminica, cînd ieșeau la plimbare, 3–4 și le dădeam ziaru. De multe ori pierdeam și mașina.

— Ce mașină?

— Erau mașini rechiziționate cu care plecam în campanie. Unele erau chiar date. Erau proprietari de camioane care le dădeau. P.N.Ț.-ul nu prea avea.

— Se vedea deja că vor ajunge comuniștii la putere?

— Nu. În județu ăsta, nu. Nu se aștepta nimeni la comuniști, nu era agreat comunismu deloc. Patronii poate știau ceva, dar sătenii, nu. Noi am bătut satele, și știu. Cei din comuna Stănești, de exemplu, care acum e foarte roșcată, comunistă adică, erau atît de anticomuniști, că au fost aduși la Giurgiu, la votat, ca să poată fi jonglați la voturi. Să nu se numere voturile seara. Și nu s-au numărat.

— Ați spus pe caseta înregistrată cu domnul profesor că în '46, pentru alegeri, ați făcut treabă bună.

— Bună, bună pentru comuniști... Da, a fost unu, Pană, s-a tot scris în ziare despre el. Am citit: mulți au scris cum au vrut ei. Eu n-am văzut moartea lui, dar cînd l-au împușcat, l-au împușcat mort, domnule, că a fost bătut noaptea, și luni de dimineață era mort.

— Ce s-a întîmplat cu el?

— ...Noi l-am arestat la 10 seara, nu mai era nimeni pe la urne, delegați. Ordinul era așa: să fie ridicați toți țărăniștii și liberalii. De la liberali însă ne spunea pe cine să luăm și pe cine să nu luăm. De exemplu, mie mi s-a dat armă. Cum să dai la un puștan armă? Mi s-a spus să n-o folosim, asta de ce să spun, mi s-a spus că să n-o folosesc, dar mi s-a dat armă *parabel* și două încărcătoare, de folosit numai în caz de forță majoră. Seara am intrat cu pistoalele în secție. Cînd ne-au văzut, nu eram decît niște puști, era unul, avocat social-democrat, Gal, cînd ne-a văzut cu pistoalele, ce să mai zică. Afară, noi aveam două *jeep*-uri, atîta aveam dotare de la ruși, două *jeep*-uri, ca să-i cărăm. Ne-a spus că să-i mai lăsăm o oră, o oră și ceva, să nu treacă ora 10, la 10 să fie arestați, erau dați pe listă. Erau cîte 3–4 la fiecare centru de votare.

— Cine vă dădea acea listă?

— Aici, la Giurgiu, Pavel Ștefan, dar nu prea le făcea singur, fiindcă nu-i cunoștea pe giurgiuveni. Lîngă el stătea Coteanu, ca să-i spună. Coteanu ăsta l-a omorît pe Pană, dar a murit și el într-o situație destul de nenorocită, damblagiu, nici nu m-am dus să-l văd, niciodată. Îl scoseseră după linie cînd a murit. Îi spusesem lui Pavel Ștefan. Și spunea, da, mă, dar noi ne folosim de el, voi, tineretu trebuie să fiți în față. Fiindcă aici vreau eu să ajung: ce-a fost partidu comunist pentru mine, cum m-a dus el la dezastru și ce au învățat comuniștii ăștia: să n-ai suflet nici pentru aproapele tău. Aproapele meu cel mai apropiat era tata și mama.

...El, Pavel Ștefan, ținea să mă trimită la Moscova. Că el mi-a făcut un bine. Poate că Dumnezeu mi-a făcut treaba asta, ca să nu ajung acolo, știți? Că nu se știe ce aș fi făcut. Am făcut și așa destule, dar bine că n-am ajuns la Moscova.

— Adică în ce fel v-a ajutat Dumnezeu ca să nu ajungeți la Moscova? Ce „treabă" v-a făcut?

— Treaba asta, că să-l omor pe tata. Cred că Dumnezeu a făcut-o, că altfel, ajungeam acolo, și promovam, și eram acum cine știe ce. Eram foarte crud, doamnă. Și așa de bine te formau ăștia, să nu crezi în Dumnezeu, că nu mai credeai. Eram numai pentru mine. Pentru alții nu mai eram. Te pregătesc, spuneau ei. Mai era unul, Petre Dănică, eu nu sînt mai pregătit mult ca el, dar nici el ca mine. A făcut școli de partid după ce au luat puterea, dar dacă l-ați cunoaște bine pe Dănică, șef de cadre în C.C., ați vedea că nu era cine știe ce. Ăsta mi-a luat mie locu aici.

— Cînd v-a luat locul?

— După alegeri, după ce am plecat eu, că a venit tata și m-a luat. Că alegerile au decurs cum au decurs ele, nenorocite...

— Ce s-a întîmplat, cum a fost cu moartea lui Pană? Spuneți acolo, pe casetă, că s-au întîmplat lucruri cumplite...

— Eu știu aici. Dar cînd am ajuns noi la fabrică, noi am ajuns tîrziu și am întîmpinat puțină rezistență. S-au opus

cîțiva, dar nu aveau șanse, fiindcă afară circulau rușii. Ei știau că circulă afară patrule rusești, și nu prea aveau curaju să se opună. Numai dacă aveai legitimație de pecerist, dacă nu, s-a terminat. Toate patrulele rusești îți săreau în ajutor dacă cereai ajutor. Mai ales atunci, în campanie. Deci nu aveau ce să facă. Ei, rușii, aveau obligație să ne protejeze, pe noi, comuniștii. Dacă mergeam undeva la o patrulă, și spuneam ridică-l pe ăla din casă, ei mergeau în casă și-l ridicau. Dar nu numai ei. Și Siguranța. La Siguranță era unu, Marin Dumitru, care avea și ăsta ceva cu legionarii. Că la noi au fost și comisari legionari. Comisari, de la Siguranță, care au servit și la legionari, și pe urmă, ca să scape, au servit și la comuniști. Era unu, Boborodea, pe urmă am făcut pușcărie cu el, cu Boborodea ăsta.

— Haideți să vedem ce a fost atunci.

— Da, păi asta vă povestesc. Deci Pavel ăsta dirija. Dar Pavel nu era capabil de ceva, era ajutat de Ștefănescu ăsta. Și Ștefănescu spunea toate detaliile de la C.C. Cum să se desfășoare alegerile, cum să se facă. Și așa le executam.

— Cum le executați, adică?

— Dimineața, la ora 8, a trebuit să le dăm drumu la toți, acasă. La 8 s-au eliberat toți.

— Care toți?

— Toți reținuții... Din secțiile de votare!

— Unde îi ținuserăți pînă atunci?

— Era o clădire unde dormeau muncitorii de la fabrica de zahăr. N-am amenajat-o cu nimic. Am scos afară paturile, le-am băgat stivuite în altă cameră, și am lăsat acolo liber. Ca să avem trei camere libere pentru cei arestați. I-am ținut acolo pînă la ziuă. Unu singur l-am scos, pe Gheorghe Pană ăsta, că s-a scris într-un ziar, a scris cineva că știe. Păi de unde, că n-a fost de față decît unu, Joian, ăsta a fost de față, și a fugit și ăsta, n-a mai văzut nici el, a venit armata, a trebuit să fugă tot satu cu ăsta, era deputat, era profesor, 27 de ani avea...

— Ce s-a întîmplat, a fost ucis acolo?

— Nu, n-a putut să-l scoale, cu greutate, vreo cinci oameni au vrut, erau solizi, Gheorghe Dumitru, eu, pe lîngă ei acolo...

— Dumneavoastră l-ați ucis în campania electorală pe Gheorghe Pană, profesorul țărănist, asta vreți să spuneți?

— Nu. Nu știu cine l-a ucis. Încercau să-l bage în *jeep*, să-l ducă acolo, în dormitoru de la fabrica de zahăr, și nu voia să intre, eu mă învîrteam pe lîngă ei pe acolo, și ce am putut să fac, i-am dat levieru lui unu, Cristescu Leonida, că nu putea să-l bage în *jeep*-ul ăla. Era solid și nu puteau nici să-l miște. Am luat levieru, era în față la *jeep* acolo, nu la șofer, lîngă scaunul al doilea. Îl iau, i-a dat una peste cap, l-a amorțit, și l-a băgat repede în *jeep*, și fugi cu el la fabrica de zahăr. Asta se întîmpla cam pe la 10 și jumătate noaptea. Între 10 și 11. Atunci a ieșit scandalu cu satul ăsta, atunci a început să tragă, întîi sus, pe urmă jos, la picioare, că țăranii nu voiau, voiau să-l salveze, pe el și pe ăla care mai e în viață, unul de 90 de ani, Joian. Noi pe el aveam oftică, pe Joian, asta era dispoziția, pe el să-l ridicăm. Eu știu că era rezervist, locotenent, mi-am luat obligația să-l arestez.

— Au fost bătuți arestații?

— Bătuți ca ăsta, ca Pană, n-au fost. Numai cîțiva, care au opus rezistență. Dar nu ca ăsta. Ăsta a rămas lungit. Eu cu certitudine nu știu, că nu l-am mai văzut de seara, dar seara, cînd el horcăia, cînd să plec eu, m-am uitat acolo, la el, cum era lungit. M-am uitat, fiindcă mama mea era din comuna Stănești, și îl știam. Bătrînu lui mă tot sîcîia: mă, te-ai făcut comunist. Căutam manifeste prin gară. Plecau preoții cu manifeste liberale, și eu trebuia să-i depistez. Să depistez cît mai mulți. Din ce găseam mai mulți, de-aia ziceam că eu fac mai bine, să mă vadă că activez, că activitatea mea e bună, că așa spunea vigilența, ne spunea că să fim vigilenți. Să distrugem burghezimea. Iar tatăl profesorului ăsta mă sîcîia. De aceea am vrut să-l mai văd o dată, ce face acolo. Era unu care păzea, cu pistolul pregătit, dacă vine cineva, și eu am intrat să văd ce face profesoru ăsta din satul maică-mii... În dormitoru ăla golit

de paturi. Noi adusesem patru, pe urmă au adus de la o școală doi, unii au simțit și au fugit. Erau vreo 11 delegați, dar eu pe el am vrut să-l văd. Era acolo, gemea, horcăia. A doua zi am auzit că era mort.

— De ce îi închideați? Ca să puteți falsifica voturile?

— Nu, doamnă, că nu s-a falsificat nimic! Nici măcar nu s-au mai numărat. De-aia era dispoziție să fie închiși. Ca să nu se mai numere. Nu s-a mai obosit nimeni să mai falsifice. Dacă spune cineva că s-au numărat aici, și că au avut țărăniștii atît, mie îmi vine să înnebunesc. S-a dat cifra, nu s-a numărat. S-au înlocuit urnele.

La ora 11 am desfăcut niște sticle de vin alb, alb, nu șampanie, pe mine m-au trimis, du-te tu, Frănțic, și adu niște vin de jos, am coborît de la etaj jos, unde era magazia de alimente, era plin de salamuri, doamnă, luam salamuri de acolo și le dădeam și la amărîți.

— Cîți ani aveați atunci ?

— Aveam 16 ani și ceva. Și cînd am venit sus, aici să rețineți. Să rețineți aici. Pe mine mă doare la inimă acum, că eram un idiot. Atunci, după ce se pune în pahare, eram 11–12 inși, nu veniseră toți după teren, dar n-am mai avut răbdare, la 12 noaptea trebuia să fim toți acolo, dar n-am mai avut răbdare, de fericire, cît să raporteze că a luat B.P.D., blocu partidelor democrate. Și cînd a ciocnit paharu pentru izbîndă, pentru tot, să fie, delegatu de la București a zis: Mai avem un singur pas, pe ăsta l-am realizat, la anu pe vremea asta să lichidăm și monarhia. Deci în '46, era 19 noiembrie. Monarhia a fost lichidată mai tîrziu, în 30 decembrie, dar de unde știa el asta, că nu era atît de cult? De unde știa că mai avem de lucru?

— Și de ce v-a durut?

— M-a durut, pentru că, știți, eu, cînd a venit regele, la 18 ani, în Giurgiu, a venit cu Carol, cu tatăl lui, și cînd ne-a scos pe platou, am căutat să-l ating cu mîna.

— Vă rămăsese de atunci un respect pentru rege.

— O durere. Am avut o durere... Dar pe urmă a început să spună – vedea că eram cîțiva dintre noi care nu prea eram să dărîmăm monarhia, și el își revine și zice:

Păi de ce, mă, să nu deveniți voi administratori? Tu nu vrei să fii administrator pe moșie? Imediat am respirat, ei, păi o să fim mai fericiți. Era tot așa, nu a durat îndoiala mea, se simțea ceva nelalocu lui în suflet, dar pe urmă m-am obișnuit. Că nu te lăsa, doamnă, singur cu gîndurile tale, să ți le rumegi tu. Ca și mai tîrziu, sigur că da, era bine că am ieșit noi în alegeri, fiecare se plasa pe colo, pe colo, începea, se făcea liste, unde să plece fiecare, a doua zi începea balamucu, mîncătoria, fiecare nu-i convenea postu pe care-l primeau. Nici nu se creaseră, doar se preconizau posturi.

— Deci dvs. unde trebuia să mergeți?

— La Moscova! Pentru Moscova eram programat. Pavel Ștefan mă pregătea pentru Moscova. El era căzut de aici, dacă nu-l sprijineam eu, cu informațiile mele, cu clica, era o clică împotriva lui, unu, Zamfirescu, Stamate Ion, toți de la el din coaliție, cei care se făcuseră comuniști mai înainte, deci dacă nu-i turnam pe ăia și nu trăgeam sfori, el nu ieșea.

— Dumneavoastră cînd ați devenit membru?

— Eu carnet n-am avut niciodată. Mie mi se dădea adeziunile, și am lucrat cu adeziuni, făceam membri pe alții, dar carnet n-am avut niciodată. Dădeam, primeam adeziuni, ca secretar, dar eu n-am avut. Era unu care fusese legionar, unu Bearcă, ăla era președintele organizației de U.T.C. Și eu am spus: nu-mi convine să fie ăla care a fost legionar. Eu nu dau adeziune. Dar m-a convins Pavel Ștefan, mai tîrziu, aproape de alegeri. Nu se poate, tu trebuie să fii înainte de alegeri, să dai adeziune, ca să poți să promovezi. Cum vii tu cu adeziune după alegeri? Și a trebuit să dau adeziunea în septembrie. Dar eu activasem toată iarna lu '45–'46. Cînd am venit de la Tîrgoviște, fugit, eu aici îmi găsisem refugiu...

PARICIDUL

Aici ne-am întrerupt ca să mîncăm. Nu mai vorbim. Soția lui intră cu o tavă plină de mîncăruri frugale: măsline, brînză, mezeluri. Are părul alb. Ochii nu i se văd, fiindcă poartă ochelari fumurii. Presupun, după tenul deschis, că sînt albaștri. Are un chip de o mare liniște, și-mi amintesc privind-o vorba cuiva: trebuie să ți se fi întîmplat în viață lucruri teribile, ca să fii un om liniștit. Dar cît de mare trebuie să fie sufletul cuiva, ca să încapă în el atîta grozăvie, iar el să nu debordeze, să nu fie înecat? Femeia lasă tava pe masă, ne îndeamnă să mîncăm și iese. Este soția lui Franț Țandără un fel de Sonia Marmeladova? Este ea o femeie care știe totul despre soțul ei și care trăiește totuși cu el de patruzeci de ani, care-l împinge acum să se mărturisească și în fața oamenilor, nu doar în fața conștiinței proprii, să-și strige păcatul la o răscruce, să se umilească? Nu-mi dau seama. Forma pe care o ia în zilele noastre strigarea păcatului la răscruce este să scrii o carte, sau să apari la televizor. Aici nu mai știi cîtă umilință e, și cîtă trufie. Îi spun lui Franț Țandără că are o soție frumoasă. — Și bună, spune el. Ca un cîine credincios. Cît a fost el bolnav, ne spune, a dormit pe jos, că el se zvîrcolea, să nu-l deranjeze, a dormit ea pe jos. În loc să se ducă la copii, trei străzi mai încolo, să doarmă la ei. Bem sucuri, din cele cumpărate de la chioșc, cu coloranți sintetici, cu arome artificiale. Mîncăm mezeluri. Mă gîndesc la idealul lui de socialism, cu candelabre de salamuri în magazia de alimente, atît de multe cît să dea și „amărîților". Țandără Franț mănîncă puțin și cu sfială, ca țăranii care au aerul să se întrebe, mîn-

cînd, dacă merită pîinea pe care o mănîncă. Și totuși, numai un asemenea țăran sfios nu este cel pe care-l am în față... Îmi aduc aminte că trebuie să reluăm discuția.

— Apoi v-a chemat tata acasă...

— Da, asta începînd din '47. A venit, a apărut tata la cîrciuma unde mă duceam. Era un cîrciumar, care-mi tot spunea: Cînd or veni americanii or să vă spînzure pe toți. Curajos era, de-mi spunea asta-n față. Tata îi mai dădea oi. Și a venit acolo. Tata ținuse între timp 2–3 femei, acum din nou nu mai avea pe nici una. Una dintre ele îi lăsase o fetiță de trei ani acasă. Era zgîrcit la maximum, de-aia plecau femeile. Părerea mea e că de-asta plecau. Eu suferisem mult de mîncare la el. Mama îmi dăduse să mănînc numai pe furate. Era un om exagerat de hapsîn. Dar începusem să țin la el. Cînd a venit prima dată și a început să plîngă, la cîrciumaru ăsta, am zis: are suflet! Eu nu crezusem că tata are suflet. Cînd l-am văzut prima dată plîngînd, am zis: tata are suflet, l-am descoperit că are milă, hopa, zic, tata are milă, mă-ntorc la tata. Și am uitat de partid. Eu n-am pe nimeni, a zis el, numai pe tine te am, și mi s-a înmuiat sufletul.

— Nu avea pe nimeni? Frați, surori?

— Nu, nu avea. De fapt, avea o soră, pe la Scurtu. Am cunoscut-o și pe ea. Am să vă spun, dar ne îndepărtăm prea tare.

— Nu-i nimic...

— El avea o soră, cam infirmă, slabă, anemică, distrofică, așa, cum să vă spun? Avea niște mînițe strîmbe, și acum o văd tricotînd cu ele. El a luat-o pe sora asta la el, pentru că avea niște pămînt, ca să-i ia pămîntul. Aceea avea două fete, și nu avea bărbat. Am găsit-o chiar la el, atunci cînd m-am întors. Îi spunea: Uite, nu mie mi-l dai, îl dai băiatului. Aia era cu mîinile anchilozate, nu putea face nimic cu ele, dar făcea ciorapi cu mînițele alea înțepenite așa. Distrofică la maxim, o epavă. A început să-mi fie milă și de ea, era mătușă, nu? Sora lui, doar de mamă, că mama lui ținuse și ea mai mulți bărbați, bunica mea din partea lui. Zic: E sora lui. Și semăna cu el.

— Cum era?

— Avea ochii albaștri, mă rog, cum avea el ochii, verzui, nu albaștri. Țineam la ea. Dar el zicea: Mă, dacă nu-ți face ție, pe numele tău, o alung. Iar ea-mi zicea: tac-tu e lacom, am și eu două fete, și ce are să zică ginerii mei că ți-am dat ție pămîntu? Te bucuri tu, maică, la pămîntu meu? — Nu mă bucur, bre, nu-mi trebuie, zic, las că avem noi. Ca să facă într-o zi un infarct, mai precis un preinfarct, că eu dimineața am găsit-o rece. Mă uit la ea, pun mîna pe mînițele ei – reci. Și el a venit după tura de noapte, făcea 12 cu 24. Cînd a venit a început să înjure: Fir-ar a dracu să fie cu mama ei – care era și mama lui –, acum asta-mi lipsește, să mă duc eu să-i iau coșciug, să-i fac. S-a dus la coșciug, a plătit, cînd a venit: Bă, zice, nu-l mai chemăm pe popă, o ducem de aici, pe margine, cu căruța, să nu spui la nimeni că a murit. N-am spus nimic, la nimeni. Dar deodată apare mișcare acolo, în pat unde era ea. Mă duc la ea: — Tușică, tușică, era vie. Mi-a părut mie bine că n-a murit. Zic: Să-ți fac un ceai? I-am făcut un ceai de izmă, că aveam izmă de cîmp, altceva nu aveam, i-am pus pe buze îndulcit cu puțin zahăr, nu se putea ridica. Zic: Stai acolo, i-am dat eu cu lingurița. Cînd a venit el, iar: Fir-ai a dracu, paguba dracului, am plătit și coșciugu. — Las, bre, tată, că rezolvăm noi, zic, aveam eu niște bani furați. Întotdeauna aveam o economie, că ieșeam și eu în oraș, mîncam doi–trei mici acolo. De unde-i aveam? Vindeam brînza cu care mă trimetea el la vînzare, și-mi păstram. Duceam la lăptar, la iaurgiu și iar mai păstram. El nu-mi dădea, dar nu că mînca el, că nu mînca. L-am urmărit. Mînca mămăligă cu *oșag*. Compotu era la el *oșag*. Era sclavu banului, ce mai. Nici casă să facem n-a vrut. Am avut eu cinci mii de lei strînși, cînd s-a făcut stabilizarea. Cinci mii era o valoare. Ce a făcut el cu banii nu știu. Îi ascundea undeva, nu știu. Cînd eram mic știam, că i-am furat o dată. Dar pe urmă n-am mai știut. Nici acum nu știu unde sînt ascunși banii lui...

Și mi-a cerut s-o duc pe bătrînă de la noi. Hai s-o duc, zic, decît s-o omoare el. Da' m-a blestemat și ea. Mergeam

pe calea ferată, pe unde stam noi, se împiedica, iar mai stam jos, am dus-o pînă la gară.

— Era foarte bătrînă?

— Nu era foarte bătrînă, dar boala o făcea. Era femeie la cincizeci și ceva de ani. Am urcat-o în trenu de Videle, s-o duc la Videle. Pe lîngă calea ferată, nici drum nu era, mergeam poticniți pe calea ferată, dar am dus-o, să scap de ea. Și atunci m-a blestemat să se aleagă prafu de noi. — Păi ce ai cu mine, bre, pe mine de ce mă blestemi? — Păi nici tu nu ții la mine! — Și ce să-ți fac eu, e fratele lu' matale. M-a dojenit pînă acolo, că nici eu n-am suflet. Probabil că așa era... De la Videle la Scurtu, satu ei, mai erau, nu știu, vreo 20 de kilometri, nu mergeau mașini, cineva de acolo, din gară, a luat-o probabil cu căruța, nu știu. Ce s-a întîmplat cu ea nici azi nu știu. Și s-a terminat și cu sora asta. A scăpat și de ea.

Pe urmă, mă împingea să mă însor. — Bre, eu o să plec militar, nu șade nimeni aici, cu mata, să mă aștepte. Bre, nu sînt de însurat. Că însoară-te, însoară-te. — Să fac întîi armata, îi ziceam. El avea pică, fiindcă auzea că mă duc pe la partid. — Să nu te mai duci pe la partid, la mine nu mai stai dacă te duci pe la partid, ai auzit?

Știa că totuși eu mă mai duceam. De două ori m-a întîlnit Pavel ăsta Ștefan, care mi-a spus: — Mă, dacă ar fi tatăl meu, i-aș da una în cap.

— Era în '47...

— Era deja la începutul lu '47. Se știa că unii plecau, se aranjeau, dar eu n-am mai visat să plec, eu visam la tata. Eu acum eram cu el. Dar Pavel Ștefan avea oftică pe tata, voia să-l dea afară de unde lucra. Eu: — Tovarășe Pavel, nu-l dați afară, e tatăl meu. — Ce tată, mă, că ți-a distrus viitorul. Eu îl dau afară, să-și pască singur oile acolo, nu să i le paști tu, că ai rămas cioban din cauza lui. Că tata avea oi, și eu mă duceam cu oile, începuse să-mi placă oile, aveam pasiune pentru ele, învățasem să le tund.

Pînă s-a însurat din nou. El nu era om de femeie, dar simțea că trebuie o femeie în casă. Poate că era nevoie, nu știu, eu făceam tot. Spălam și fetița, copilu. Că am omis să

vă spun de ea, după ce a plecat mă-sa, ea a rămas acolo, asta am omis să vă spun. Că-i ziceam cîteodată: Nu-ți seamănă matale, aflasem cu cine e făcută, dar el să nu fi auzit, că e fata lui, o ținea că e fata lui. Am zis, trebuie să mă abțin, să nu-i mai spun, că nu-i convine.

— Ce s-a mai întîmplat cu fetița?

— E moartă.

— ...

— ...Atunci, cînd cu balamucu' nostru, în seara aia...

Nu îndrăznesc să-l întreb pe Franț Țandără dacă „în seara aia, cînd cu balamucu' lor", a omorît și un copilaș de 3 ani, și partidul „lui" l-a iertat și pentru asta. Și nici el nu-mi spune. Contorul lui Geiger-Müller începe însă să zbîrnîie, începe iar „ocolul", nu e în stare să plonjeze dintr-o dată în mijlocul iadului de el creat și să zică „da, am omorît-o". Ocolește, dă tîrcoale, se rotește tot mai repede și mai dezordonat în jurul acestei amintiri atroce.

— ...Cînd a zis că se însoară iar, am zis: lasă-l să se însoare. Mi-a convenit. Am zis: scap și eu de spălat, de curățenie, are cine să îngrijească și pe el, și casa. — Bine, bre, te însori. A venit o femeie, o văduvă de plutonier-major, care murise pe front. Noi nu aveam în casă nimic. Femeia aia nu mai vedea cu un ochi, dar era foarte cumsecade. I-am spus: Matale trebuie să știi că femeia asta a avut ordonanțe, și n-o să suporte să muncească mult, și nici să nu mănînce. Da el zicea: Tu ai s-o moștenești, asta are cizme de la bărbatu-su, pantofăraie, haine, tu o moștenești. Eu m-am comportat frumos. Dar lui i-am spus: Și tu trebuie să te comporți frumos. — Lasă, mă, că la noi o să aibă de toate, creștem porci. — Da, dar porcul o dată pe an îl tai, ea poftește carne în fiecare zi. Prăjituri, ouă proaspete... Ce prăjituri, că la noi nu s-a făcut niciodată așa ceva. — Lasă, mă, că o aducem noi, o să gătească aici. A acceptat femeia asta, și m-a iubit extraordinar de mult. A vrut să vină la proces și să spună despre el, dar nu era nevoie de apărare. De fapt, toate femeile lui a ținut la mine... În afară de ultima. Asta, ultima, a fost periculoasă pentru mine.

— Deci ultima n-a fost văduva plutonierului?

— Nu, văduva plutonierului a stat doar două săptămîni, și s-a lămurit. A zis: Domnule, în halul ăsta trăiți, tu n-ai viață aici, tu n-o duci mult cu tac-tu: Și i-a zis: Gheorghe, eu nu stau așa. Dar el: Nu, că la mine hoituri n-ai să vezi. Adică avea el o vorbă, carne, păsări tăiate erau „hoituri". Și a conchis cu asta, femeia a văzut cum e treaba, și a plecat. Mai trec două săptămîni, și a zis: — O știi pe țața Leana? Aia-i murise bărba-su, avea și ea copii. — O știu, bre. Dar nu te mai însura. S-a însurat. Iar ea a zis: Nu știu, de ce n-ai lăsat copilul ăsta pe unde era el! De mine spunea, că de ce nu m-a lăsat la școală, la partid, unde fusesem plecat. Nu știu, eu cred că asta a avut în cap să scape de noi amîndoi, nu știu, poate iar vorbesc o prostie...

— Și-n tot timpul ăsta fetița era acolo?

— Da, în permanență fetița era acolo. Pînă în clipa cînd s-a întîmplat necazu.

Și din nou începe să vorbească despre orice altceva, să divagheze nesfîrșit, să fugă de esențial, nici nu este un ocol, ci o fugă dezordonată printre detalii.

...I-am spus lu' respectiva femeie: — Bre, nu încerca să-l iei, că cu tata nu merge. Bre, uite, mama n-a fost bună, dar pe urmă a fost aia, aia, aia, de ce n-a stat nici una? Îl întrebam și pe el. Și el: Ei, astea erau femei pretențioase, asta-i de la țară, cu asta o să mă înțeleg. ...Și totul a pornit de la o oaie. Ea n-a vrut să recunoască pe urmă că totul a pornit de la o oaie. El mă mai făcea pe mine bolșevic. Și înainte, una-două – „bolșevicule", eu știam ce e cuvîntul bolșevic și mă satisfăcea, eram mîndru, nu-mi trecea pasiunea pentru bolșevism, era ceva bun pentru mine, dar inima mă făcea să rămîn totuși alături de el. Nu mă distanțam de el. Îmi spuneam că el rămîne amărît, are și copilașu acolo. Și eu începusem să îndrăgesc copilașu acela...

Simt nevoia să ies. Scena îmi evocă cu putere pe Stavroghin, cu istoria lui neterminată și pe care nu reușește niciodată s-o termine, despre un copil. Cu ocolurile lui, cu neputința lui de a numi direct răul, aceeași neputință. Pe care s-ar putea să-l numească doar așa, nedîndu-și seama

că l-a numit, ca într-un fel de scăpare, dar cu o naturalețe care e mai rea decît ocolul.

— Și ce s-a întîmplat totuși cu fetița?

— ...Deci seara, m-a trimis el să iau o oaie de la cîmp. Era frig, era noapte, se pierduse o oaie. N-am vrut să mă duc. Dar la cercetări, aia, femeia, n-au vrut să recunoască că de la o oaie a pornit, a spus că n-am vrut eu să sparg niște butuci.

Îmi vine să-l întreb prostește, exasperată, dacă ea n-a recunoscut, de ce n-a spus el, tatăl, la cercetări, că de la o oaie a pornit. Atît este de greu de realizat că am în față un paricid. Că la cercetări era singur, singur cu partidul lui, singur cum numai un om care a ucis poate fi.

— ...Ea n-a vrut să recunoască, a spus că eu am refuzat să sparg niște butuci, așa a declarat la poliție.

Nici nu mai știu de ce au ajuns la poliție. Nici el nu mai pare să știe...

— ... Și așa s-a întîmplat nenorocirea, necazu. Ea a plecat din casă, cu fetița. Avea și ea o fetiță a ei, de vreo 7 anișori, ea a plecat, și fetița cealaltă a rămas în leagăn. Și eu am crescut, zicea el, tot în leagănu ăla...

— Ce s-a întîmplat cu ea, acolo, în leagăn?

— ... Ea a rămas acolo, în leagăn și, cum ne-am zbătut noi, cum ne-am îmbrîncit acolo, copilul a căzut pe jos. Eu nu l-am văzut, nu știu cum s-a întîmplat, după ieșirea lui afară, eu n-am mai văzut copilul, cred că era căzut pe jos, în leagăn nu mai era...

— ...A murit din căzătură?...

— ...Nu știu, poate. A murit peste un an și ceva, a luat-o de acolo maică-sa, după ce s-a auzit, a venit și a luat-o, și a murit la mama ei, după vreun an, poate din căzătură, nu știu...

— Vă amintiți numele fetiței?

— Nu.

— Ce ați făcut apoi?

Nu înțelege cînd, „apoi". Nu înțelege că am renunțat să-l întreb despre omor și că vreau să trecem mai departe.

— Am fugit acasă la tovarășu Costache. Era soția singură. I-am spus: L-am omorît pe tata. Ea mi-a zis: Stai aici. L-a chemat pe bărbatu-su, care era la partid, mi-a dat un pahar cu apă. A venit și i-am spus. Mi-a spus să fug repede acasă și să aștept acolo. Așa am făcut, am fugit repede acasă. Cred că zece minute a durat. Eu am căutat să ascund toporu. Pe care nu-l mișcasem de acolo. Decît, ce să vă spun, după ce-l omorîsem, mă dusesem la o vecină și cerusem o lumînare. I-am ținut lumînarea aprinsă. ... Fiindcă eu, totuși, îmi făceam și-n penitenciare ideile astea: Cum l-am omorît eu? De ce? Și astăzi mă gîndesc: Cum poate face un om o crimă?

— Și la ce concluzie ați ajuns?

— Nu a mai reacționat creieru. Eu așa îmi spun. Rețin și asta, cu Pavel Ștefan, că el de o mie de ori mi-a repetat chestia cu tata. „Mă, ăsta nu e tată, el te-a nenorocit, ți-a distrus viitoru." Și că eu atunci îl credeam un om deștept, și deci credeam în el. Pentru nivelu meu de atunci el era deștept. Pentru mine, la timpu ăla, era bine pregătit. „Ăsta, dacă era tata, îl omoram. O să te gonească după ce o să te aducă la el." Și cu asta, vedeți, a fost prevăzător, a știut că mă va goni, mi s-a părut că era deștept, și credeam în el. „Mă, ăsta te gonește pe tine, mă, eu am auzit despre taică-tu, tu n-o să stai la el, dar atunci nu știu unde o să te duci, că să vii la noi o să fie prea tîrziu." Era în pragul iernii, unde mă duc eu, era decembrie, doamnă, și chiar sufla un vînt, cum se spune, de Sfîntu Niculae, cu barba albă. Mă duc acum să stau prin gări? Unde să mă duc, că nu mai am trecere la partid, nu mai sînt tot ăia. Era în iarna lui '47 spre '48. Nu mai erau, veniseră alții. Începuseră să curgă valuri spre comuniști, acum, își făceau loc, ocupau posturile, eu unde mai găsesc ceva, îmi puneam întrebarea. Și toți mi-o puseseră: „De ce-ai plecat de la partid, de ce-ai plecat de la tac-tu?" Cînd aia, cînd aia. Și îmi spuneam: eu sînt un om nenorocit acum. Atunci m-am văzut în halu ăla, în timpul iernii, fără îmbrăcăminte, fără nimic, ce aveam eu, aveam cinci mii de lei strînși. Voiam să mă îmbrac cu ei. La cafenea nu mă mai duceam, să-i

pierd la jocuri de noroc, că acum mă ținea din scurt, mă urmărea.

...Nu mai avansează, nu mai iese din impas. Trebuie deblocat și îndepărtat de sursa acestui ocol înnebunit.

— Vă era frică de el? Vă bătuse vreodată?

— De mai multe ori. Dar nu știa să bată. Dacă nu apucai să te smulgi din mîna lui, bătea urît. Nu cred eu că mă omora, dar bătea urît, adică dădea unde nimerea.

— Era un om puternic, solid?

— Nu, era cam de talia mea, mai plin, mai robust, mai osos. Eu eram distrofic, nehrănit. Mai slăbuț. M-a bătut, dar nu de multe ori. De mai multe ori mă bătea mama. Decît că mama știa și să mă cîștige. Mă cîștiga ușor. Ea m-a bătut urît de tot, dar ea era lipicioasă și știa să se introducă în sufletul meu foarte ușor. Și nu avea dușmănie. Tata era dușmănos. Erau amîndoi niște oameni nervoși, dar diferiți unul de altul. Mama, îi plăcea de exemplu băutura. Tata, nu. Tata, cu țigara, ca mine. În rest, la el se răbda. Și de mîncare, și de băutură. Eu nu beau, la fel ca el, dar la noi, să nu se mănînce, soția mea să nu mănînce ce vrea, bineînțeles că în limitele posibilităților, dacă avem, dacă nu...

Vorbim despre copilărie și despre părinți ca doi oameni obișnuiți. Cred că sesizează și el absurdul fiindcă revine:

— Da, asta voiam să spun, că la părinții mei n-a existat asta. Să ai ce-ți dorești. Am remușcare atîta, pînă oi închide ochii, cu tata. Cu mama mai puțin, că cu ea mi-am făcut datoria, eu am îngropat-o, am îngrijit-o. N-o agrea pe nevastă-mea, că e oarbă, că e săracă, n-a vrut s-o iau, că ei sînt șapte copii, n-a vrut-o, dar eu am spus: ea e mila mea. Și mila mea a fost. Dar cred că și eu am fost cu ea cum trebuie. E aici de față, și poate să spună, dacă am fost cum trebuie. Am spus: ea e partenera mea de viață.

Într-adevăr, soția lui s-a întors și s-a așezat tăcută pe marginea unui fotoliu.

— A știut, cînd v-a luat, cine ați fost?

— Da. Da. I-au spus mulți că: poate să te omoare. Și mama i-a spus. Mama mea a fost prima care i-a spus: E

un om cu care n-ai să stai, o să-ți facă ca ta-su, are toate defectele lui ta-su. Și ei nu i-a fost frică. Sau i-a fost, și nu s-a manifestat. Dar eu m-am impus la ea. Cînd am spus „faci lucrul ăsta", trebuia să-l facă. L-a făcut, a fost supusă. Și eu am apreciat, dacă mi-a suportat darul ăsta, răutatea asta. Că am răutate, să știți.

Și n-a existat zi ca să n-am remușcări. Dar să știți că nu mai am de la un timp. Tot m-am spovedit, tot m-am rugat... Dar să revin la treaba cu poliția. A sosit poliția acasă, m-a căutat, m-a pus în trăsură, și a rămas curtea deschisă. A venit femeia aceea, a luat tot ce a putut de acolo, lînă, piei, oi, aveam un cioban, dar nu era acasă. Dacă era, nu se întîmpla nimic. Cînd am ajuns la poliție, acolo se primise deja telefon. Chestoru primise telefon acasă de la secretaru de partid, venise și cineva de la Siguranță, toți primiseră ordin să aibă grijă de mine. Să aibă grijă să nu fiu bătut. Am simțit eu atunci că partidu are grijă de mine.

...Că, de fapt, acum începe treaba. Acum, cînd eu intru pe fir cu Securitatea. Directoru penitenciarului de la Giurgiu era fratele lui Teohari Georgescu, Bebe Georgescu. A fost primu om pe care l-am întîlnit în penitenciar. Directoru. Se spunea că era șofer de meserie, că lucrase pe taxi, la patron, pînă la venirea la putere.* Nu știu dacă în București sau în altă parte. Ăsta, cum m-a primit, le-a spus la cîțiva: Să nu vă atingeți de el. Aici, la penitenciar, mă cunoșteau. Erau javre de-astea care mă cunoșteau...

— De unde vă cunoșteau? Și de ce erau javre?

— Păi, cine ajunge la penitenciar nu e javră? Mă cunoșteau de la partid, din cafenele. Că m-au dus la drept comun, la infractori. Ei m-au primit acolo, gata, m-am simțit liniștit, partidul avea grijă de mine, primeam pachete, s-au ocupat de mine. Bebe Georgescu îmi spunea: Bă, nu-ți face griji, te iau cu mine la Arad, după ce te judecă. Nu m-a luat, că am plecat la Văcărești. M-a judecat Curtea

* În biografiile mai cunoscutului său frate, Bebe Georgescu figurează cu ocupația de factor poștal, înainte de 1944.

criminală București. Aici nu puteau să mă judece, că nu aveau secție criminală. Judecătorul de instrucție a primit ordin să urgenteze treaba și a rezolvat repede, cu martori, ce-a declarat ăla, ce-a declarat ăla.

— Spuneați în discuția înregistrată acum patru ani că s-a scris în ziar. Ce au scris în *Vlașca liberă*?

— În *Vlașca liberă* au avut grijă să scrie și ei cum cerea partidu. Adică îl descria pe tata ca exploatator, că el m-a împins la omor. Că sînt o victimă a exploatării. Eram o victimă. Pe urmă vine Bebe și zice: Bă, te cer ăștia de la București. Pavel Ștefan mă voia la București, încerca să facă transfer. Nu aveau dubă, aveau una singură, nu puteau s-o trimită cu mine, decît dacă aveau drum pînă la tribunal. A rămas că mai durează două săptămîni. M-au dus, am ajuns la Văcărești. Cînd am ajuns acolo, era director unu Mircescu. Și-a dat ăsta seama că era ceva cu mine. Mircescu era avocat vechi, de carieră, iar comandantul gardienilor era Duman. ...Duman ăsta nu m-a primit chiar așa cum trebuie. M-a dat pe mîna lu unu, Bușnilă, un oltean. Nici ăla nu m-a primit bine, m-a sfidat. Simțeam eu asta. Bușnilă ăsta era prim gardian, fiindcă avea trese, două trese. Cu două erau prim gardienii, cu trei comandanții, m-a dus la *privință*. A zis: Lasă, mă, că te bag jos, nu te bag sus, la etaj, la șerpărie. M-a dus la muncitori, cei care ieșeau la seră. Era bine afară, că mai veneau cu ceva de acolo, de la seră.

După trei zile, sau patru, nu mai rețin, mă strigă la vorbitor. Eu așteptam pachetul. Cînd ies, Pavel Ștefan.

— Vă vizita ministrul în persoană?

— Da. Vine Pavel Ștefan să-mi spună: Mai ai nițică răbdare, nu contează cînd te judecă, unde te judecă. Începem Canalu. Începem Canalu Dunăre–Marea Neagră, și tu o să fii acolo. Vezi acum să nu mai faci greșeli, să mă asculți pe mine, să nu șoptești nimic. O să vină cineva la tine, eu îl trimit. Tot ce primești instrucțiuni, să taci, să păstrezi secretu. Eu am ținut la tine, nu m-ai ascultat, uite unde ai ajuns. Ți-am spus că aici ai să ajungi. Eu, că să vedeți, tovarășu Pavel. — Să nu-mi mai zici tovarăș, mi-a atras

atenția, să nu mai îmi zici tovarășu, tu nu mai ești tovarăș cu mine acum. Ai fost. Acum îmi zici domnu Pavel.

— De ce a spus așa. Îi era frică?

— Nu. În tot dosaru meu, nici la proces, eu n-am pomenit nimic de el și de partid. După zece zile, două săptămîni, apare unu. S-a recomandat Cocoș. Sau nu s-a recomandat, nu mai știu.

— Să revenim un pic la Pavel Ștefan.

— ...Da, că să nu vorbesc nimic, să am încredere în cine vine, că vine din partea partidului, sînt trimișii lui, oricine ar veni.

— Unde era el atunci ministru?

— Eu cred că la Interne nu era, că la Interne era Teohari, iar adjunct era Drăghici. Deci a venit Cocoș ăsta, așa s-a recomandat: Bă, eu mă numesc Cocoș. Vezi că pleci în curînd de aici. — Unde plec, că am proces în toamnă. Era primăvara lui '48, iar în mai aveam primul termen de judecată.

— Cum a fost procesul?

— La primul termen, ei au căutat să-mi pună martori falși. Au fost judecători care au simțit că e fals totu, că martorii sînt falși. Au trimis vreo trei–patru, niște țigani. Știți că începuseră țiganii să se facă membri de partid. I-au montat ei acolo, dar judecătorii nu i-au luat în seamă, fiindcă era declarația mea care spunea tot, era clar. Eu recunoșteam tot. Au putut doar să scoată premeditarea, că nu a fost crimă cu premeditare. A fost un exces, o nebunie. N-au spus ei nebunie, dar asta au înțeles ei din tot dosaru, concluzia asta au tras-o. Au cheltuit mult și cu avocații, am avut mulți avocați, am avut pe unu Matei, pe unu, Costruș, nu știu cîți au tras de mine. Pînă la urmă mi-au dat 13 ani. Ei n-au vrut să-mi dea pedeapsă mare. Dar au zis să nu mai fac recurs, că plec la Canal.

— Ați plecat deci imediat la Canal.

— Nu, asta e, că n-am plecat imediat. Ce se întîmplă? Cocoș ăsta a zis că mă trimite, și după aceea m-a reținut să mă trimită la Ministerul de Interne. Și mă bagă într-o celulă. În celulă cînd te bagă, te bagă cu bătăi, asta-i regula.

Ei voia să vadă dacă rezist la bătaie. Mi-a dat un pumn peste nas, de m-a umplut de sînge și m-a îmbrîncit într-o celulă. Cînd te îmbrînceau așa, plin de sînge, nu te mai bănuiau oamenii.

— Pentru ce să te bănuiască?

— Eram trimis în celulă ca să raportez despre ce discută ceilalți deținuți. În special politicii. Dar nu mă atenționaseră dinainte despre pumn. Cînd am intrat acolo, așa, cu sînge pe față și îmbrîncit, m-au întrebat imediat pentru ce sînt acolo. „M-au prins cu niște manifeste", spuneam. Deci mă trimiteau să torn și cîteodată să instig. Eu, sensibil la nas, mi-a curs sînge. I-am și spus lu Cocoș: — Păi, mie dacă-mi mai faceți de-astea, uite ce mi-a făcut plutonieru ăla. — Las', mă, fir-ar mama lui a dracu, că n-ai să-l mai vezi. În celulă acolo, că să ascult. Toată treaba e că venise un lot de ardeleni. Am stat acolo toată noaptea, și a doua zi m-au chemat. Asta aveam de spus, ce fac ăia, ce vorbesc. Se mirosise că se dau grade în miliție, că încep transformările. Ne-au adus mîncarea, ne-au băgat-o pe vizetă. Ei au mai fost chemați, pe mine nu m-a chemat nimeni. Mă făceam că mă mir, băteam în ușă: Pe mine nu mă cheamă nimeni, stau aici așa? — Stai acolo, că stai bine, strigau, o să stai mult. Auzeau oamenii că o să stau mult. Ăia de pe coridoare nu știau ce caut eu acolo, nici șefu de coridor, nici nimeni de la subsol, nici șefu de pe secție. Se schimbau des între ei, că aveau grija asta, să nu prinzi rădăcini nicăieri, erau foarte iscusiți. Cînd m-au chemat după-masă, am zis că nu vreau să mai stau aici, nu mai stau. A apărut Cocoș ăla: Mai stai în noaptea asta, că n-ai aflat nimic. Dar ardelenii vorbeau ungurește, nu aveam ce să aflu. — Domle, eu nu știu o boabă ungurește, le-am zis, nu înțeleg nimic. Ei erau români, dar vorbeau ungurește, înțelegeți? — Păi ce mama dracu facem, domle? spunea Cocoș. Și unu-i zice: — Păi mută-i în camera cu microfoane. Aveau doar o celulă cu microfoane, mai tîrziu au băgat pe microfoane, dar acum aveau doar o cameră cu instalația asta. — Bagă-i acolo, a zis. Acolo puteau să vorbească și engleza, orice vorbea se înțelegea. Dar eu

n-am putut să fac nimic. M-au chinuit, m-au bătut degeaba, mi-au dat degeaba pumnu și picioru ăla, eu n-am știut că ăștia știau ungurește. Ardeleni, dar n-au vorbit românește o boabă. M-au scos și m-au trimis la Văcărești. Aveau nevoie unii la dreptu comun. Eu că nu, nu mă mai duc. Mă feream să mă bage cu dreptu comun, n-am cu dreptul comun nimic, să nu mă folosească acolo.

— Ce trebuia să faceți la dreptul comun?

— Eu știam țigănește aproape la perfecție. Acum nu mai știu să vorbesc, dar atunci știam. Voiau să mă bage într-o afacere cu țigani. Erau niște țigani de la Urziceni cu niște crime, nu știu ce. Dar eu evitam să mă bag la dreptu comun. Adevăru este că în penitenciare tot dreptu comun ținea la mine. Le apăram drepturile, la recidiviști, formam o brigadă și le ceream drepturile: mîncare și normă. Acolo unde erau ei, eu le ceream să respecte obligațiile. Să fie cuminți, să nu facă agitație, și treaba mergea bine. Nu le tăiam pachetele, nimic. La rechini asta trebuie: le dai mîncare, și toată treaba merge bine. Chiar dacă miroseau că sînt informator, știau că nu le fac rău la nici unul. Dacă jucam barbut și ne prindeau, eu îi scăpam și pe ei. Ei, dar a început pe urmă calvaru cu mine, că eu am rămas cu pedeapsa de 13 ani. Adică mi-au dat o hîrtie să renunț la recurs. „Gata, pleci la Canal", au zis. Cu prima cursă, în aprilie. Dar comandantu a fost schimbat, iar Duman, șefu gardienilor, nu m-a băgat pe prima cursă. S-a spus că Duman merge, dar nu șade decît vreo două–trei zile, că va fi înlocuit de un alt comandant, și acolo nu se știe ce va fi. Pînă la urmă pe Duman ăsta l-au și arestat, că aveau informații că bătuse comuniști. Era pe lista gardienilor vechi care se purtaseră rău cu comuniștii. Dar cînd s-a plecat la Canal, nu m-a luat și pe mine.

Cînd a auzit Teohari Georgescu că eu n-am plecat, a venit la Văcărești. Atunci l-am și cunoscut eu prima oară. Ce se întîmplase? Duman nu mă luase, fiindcă văzuse în dosaru meu că eu am un termen în aprilie. Era un avocat, Costin, din București, care făcuse apel. Venise la mine și spusese: Las' că te scot. Era trimis de Cristache Vasile. Ei

vorbeau între ei, dar nu știau unu de altu și așa s-a făcut o încurcătură la dosar, și a apărut termen în dosar, de n-am putut să plec cu prima cursă. A rămas să plec cu următoarea. Venea de la Aiud o cursă cu asimilații politic. Nu politici, ci asimilații politici.

— Ce înseamnă asta?

— Asimilații politic erau cei cu trecerea frauduloasă a frontierei. Mai mult tentative, că nu erau prinși pe graniță. Erau chiar unii care veniseră în țară, și au fost prinși la graniță, și au fost asimilați politic, și erau trimiși la Canal. Deci, cu această cursă trebuia să merg eu. Acolo, cînd am ajuns, era libertate. Nu erau țăruși, nu erau sîrme, nu era nimic. Se dormea în corturi. Eram deodată în libertate, cîmpu cît vezi cu ochii, și nici o împrejmuire.

— V-ați simțit bine?

— Da, era libertate, începeam să construim, nimic nu era făcut. Și Duman ăsta, care dirija tot. Duman n-a rezistat decît o lună. O lună și ceva, două luni. Într-o dimineață, pe la ora 10, a venit în locu lui un țigan. Un fost clarinetist la fanfara 2 grăniceri, și bolnav de plămîni, galben, palid. A venit civil. Între timp a venit de la partid din Constanța unu și a zis: Tovarășu Duman, mata dai în primire tot ce ai aici. Da' nici n-avea ce să dea în primire, nu era dosare, nu era nimic, n-avea unde să facă o grefă, un birou. Dar era mîncare bună. Iar deținuții, liberi. Le și spusese la toți: Pleci pe a ta răspundere. Te prinde, bine, nu te prinde, bine. Deși Securitatea sosise. Albon sosise.

— Cu ce se ocupa Augustin Albon* la data aceea?

— El era cu paza. Cu batalionul de grăniceri împînziți pe toată raza Canalului.

---

* Colonel de securitate, originar din Turda. Numele lui apare în evocările a numeroși supraviețuitori ai lagărelor de muncă din primii ani ai comunismului. Informațiile despre atribuțiile lui sînt contradictorii. Știm sigur că era un cadru moștenit de la Siguranța „burgheză" și că în perioada canalului a fost director al Centrului de coordonare a coloniilor de muncă din regiune.

El, da, era deja venit. Cînd au venit primii de la Aiud, rebegiți, Timofte ăsta, noul șef, nici nu luase în primire. Nici nu știa ce e cu el. Și atunci, că eram pe acolo, eu m-am lipit de el. El zicea: Aici trebuie să facem noi brigăzi, să punem brigadieri. Și eu, pe lîngă el. Întîmplarea face că venise de la Aiud, o dată cu asimilații politici, cu frontieriștii, țiganu ăsta.

— Care țigan?

— Îl știți, că eu cred că la ăsta nu i se uită numele, ăsta e în istorie, e faimos.

Și el a fost ca și mine, nu mai voia să iasă din închisoare, nu mai voia să trăiască afară, că-i era frică să nu-l omoare. Și mie îmi era frică, nici eu nu aș mai fi vrut să ies. Vorbesc de Marin Stănciugel.

— Cum arăta acest Marin Stănciugel*?

— Un țigan solid, un Hercule, fierar de meserie era el.

— De ce era închis?

— O omorîse pe nevastă-sa dintr-o singură palmă. Așa zicea el, eu nu știu. El zicea că doar o palmă îi dăduse. Eu nu am citit dosarul, nu știu. Dar n-avea interes să mintă. Și s-ar putea o palmă, cum era el solid, să-i fi dat, să fi căzut, și să se fi lovit la cap. Cu palma lui grea...

---

* Și numele brigadierului Marin Stănciugel este foarte cunoscut printre foștii deținuți politici. Exemplu: Remus Radina, *Testamentul din morgă*, München, 1981.

CANALUL:
„VENEA ACUMA DUBE, DUBE, DUBE"...

— Deci primii oameni ajunși la Canal au fost colonelul Albon, directorul de lagăr, Timofte, și, foarte curînd, cu transportul de frontieriști de la Aiud, Marin Stănciugel. Iar dumneavoastră erați pe lîngă acest Timofte...

— Am venit la Canal nu cu prima, dar cu a doua cursă, cea care venea de la Aiud. Era în 15 iulie 1949. Primul lagăr a fost cel de la Poarta Albă. De acolo au pornit celelalte. Iar eu eram aciuiat pe lîngă comandant așa, ca un cățeluș, îi spuneam să facem aia, să facem aia. Și lui Marin Stănciugel i-am spus: Vrei să intri brigadier? La început ăsta era un țigan prostănac, și am zis că-l manipulez eu cum vreau. Îl manipulez cum vreau, zic, îl propun pe-ăsta. Era de culoarea lu' ăsta, Timofte Gheorghe, o să-l accepte. Pe Timofte ăsta, și pe el îl știe toată țara. Am zis în gîndu meu, decît să pun un deștept, mai bine pun un prost. Aveam un interes al meu, să nu pun un deștept, și să mă înlăture pe mine. Aveam și eu niște profituri acolo. Și spun: O să fie impunător, domnule, nu vedeți ce colos de om e?

— Ce-l propuneați?

— Îl propuneam prim-brigadier. Că veneau brigăzi, începeau acum să curgă brigăzi.Venea dube, dube, dube. Venise vreo două sute șaizeci de oameni. Pe urmă au venit pari de salcîm. Totul se făcea în ordine, dar nu veniseră încă la trasat. Într-o zi am plecat la trasat, tot în ordine. Cu inginerul Ionescu, cu arhitectu Joja, deținut, unii spuneau că ar fi rudă cu Atanase Joja, ministrul de Finanțe, de mai tîrziu, da' eu nu cred că era rudă. Se făceau acolo comentarii mai multe între intelectualii ingineri. Că erau

intelectuali. Cînd aude comandantu zice: Păi o să facem peste o sută de brigăzi, că uite, vine dube, vin curse. Și am plecat cu trasatu. Trasam de dimineața, din zori și pînă seara. Era primăvara. Cîmpu, cît vedeai cu ochii, era gol. Era semănat pe o parte cu floarea-soarelui, răsărise și era mărișoară, pe altă parte nu răsărise nimic. Și am închis, și într-o zi, după trasare, totu a fost împrejmuit. O sută și ceva de oameni erau la lucru, fiecare groapă, fiecare stîlp de salcîm era pus de cîte unu.

...Acum, că împrejmuiserăm, au început să sosească materiale pentru baracamente. Șipci, carton, tot ce trebuia, pentru acoperișuri. Și discuții: că tencuite, că văruite. Tocmai că aici am cîștigat eu mult! Aici l-am cîștigat eu pe Teohari.

— Pe ministrul de Interne?

— Pe el, doamnă. Că eram șmecher. L-am auzit eu pe dl Joja, zice: Uite, mă, ai dracu, aduce varu de la Cîmpulung Muscel, cînd aici Dobrogea e plină de calcar. Se pot face cuptoare, și de var, și de cărămidă. Eu știam că vine Teohari, și cum a venit la mine, i-am spus, noi trebuie să facem aici cutare și cutare. Asta-i, că tot ce auzeam, băgam la bilă. — Dom' ministru, zic, treaba e că noi trebuie să facem var aici. — Da' unde, mă, se mira, avem spațiu? Ca să nu zică că nu s-a gîndit că avem calcar, zice „avem spațiu?" — Avem, mai întindem plasa, avem cîmp, facem cuptoare pentru cărămidă, facem așa, așa... — Aha, făcea, mă, Timofte, ai aici un om, mă, ascultă-l, consultă-te cu el, ăsta e omu tău de bază. — Da, zice Timofte, l-am ascultat, că am pus și brigadier după cum mi-a spus el. (Și i l-a arătat pe Stănciugel.) Pe el l-am ascultat. Că era prostănac și Timofte ăsta. I-l arată pe Stănciugel, că era solid și gras, nu știu ce mîncase el la Aiud.

— Ce făcuse el pînă atunci, acest Stănciugel?

— Primise 7 ani, și executase 2. Lucrase la dreptul comun.

— Dar ce făcuse, de îi era frică să plece din închisoare?

— Întîi a primit ordin să nu plece. Să rămînă acolo, să le facă servicii. Dar de la un timp nu mai acționa nici el.

Primise niște scrisori. În lumea interlopă astea se numesc *exive*. Primise aceste *exive*, adică biletele, că dacă iese, o să fie omorît, amenințări cu moartea. Și nu una, două, trei, ci multe, le lua miliția, pleca cu ele să vadă de unde sînt, să cerceteze scrisu, cine îl amenință pe ăsta, îi căuta. Pînă la urmă eu am auzit prin '57 că l-au omorît tot ai lui, hoții lui. Tot deținuți mi-au spus. El era de prin Mehedinți, nu țin minte comuna, o știam și pe aia. Și, ca să mă întorc, el nu făcea o mișcare fără să mă întrebe pe mine.

— Ce știți despre deținutul care a fost ars în cuptor de Stănciugel?

— Asta s-a întîmplat cînd a fost treaba cu cărămida. Acolo lucrau țigani ardeleni, care dădeau randament la cărămizi. Stănciugel a avut o ceartă cu ei atunci. Pe mine a venit plantonu' și m-a sculat la unu noaptea. Eu nu l-am văzut mort. Dar îl văzusem devreme, și de atunci nu l-am mai văzut. Țiganu zice că pe el l-a jignit, tot cu culoarea, ceva, l-a făcut țigan. Alții, le-a fost frică, și cînd au fost cercetări, ce a vrut țiganu' să spună, aia au spus. Fiindcă cercetare s-a făcut de formă, după aceea. Dar putere avea deplină, să știți. Putea să-l omoare, nu-i ținea nimeni cont. Ca să vedeți un lucru, dimineața au căutat la număr, ieșea exteriorul afară și ce rămînea, adunat, trebuia să iasă număru exact, trebuia, dacă a evadat, să fie urmă de evadare, umblă, caută-l, mult nu se putea îndepărta nimeni. Și pe ăsta, la fel, unde e, o zi întreagă s-a căutat, dar eu îi spun comandantului plin, dimineața: A ars, domle, e ars în cuptor. — Să nu spui o vorbă, îmi spune, îl dăm evadat. Că este evadat. Dispărut. De unde, domle, a dispărut, că n-a ieșit în exterior.

— Stănciugel l-a aruncat în cuptor?

— Nu știu, amănunte nu pot să dau nici eu, dar există în cărți scrise de deținuți care au fost acolo și au văzut. Unul, Varga, a fost acolo și a avut doi țigani, tot ardeleni, din Turda. Nu se știe, pentru că s-a petrecut noaptea. Doi țigani din Turda erau de serviciu în noaptea aia, ca să bage foc la cuptor. Ieșeau flăcări, nu mai ieșea fum, ci flacără mare, verzuie. Ardeau butuci de salcîm, de doi metri. Eu

cred că ăștia doi au făcut-o, că țiganu' singur nu l-a adus el acolo, să-l arunce. Părerea mea. Dar cînd a venit Procuratura Constanța, i-a interogat pe ăștia, mi-a spus Marin Stănciugel: Tu să nu spui că ți-a spus cineva că a mirosit a carne friptă.

— V-a cerut Stănciugel să nu spuneți asta?

— Da. Fiindcă a mirosit urît, așa, toți care au ieșit au putut să simtă. Ieșeau la W.C. deținuții, iar W.C.-urile erau în spatele barăcilor. Barăcile erau deschise noaptea, și plantoanele păzeau. Toți care au ieșit să-și facă nevoile în noaptea aceea le-a mirosit. Pe mine m-a sculat plantonu': Țăndărică, scoală, mă, că miroase aici, chiar în spate. Cînd m-am dus eu în spate, miros, miros, dar sfîrîia niște oase. Țiganii de la foc nu mai erau acolo, la cuptoare, erau plecați. Și atunci am tras eu din foc o labă de picior de om.

...Am împins la loc în foc laba aia și m-am dus la Stănciugel la cameră. Și el avea camera lui acolo, se zăvorea înăuntru, și eu la fel, dormeam zăvorît, că ne era frică că vine cineva și ne omoară. Că aveam frică de toți. Marine, zic, deschide, eu sînt, Țăndărică. Nu se culcase țiganu'. Nu-l lua somnul. — Măi, Marine, mă, cine arde, acolo, că e un os, dacă n-or fi două–trei?, cred că țeasta arsese toată, era un os de la picior, l-am tras eu, dar l-am împins la loc. — Nu-i nimic, bă, ți s-a părut ție, nu-i nimic. Du-te, mă, și culcă-te. E Varga acolo? Nu e, zic. E Tiberiu. Da' Tiberiu ăsta era la al treilea cuptor, acolo unde ardea nu era nimeni. Dimineața, cînd nu ieșea numărul, i-am spus comandantului. — Să taci din gură, mi-a spus, nu sufli o vorbă, n-ai văzut, mă auzi, nu sufli o vorbă. A venit o comisie de procurori, doi au vorbit cu comandantu... Asta a fost...

Și astea sînt lucruri pe care le-au mai mirosit oamenii, doamnă. Dar sînt lucruri pe care n-au putut să le descopere. N-aveau cum.

— Știți numele celui ars*?

---

* Printre foștii deținuți politici se știe că acesta se numea Dragoș Rambela, era un „frontierist", bucureștean, fiu de general, locuind pe lîngă biserica Elefterie și avea în jur de 30 de ani. (Cicerone Ionițoiu, interviu cu autoarea)

— Atunci îl știam. Prima oară a apărut că a fost maior de armată. Pe urmă s-a spus că e profesor. Care a fost realitatea, nu știu. Dar la brigadă se știa. Ăsta era Stănciugel. Eu îl numisem. Și ca brigadieri numai țigani puneam: Epuran, Badea.

— Dumneavoastră ce fel de șef erați acolo?

— La Canal era un corp tehnic. Că se zicea că era autoconducere. Ăștia erau termenii. Dar nu se făcea autoconducere. Propuneam eu, și propunerea era ca și hotărîre definitivă. Dar nu se poate zice că făceam noi ce voiam. Aveam tehnicieni, desenatori, normatori, de toate categoriile. Absolut. Se făceau ședințe, participam la ședințele astea. Eram așa, omul administrației printre ei toți, venit printre primii.

— Cînd aveau loc asemenea ședințe, dacă toată ziua se muncea și-i însoțeați pe deținuți?

— Seara. Brigadierii separat, noi separat, aveam mereu ședințe. Venea un educator politic, raportam ce metri cubi s-au făcut acolo, cît s-a excavat, cît a rămas, fiecare brigadă venea cu informarea de afară: civilii pe șantier, săpături, încărcături, spart de piatră. Mi-a venit timpu și mie să iau o brigadă în primire. Cu o săptămînă înainte a venit Albon și mi-a spus că vine o brigadă de 86 de persoane, și că să iau în primire. Eu nu eram brigadier, și căutam pe orice cale să nu fiu brigadier. Dar brigada mi s-a dat obligatoriu în sarcină. Albon mi-a dat sarcina asta. Mai tîrziu o să revin, dar să iau acum sarcina lui Albon, care mi-a dat-o. Zice: Dacă nu iei, te-a luat mama dracului, aici nu mai stai. Zic: o iau și o să mă descurc eu. Cînd a venit cursa, noaptea, dimineața, mă cheamă gornistu.

— Cum adică?

— Adică numai așa comunicam. După sunetu goarnei știai pe cine cheamă. Dacă îl chema pe Stănciugel, sau pe altul, sau pe mine. Comandantu a zis: Să vie Țăndărică la poartă. Te duci la *haș*, îmi zice comandantu, și iei în primire o secție. (Primele 32 de barăci au fost o serie, era majoritatea de drept comun. *Haș* și *ge* luau politici.) Te duci și preiei o brigadă acolo. Brigada 8 o preiei tu. Vezi că cu

ăștia mergi la spart de piatră. Cînd am intrat înăuntru, doamnă, am văzut numai fețe fine, bătrîne, nu cunoșteam pe nimeni.

— De ce trebuia să-i cunoașteți?

— Nu trebuia, dar vreau să spun că la drept comun cunoșteam, aici nu știam pe nimeni. Dar și la politici, sau asimilați, cînd intram în vorbă, primu lucru care-l întrebam, care e din Giurgiu?

— Care ești din Giurgiu? Nu era nimeni. Ca să răspundă pe urmă unu, să mă tragă de mînecă: — Sînt din Giurgiu. — Cum te cheamă? — Tomescu. — Ia vino, bre, încoace, zic. L-am băgat în cameră. Aveam cameră de brigadieri, vizavi era baia. — Aici o să fie camera mea, ia zi, bre, de-al cui ești din Giurgiu? — Tomescu. Familia Tomescu, de avocați, auzisem de ea. Omu era în etate. Toți erau în etate, unu fusese colonel de contrainformații, băgat la criminali de război. — Aici, zice, sînt numai ofițeri: generalu Paul Teodorescu, amiralu Tăutu, generalu Atanasiu, Pretorian, medic. Pe toți îi descoseam: Ce ai făcut, bre? O săptămînă, cît am lucrat la piatră. Cereau normă. Dar mînițele lor erau prea fine. În prima zi au făcut toți bășici. Mîinile erau fine. Au făcut bășici, de la ciocane, de la baroase, să iei baros de zece chile, să lovești cu el într-un bolovan de granit. Săreau scîntei, și nu se sfărîma. Norma era un metru cub de om. Iar ei au făcut toți împreună un metru cub în prima zi. Și am mai spart și eu pe lîngă ei. Nu era ușor. Norma era un metru cub de piatră spartă. Era imposibil un om bătrîn să facă norma asta. Colonelu Tomescu, prințu Sturza. Era unu, prințul Ghica, avea o bască. Și avea pe bască stema regală. ...Și i-am rupt-o. Așa de rău am fost, doamnă. Eu zic că asta a fost...

— Nu mai erați regalist?

— Gata, îmi trecuse complet, nu mai eram regalist, nu mai eram nimic, eram ateu, nu mai credeam în Dumnezeu, în nimic. Nu mai credeam decît în partid, doamnă.

— Nu mai aveați remușcări, îndoieli...

— Nu mai aveam nimic, gata. Totu îmi trecuse. Ce era la mine, era o teamă ca nu cumva să se întoarcă roata, și

ce o să pățesc. Singura teamă pe care o mai aveam. Nu de Dumnezeu. De Dumnezeu nu aveam frică. Frică aveam de schimbare.

— Și credeați că se putea schimba ceva?

— Da, sigur. Au început niște manevre, veneau trenuri, eu cel puțin vedeam trenuri, și politicii vedeau și vorbeau. Treceau trenurile spre Marea Neagră de la București, se făceau niște manevre, era reînarmarea Germaniei. În '50, Germania se reînarma, cu Adenauer, urmăream ziarele.

— Era voie să aveți ziare?

— Ei, nu. Cu ziarele, dacă aveam oftică pe cineva, introduceam un articol la el, și îl întrebam de unde îl are, și-l terminam cu bătaia. Se dădeau ziare, dar nu lor, lor le citeam articolul de fond. Eu am spus să nu pătrundă ziarul acolo, la ei, în baracă. Doar ce le dădeam noi. Se citea, se repeta de două ori.

— Este adevărat că închisorile din România erau singurele în care se interzicea cu desăvîrșire lectura? Unde s-au interzis cititul și scrisul?

— Era interzis, sigur. Decît atunci cînd trebuia să se facă propagandă, să se citească ce voia regimul, ce voiam noi. Asta, ce voiam noi se citea, doamnă. Ni s-a cerut să le citim chiar. Ni s-a cerut. Dar nu mergea. Le-am citit deci, și i-am spus lu comandantu: Domnule, eu degeaba le citesc, eu le citesc și ei, nu pot să folosesc expresia pe care am folosit-o, ei fac pîrț, zic. — Păi, zice comandantu', le spui să fie atenți. — Le spun da' dacă ei se uită la mine și închide ochii, că nu vrea să mă vadă? Pe deasupra, mă uitam la ei săracii, că erau obosiți. Și a doua zi, pe șantier, făceau două sute de grame de piatră. Ei încercau, săracii, să facă, de multe ori mă uitam la ei că încercau...

— Totuși îi băteați. De ce?

— Mie mi-a căzut ochii pe unu care m-a luat pe mine, zice, culoarea, că aș fi adică țigan. M-a deranjat pe mine chestia asta: Vedeți ce oameni colorați ne dirijează? a zis la altu. M-a deranjat că m-a făcut țigan. Aveam țigani destui, Stănciugel era tot țigan. Eu nu eram, dar m-a deranjat pe mine. Eu, ca să mă iubească comandantul mai mult,

că știți că fiecare nație ține la ai lui, i-am spus că sînt țigan. Dacă tot aveam posibilitate, aveam mai multă trecere ca țigan decît ca român, atunci i-am spus lu comandantu că sînt țigan. Și atunci ăsta, care fusese căpitan de artilerie, făcuse studii pe la Berlin, o perfecționare, ceva, sau toată școala, nu știu, m-a atenționat cu culoarea. Era solid, un om solid. L-am înjurat, i-am dat cîteva cozi de lopată. Adică, ce mai, i-am dat cîteva cozi zdravene, mi se pare că la o mînă, nu s-a apărat bine și i-am fracturat osu.

— Cum îl chema pe omul acesta?

... El a intrat în conflict cu mine o singură dată. Dar eu am continuat, nu l-am lăsat așa. Intrase pe urmă să facă o școală de dulgheri, nu l-am lăsat nici acolo și le-am spus: — Nu-l suport pe ăsta, că m-a făcut cioară, fir-ar mama lui a dracu. — Las, că nu-l lăsăm, comandantu, te ții de el, e-n sarcina ta, faci ce vrei cu el. Așa mi-a spus: „Faci ce vrei cu el." Pînă au făcut o brigadă de cărămidari. Că acolo s-a întîmplat cu un profesor de politică națională, tot de la Aiud, venise cursa cu el. Am dat brigada în primire la un țigan, Epuran. Și comandantului i-am spus că i-o dau ca să scap de brigada asta, că nu se făcea nici planu, poate țiganu scoate ceva de la ei. Îi bătea țiganu, îi bătea Epuran mult mai rău ca mine. Că nu făceau norma. Dar norma nu se putea face. Cum s-o facă? Cu un sote de morcovi? Poate dacă le-ar fi dat și carne, 4000 de calorii, nu 2000, dacă le avea și pe alea. Dar nu le avea.

— Dumneavoastră credeți că aveau 2000 de calorii?

— Nu, nu. Nu le avea. Mai întîi că se fura, rația cea mai bună, grăsimea, o lua dreptu comun. La dreptu comun se întîmpla să atingă norma, dar la ei, imposibil. Cu știre se făcea treaba asta, nu că se fura cu neștiința lor, nu, era știută de toți. Era dispoziție să-i extermine... Nu aveau cum să atingă acele calorii. Am vorbit o prostie. Poate din gărgărițele alea care pluteau deasupra să le atingă. Dar nu.

— Cînd s-au făcut, în 1968, anchete despre Canal, s-a spus acolo de martori, că în iarna '52–'53, au murit peste 70 de deținuți doar la Cernavodă. În 23 februarie '53, un raport al Procuraturii Constanța vorbește de 10 morți într-o

singură zi. Iar alții vorbesc curent despre 30–40 de morți. Este posibil să fi murit iarna, în lagărele de la Canal, și cîte 30–40 de oameni pe săptămînă?

— Mureau, iarna, și cîte 40–50 pe săptămînă, dar ei nu erau mulțumiți că mureau doar atît, că trebuiau să moară și mai mulți.

— Cum îl chema pe omul acela pe care l-ați persecutat, i-ați fracturat osul, mai știți?

— Da, îl chema Sari, Gheorghe Sari.

— Spuneți-mi cum îi băteați. Săreați la ei așa, din senin, și îi luați la bătaie?

— Erau acolo pentru exterminare, doamnă. Îi băteam din orice. Că nu făceau norma, că se odihneau. „Ce-ai făcut pînă acum?" și invocai motivul. „Ai trăit, te-ai dus la Paris, la Istambul, la Barcelona." De astea, pe care ni le dădeau ei în instrucțiuni: „Ăștia s-au distrat prin baruri, pe la Barcelona, ăștia sînt filfizonii României." Iar eu eram înrăit împotriva burghezimii, la maximum. Eram eu înrăit, nu că mi se cerea. I-aș fi omorît pe toți, dar aveam frică să nu se schimbe regimu. O dată l-am chemat pe Paul Teodorescu la mine și mi-a spus: Măi, băiețele, e păcat să-ți distrugi tinerețea așa. L-am spus imediat la comandant. De ce l-am spus? Deci vreau să spun că era de la mine, nu că ne învățau ei.

— Se organizau, totuși, cu brigadierii, ședințe de îndoctrinare?

— Dar s-au dat și filme, ca să se prindă răutatea de noi. Lucru ăsta se făcea, să știți. Făcusem o baracă, repede, se făcea totu repede, în cîteva zile, fiindcă erau mîini multe de lucru, și au adus filmu ăsta pentru toți brigadierii. El era pentru toată colonia, dar în special brigadierii trebuiau să-l vadă și să se umple de ură pentru cei care se aflau în colonie. Acolo în film era Antonescu cu o parte din generali din cei veniți în colonie, cu săgeți îndreptate spre ei. Ni-i arătau, ca să știm pe cine trebuia să chinuim. Și se făceau comentarii. Într-unu era Paul Teodorescu cu generalu Antonescu. Se spunea în film, în comentariu: „Criminalu cutare în timp ce face cutare." Vă dați seama după film

ce răi eram? Ni se spunea: „Să-i întrebaţi ce căutau ei în Uniunea Sovietică, ce au căutat peste Nistru? A aparţinut vreodată României Nistru? Voi aţi învăţat geografie, aţi învăţat istorie, a aparţinut Nistru României?" Ne întreba pe noi. Majoritatea nu învăţasem nici istorie, nici geografie. Că nu punea un om cu cultură brigadier. Nu pun la socoteală ce s-a făcut la Galeşu, că aici nu erau brigadieri dintre ei.

— Ce s-a făcut la Galeşu?

— Acolo s-a găsit metoda, să se pună oameni culţi ca brigadieri, adică dintre ei. Era unul, Petrică Gîrliceanu, care lucrase la kilometrul 31. La şedinţe participam şi eu, cu ei. Le mai dădeam idei, că eram inventiv. „Cum, dom'le, eu pe generalul Mocinski am putut să-l corup, şi dumneavoastră nu puteţi? Pune brigadier dintre ei, nu unu de drept comun, să se omoare ei între ei. Da nu puneţi din căpetenii, vîrfuri, cum ar veni. Puneţi de mai de jos, decît să fie deţinut politic." Şi s-a întîmplat şi aşa. A mers şi aşa. A dat roade. Că ei ziceau că nu. „Păi ce, zic, numai ăla care omoară pe ta-su poate să omoare?" Şi mi-a dat dreptate că aşa e. Nu trebuie să mergi pe premiza că numai ăla care a omorît poate să omoare. La Capu Midia, acolo, cînd era comandant Zamfirescu, spunea: — Bă, trebuie să punem brigadieri de la drept comun, că ai lor nu fac ce trebuie. — Lasă-i, domle, că să vezi dumneata că, dacă e de-ai lor, mai ai dracu' se fac. Să vezi dumneata ce iese. Că el cerea brigadieri de la drept comun, fiindcă zicea că n-are ce-i trebuie.

— Şi dvs. aţi venit cu ideea să pună dintre ei...

— Selectaţi cu atenţie însă, doar să sune la ureche că e de-ai lor, că uite, pe mine m-a făcut ţigan, pe Stănciugel, pe Epuran, pe Badea, brigadieri ţigani, ne făceau ţigani, uite ne conduc ţiganii. De-aia fac rele, că sînt ţigani. Lasă-i să facă şi ei, care nu erau.

— Cînd s-a luat iniţiativa asta?

— Au fost Burghişan Petrică, la Galeşu, Zamfirescu la Midia, Liviu Borcea tot la Midia. Ăsta, cînd a venit prima dată, a făcut un curs la Poarta Albă, de o lună. El a apărut

de la Salcia cu Pavel Ştefan. Pe timpu lor s-a experimentat metoda asta, să punem brigadieri dintre ei, ca să-i corupem, atunci, la început, în '49–'50.

— Cum vă mai asmuţeau împotriva lor? Mai erau şi alte metode?

— Da. Multiple. Aveau mai multe. În primu rînd, fără să ne arate imagini, la şedinţele cu brigadierii: 80–100 şi ceva de brigadieri şi tot comitetu, ei asta spuneau: „Vedeţi că avem pe cutare aici." Ei au încercat, au crezut că acolo, la Poarta Albă, dacă-i bagă cîte 5–6 mii, într-o lună îi omoară brigadierii pe toţi. Şi pentru asta brigadierii trebuia îndoctrinaţi. Comandantu nu prea avea papagal politic. Nu era cursiv. Era unu, Mihalcea, ofiţer politic. Ce ne spunea ăsta? „Trebuie să le cunoşti funcţiile în viaţa civilă." Îi luai pe fiecare. Dar ţiganu, Badea, nici nu ştia să scrie. „Ce funcţie ai avut în viaţa civilă?" îl întreba. Omu îi spunea: „Am fost avocat, profesor, ofiţer de carieră." Fiecare ce a fost. El îi scria acolo, da pe urmă nici el nu mai înţelegea ce a scris. Nici nu-i interesa pe ei să ştii carte. Tu scriai avocat şi pe urmă, la îndoctrinare, ofiţerul politic îţi spunea: „Păi avocaţii ăştia a avut averi." Asta era îndoctrinarea. Ură. Să bage ură. Pe urmă: „Da' ta-su, ce-a fost? Moşier? Păi cîţi copii a fost? Aha, unu, păi a avut un copil, l-a trimis la Paris, l-a trimis la Londra, tu ştii unde e Parisul? unde-i Londra? Tu n-ai putut să te duci, el a fost." Ei aveau de-a face cu oameni reduşi mintal, total. Dacă simţeau că unul e mai isteţ, nu prea le trebuia, să ştiţi. Trebuia să joci şi teatru. Dacă erai mai isteţ, făceai şi pe prostu, ca să mai rezişti aşa. De exemplu, să ştii să-i linguşeşti. Cum se întîmpla cu pachetele confiscate. Veneau pachete. De unde să fi văzut ţiganu jambon, icre negre, de Manciuria? Era unu, Frangopol, săracu, din Constanţa, un bătrîn moşier, cu moşii în Dobrogea, după cum se spunea, care avea vreo două dosare. Era un om mărunţel. Ăsta, cînd primea pachetu, nu lua mai nimic din el, n-avea voie aia, n-avea voie ailaltă, şi pleca cu traista goală. Şi nu se returna nimic, se confisca, se dădea la brigadieri. Mîncam noi. Şi atunci, nu se trăia bine? Eu am mîncat acolo ce n-am mîncat în viaţa mea. Încă veneau şi-mi cereau. Aveam eu

milițienii mei, care aveam o simpatie pentru ei. Lor le era frică să iasă cu pachetele afară, că se turnau între ei. Așa că aveau posibilitatea doar să mănînce acolo, și să mai ascundă pe undeva pachetele mici, dar cu pachete voluminoase n-aveau cum ieși. Mîncam noi, pe unde puteam. Și vă spuneam, chiar comandantu ar fi mîncat. Așa că-i spuneam: — Mai am eu niște icre negre, hai să vi le dau. — Mă, tu nu mă torni? — Păi, zic, eu, care țin la dumneavoastră ca la ochii din cap? Deci trebuia să fii șmecher și să intri pe sub piele, dar adevăru' e că am și ținut la el... A venit o dată Crăciun, de la Direcția Penitenciarelor, și i-am spus: Domnule, tot ce vedeți aici domnul comandant a făcut, și are în proiect să facă o fabrică de cărămidă. Chiar dacă n-om avea noi presă, facem cu caii. Aveam papagal, vorbeam eu, nu comandantu'.

— În caseta înregistrată cu domnul profesor vorbiți și despre o îndoctrinare a lor, a deținuților. Prin activități artistice. Aveați activități artistice la Canal?

— Nu participau decît deținuții la activitățile astea. Brigadierii și comandantu asistau la spectacole. Dar le făceau deținuții. Și nu aveau voie artiști adevărați. Textele trebuiau scrise de neprofesioniști. De exemplu, un profesionist, ca Mircea Șeptilici*, n-avea voie să scrie.

— Povestiți cum era.

— Eu eram responsabil cu activitatea artistică. Lucram de fapt în subordinea lui C.V.** Dacă o fi el. Parcă da, parcă

---

* Aproape toate informațiile lui Franț Țandără despre Mircea Șeptilici sînt riguros exacte. A executat într-adevăr aproape 5 ani de detenție administrativă la Canal, pentru tentativă de trecere a frontierei. A lucrat acolo ca desenator tehnic. După detenție Mircea Șeptilici a continuat să lucreze ca proiectant la un institut de proiectări, deși era actor de meserie, absolvent al vechiului Conservator. A revenit în teatru datorită ajutorului lui Radu Beligan, unul din artiștii răsfățați ai regimului. A lucrat la Teatrul de Comedie pînă în 1983, cînd a părăsit România. A murit în 1987, de o criză cardiacă, într-o stație de metrou din Montreal.

** Întrucît portretul care urmează este deosebit de negativ, iar identitatea nesigură pînă în momentul încheierii acestei investigații, voi reduce numele la inițiale.

nu. Știu că era din Ardeal, din Sibiu, și a lucrat foarte bine, foarte subtil. El pe mine m-a sfidat întotdeauna, că eram înapoiat. Eram foarte înapoiat. Dar pînă la urmă nu eram, că mă ajutau alții. Totuși eram înapoiat față de el care avea o mare cultură. Acum am auzit că e profesor doctor docent. Aveam respect pentru el, pentru cultura asta. Nicolau mi-a spus: Mă, nu te pot pune șef peste el, că este mai mare, dar tu-l supraveghezi. Mă mai ajutau alții, și lucram cu el. El superviza textele. Făceam chiar eu cîteodată texte, niște poezii. De fapt, eram subalternu lui, dar trebuia să-l supraveghez, să spun cine iese, cine intră în birou lui.

— Deci C.V., dacă el este, era deținut la Canal și avea un birou?

— Da. Îl supravegheam și îl turnam, și eram în același timp și subalternul lui cu activitatea culturală. Și n-aveam voie să am texte de la profesioniști. Trebuia să fie scrisul meu și să-l semnez tot eu.

— De ce nu aveau voie profesioniștii?

— Păi, ziceau: „Cum, tocmai ăla?" Ei voiau să promoveze, să înalțe talente noi și să arate că n-au nevoie de burghezie. Și de profesioniștii burgheziei. În realitate, tot ei, profesioniștii, le compuneau, și noi le copiam și le semnam. Și eu am cerut permisiunea ca la repetiții să vină totuși un profesionist. Am insistat clar: „Domnule, ne trebuie unul care să știe. Eu nu știu să joc pe scenă, ne trebuie unul care să ne îndrume." Se jucau piese, toate într-un act. Era unu, Niculiță Teodoru, foarte agresiv cu comunismu, nici unul nu-l agrea, dar ăsta, pînă nu băga el ceva să împungă comunismu, nu se simțea bine. Era altu, Negri Norel, scria piese mici, scenete. I-am dat o piesă și lui domnu Mircea să facă, dar domnu Mircea a dat-o cotită. A mai fost unu care a făcut o piesă cu muncitoru ursar.

— Dar versul acela, care spune: *A venit și rîndul meu ca să te mai joc și eu, hopa hop într-un picior, domnule exploatator,* nu era batjocoritor la adresa comunismului. De ce s-a introdus, după el, cenzura? Așa ați spus în caseta înregistrată cu domnul profesor...

— Da, s-a introdus cenzura. Așa s-a socotit, ce, noi facem răzbunare? Că era făcut în bătaie de joc, și de atunci s-a introdus cenzura.

— Despre ei, despre artiști, nu ziceați că sînt exploatatori și că trebuie și ei nimiciți?

— Nu, eu aveam pentru ei o slăbiciune. Dar și din ei, știau unii să se lipească, alții nu știau. Care erau mai descurcăreți se mai descurcau. De exemplu, acest domn C.V. și-a luat oameni, și eu l-am prins cu oamenii lui, și n-a mai avut ce să nege. Eu am ce am cu el, și să vă spun de ce. Dacă aș ști că este cel pe care-l văd la televizor, un falsificator de istorie, dacă aș ști, cu el aș avea ce aș avea. Fiindcă el știe și nu spune ce a fost. Să spună că deținuții de drept comun au făcut mai rău ca milițienii. Că eu nebun, ăla nebun, dacă spunem adevărul, zice că sîntem nebuni, atunci cine să-l mai spună? Era unu, Mircea Negreanu, i se spunea și Lupu, venea pe la pușcărie cu mai multe, de cîte ori venea, lucra pentru Securitate. Ca să scape repede: Securitatea îl scotea repede, fiindcă venea pentru furturi, nu era criminal. Dar, să știți, făcea mult rău.

— Ce făcea?

— Ehe, doamnă, mai bine lua capu la unu decît să nenorocească o sută. Adică mai salvai nouăzeci și nouă. Și de multe ori am găsit urme după el, de la Lupu ăsta. El era întotdeauna cu cineva, era acoperit. Eu îi ziceam nea Mircea, dar el avea multe nume, îi zicea Petre Lupu, îi zicea Negreanu Mircea, din Constanța. A fost un infractor nenorocit. El era lîngă C.V., susținut de el. Că și el își alegea oamenii. Era intelectual, dar făcea mult rău. De exemplu, era azi o comisie de la Ministerul de Interne. Sau de la Securitatea din Constanța. Mai greu mă chema pe mine, rareori mă chema pe mine. El era primu care era chemat. Și atunci pe el îl bănuiam. De multe ori îi spuneam comandantului să fie atent cu el. Îl auzisem o dată spunînd: Țiganu ăsta trebuie terminat. Vorbea de Timofte. A mai spus: Pe Albon îl termin, și l-a terminat.

— În ce fel l-a terminat pe Albon?

— Era unul, Goldenberg. Se spunea că Albon era din Turda, ceaprazar de meserie. Prin evrei se aflase toată situația lui. Și de la Goldenberg am aflat că de acolo i s-a tras.* Se cunoștea ce făcuse el în Turda, și s-a spus. Dar i s-a tras de la C.V., mi-a spus Goldenberg, care a rămas în pușcărie și m-am mai întîlnit cu el. Era de prin părțile Sibiului, știu că a primit o dată un pachet și venea de acolo. Era asimilat politic, frontierist. Politic era altceva, cum v-am spus. A fi politic însemna să faci parte dintr-o organizație, sau să fi dus o muncă. Asimilat putea să fie că a avut o tentativă, o intenție de ceva. V.C. n-a fost politic, ci asimilat. Eu așa cred, Dumnezeu să mă ierte, m-am uitat la televizor, la istoricul ăla, eu așa cred, că era el, atunci avea 30 și ceva de ani, nu l-am mai recunoscut, dar tot așa, nu i-am recunoscut nici pe Drăghici, nici pe Nicolschi. Sau pe Crăciun cu care de atîtea ori am discutat.

— Vreți să mai povestiți despre teatru?...

— Da. Pe urmă, la un moment dat s-a spus că să nu se mai joace, și nici ziare nu s-au mai adus. S-a ajuns la concluzia că politicii sfidează și că nu trebuie să li se aducă ziare.

— Dacă plecau dimineața și se întorceau seara atît de obosiți, cînd mai era timp și pentru activități culturale, piese și așa mai departe? Cine dorea aceste spectacole?

— Conducerea lagărului voia spectacole. Păi veneau toți. S-au dat cîteva, a venit și Teohari. Artiștii ne făceau scenetele, dar nu apăreau ei. Mie îmi plăcea să joc în scenete. Le mai scria unul, Mircea Dohatcu, nu știu dacă era tot asimilat politic, eu, după cîte am auzit, era.

— Pe artiști nu-i persecutați, deci?

— Nu, pe ei, nu. V-am spus că aveam o slăbiciune pentru ei. Pentru Horia Căciulescu, m-am și luptat pentru ei, l-am băgat pe domnu Horia Căciulescu la serviciu tehnic. I-am și spus comandantului: Domnu comandant, uitați-vă

---

* Augustin Albon s-a aflat după 1955 în închisoare pentru cîtva timp, întrucît fusese denunțat de fostele lui victime că ar fi persecutat cîndva comuniști.

la picioarele lui. Am intrat o dată la el în birou, la tehnic și i-am ridicat pantalonii, să-i vadă picioarele, avea niște picioare anormale, mergea greu: Ce să-i cereți, dacă vreți, dați-mi un tocător să-i iau gîtul, și îl ucid. Țineam la el. Mă învăța la repetiții cum să devin artist. Sau domnu Mircea Șeptilici? Mă învățase meserie, îmi predase în pușcărie desen tehnic, și îl prinsesem. Cînd l-am întîlnit după aceea, a venit cu un spectacol la Giurgiu, l-am căutat în pauză: De la mine ai învățat, mă, meserie. Era și un arhitect, și s-a făcut un curs seara, propus de mine.

L-am mai cunoscut pe violonistu Jean Ionescu. Ce m-am rugat de domnu Jean: Domnu Jean, îți aduc vioara de acasă, și facem aici o orchestră, și eu mă duc și descarc la vagoane, la cazma, în locul matale. Și domnu Mircea: Lasă, mă, că o dată și o dată, un sufleur și tot o să fii și tu, la teatru, cu noi, că tu ai perspective. Deci nu conta că erau obosiți. Nu conta asta. Și cu ziarele, la fel. După-masă, înainte de stingere. La 9 era stingerea. La ora 8, 8 și ceva se citea 5 minute.

— Vă uitați la „Memorialul durerii"?

— Nu, nu prea mă uit la „Memorial". Știți din ce cauză? Să vă spun de ce. Păi ei, săracii, nu-i vedea nimeni cînd murea. Nu ei trebuie să povestească. Să spună ăla care a ucis, care a bătut, a torturat. Eu de aia nu mai stau să mă uit. Să-i aducă cum i-a adus pe Nicolschi și pe Drăghici. Nu pe deținuți. Și să spună tot, nu ca Drăghici. Păi, Drăghici, dacă era curat, de ce a fugit din țară? Iar Ciolpan, Vasile Ciolpan, directoru de la Sighet, care povestește la „Memorial" că le-a dat mîncare bună? Cum le-a dat mîncare bună la deținuți? Le-a dat bătăi bune. Și de scăpat, cum să vă spun eu? Fără reținere. Cîți au scăpat? Cine? Să mă ierte Dumnezeu, eu am o mare stimă pentru domnu Coposu, dar ce a fost mai interesant noi trebuia să lichidăm. „Lichidați-i!", asta ni se spunea. Canalul pentru asta s-a făcut. Și în '68, pe cine mai țineau ei în pușcării? Să mă ierte Dumnezeu, domnu Coposu n-a fost o piesă importantă, că, dacă era important, îl termina. Acum el este important, și el a fost demn în pușcărie, dar dacă era im-

portant atunci, sau dacă s-ar fi văzut că va fi important, îl terminau. Noi am avut sarcină clară.

— Vi se spunea clar: omorîți-i?

— Nici nu trebuia să ni se spună. Erau omorîți. Și cei mai importanți au fost acolo omorîți, la Secția a V-a psihiatrie a spitalului.

— Să mai rămînem puțin la Canal. Îmi puteți spune cîteva nume de brigadieri de acolo, de la Canal? De unde veneau ei?

— Cei mai mulți erau criminali. Era Birjaru, unu cu 25 de ani, era român din Oltenița. Era unu cu 10 ani, îmi scapă numele. Era Badea. Era Epuran. Erau mulți. Eram oameni duri, fără inimă.

— Ce făceau, de spuneți că erau duri?

— Îmi aduc aminte cum lucram. Erau morții într-o baie, pe niște grătare. Totuși, nu era să-i las pe mozaicul ăla, pe ciment, îi puneam pe grătare. Goi, așa cum au fost născuți. Și ne mai jucam acolo cu ei. ...Eu zic de multe ori că nu era nimeni dintre noi sănătos. Că un om sănătos la minte nu făcea așa ceva.

— Cum vă jucați?

— Ne jucam să-i punem pe unii cu nasu în fundul celuilalt, cum erau ei înțepeniți așa. Așa de ușori erau, 40 și ceva de kilograme, oase, numai oase, se simțea pielea atîrnînd în jos, îi ziceam șorț. Ăsta, colegu meu, îi arunca la căruță. Eu nu prea, că mă feream de greutăți, oricum, 20 de kilograme tu, 20 celălalt, 20 partea mea. Și erau unii mai solizi, care mai de care să-i arunce în sus. Cum cădea, așa cădea, cu capul pe loitrile căruții, nu erau așezați bine... Veneau să asiste ofițerii de securitate și ofițerii pazei interioare, și rîdeam, făceam glume. Și noi, și ei.

— Erau numărați morții aceia, li se știau numele?

— Ce nume, doamnă? Acolo, morți? Erau numele în dosare, la grefă. Dar cînd pleca căruța, nu, nu-i număra nimeni. Se punea o rogojină deasupra lor și plecau. Transportu se făcea numai noaptea. Ziua se trimetea escavatoru care săpa groapa. La Valea Neagră era în cimitiru satului. La Poarta Albă era undeva lateral, acum, cu săpăturile pen-

tru Canalul nou, nimeni nu cred că știe unde e cimitiru de la Poarta Albă. Cunosc un caz pe care aș fi vrut să-l ajut, din București: era un prieten bun, și nevasta lui a vrut să descopere unde e cimitiru.

— Cînd s-a petrecut asta?

— Asta era prin '59–'60. Unu, falsificator, m-a rugat. I-am spus: Nu se poate afla. Cineva a pus două–trei cruci, așa, cu asentimentu lui Bebe Georgescu.

— Nu există, deci, nicăieri, nici o statistică?

— Credeți dumneavoastră că ei au ținut vreo statistică la morți? Asta, și dacă mi s-ar spune, n-aș crede. Interesu lor era să lichideze filfizonii, așa le spuneau. Clasa superioară. N-au pus-o că era superioară prin cultură, sau așa, ci exploatatori, toți erau exploatatori, i-a băgat pe toți într-o oală.

— Medicul închisorii avea totuși lista morților zilnici? Cum spune Remus Radina, într-o carte despre Canal?

— Nu era nici o listă, dacă era azi, mîine se distrugea, că nu o cerea nimeni s-o păstreze. Vă spun că am fost bestii mari. Și poate că nu-mi reveneam niciodată. Dar eu am fost mai tîrziu atașat de cultură, și asta tot de acolo mi s-a tras. Că am întîlnit acolo oameni bine pregătiți, cu facultate. Am cunoscut pe unu, Corcoveanu, el mi-a spus. Omu ăsta avusese casă de toleranță, un cabaret pe Gabroveni, a fost arestat cu fratele lui Piki Vasiliu, Constantin Vasiliu. Un supernobil, acest Constantin Vasiliu. Capabil să facă față la lumea interlopă, descurcăreț. Ăștia, care erau mai descurcăreți, s-au descurcat, dar alții, care au fost numai cu cărțile, nu știuseră nimic altceva, și nu s-au descurcat. Acest Vasiliu s-a descurcat, fiindcă știa să se poarte bine și cu hoții. Și fusese arestat cu Corcoveanu. Ăsta, patron de bordel și cabaret, dar licențiat în drept la Paris, știa și el să se descurce cu hoții. Știa să te cumpăre, îți lua și sufletu. Era un fel de escroc, dar nu chiar escroc. Era prieten cu Mircea Cardaș, neurologul, și mirosiseră amîndoi că eu nu sînt nebun și că lucrez pentru Securitate. Mai era fata lui Parhon, soția lui Ștefan Milcu, tot la psihiatrie, care făcea parte dintr-o comisie și ea, ca și Cardaș. Ei au știut

ceva despre mine. Cardaș mi-a spus o dată în cabinet: Măi, eu sînt prieten cu Mahler, și mi-a vorbit despre tine, ești un băiat eminent, am vrut să te cunosc, mi-a vorbit de tine, dar să nu te ratezi, salvează-te. A căutat nea Sandu ăsta, Corcoveanu, stă pe Polizu la o soră de-a dînsului, nu mai avea nimic, că-i naționalizase tot, pierduse tot și l-am găsit acolo. Mi-a dat și ăsta niște sfaturi, dar eu cînd am scăpat, tot am dat-o cotită. Că nu-mi găseam astîmpăru. ...Nu-mi găseam astîmpăru nici după ce am ieșit, nu-mi găseam locu. Parcă locu meu era tot acolo. Vedeam că în libertate nu mă pot descurca. Știți ce frică aveam de libertate? Acolo parcă simțisem că era traiu bun. Trăisem răsfățat cu de toate. Cu direcția generală eram bine. Dacă un milițian se lua de mine, sau dacă eu aveam oftică pe cineva, nu mai stătea el acolo. Cum și în ce fel, îi luam eu moțu. Știau toți că sînt bolnav de nervi, că sînt nebun într-un cuvînt. Mă duceam și-n sîrme. Am făcut-o și pe aia. Dar s-au dat semnale dinainte, și nu s-a tras. Că pentru alții s-a tras...

— Ce v-a spus acel Corcoveanu?

— Mi-a spus că regimul asta va avea un sfîrșit, că o să se termine. Mă, asta durează pînă îi termină pe toți, după aia, se potolește. Dacă nu se întîmplă între timp ceva la ruși, să cadă. De aia îmi intrase o frică.

— Erați acolo cînd a fost ucis doctorul Simionescu? Tot așa s-a dus în sîrme?

— Nu, că la Peninsula n-am fost, dar știu că s-a tras.

— S-a tras și pentru căpitanu acela care v-a produs apoi remușcări.

— Nu-l uit eu pe ăla. Care a strigat către comandant: Domnule locotenent, știți să cîntați *Zdrobite cătușe în urmă rămîn*? Și locotenentu: Da, mă. Țăndărică, schimbă-i, mă, cătușele, pune-i-le la spate, are dreptate omu, i-ai pus cătușele în față. Singura milă ce am avut-o și eu o dată, de ăla. Din ce cauză, că era membru de partid. Era niște chestii... Era niște chestii pe care le vedeai pe parcurs, vedeai membri de partid, și puteai să le iei locu. Și atunci începeai să te gîndești: uite, mă, săracu, de ce a intrat? Intrase pentru un soldat, că nu l-a declarat dezertor, că nu era ofi-

ţer de carieră, ca cei dinainte, politicii, el era cu regimu, şi regimu îl închisese, şi atunci am început să mă întreb da ce e comunismu ăsta care zice că omu e o valoare, o valoare, da, cel mai preţios capital – şi eu vedeam acolo că omu nu era nimic. Da am văzut asta mai tîrziu, a trebuit să treacă timpul, să mă coc, să mă maturizez. Să ştiţi că, fără educaţie, un om n-are nici autoeducaţie! Dintr-o familie destrăbălată, ce să vadă prin ganguri, prin baruri? Aurolacii ăia ce să înveţe, domnule, de unde să înveţe? Dacă e la regiment, la regiment e educat, e disciplină. Da' ce folos, că n-am stat acolo?

A venit o dată generalu Pantazi, în inspecţie, în 1942, la regiment şi am ieşit la raport şi m-a întrebat: Ce eşti tu, mă? I-am spus: Fruntaş, viitor major. Cînd a auzit el: Bravo, mă. Pe urmă, cînd l-am văzut la puşcărie, nu l-am uitat, că păstrai nişte sentimente totuşi...

— L-aţi revăzut la puşcărie şi i-aţi vorbit?

— Nu, nu i-am vorbit. Nu m-am apropiat de el. Dar mi-era milă de el, să ştiţi. N-am putut să-l salvez. Pe unul singur am putut să-l salvez de la moarte. Se numea Traian Niculescu, ofiţer de geniu. M-am născut vecin cu el. Cînd l-am întîlnit la psihiatrie, era terminat săracu.

Este prima dată cînd vorbeşte despre psihiatrie fără ca povestirea lui să înceapă să sară de la una la alta, fără ca mintea lui să intre în mişcarea aceea dezordonată, în acea zbatere disperată. Pare să nu-şi dea seama că a ajuns pe teren periculos. Sau poate fiindcă povesteşte o amintire care-i face bine.

...Era terminat săracu, venise după cercetări. Securitatea, dacă-l trimetea, îl trimetea terminat. Sau, dacă venea început, trebuia acolo terminat. Unde ajungea după ce era terminat nu se ştia. Ăsta, cînd l-am văzut, am spus clar: Ăsta m-a crescut pe mine. Era mai mare ca mine cu vreo opt anişori. Şi mi-era drag, era frumos cînd era mic, în ţinuta aia de elev, era la liceu militar, la Timişoara sau la Sibiu, nu ştiu unde făcea liceu de geniu. Şi cînd l-am recunoscut, şi el m-a recunoscut pe mine – Frănţişor îmi spunea...

— Cum l-ați scăpat, atunci?

— Nu le-am dat voie să-i facă injecții. Și cu mîncare. Mîncarea l-a scăpat. Îi dădeam eu să mănînce și-i spuneam: Traiane, nu mănînci nimic, fără mine nu mănînci, nu mănînci decît în prezența mea, după ce gust eu. „Vrea să mă otrăvească ăștia, striga, comuniștii ăștia." Și după ce ieșise, tot așa. Nu mai zice, bre, de comuniști, nu mai zice nimic, nea Traiane. Dar el o ținea încontinuu că e împotriva comuniștilor și nu-i suportă. Era cu monarhia, cu astea. Probabil că nu mai era nici sănătos, că nu se puteau înțelege cu el. Cînd venea Ceaușescu, pe aici, în vizite, trebuia să-l ia cu două zile înainte, și după ce pleca el, îi dădeau drumul. Îi spuneam mereu: Nea Traiane, taci, bre, din gură.

— Era în libertate pe vremea lui Ceaușescu?

— Era, dar el săracu a scăpat din balamuc tîrziu, că era agresiv. În '68 i-au dat drumul. Și a murit prin '70 și ceva. Dar nu mai știa, nu mai ținea minte că eu l-am salvat, că mă întîlnise acolo... Nu mai era sănătos, el a venit și cu diagnostice. Era bolnav. Mulți s-au îmbolnăvit de nervi acolo. Erau niște tehnici ale lor încît să te îmbolnăvească, acolo la psihiatrie. Puțini au scăpat. Puțini sînt care pot să povestească... Și să fie și cît de cît sănătoși, ca să-i crezi. Cît de cît.

MITRAN MIHAI – SINGURUL MORT CU COȘCIUG DE LA CANAL, ȘI CU NUME

— Toți medicii erau la fel de nepăsători cu ce se întîmpla în secția lor?

— Nu. Păi, știți, a fost la Poarta Albă un timp domnul profesor Jovină. Înaintea lui fusese unul, Hartmanu, un evreu. Era o diferență. Nu că era evreu, dar era o diferență. Cînd a venit domnu profesor – am auzit că acum a murit, era de la Cluj, profesor universitar – am auzit că cerea lămîi să le dea la deținuți, la hepatici. El n-a cerut pentru politici, nu făcea deosebire, a cerut, dacă se poate de acasă, nu de la Ministerul de Interne, dar să li se dea celor bolnavi. Și Cornățeanu, acum el era comandant, că Timofte fusese avansat, Cornățeanu zice: Auzi, mă, ăsta vrea să le dau știocă umplut. Și el era evreu și avea un accent așa. „Să le dau știocă umplut." Era foarte supărat: Eu îl trimit pe-ăsta de aici, a zis. A avut mare noroc săracu, l-a dat medic la altă colonie. Și l-a luat de la Poarta Albă. Dar a fost recomandat tot de cineva de acolo. Un om eminent. Se cunoștea că cerea ceva legat de medicină.

Era în schimb un altu, de la Constanța, un spurcat, știți ce se înfoia la ei? Pe altu îl chema Blazian, prin '38 își tăiase gagica, a urlat presa cu pachetele macabre aruncate din tren. Era o afacere dinaintea celei a lui Sile Constantinescu. Doctoru Blazian, pachetele macabre... Doctorului Blazian i s-a luat dreptul să mai profeseze, și după ce s-a eliberat. Am luat legătura cu el mai tîrziu. Fusese condamnat pe viață, i s-a dat pe urmă 15 ani, cînd a dat Pătrășcanu decretu ăla pentru scurtarea pedepselor. Atunci au scăpat și Sile Constantinescu, și Blazian. Blazian era mai

în firea lui și lucra pe la Pantelimon. Sile Constantinescu îi omorîse și pe mă-sa, și pe ta-su, nu mai era în firea lui, nu mai era normal. Dar Blazian era normal. I s-a dat o slujbă de asistent. Și medicul ăsta de la Constanța, un nenorocit, spunea: Ce, bă, ați venit aici să vă îngrășăm? N-are Ministerul de Interne bani să vă dea vouă. Ăsta de la Constanța se ocupa de penitenciare. Ce era mai grav este că penitenciarele n-avea oftalmologie, n-avea specialist.

— Cum îi priveați dvs. pe medicii ăștia care erau omenoși, în timp ce dumneavoastră nu erați?

— Păi, eu aveam oftică pe Jovină ăsta, că tratează omenește, dar cînd am văzut că nu face părtinire și diferențiere între drept comun și politici, ca ăștialalți, încet-încet n-am mai avut. Adică, s-a întîmplat așa. Eu țineam mult la unu, Mitran. Era pentru valută băgat, săracu, prin '47 l-au prins cu valută, cînd s-a dat decretu că trebuie declarat auru. El a declarat ceva, dar nu s-a îndurat să declare tot, că avea o fată plecată pe la Paris, și păstra pentru ea. Și l-au prins. La ăsta eu țineam, fiindcă mă învățase el pe mine meserie. Fost antreprenor și zidar bun, m-a învățat el pe mine cum să dau cu mistria. Și s-a îmbolnăvit. Țineam atît la el, că pe ăsta eu l-am îngrijit. Eu l-am și îngropat, i-am făcut coșciug, omenește, cu mîna mea, cred că a fost singuru de la Canal care a avut coșciug. I-am cerut lui Cornățeanu: Cu mine ai balamuc, sînt capabil să-ți dau în cap pentru ăsta. M-a învățat meserie, doamnă...

— Deci cum v-ați împăcat cu doctorul Jovină?

— L-am auzit pe el cerînd lămîi. Și am cerut și eu lămîi pentru Mitran. I-am spus lui Cornățeanu: Domnule, se poate să i le aducă cineva de acasă, prin cineva, lămîile. — Ce, zice comandantu, faci tu legile? Te trimit eu pe cursă, zice. Aveam ciudă pe el. Fir-ar el al dracu, zic, las că-i bag eu niște strîmbe. Că de-astea, încuietori așa, puteam să fac. Acum mă interesam de aproape de el, de Mitran, să-l salvez. Și mă duc la doctoru Jovină, și-l întreb ce se poate face. Îmi spune: Da' să știi, zice, că e nevoie și de ceva alimentație, la el, să bage carne de vită. Eu trebuia să-i aduc ceva supe. M-am ocupat mult de el. A fost un caz ăsta. Un caz,

că-l aveam pe conștiință, că m-a învățat meserie, nu știam că o s-o profesez vreodată, dar mă învățase, și-mi povestise cum s-a pricopsit el de la meserie, cum s-a îmbogățit el numai prin muncă. Și la mine era o lăcomie așa, să aud cum se pricopsește omul. Trebuia să știu cum s-o fac și eu la rîndul meu. Povestea de Dragomir Niculescu, marele comerciant, cum s-a pricopsit el, cum a vîndut cu cobilița, la început în Basarabi a deschis prima oară prăvălie în piața Basarabi. Erau lucruri care mă interesau. ...Și-mi spune odată domnu Jovină: Mult n-o mai duce. — Din ce cauză? — Icter negru. Gata. Atît m-am preocupat: să-i fac coșciug. Erau scînduri destule. Dar a fost imposibil. Atunci, zic, fac gură: Mata știi, zic, de cîte ori plec eu de aici și unde mă duc cînd plec? Am și eu relații sus. Am început să-l ameninț cu Crăciun, cu Baciu, am început să fac scandal. „Domnule, dacă dumneata nu-mi faci mie serviciu ăsta, eu îți fac cel mai mare rău posibil. Eu vreau un coșciug, atît." Și mi-a adus coșciug. Singuru care a fost în coșciug la ora aia, acolo, a fost Mitran Mihai. Un singur coșciug omenesc. Eu nu m-am dus la înmormîntare, că n-am putut. Dar eram așa topit pentru el atunci! A murit azi, mîine l-a îngropat... Eram atît de topit, că n-am putut să mă duc.

— De la Spitalul 9 cum ați scăpat?

— N-am scăpat, v-am spus. Nu stăteam mai mult de o lună. O singură dată am stat două luni. În rest, cinci săptămîni, maximum șase.

— Acolo, ați spus, n-ați făcut numai injecții. Am înțeles că... ați fost obligat să și torturați.

— Nu obligat, doamnă, nu eram obligat! Asta acceptasem eu. Nu am fost amenințat, dacă nu faci asta pățești ceva. Asta pot să spun în fața lui Dumnezeu, aș minți să spun că cineva a făcut presiuni asupra mea, dacă nu faci asta o pățești, sau eu știu ce altceva. A existat o presiune la mine, din partea lui Drăghici, după grațiere, cînd n-am vrut să mă angajez la ei, dar nu înainte. Dar toți ăștia, ce-am făcut prin toate închisorile, cei de la Direcția Canal, nu le-am făcut obligați, doamnă, nu. S-a făcut totu cu bună știință, cu voia lui, fiecare, cum am făcut-o și eu. Tot ce

credeam eu atunci era că partidu ăsta are să mă răsplătească, și așa spunea, că ni se dă posturi. Cînd a spus Teohari, înainte de a cădea el, nu era încă '52, era '51: Cred că anu ăsta îți dau drumu. Cînd a căzut el, eram la Dej, într-o treabă, trimis de el acolo. Dar în '51, cînd mi-a spus că-mi dă drumul, știți ce-am spus, doamnă? I-am spus în felul următor: Nu, mai lăsați-mă. Ați remarcat? „Mai lăsați-mă"! Înseamnă că mă distra, doamnă.

— Și totuși cum s-a produs trezirea asta a dumneavoastră, pentru că acum nu mai sînteți același om, nu?

— Oare nu mai sînt? Bine-ar fi... S-a produs încet, încet ... Încet-încet. Prima dată, cînd cu ăla, cu *Zdrobite cătușe* am avut eu așa, o bănuială. O bănuială și o tresărire. Că prima bănuială am avut-o cînd cu monarhia, știți, v-am spus, „La anu, pe vremea asta, lichidăm și monarhia". Dar bănuiala aia, prima, a murit, peste un an eu uitasem de monarhie, mă înrăisem. A doua oară, cînd tovarășu Cristache mi-a zis: Ce, mă, ce, te-a învățat tovarășu' Pavel Ștefan? Ți-a zis el să-l omori pe taică-tu? Cînd m-am dus la el acasă și l-am anunțat de nenorocire. Să nu mai spui una ca asta. Pe urmă a venit cu *Zdrobite cătușe*... cel mai mult. Credeam că la comuniști, comuniști la comuniști adică, nu le face... Am început, încet-încet, dar iar cădeam, iar cădeam. Că acolo, la Spitalul 9 începusem să-mi și placă... Ce mai, cred că nu mai eram zdravăn.

— Acolo nu s-a găsit nimeni să vă deschidă ochii? N-aveați nici un răgaz să rămîneți singur cu păcatul dvs. și să vă dați seama de cădere, toți vă asigurau că e bine ce faceți, că serviți clasa muncitoare?

— Nu, doamnă, că nu prea știa ce fac eu anume... Mă rog, știa. Ce se petrece în penitenciare, știau toți. Și neurologu Cardaș știa. Cred că știa și ce fac eu, fiindcă mi-a spus odată. Pe mine el m-a salvat. Mi-a spus: Nu ți-ai ales o meserie prea bună. Cardaș mi-a spus-o. Poate să-ți fie fatală. Odată ajungi de nu te mai faci bine.

— Psihologii vorbesc de o „intoxicare cu cruzimea", un „circuit" al nebuniei asemănător toxicomaniei, la asta credeți că se referea?

— Tu singur trebuie să te faci bine, spunea. Ştiu eu dacă de nebunia asta vorbea? Nu e meseria ta, nu-ți aparține. Ia gîndește-te la un viitor, la altceva, ție îți trebuie liniște. Ție îți trebuie liniște, să te retragi undeva, la aer. Îmi explica Cardaș, am stat de vorbă față-n față cu el. El sta pe aici, pe Filaret. Am fost și pe la el pe acasă, m-a invitat datorită cunoștinței aceleia, a mea, nea Sandu Corcoveanu, care a fost arestat, și care era prieten și cu el. M-a invitat și mi-a vorbit. Eu cred că a vrut să salveze vieți din mîna unui călău, atîta tot, dar așa m-a salvat și pe mine. Să știți că ei aveau înlocuitor. Nu rămînea un post vacant. Că n-am fost eu, erau destui. Aveau rezerve! Ca la fotbal, aveau rezerve. Că n-au fost doar unsprezece jucători, au avut și pe al doisprezecelea, și pe al treisprezecelea, și pe al șaisprezecelea. De ăștia erau asigurați. Care lucra mai bine, adică jucătorul mai bun, pe ăla îl băga în față. Dacă nu mai voia ăsta, nu poate, s-a îmbolnăvit, altul, se găsea repede!

— N-au fost deci mulți care să se retragă...

— Asta nu mai știu. Eu n-am mai putut să verific, și n-am mai verificat. Am verificat pe unii care au trecut la externe. Adică s-au retras așa. Au fost unii mai isteți ca mine, sau eu știu? mai proști. Nu mai știu.

— Cum au trecut unii la externe?

— Păi, ce, Securitatea n-a avut și externe? La externe, adică după ce nu mai poți să servești, ceri și te trimite peste graniță, undeva, îți pierzi urma. Era întotdeauna o ieșire bună, să știți. Un avantaj. Eu îmi alesesem meseria proastă. Nu mă mir, vă explic așa, că știu că n-ați întîlnit. Pe mine m-ar fi bucurat dacă mai găseați două–trei cazuri ca mine. Pe mine m-ar fi bucurat, că poate cazul altuia nu era ca al meu. Vedeți dumneavoastră, că este rușinea asta, să spună, dar mie nu mai mi-e rușine. Mi-e rușine de Dumnezeu.

Mă gîndesc că da, pentru oameni ca el, care au mers pînă la capăt, în rău, nu mai există posibilitate de confuzie între esențial și neesențial. Știe ce e important și ce e o bagatelă.

— Mie nu-mi e frică de dvs. Sau de justiție. Ce-mi e frică mie, să fiu judecat de comuniști. Vreau să fiu judecat de tineri, să n-aibă mai mult de 30 de ani. Ce dacă n-are mai multă experiență?

Am văzut un student cînd l-a pus la punct pe Paler. Cu două întrebări l-a făcut șah-mat. Eu am încredere în tineri. S-a tot vorbit la noi, și am mai citit și eu, de procesul nazismului. La noi un proces al comunismului să fi avut loc, măcar unul moral, că am văzut că românu este îngăduitor, dacă îi explici, uite ce am făcut eu. Da' uite că nu-l mai interesează pe el treaba asta. Tu vrei să vorbești, dar dacă pe el nu-l mai interesează? Mi-a spus moșu ăla la care m-am dus să-l iau să ne predăm amîndoi: Hai, mă, cu cine să discuți, tu singur să te spovedești, ca un prost! Îmi părea rău pînă la urmă că m-am dus și la deținuții politici. Să mă duc și la justiție? Care justiție? Ăia de acolo trebuie și ei să se spovedească. Să mă duc, zic, la ăia care au suferit din cauza mea. Dar am văzut că a trecut un an, doi, trei, și nu se întîmplă nimic. Zic, mă, unde-oi fi căzut, mă?

— Dar ce vă așteptați să se întîmple?

— Un proces. Ce dacă nu mai sînt în viață? Lui Drăghici, dacă a murit, nu i se poate face un proces post-mortem? Îi aud pe politicienii ăștia. Vorbesc mult de comunism. De stînga. Că este mai bun un comunism cu față umană. Că decît fascism, național-socialism, țărănism, mai bine un socialism cu față umană. Comunismul nu are și nu poate să aibă, doamnă, o față umană. Cum-necum, el trebuie înlocuit și să se predea ștafeta, și să nu mai fie. Fiindcă nu este bun, nu e sănătos. Comunismu e sadic și mai sadic ca la noi n-a fost în nici o țară.

Am văzut istorici stînd la masă și discutînd. Am așteptat să spună adevărul: ADEVĂRUL. Am crezut că sînt doar contraziceri între ei. Dar nu, nu spun adevărul. Cum să aibă copiii o istorie curată, cînd noi ascundem adevărul? Eu am avut o stimă pentru domnu Coposu, pentru verticalitatea lui după '89, dar el, în închisoare, n-a fost piesa cea mai importantă, ce era important s-a distrus tot și de-asta e atît de greu acum. Dar măcar să se spună. Comunismu

e criminal și sadic, ăsta-i adevărul. A distrus tot ce era valoare.

— Spuneți-mi, ați întîlnit în închisoare oamenii politici dinainte de venirea rușilor?

— Singurul văzut o dată a fost Maniu, o singură dată, cînd intra la baie. Și m-am dus să chem un frizer, care trebuia să-l bărbierească, avea barbă albă, era alb complet. L-a bărbierit Gulinescu. Ne aflam la Văcărești, era în trecere. Venea de la Galați și mergea spre Sighetul Marmației. Era în primul sau al doilea an, și eram la Văcărești.

— Ce făceați acolo?

— Nu lucram pentru psihiatrie atunci. Venisem la Văcărești, trebuia să plec la Dej, unde era tot o fabrică de cărămidă, a penitenciarelor. Mergeam cu specialiști, cu cărămidari. Și atunci, în drumu ăsta, l-am văzut. Seara era, pe la 8 și ceva, a venit la baie. L-am mai văzut pe profesorul Jovină, la televizor după revoluție. Nu știam că mai trăiește, și m-am bucurat. Pe urmă am auzit că a murit. Nu l-am văzut niciodată pe Brătianu. L-am văzut pe generalul Pretorian, șeful statului-major în ultima perioadă, înainte de comuniști. L-am auzit spunînd în fața comandantului Timofte: Domnule comandant, n-a existat imperiu să nu cadă. Nu există cetate fără sfîrșit. Totul e cu sfîrșit. Și pentru asta să știți că n-a suferit torturi. Într-o zi au fost duși de acolo, dar n-a murit. O spusese clar: Început fără sfîrșit nu se poate. Că va dura 20, 30, 40 de ani, nu se știe. Se aștepta atunci, la moartea lui Stalin, ceva... Am avut ocazia să-l văd pe Pătrășcanu, la Ministerul de Interne, era în anchetă. Pe Gheorghe Cristescu, la Cernavodă. Ăsta nu știu cum de-a scăpat să ia contact cu ceilalți deținuți, pentru că ei celular nu făceau, la comun n-au stat, numai izolați: pe Pătrășcanu l-am văzut doar cînd îl scoteau pe culoar. Era foarte urmărit. Nu aveau încredere nici în escortă. Și escorta era urmărită. De obicei un deținut de drept comun era cel care urmărea. Dar și ăla era la rîndu-i urmărit. Orice prost de milițian care stătea pe coridor, orice planton avea la rîndul lui un urmăritor. Și un lustragiu, lustragiul care le lustruia lor cismele, la plantoane – nu știu

dacă știți că la toate penitenciarele există un lustragiu –, și ăla era pus de Securitate. Dar aveau și informatori care umblau din celulă în celulă, în permanență.

...Dar dacă mă întrebați de politici, așa, uite ce pot să vă spun. Eu, ca să fac bine la politici, eu nu le-am făcut bine niciodată. Numai rău. Dar dacă vreți să știți cum erau ei așa, pot iar să vă spun. Personalitățile mari erau niște oameni cu comportări foarte manierate, nobile. Știți cine era persecutat, doamnă, în realitate? Oameni cu mai puțină cultură, și care erau mai agresivi în vorbe. Ei nu dădeau cu bîta, dar nu se lăsau la colț: „Bă bandiților, criminalilor!" Te enervau. Sau, la noi se folosește expresia „am omorît pe tata". „Doar n-am omorît pe tata." Mi se părea că e aluzie la mine. Și-atunci ziceam: de unde o știi mă, fir-ar mama lui a dracu, ce-am făcut eu. Și mi se urca la cap. Mă gîndeam că chiar ei mă cîntă. Uite, zic, eu le fac servicii, și ei spun: „Vezi, că ăla l-a omorît pe ta-su." Vedeți și dumneavoastră cîtă tîmpenie era la mine. Da există multe, vă spun eu, nu mi le aduc eu aminte, dar sînt multe care se lovea de treaba asta. Erau și oameni fini, care nu-ți răspundea. Asta avea mai bun efect. De exemplu, prințul Ghica, cînd i-am luat basca și i-am smuls stema. A lăsat așa capul jos, încît gestul lui, am rămas eu ca prostul, fără să mai am vreo replică. Pe el îl durea că eu am smuls stema aia, dar n-a spus nimic. Deci noblețea lui, sufletu lui. Și pe mine parcă m-a lovit ceva, așa, că nu mi-a dat răspuns. Eu așteptam așa, să am contrazicere, să intru în contact cu el. Nu mi-a dat posibilitatea să intru în contact cu el. M-a ținut la distanță cu gestul lui... Spuneați ce m-a abătut încet-încet. Cîte un gest ca ăsta...

— Au murit totuși mai ales ei, nu?

— S-a murit mult de boli, de hrană proastă, de muncă.*

* Cele mai multe dintre decesele înregistrate de oficialități – evident de fiecare dată sub numărul real – se datorau tuberculozei, enterocolitei, debilității fizice, anginei pectorale. Un document apărut în ancheta din 1968 vorbea de 656 de morți în toate lagărele de muncă între 1950 și 1955.

— Cînd ați fost folosit la Ministerul de Interne, anchetatorul nu tortura niciodată?

— El, acolo, la postu lui, tortura și el. Ți-l dădea în primire, nu știai de la ce anchetator vine. Dar cînd eram împreună, nu tortura, pe mine mă folosea. El decît era cu înjurăturile. Era puține cazuri, dar exista, cînd nu putea să scoată de la el acolo la birou, nici o vorbă, veneau aici. Aici era mai la largu lui.

— Nu existau camere de tortură și la Securitate?

— Ba da, dar aici erau mai la largu lor. De exemplu, el sosea la 8–9 seara, și începea cînd nu era nimeni.

— Dar omul acela torturat nu striga?

— Ba striga, doamnă, dar cine-l auzea? Cine-l auzea? Tot niște oameni distruși, ca și el? Nu se auzea, pentru că acolo au fost și camere de turbați. Pe timpuri au fost niște camere tapițate, nu știu, pentru torturi sau pentru turbați. Eu am văzut camerele alea. Iar sanitarul Diaconescu îmi explica, milițienii habar nu aveau, erau oameni veniți de la țară, dar eu eram curios să descopăr, că am văzut pereți tapițați, de ce erau tapițați. El spunea că sînt pentru cei care se loveau cu capul. Era pentru protecție, pentru că se dădeau cu capul de perete. Să știți că și eu tot așa făceam. Mă repezeam cu capul, să se vadă că există în mine ceva nebuneală.

— De ce dura atît de mult un interogatoriu? 10–12 ore în care se scriau doar o pagină–două?

— Pentru că uneori îți repeta întrebarea de 50 de ori, ca să-l înnebunească pe anchetat. Păi, ziceai: domnule, nu ți-am răspuns? — Ia mai spune o dată, ia mai repetă, ia uite ce-ai spus, aici, adineauri ai spus așa, lipsea un cuvînt – revenea brusc la altă treabă. Îl aducea pe om în situația să nu mai poată repeta, permanent îi scăpa ceva. Unii începeau cu bătăi de la prima întrebare. Și mergea cu lașitatea pînă acolo că-mi spunea mie să... adică să nu apese el pe ușă, cînd îi punea degetele. Mă punea pe mine să împing. Împinge, mă, iar eu arătam că am o bărbăție. El nu, mă punea pe mine...

— ...În ce alt fel mai erau torturați?

8299

— Erau torturi diferite. Fiecare avea metoda lui. Nu erau toți cu aceeași metodă. Pot să vă spun că au fost și anchetatori care au cercetat fără agresivitate. Există. Am văzut unu care a încercat asta acolo. Nu era ancheta lui, a venit seara, și ăla care anchetase a venit a doua zi. Cînd a venit din nou, nu l-a mai găsit în viață pe arestat. Și mă întreabă: Cine a fost ăla, cum arăta? Adică ei între ei nu se știau. Dar nici eu nu-i spuneam cum arăta. „Era înalt, așa, era călare pe un cal alb", ca să mă creadă că eram nebun. Îi dădeam un răspuns de nebun, îi spuneam ce-i spuneam, ca să nu mai creadă. Dacă venea seara, mie îmi convenea. Scăpam din calvaru ăla și începea cazul ăsta. Ăla rămînea pentru a doua seară, deși ceilalți presa. Nu erau camere multe. Trebuia să le golesc repede.

— Cîte camere erau?

— Erau șase, dar aveau și femei.

— Erau aduse acolo și femei?

— Da, dar nu știu ce se petrecea acolo, la femei, era o aripă separată. Mi se creau posibilități de-astea, să mă întîlnesc cu femei, de acolo, din spital, dar nu cunosc amănunte despre cercetări. N-am putut să descopăr. Erau nenorociri și la femei, pentru că se auzeau zgomote, urlete, dar noi ziceam că femeile sînt mai așa, mai zgomotoase. Și acolo se auzea.

— Ce alte metode de tortură ați mai folosit dumneavoastră?

— Metodele erau clasice la ei, devenise așa, clasice. Toate torturile erau uniforme. Dacă fiecare căuta să fie inventiv, căuta varianta lui cea mai bună, descoperirea lui...

— La care din ele ați fost dumneavoastră martor și participant?

— De exemplu, era sugrumarea, pînă acolo ajungea. Cînd îl sugruma, îi dădea drumul, iar îl strîngea, de mai multe ori. El se mai opunea, se zbătea și atunci îl ajutai pe anchetator. Iar îi dădeai drumul, iar îl strîngeai. S-a întîmplat să și moară. Din joacă. Că zicea: „Ia mai strînge, mă. Nu vrea? Ia mai strînge-l." Unii era loviți. Lovitura după ceafă. Cauza moartea. Dacă te lovea la creieru mic,

mureai pe loc. Dar nu răspundea nimeni de moartea asta. N-a fost niciodată nici o cercetare. Poate la dreptu comun, dacă murea unul la dreptu comun, da, cum a fost cazul cu ăla din sîrme, da, venea procuratura, dar pentru un anchetat de la politici nu s-a întîmplat să vină un procuror și să întrebe ce a fost. La drept comun, da. Umbla familiile pe la procuratură, se interesau, aflau decesul și procuratura trebuia să intervină. La ceilalți, dacă mai umbla, se răspundea „A fost bolnav", la cauza decesului. Lua act de acolo, că la fiecare deținut se trimetea acasă o înștiințare la un an, la șase luni. Semna medicul. Dar la Spitalul 9 eu cred că Tomorug n-a semnat nici un deces. Eu am nimerit o dată în actele alea. Dar nu știam eu atunci că acum o să fiu interesat. Sau că o să se întoarcă timpul. Dacă eram deștept, aflam eu mult atunci, dar atunci nu eram deștept, eram în întuneric. Atunci, nu eram interesat, umblam să văd așa, cine-i ăla, cine-i ăla, prea puțin, cîteodată nu m-a interesat nici atît, cine e. Nu m-a interesat. Pentru mine era dușmanul poporului, că asta imprima la toți. Vedeam pe an ce trece că nu prea era așa, dar nu prea mai știam cum să scap de ei. Voiam, dar nu mai știam cum intrasem acolo. Și mă complăceam acolo, în penitenciare. Dacă vă spun că seara, cînd am plecat, m-am întors și am văzut colonia, parcă îmi părăseam casa. Și plîngeam. Ce o să fac eu acum, ce bine o duceam aici! Adică nu stăteam veșnic într-un loc, dar era casa mea, de care mă îndrăgostisem eu acolo...

— După ce-ați ieșit din închisoare, l-ați mai găsit pe Pavel Ștefan și pe cei la ascensiunea cărora participaserăți?

— Din momentul în care am ieșit de la ei, n-am mai activat, n-am mai participat la ascensiunea lor, iar pe urmă, voiam să mă distanțez, eu voiam să mă distanțez. O singură dată, cînd a venit Ceaușescu la putere, a fost o polemică între ei. Și cînd l-a reabilitat pe Pavel Ștefan, care căzuse, am avut ocazia să mai dau niște referințe despre el. L-a reabilitat, cum a reabilitat și pe alții, dar în ce scop a fost reabilitarea, e altă problemă. Ăsta a intrat în polemică cu cineva din Comitetu Central, persoana n-aș putea

s-o știu, și atunci s-a băgat Securitatea pe fir, și a început să urmărească niște fapte de-ale lui din trecut. Cine era însărcinat cu treaba asta trebuia să vină să o ia de aici, de unde pornise el, de unde a început cariera lui politică, fiindcă înainte de '46 el nu avusese activitate. N-a fost ilegalist, el și-a început activitatea la Giurgiu. Era bine cunoscut aici cum a început. Și aici era deja în conflict cu unul, Sfetcu Ilie, cu unul, Drumeș Stan, Neagu. Așa că în '68 mi s-a cerut și mie declarații. Pentru că el urmărea înlăturarea lui Drăghici, ca să ia toată puterea, asta urmărea. Fiindcă Drăghici era periculos. Și deci mi-a cerut și mie referințe. A fost cercetat de Securitate, și s-a cerut referințe la fiecare în parte. El fusese trimis undeva la niște ferme, în Bărăgan, ca și Cristache Vasile. Pe toți de aici, cu complotul lor, îi trimisese pe toți la fermă, în Bărăgan.

S-a vorbit atunci de cultul personalității, că îl avusese mult Dej. Și am zis: uite, ăsta e omul care vrea să facă ceva. Am fost adeptul lui. Și și-a cîștigat atunci un pic de popularitate, și am fost și eu adeptul lui. Cînd mi s-a cerut acele declarații, n-am dat referințe bune, mi-am dat seama că este ceva, o schimbare. Și am întors-o, imediat am întors-o, atunci trebuia să dai declarații după cum bătea vîntul, simțeai atmosfera. Trebuia să fii informat, eu am simțit că începe polemica, și a trebuit să mă adaptez. Îți făceai socoteala, dacă se întîmplă ceva, spuneai că ai făcut-o sub presiune. Mergea. Se înghițea treaba asta. Aveai întotdeauna două scăpări, puteai face și așa, și așa.

— Ce ați declarat rău despre Pavel Ștefan?

— Am declarat că avea guvernantă franțuzoaică. Imediat cum a venit la putere, avea fetiță de șapte ani, și ne-a interzis să vorbim cu fata lui românește. Nu aveam voie, nu se putea vorbi cu ea decît în franțuzește. Era izolată.

— Ce meserie, ce pregătire avusese Pavel Ștefan?

— Nu cred că avea vreo pregătire la început, dar pe urmă se pregătise. Avea darul ăsta, al oratoriei. I se formase vocabularul. La ei se formase. Era limba aia de lemn, bine zice cine a numit-o așa. Bătea cu limba aia: paca, paca, paca. Zicea aceleași fraze, și aceleași poezii, și alea erau

toate. Îmi ziceam, uite, ăsta e om deștept, merită să fie în rîndurile noastre, în forțele noastre muncitorești, să fie promovat, și alte asemenea vorbe.

— Vasile Cristache, el ce pregătire avea?

— Ăsta avea o profesie bună. Cred că făcuse un gimnaziu, școală de meserii. A murit și el acum, tot șef de fermă îl dăduse, undeva pe Bărăgan. Copii, nu știu dacă avea, cred că avea o fetiță și un băiat.

— Ați fi putut să-i căutați dacă aveați nevoie de ei, știați pe unde locuiesc?

— Știam. Pavel Ștefan a locuit bine, în Dorobanților, pe Strada Londrei la nr. 7, le știu, toate străzile alea, Roma, Tokio, Londrei. Avea o vilă bună, nu știu azi cine mai șade în ea, nu cred că a fost de protocol. Cristache Vasile sta tot într-o vilă.

— Pe care-l mai cunoșteați de aici, de la Giurgiu?

— Pe Petre Dănică. Petre Dănică nu avea nici el studii. Școala profesională de cazangerie. A făcut pe urmă. El a fost succesorul meu la U.T.C.

— Cînd asta? Atunci cînd dumneavoastră ați plecat la închisoare?

— Nu, și înainte, cînd a venit tata și m-a luat acasă.

— Și el ce traiectorie a avut?

— Da, cînd eu nu am mai activat, îmi spunea Pavel Ștefan: N-am decît pe Dănică, și regret că nu ești tu. Și i-a dat acolo cadrele, dosarele alea. Dar ăsta a fost cinstit, domnule, un comunist nenorocit, cinstit, asta e, nu pot să zic. El a devenit șeful cadrelor, pe urmă a luat Elena Ceaușescu funcția lui, dar el era un om cinstit, a avut un frate care era dispecer la Galați, și a avut o încurcătură. S-a dus frate-su la el, la Comitetul Central: — Ai făcut-o, te descurci, la mine nu vii, ieși afară. Atunci s-a terminat. Și cînd a căzut și el, să dau niște declarații și pentru el. Ce să știu, că nu știam nimic, ăsta fusese cinstit. Pe el nu l-am mai văzut decît o dată. La înmormîntare la maică-sa l-am zărit, a venit tîrziu, cu o mașină, a stat așa, deoparte. Ultima lui funcție a fost în cooperație, era marginalizat.

— De ce spuneți: un comunist cinstit, nenorocit?

— Pentru că un comunist cinstit erai cînd nu-ți făceai interesul tău, făceai numai ce spunea partidul, n-aveai mamă, n-aveai tată, nu-l salvai pe un frate, dacă făcuse ceva, de-asta spun... Orice îți cerea...

— Dar nu vă dădeați seama că partidul vă cerea să faceți rău?

— Ba da, pînă la urmă, da, dar nu mai aveam scăpare. Am început să mă gîndesc la o scăpare. V-am spus, prima dată, cînd s-a aruncat în sîrme căpitanul ăla, eu am zis: la ăștia orice le-ai face, nu există omenie, nu au omenie. Atunci am stat și m-am gîndit mult timp, și pînă acum, cînd stau de vorbă cu dumneavoastră, eu spun că nu există la ăștia suflet. Nu era o gravitate, ca să vă spun, am făcut eu o analiză, pentru ce a ajuns ăla acolo, dosarul lui era că nu l-a denunțat pe un soldat că lipsise la raport. E un termen, nu? Un regulament. Dar nu făcuse o mare faptă, ca să-i dea trei ani de pușcărie, să-l bage acolo. Era grav, el voia să moară, scria memorii și nimeni nu i le lua în considerație. El a murit cu memoriul în mînă...

— Puteau oamenii să facă memorii?

— Ca să faci memorii trebuia să ai cu ce scrie. Să ai aprobări, să-ți dea hîrtie, să-ți dea creion. Pe urmă, memoriul ăla nu erai sigur niciodată că pleacă mai departe. Rămîneau într-un dosar, sau erau distruse. Ar fi trebuit să rămînă la grefă, care nu plecau. Anchetatorii veneau la grefă și dădeau dispoziție să nu plece memoriile lui cutare, ale lui cutare. Și-atunci, la grefă, nici nu mai scria că a primit un memoriu. Ca să nu rămînă nici o urmă, nici nu-l mai înregistra. Fiindcă și la grefă mai veneau inspecții. Și atunci, înainte de inspecție, fiecare își verifica dosarele pe care le avea în primire. Iar anchetatorul îi spunea: „Bă, ia să retragi tu memoriul ăla de acolo."

— Aveați totuși contact cu lume din afară.

— Era un jidan, i-am uitat acum numele, altul decît Banu Zaharia, atît de inventiv și de subtil, încît toate îi reușeau, și se pricepea și să-i cumpere pe milițieni. La Canal și în închisori, milițienilor li se făceau instructaje serioase să nu se lase cumpărați, să nu se lase seduși, sau

înduioșați de deținuți. Dar erau și milițieni în care aveai încredere. Ca să scoată o scrisoare sau așa ceva. Le scoteau pe bani, bineînțeles. O dată am depistat chiar eu în brigada mea. La Virgil Economu, fostul ministru, și la amiralul Tăutu. Am simțit că după șantier vine ceva. Mi-au spus tot niște deținuți de drept comun: Vezi că ăștia din brigada din spate aduce ceva. La poartă, control amănunțit. Am dat brigada deoparte, ca să nu-i țină pe ăilalți, la numărătoare, cinci pe rînd, cinci pe rînd. I-am tras pe dreapta și am început controlul. Acolo s-a găsit tot ce vrei: scrisori, bani, tot ce vrei. Hoții sînt oameni foarte inventivi, că nu politicii făceau, ci hoții, și anume evreii erau inventivi. Într-un timp, s-a făcut o cantină cu cartele, ca să nu mai aibă bani. Erau unii atît de inventivi, că de pe orice șantier aducea ceva. Și aveam toți nevoie. Trebuia să nu-l turnăm, că toți aveam nevoie. De exemplu, cămăși. Eu aveam multe cămăși, de *jalen*, de *poplin*, acolo am auzit și eu de poplin și de jalen. Atît de înapoiat eram, că nu știam decît de-alea de bumbac, ațică, americă. Acolo m-am deșteptat. Era, săracii, unii, care pentru mîncare dădea și ultima haină. Ce avea și el acolo. Și erau și haine bune, stofă englezească, cum era. Și le dădea pe nimic, ca să-i aducă ceva. Dacă milițianu' era îngăduitor, ajungea să ceară prin civili. Era un milițian îngăduitor, unu Ghinea, care se retrăgea. Îi explicam ce să facă: Dumneata te retragi și lasă-i dracu. Își lua și el partea, bineînțeles. Îi spuneam: Să-mi spui mie dacă nu-ți iei dreptul, că pe urmă nu mai iese nimic. Așa se făcea cu *exivele*. Se scoteau bani și se duceau afară și scrisori. Se afla cîteodată. Prin informatori. Eu le-am dat ideea cum să formeze informatori. „Dă-le un avantaj, zic, și imediat formăm informatori." Dați-le vorbitor, să vină femeile, sau pe cine au ei acolo, așa se formau informatorii în fiecare brigadă. Chiar și dintre politici au fost, dacă le-a mers bine. Am auzit oameni care acum spun că au fost, eu știam dinainte, dar acum spun și ei. La Midia, în alte închisori, au fost, să știți, s-a trădat și la ei. Era un general, Filipescu, care a fost turnat de fiu-su. Ce să mai vorbim. Dacă eu pe tata îl torn și fiu-meu pe

mine, atunci ce să mai vorbim? Iar asta, pentru promisiuni, pentru că s-au făcut niște promisiuni, îți dau, îți fac, sau eliberarea mai devreme. Asta a fost marea tentație. Asta a fost comunismul: a avut nevoie de oameni sadici. A avut nevoie, şi i-a creat!

— Sînt scene la care ați asistat în închisoare și vă obsedează?

Nu înțelege cuvîntul.

— Sînt scene la care vă gîndiți și care vă fac rău?

— Multe, doamnă. De ce v-am spus că trebuia să fiu într-o chilie, să stau singur? Am făcut cea mai mare prostie că m-am însurat. Și-am găsit-o și pe amărîta asta, care mi-a fost milă de ea. Mi-a fost tare milă de ea. M-a ascultat ca un cîine credincios și a stat lîngă mine. A fost să mor acuma, ea s-a chinuit pe jos, pe o saltea, ca să mă lase pe mine să mă odihnesc. Și mă gîndeam cînd nu dormeam: oare de ce s-o chinui ființa asta cu mine? Eu stau aici în pat, și ea se chinuie pe jos, ca să mă lase să mă odihnesc. De cîte ori am fost eu bolnav. Că am fost mai mult bolnav. Am muncit și am împins-o și pe ea la muncă. Fiindcă mi-a dat Dumnezeu copilul ăsta, pe care trebuie să-l îngrijesc.

Acum știu: ocolul. El nu-și dă seama, n-o face intenționat, dar nu se poate opri, nu poate contempla oroarea. Ivan Stavroghin, cînd se spovedește starețului Tihon, spune totul, dar oroarea, în toată nuditatea ei, n-o aflăm nici de la el, n-o poate spune.

...Ciroză, doamnă, ce vreți mai rău de-atît? Că n-am fost un om fericit. Da' am muncit ca prostu-așa... De-aia spun că eu nu mă duc în cer. Am atîtea pe cap, mi-a dat Dumnezeu destule. Acolo era locul meu, să stau într-o chilie și să mă rog la Dumnezeu pînă mă ia el singur. În loc să fac averi aici, pe pămînt, și cînd m-oi duce în cer... Nu știu dacă o fi cer, eu sînt un om atît de nenorocit, că nu știu ce să mai cred. Ce să fac eu în cer? În iad, ce să fac eu în cer? În iad, să fiu ars. Mi-ar plăcea acolo. Am suferit atît.

Căința lui Țandără Franț este autentică. Vocea lui aspră nu latră acum, urlă. În glasul lui este atîta durere, încît profesorul intervine.

— Domnu' Țandără, iadul nu e, nu sînt cazane cu smoală, domnule, nu e...

— Știu, iadul e aici, în inimă...

— Și nu credeți că, dacă ați povesti, v-ați ușura? Vă întreb, nu vă oblig, nu încerc să vă conving. Și nu știu dacă v-ați ușura... Dar observați că, de cîte ori vă întreb ceva de felul ăsta, începeți să ocoliți și nu ajungeți să spuneți?

— Ați văzut cum ocolesc?! Ați observat și dumneavoastră că ocolesc?! E dureros, doamnă, e prea dureros...

— Vă e greu să vă amintiți? Vă e greu să revedeți în fața ochilor? Sau să vorbiți?

— E foarte greu, totul e greu. Da vă spun că am fost foarte sadic. Ce mai vreți, doamnă, să spun? Am fost foarte sadic. Așa trebuia să spună și colonelul Crăciun, că a fost sadic. Că n-a dat el cu mîna. N-a dat cu mîna, da' a dat cu cizma, de găsea dracii. El nu dădea cu mîna, el cu cizma. Sau Drăghici ăsta. Păi, ce, Drăghici avea nevoie să mă ia pe mine de la celulă și să-mi spună „omoară-l pe-ăla?" Eu omoram un om, și la el nu conta. Avea nevoie de mine să mă pună să fac atîtea? Să mă ia de acolo, să mă ducă la Spitalul 9? Nu venisem decît de trei–patru luni acolo. Să mă ducă la Spitalul central, să lucrez acolo? El nu știa că eu eram acolo voluntar, lăudat, că lucrez bine? Și eu lucram că mă punea el? Eram eu un idiot, doamnă, eram chiar nebun. Că și eu mi-am zis, de multe ori, că un om normal nu făcea așa ca mine. Și eu am zis că așa se manifestă nebunia. Și mi-a părut rău că n-am văzut dosarul. Dar nu l-am cerut niciodată să văd ce e. Am văzut și eu o dată dosarul meu, avea o dungă roșie pe el. Ce o însemna dunga aia roșie pe el nu știu nici azi. Periculos? M-am întrebat și eu. Pe urmă am zis, lasă-l dracu, nu m-a interesat. Puteam să mi-l iau, dar nu m-a interesat. Nu m-a interesat, nu voiam să-l citesc, orice ar fi scris ei acolo. E foarte greu să vezi niște lucruri. Să ți le amintești după patruzeci și ceva de ani. Zdruncină, doamnă, zdruncină creierii. Să nu credeți că există zi la mine să nu mă gîndesc. Nu la tata. Mai mult la alții...

— La cine vă gîndiți mai mult ca la tata...?

— La țărăniști.

— ...

— La țărăniștii ăia cînd murea cîte unul, și-i spunea: De ce te-ai făcut, mă, țărănist? Oameni simpli, doamnă, oameni tineri. Îi zicea ăla: De ce te-ai făcut, mă, țărănist? — De-al dracu m-am făcut țărănist. — Ia mai dă-i, mă, fir-ar mama lui a dracu – și murea, doamnă. Eu eram crud atunci, și acum mă gîndesc cît era ăla de creștin și de român, și cît eram eu de păgîn.

Durerea lui Țandără este mare. Cred că sîntem toți trei tulburați. Nu mă mai întreb de ce de mila celor care au suferit în mîinile lui nu plîng, și plîng de mila unui călău care se căiește. El își revine primul. Își trage zgomotos nasul, și continuă:

... Că m-ați întrebat de ce-i iubesc pe țărăniști. Îl iubesc, partidul ăsta, pentru că au murit din Partidul Național Țărănist, au murit, doamnă, oameni care spuneau așa: „de-al dracu sînt țărănist". Eu nu știu ce culoare aveți, eu vă spun – și din nou divaghează, și-l înțeleg acum: e ca și cum s-ar ridica din iadul propriei remușcări, la suprafață, pentru o scurtă respirație și pentru a putea coborî din nou, să mai aducă o mărturie. El știe că acum facem o treabă. Cînd spune o treabă, are acea hotărîre teribilă, oarbă, pe care o punea și în rău probabil. Este în efortul lui de a mărturisi o mare moralitate, de asta sînt sigură. Are voie să-și tragă sufletul, înainte de a continua. Are voie și dacă n-ar mai avea nimic de spus.

...Pot să vă spun, asta poate să vă spună și mama lui Quintus, și a lu' nu știu cine, care e liberal. Liberalii n-au fost torturați. N-am avut nici un liberal torturat, și de-asta nu-i iubesc. De ce ăștia învață... comunismu ăsta... Dacă-l vedeți pe nenorocitu ăsta de Iliescu, că așa pot să-i zic, altfel nu pot să-i zic... El are ce are cu țărăniștii. De ce împotriva lor este, v-ați întrebat? Eu am văzut țărăniști, doamnă, și știu. Nu vreau să fac politică, nici un fel de politică, dar am o stimă pentru cei morți. Mă întrebați cum a fost?

Vorbele lui Țandără se prăvălesc ca bolovanii. Acum nu mai este mărturisire, este profeție:

...Toate au fost foarte grave. Cruzimi, cruzimi, afară din cale. Dacă dumneavoastră spuneți că la noi nu s-a dat carne de om... N-am tăiat carne din oameni, să le dăm la ăilalți, dar a fost greu. Torturi mari. Nu se poate vorbi. Eu v-am spus doar atît. Ei n-au venit cu răzbunare, dar ei, comuniștii au ce au cu național-țărăniștii. Eu, cînd m-am dus în casă la bătrînul ăsta... Primul, eu m-am spovedit în casă la un învățător. Era de față și el, și nevastă-sa. Țărănistul ăsta, Joian, pe care-l persecutam în '46. Amîndoi, învățători. La ei m-am dus să le spun. Și el a spus: Mă, Franț, mă, dacă ar fi toată lumea ca tine, ce bine ar fi! Altul, dacă era un răuvoitor, putea să spună orice, să nu mă asculte, dar m-a ascultat. La el n-am simțit privirea schimbată, n-am simțit o răceală, o răutate. De-asta îi iubesc... Dar ei nu vor răzbunare, și ar trebui să vrea... Ar trebui să vrea. Pe urmă am venit la dumneavoastră. Și se întoarce sfios către profesor.

Care, după ore și ore, vorbește, pentru prima dată.

— Pentru mine, faptul că dumneavoastră v-ați ridicat din căderea asta, la nivelul de a trece peste punctul critic, să ajungeți să vreți să mărturisiți, este o faptă creștinească. Mărturisirea este o taină creștină, și eu sînt creștin. Faptul că ați reușit să faceți acest lucru, să spuneți ce mi-ați spus atunci, este extraordinar de important, iar dumneavoastră rămîneți pentru mine un om mai moral decît mulți alții care n-au avut nevoie să se ridice, că nu au căzut. Pentru că a te întoarce de pe un drum rău este mai valoros decît dacă n-ai mers pe un drum rău, ci mergi pe cel bun de la început.

Franț Țandără îl ascultă cu respect, dar sceptic:

— Pînă la capăt să merg, n-am mers. Se putea întîmpla, la mine, să merg pînă la capăt. Dacă nu se întîmpla să mă ia tata la el, să ajung să fac nenorocirea care am făcut-o, dacă nu făceam nenorocirea care am făcut-o, să-l omor pe el, eu mergeam pe drumul ăsta înainte, și eram foarte nenorocit. Nu se înțelege prea bine cum ar fi fost mai nenorocit decît este. Nenorocit la el înseamnă criminal? îl întreb.

— Da, îmi răspunde. Şi a fost bine că m-am oprit. Da' a fost în timp... Pentru că am făcut rău, şi mai încolo am făcut rău mult. Dar cît aveam să fac de rău, cît de rău aş fi făcut, dacă nu cădeam, dacă nu-l omoram pe tata şi nu mă afundam dintr-o dată! Făceam poate cît a făcut nenorocitu ăsta, de Ceauşescu vorbesc, sau Drăghici, sau Nicolschi. Fără să mă gîndesc la ce fac. Că am făcut şi aşa destul...

OCOLUL

„Greu îți este ție să izbești cu piciorul în țepușe."
(Faptele Apostolilor, 9, 5)

Se întîmpla ceva curios, într-adevăr, cu ocolul acesta. Aproape că renunțasem să-l mai ascult. Mă asiguram din cînd în cînd, cu discreție, că rolele reportofonului se învîrteau, deși mărturisirea aceasta, pe care el voise s-o facă, începea să-mi semene a eșec. Din partea mea, aproape o necuviință, iar din partea lui, o încercare nereușită de a fi altceva decît era, inevitabil, fatal: un om care făptuise crime. Felul cum povestește că îi întreba mereu „care ești, mă, din Giurgiu?" Pentru omul capabil să făptuiască asemenea crime ceilalți nu există, spune Soljenițîn. Există doar el însuși. Și cei din același loc, același sînge, aceeași familie, ca un alt el însuși. Cei din Giurgiu. Cel mult ei sînt ca și el, oameni.

Venisem pentru că profesorul mi-o ceruse. Pentru el, faptul că pe undeva, prin străfundurile neumblate ale țării trăiește cineva pe care-l încearcă sentimentul căinței era un motiv suficient să te scoli la patru dimineața, să străbați în preistorice tramvaie cartierele cele mai sordide ale Bucureștiului, să iei un bilet pînă la Ruse, ca să cobori în orașul ăsta de frontieră prăfuit și murdar, plin de figuri suspecte de traficanți, și să-l întîlnești. Și, da, cînd îl văzuse, omul îi spusese: „Ați venit în fine, dom' profesor. Credeam că m-ați lăsat și dumneavoastră baltă." Or, profesorul nu e omul să lase pe cineva baltă. Și nu numai pentru că nu există iertare fără mărturisire, cum îmi spusese, creștinește. Dar nu există mărturisire autentică fără căință, „iar omul acesta se căiește, doamnă". Ei bine, ca să văd Căința, dădusem eu fuga. Știam că nu era treaba mea să primesc

mărturisirea cuiva și să iert pe cineva. Nici măcar să particip, sau să asist la iertarea cuiva. Treaba mea era să scriu. Credeam, ca și profesorul, că remușcarea înseamnă salvare. Dacă în vremurile și locurile noastre trăia cineva pe care-l încerca sentimentul căinței, înseamnă că eram salvați. Nu iertarea era aici în joc, ci renașterea. Profesorul spune că nu există nici renaștere, nici revenire la viață fără căință, și mi se păruse, ca și lui, că salvarea noastră, cum venise pînă atunci de la arhangheli, de la monarhul luminat, de la victime, de la tineri, trebuia să vină de la un torționar care se căiește. Și într-adevăr, se căia. Ca în filmul lui Abuladze. Vocea lui, aspră, metalică, uneori lătrată, ca și cum și-ar fi smuls-o din piept cu efort, în rafale scurte, era aproape de strigăt și de urlet. Nu există cuvinte pentru mărturisire. Pentru mărturisirea întreagă. Nici nu poate fi făcută din cuvinte. Și acolo, în filmul lui Abduladze, ea era un urlet, un blestem de sine și un gest. Îmi închipuisem că e ușor să smulgi din mormînt un cadavru, și să-l azvîrli urlînd în prăpastie. Nu este așa, fiindcă tu însuți ești acel cadavru. Celulă moartă lîngă celulă vie, în același trup, pînă-n vîrful degetelor, și pînă la ultimul fir de păr. Unde-i Saul, și unde-i Pavel, aici? Și ce caut eu în istoria asta?

Fiindcă nu-l mai priveam și nu-l mai ascultam, omul din fața mea devenise și mai incoerent. Venise din nou momentul greu, oroarea mută, fără cuvinte, și din nou se învîrtea înnebunit deasupra amintirii, a imaginii aceleia de nenumit, pe care totuși el voise s-o numească. Ca o primejdie, ca un abis, nicicum ca o salvare. Pînă scapă din nou și se îndepărtează, în cercuri din ce în ce mai largi, de prăpastie. Deși se vede că nu cu voia lui face ocolul ăsta, că el se petrece inconștient. Nu uită de ce-am venit, și că el m-a chemat, nici în momentele cînd, involuntar, se îndepărtează și se îndreaptă spre zone mai calme. Ca să revină apoi, cu lacrimi în ochi, cu fălcile încleștate și chipul congestionat, rostind o scuză și redevenind incoerent. Știu de-acum că asta va fi toată mărturisirea lui: că se va roti, se va roti, în cercuri strînse deasupra abisului

și tot ce poate face este să plonjeze din cînd în cînd, fulgerător, să prindă ceva, din zbor, și să se îndepărteze apoi, din nou...

— ...Erau niște tehnici care să te înnebunească. Le transmiteau prin ăștia care ne inspectau. Era un sistem, așa se zice că era. De exemplu, pe prefectul Gabriel Marinescu nu-l lăsa să doarmă. Și noi foloseam metodele astea cu nedormitul. „Ce faci, mă, iar dormi?" Vă dați seama, erau patru paturi...

Doar atîta am salvat și eu, un om. Că murea. Dar nu i-am spus, săracu, că prindea oftică. El spunea peste tot că s-a descurcat. Nici nu mai ținea minte. Nu mai avea nici memorie. Nu mai reținea că s-a întîlnit acolo cu mine.

— Unde, *acolo*?

— La psihiatrie. A fost dezastru acolo, doamnă. Mi-era milă de el. A fost dezastru, ce bărbat frumos era, prezentabil, luase o fată de bogătaș, avea un local aici, „Dunărea", i l-a luat. „Nea Mitică, să nu-ți dea ăștia nimic, că ai fost împotrivă?"...Toți s-au lepădat de ei. Asta e. Ei au suferit, dar toți s-au depărtat de ei... Puterea actuală putea să facă ceva mai bine. E foarte neputincioasă. Eu mă așteptam la mai mult, adică, cînd am venit eu la dumneavoastră, după alegeri (se întoarce spre profesor), în '93, alegerile fuseseră în martie '92, și am văzut că nu se schimbă... Dacă nu se schimbă nimic, zic, ce să mai aștept să vină cineva să mă întrebe, mă duc eu să le cer să mă tragă la răspundere. Că cineva trebuie tras la răspundere, nu? Dar la cine să mă duc? Tot la ei, care m-au nenorocit? Știam, că am fost la o secție aici, delegat din partea Alianței civice, m-am dus prima dată și am dat bani, dar se foloseau niște idioți de banii mei și ai altuia care era cu suflet, că mai erau și alții. Am dat la bani, am dat mașina asta, am zăpăcit-o plecînd prin sate, și cîtă benzină am băgat în ea!

— Ați activat în Alianța civică?

— Întîi am ținut de țărăniști, dar cînd am văzut că acolo s-a făcut un focar, am plecat. Nu mai puteam să-i înghit. Fura bani. Eu spun ce s-a întîmplat aici la Giurgiu, nu în altă parte. Și am plecat la Alianță.

— La Alianță se știa cine ați fost?

— Da, oricine știa. Dar nu le-am permis să mă bage în conducere. Și la P.N.Ț. voiau să mă bage în comitet. N-am vrut. Nu mă scoți pe mine în față, dacă pot să fac ceva, fac, dar nu te duci în față cu un trecut urît.

— Ați spus înainte că v-ați dus și la unii dintre foștii dumneavoastră... colegi...

Nu găsesc cuvîntul potrivit. Îl găsește el, prompt și fără sfială:

— Da, dintre torționari, ca mine? M-am dus, da. „Hai să mărturisim, mă", am spus.

— Și ce v-au spus?

Mi-au spus „Ce, eu sînt nebun ca tine?" Că eu eram nebun! „Am copii de crescut, făceau, vrei să-mi alung copiii, să-mi plece? Fugi, mă, de-aici, mi-a zis altul, că se întoarce roata." Ăsta are o fermă de porci. A avut-o și în comunism. Dar și eu am trăit bine în comunism. M-am descurcat. Toți pe care îi aud s-au descurcat. De exemplu, ăsta avea o sută de oi. — Ne-am descurcat bine în comunism, zice. — Bine, mă, zic, da' erai de acord? — Sigur, mă, ce mi-a făcut mie comunismul? — Mă, Vasile, mă, Nicolae! Întîi i-am luat pe ăștia din Giurgiu. E unu, fata profesoară la București. — Cînd o auzi fie-mea, zice... Eu vreau să mor pe perna mea.

— Fiica lui știe ce a fost el?

— Știe, cum să nu știe ce a fost?

— Copilul dvs. știe?

— ...Ce am făcut eu acolo, nu. Știe un singur lucru. Că l-am omorît pe tata. Și aia, cînd era el la 14 ani a aflat de la copii. Am început atunci să am mustrări de conștiință. Îmi părea rău că l-am făcut. Locul meu era să fiu într-o chilie de mînăstire. Și astăzi regret că l-am făcut, și că nu sînt acolo. Poate acolo era locul meu..

— Eu nu cred.

Îmi scapă, fără voia mea, această declarație. Asta mi-este clar. Locul lui era în lume, să trăiască, să trudească și să se chinuie, ca toată lumea. Să dea cu piciorul în țepușă și

să-l doară. Să simtă prin copil ce e durerea și căința. Într-o chilie ar fi fost prea simplu...

— ...Într-o chilie era locul meu. Dar e greu. Nu se mai poate da înapoi. Să iau firul de la capăt, aş lua-o acum, aş şti ce să fac, dar cum s-o iau înapoi?

— Şi ce i-aţi spus băiatului?

— N-am putut să-i spun. Uitaţi, mama, trăia mama, că și ea mă îndemnase. „Să-i dai în cap", îmi spusese cînd o bătea tata. Cînd eram copil de trupă, mă îndemna: „Cînd crești, să-i dai în cap, că mă chinuie." Are și ea partea ei. Cînd am venit o dată în permisie, voia să-l omor cu baioneta.

— Deci ce i-aţi spus copilului?

— Ştiţi, doamnă, e greu să-i explic. De multe ori, cînd am o ieșire – aveam cîte o ieșire cînd era în liceu, și mama: Uite, își dă în petec, ca ta-su. L-am bătut o dată, cu cureaua. Și mama: Uite, are aceleași simptome, tot ieșirile alea... Mă controlam, dar aveam ieșiri de nu mă puteam controla totdeauna, pe moment, atunci... Dacă am făcut atunci pasul ăla, acum mereu cînd fac ceva, zic să mă controlez un pic. Acum, eu cred că mă controlez totuși. Zic că e vîrsta, nu știu, dar văd și oameni care în tinerețe au fost... și acum nu se pot înțelege cu copiii, nu se pot înțelege. E mai rău ca în tinerețe.

La mine este ceva schimbat. Simt eu că e ceva schimbat. M-a schimbat Dumnezeu. M-ar fi schimbat mai mult, dar la mine este banul. Nu renunţ la el. Și știu bine, că am citit în cărţi, averea trebuie făcută în cer, nu pe pămînt. Cum pot eu să mă simt credincios? Ce credincios este ăla care merge la biserică, da e cu gîndul în altă parte... Aici intervine profesorul, pentru a doua oară.

— Ascultă, domnu' Țandără, dacă îl cîștigi cinstit și-l folosești cinstit, banul nu este oprit... Iar dumneata ai un copil bolnav, nu poți să te duci într-o chilie. Poate că Dumnezeu a rînduit să tragi.

— Ştiu că fac banul cinstit, că muncesc de-mi vine rău. Uitaţi, eu și acum sînt cu un brîu pe mine, și trag ca nebunu. Dacă aş face un lucru necurat, ce s-ar zice? „Uite-l

p-ăsta, păi voi știți cine-i ăsta? Cine-a fost el?" Eu caut să am o moralitate cît de cît. Cît de cît. Dar m-am mai scăpat. Și-mi pare rău. Cu băiatul meu. Dacă nu-l băteam, cînd muream, ar fi zis: Uite, tata nu mi-a dat o palmă. „Acum o să spună: A fost rău."

— Nu vă găsiți totuși nici o explicație, în îndemnurile mamei, ale acelui Pavel Ștefan, în copilăria nefericită?...

— Nu, ce explicație să-mi găsesc. O iertare, o scuză?

— Da, să spunem...

— Nu, doamnă, ce explicație? Uitați, este aici, un țigan. Un exemplu trăit aici în oraș, de mine. O familie de țigani destrăbălați. Mă-sa, într-o parte, destrăbălată, ta-su în alta, lucra cu mine, a lucrat zidărie cu mine, n-avea cine să se ocupe de copii. Și, pe la 14 ani, băiețelu ăsta, e mare acum, are și el vreo 50 de ani și copii mărișori, la liceu, venea: „Mă primiți și pe mine la lucru, să fac și eu bani?" Căra căldările cu mortar, îi mai dădeam eu cîte zece lei, cincisprezece lei, lua caiete, lua ce-i trebuia, să învețe, nu l-a învățat ta-su nimic, mă-sa. Respectuos. Chiar azi îmi spune: Știi că de la mata am eu ceva educație? — De ce, mă, de la mine? Ce educație? De lucru, poate. Nu-l mai văzusem, nu-l mai cunoșteam. O dată mă duceam la București, la spital, băiatul meu era internat la Colentina, și îl găsesc în tren, cu diplomat, zic: ce ținută, ce elegant, și-l văd că mă salută. — Da' de unde mă cunoști? zic, și-mi spune de unde. Intru în vorbă: Ce treabă la București? — Păi, zice, am un proces cu Fructonul. — Păi ce treabă ai tu cu Fructonul? — Păi, zice, sînt consilier juridic aici. — Bravo, mă, zic, ai făcut Dreptul. Mă-sa fugise la București, luase un coșar. Ia spuneți-mi dumneavoastră, acum, dacă ăsta avea educație? De unde educație la ăsta? Că știu că sociologii ăștia, filozofii, psihologii spun că de la familie e tot. Chiar dacă mi-ar spune cineva că la Drept intră oricine, uite că el a intrat. Deci nu e educația.

Și din nou, aceeași expresie chinuită, tot despre el vorbește Franț Țandără. Vrea să spună că nu mediul explică drumul pe care a luat-o el. Și tot profesorul îi alină suferința:

— Domn' Țandără, mai sînt și minuni așa, inexplicabile, dar în general, cînd ai acasă, copil, căldura și iubirea familiei...

Îl aprobă mai mult din politețe:

— Există ceva pe sistem nervos, așa simt eu... Copiii ăștia, aurolacii, capătă ceva, o lipsă, am trăit-o, o știu, lipsa de căldură sufletească, că el vede și trăiește un an, doi, cît trăiește, într-o ambianță sălbatică, nu mai e uman și rămîne înfiripat în el, și el ia, peste tot, tot ce e rău. Și răul ăsta unii îl elimină foarte greu... Unii se pot debarasa de rău. Eu am experiență puțină, dar din puțina experiență pe care o am, din cazurile pe care le știu...

— Dumneavoastră, după închisoare, după ce-ați făcut ce-ați făcut, nu ați vrut să plecați în alt oraș, în altă parte, să vă pierdeți urma, să vă ascundeți?

— Nu. De ce să mă ascund? De oameni să mă ascund? Eu caut oamenii. De Dumnezeu nu poți să te ascunzi, zic eu. Așa zic eu...

— Sînt mulți oameni care au făcut ce ați făcut dumneavoastră și se căiesc acum? Care ezită să mărturisească de frică, dar le pare rău?

— Nu. Nu sînt. Eu am stat de vorbă cu ăștia, și oricare ar spune: ăsta e nebun. Oricare zice că el e în firea lui, și eu sînt nebun. Nu știu, dar acuma, ca să iau un carnet de șofer, am dat un test psihologic, există un examen. Dacă n-aș fi capabil să-l iau, înseamnă că așa e, cum spun ei... Cei implicați mă fac nebun. Cei neimplicați au spus: cum nebun, mă, că poate conduce o mașină, a putut să construiască case, să lucreze după o schiță, după un plan, păi, zice, unu care e nebun învață tot. A crește albine, că ai pasiune, că n-ai, trebuie să cunoști meserie, trebuie să ai carte, e o meserie foarte grea, trebuie să ai simț, simț, domnule. Dar cum am trecut, am căutat să cern aici, am văzut și am cernut. Am făcut analize. Au fost nopți întregi cînd am făcut analize, nu dormeam, aveam insomnii cumplite, ce trebuia să fac, ce am făcut, am văzut și eu lumea, cum decurge, eu nu știam. De aia, și dacă mă înjură unul tînăr, eu nu mă supăr. Nu știe ce face.

— Poate după ce n-ați mai trăit bine, ați înțeles ce ați făcut?

— Am dus-o bine în comunism, pentru că am avut relații. De mine nu se putea nimeni atinge, doamnă. Cînd a venit Ceaușescu aici, s-a spus de mine că sînt dejist. Dar aveam tupeu. Mă duceam la ei, mai ales la Pavel, atunci, mă duceam la primul secretar. Nu-mi dădeau voie să lucrez zidărie, că nu plăteam impozit, și spuneau că mă bagă la evaziune fiscală. Mă duceam la București, și se telefona aici, și eram scutit și de timbru fiscal.

— Cine vă scutea?

— Partidul, prin Ministerul de Finanțe. După ce am devenit producător particular de miere, nu plăteam impozit, printr-o scutire telefonică, așa, sau în plic.

— Pentru ce vă scuteau? Pentru serviciile aduse?

— Eu le spuneam că am netezit calea partidului. Am spus: Aici, unde ai ajuns dumneata pe fotoliu, domnule prim-secretar, aici eu te-am pus.

Nevasta mea a avut o soră care intra în casă la Lina Ciobanu. Noi n-am avut lipsuri, cozi, în comunism. Pe Dianei erau magazinele Comitetului Central. Cînd mergeam la București, ne întorceam încărcați. Sora ei a fost femeie de serviciu în casa lui Lina Ciobanu. Deci am dus-o bine în comunism. Dar n-am votat niciodată cu ei. Și tot neamu a votat după mine. Le-am spus, nu ce-am făcut, dar le-am spus că am greșit. Că am făcut greșeli mari, nu cu toate amănuntele...

Din nou se apropie de locul pericolului. Din nou dă cu piciorul în țepușă, și-l doare. Cînd repetă rar: „Nu cu toate amănuntele", ochii i se înroșesc, ca de efort, ca și cum ar ridica o greutate de jos.

— Nu cu toate amănuntele. N-am putut. Nu există om care să nu ascundă ceva: știu că Dumnezeu tot mă vede. Bine ar fi, cînd mă spovedesc, să o fac cu tot sufletul, nu cu jumătatea, sau un sfert, sau trei sferturi, sau să păstrez o zecime importantă. Normal e cînd te spovedești, să intri cu sufletul curat în rai... Eu nu cred că mă duc în rai, n-am cum să cred, vreau eu să fiu curat, cinstit, dar nu cred.

Vindeam miere pe piață, și i-am spus neveste-mii, întreabă cîte unii, săracii: e miere naturală? Cu ce să-ți dovedesc eu? Ia-o și du-te undeva la analize. Sînt oameni bolnavi, și lumea e hoață, falsifică. Am oameni bolnavi de sida care vin la noi. Fac ce pot, dar nu cred eu că pentru mine este raiul.

— Știți parabola cu cei doi tîlhari? întreabă profesorul.

— O știu, dar e prea puțin asta. E prea puțin. Există această cale a mărturisirii, de care ați vorbit dumneavoastră, domnu profesor... M-am dus și să mă fac evanghelist. Adventist. Și cînd am văzut, minciuni, minciuni. Eu voiam să mă duc predicator. Cînd eram mic cîntam în corul bisericii. Aveam religie cînd eram mic. Aveam o religie. Eram credincios cînd eram în școală. Spuneam *Tatăl nostru*. De multe ori plecam fără un ban de acasă, și găseam pe calea ferată un leu, cînd mergeam la biserică. Parcă mi-i arunca cineva, banii. Și aveam și mai multă credință, că am găsit bani pe calea ferată. Cîtă credință aveam cînd eram mic, nespus de multă aveam. Și se întărea, încet-încet, tot mai mult, din lucruri de-astea, le socoteam eu semne, că Dumnezeu are grijă de mine. Din orice se întărea credința. Așa de greu a intrat, și așa de ușor a ieșit! Și acum ce greu revine...

M-am dus o dată la o adunare, la evangheliști: Fraților, a venit Pavel, apostolul Pavel e printre noi. — Care Pavel, mă, vă bateți joc de mine! Eu nu am nici o calitate din Pavel, nu-l batjocoriți pe el.

O vagă adiere de plăcere mi se pare că simt totuși în vocea lui.

— Nu v-a displăcut totuși că v-au comparat cu el, nu? Nu era totuși o cale prea ușoară? Să stați și să vă rugați? Și să vă pice iertarea din cer, așa?

Aici intervine profesorul, care spune blînd, dar ferm:

— Nu, Domnul nu ne vrea smeriți, întunecați, triști, el ne vrea demni.

— Spun totuși că e simplu, să stai să te rogi. Mai simplu decît să trudești, să te îndoiești și să nu știi dacă vei obține iertarea.

— Nu știu, zice Franț Țandără. Eu am crezut că, așa, Dumnezeu îmi va fi mai aproape. Mă va supraveghea tot timpul, și să mă ajute să nu mai greșesc, ar avea mai mult timp de mine, dacă ar vedea că eu îl caut peste tot, neliniștit așa, ca un om nebun după el, alerg, caut lumina lui...

— Nu vreți totuși să vorbim cum ați ajuns la psihiatrie?

— Atunci, spre iarna lui '50, cînd totul se aranjase la Canal, intrase pe făgaș, se continua la Midia, se trasase și la Galeșu, se știa că la Galeșu va fi numai pentru deținuți, am participat peste tot la construcții, se simțea nevoia de o structură....

— Deci în toamna lui '50.

— ...Au venit o dată Drăghici, cu Crăciun, cu Constantinescu Marin. Eu pe Jean Baciu* nu l-am văzut niciodată cît am fost în detenție. Ăsta cred că nu s-a implicat. Dacă a dat ordine el, Marin Constantinescu** a fost cu punerea lor în practică. După informațiile pe care le aveam de la brașoveni, Baciu era ospătar, se trăgea tot de la Brașov. Era unul, Clinciu, tot din Brașov, cred că mai trăiește, de vreo 10 ani nu l-am văzut, mai înainte de revoluție prin '88 l-am văzut și eram în contact cu el. A lucrat în Securitate, bine, a făcut bune servicii, pe urmă l-au răsplătit, l-au dat la externe, a făcut niște cursuri cu unu, Bebe Mihalache Nicolae care s-a eliberat, a plecat de aici, la Arad, tot prin ei, prin Teohari Georgescu, a făcut niște cursuri de limbi, unul care a fost în Italia, are o barbă albă, și de cîte ori vine, lasă cîte o mașină la Giurgiu, cu mine nu vorbește că m-a dat la Ploiești...

Gata, a scăpat din nou. Este din nou destul de departe ca să nu mai fie în primejdie. Poate povesti coerent un episod, dar altul. Altceva decît i-am cerut eu, și deci îl povestește strîns, coerent, logic. Episodul cu Bebe Mihalache, deținut de drept comun, ca și el, răsplătit de partid pentru

---

* Șeful Serviciului Penitenciare din Direcția generală a lagărelor și coloniilor de muncă în anii 1950–1952.

** Marin Constantinescu era un adjunct al șefului Serviciului Penitenciare.

seviciile aduse, cu o slujbă la externe, şi misiuni în străinătate.

— ...Cînd eu m-am eliberat, în 1955, am apărut pe ecran la Ploieşti. L-am găsit pe Mihalache ospătar la Ploieşti. Şi era unu, Ceauşu, tot ospătar. Unu, Franţ, care se potrivea cu mine la nume. Unu bine pregătit, avea şi un bacalaureat de pe timpuri. Dacă mai trăieşte acum, ar avea vreo optzeci de ani. Auzisem că mai fusese o dată arestat şi politic. Avea ta-su un restaurant acolo, în Ploieşti. Şi cînd am ajuns acolo, în localu ăla, numit „Ciocîrlia", ăsta servea acolo. Mi-a spus: E unu din Giurgiu, de la tine, pe aici. Unu, Micu Alexandru, poreclit Sandu Puştiu. Erau numai *şuţi* de buzunare, spărgători, majoritatea *şuţi*. Cu ei eu mă comportasem frumos, avuseseră ei de la mine multe servicii. Adică le aduceam de la confiscări mîncare, de toate. Ce să vă spun, că eu m-am simţit bine printre ei, doamnă, îmi plăcea lumea interlopă, jargonul lor, era atrăgător pentru mine. Pe copilul meu l-am ferit, dar mie îmi plăceau... Şi zice: Aici e unu' din Giurgiu. S-a recomandat el, Petună.
— Păi, zic, ăsta e informator.

— Aş vrea să povestiţi despre psihiatrie...

— Staţi să vedeţi, că are legătură, să termin cu Ploieştiul. Eu am încercat mult după ieşire, să mă angajez la Braşov, la Giurgiu. Nu găseam nimic nicăieri. Ce faci la ora actuală? m-au întrebat acolo, la Ploieşti, cînd m-am întîlnit din nou cu ei, cu lumea asta, interlopă, că nu-mi găseam rostul.

— Deci după ce le-aţi făcut servicii, v-au eliberat. Cînd v-au eliberat, nu v-au dat şi ceva de lucru?

— Ei îmi asigurau, dar nu mai voiam eu. Voiam să mă ţin departe.

— Ce vă asigurau?

— Păi ce v-am spus. A venit o dată şi m-a întrebat: Ce, tu nu poţi învăţa o limbă străină, ca ăla, ca Mihalache? Învăţam o limbă străină şi mă trimeteau peste graniţă.

— Ce să faceţi peste graniţă?

— Mă trimeteau acolo, să lichidez pe unu', pe altu'. Mai veneam şi-n ţară... Nu am avut talent la limbi străine. Da'

și voiam să scap. Asta e. Numai că nu-mi găseam echilibru mental. Singurul lucru bun care l-am avut este că nu m-au tentat niște bani. Aici am scăpat, cum am scăpat nu știu, dar am scăpat. Aici, la Ploiești, a fost un caz grav. Cu Aron ăsta Ilie. M-am dus la el: Nea Ilie, n-am bani de hotel. — Lasă, mă, că e un hotel aici. Da'vezi, că ăștia mă știu că sînt de la Vîlcea, cu mere. Merarul. Avea o papornită. Un coș de papură, stil geamantan, închis, și le dădea cîte un chil–două, pe la fetele alea de la hotel. — Să nu-mi mai zici și Ilie, că sînt *pă nasoale*. *Pă nasoale* înseamnă, în jargon, în pericol. — Îmi zici Grigore, că așa îmi zice fetele. El avea buletin. Eu nu mai aveam. Și am dormit în noaptea aia acolo. De dimineață am plecat, hai spre gară. De la piață pînă la gară, să mergi pe bulevard, e o distanță. Am mers noi, discuții, pe bulevard. — Mă, toată treaba e să dăm o lovitură bună, a zis el. Asta a fost, că m-a ajutat Dumnezeu, nu m-au tentat banii. El era om la vreo 60 de ani, mai mare, tatăl meu, ce mai, da știam meseria lui, de ani de zile îl cunoșteam, venise, mai evadase, iar venise în închisoare, era periculos. Mă tenta, că-mi dăduse să mănînc. Avea niște bani, dar erau pe terminate. Așa că a căutat să mă bage în cîrd. — Uite, împărțim. Am stat și m-am gîndit, parcă ceva m-a luminat atunci. M-a dus la o casierie, casieria centrală. Era pe hol, se dormea acolo în timpul nopții, oameni care mergeau departe, spre Moldova, erau adormiți acolo, pe bagaje. El știa ora cînd se aduceau banii la casieria centrală, urmărea asta de două–trei săptămîni, turele, tot, de cînd evadase, asta urmărea. — Uite, zice, împărțim, umplem două papornițe, nu iei decît de sute și de cincizeci. Nu iei altceva. Umpli două coșuri, lași restul, eu stau pe afară în caz de ceva.

Dar trebuia ucis casieru'. El credea că am sînge rece și pot să... Și a rămas că, mă, Nea Ilie, vedem la noapte, ce să fac, mă gîndeam, nu vedeam ce o să fac, mă vedeam din nou *acolo*. Adevărul e că s-a făcut operația. În '56. I-a prins și i-a executat acolo, în piață, au fost judecați în public și terminați. A fost o tragedie, eu mi-am dat seama. Și ce-i tentația... Eu am avut oferte multe, dar tot jigodii...

Nu-mi găseam echilibrul mintal... Scăpasem, scăpasem și de la psihiatrie, mă ferise Dumnezeu de prima tentație mare, cu banii, de la Ploiești, da nu reușeam să-mi găsesc locul. Și cînd plecasem de la psihiatrie, știam că trebuie să mă țin deoparte.

— Aveați un dosar, o fișă de bolnav psihic, cînd ați ieșit?

— Nu aveam așa ceva. De unde să am? Poate era un dosar. Eu făceam cursele astea între psihiatrie și închisoare, treceai mereu prin Văcărești, dosarul rămînea acolo, dar de multe ori nu era nici un fel de dosar, era o hîrtie oarecare, o adresă, n-am citit-o niciodată. Cine mă însoțea o aducea cu duba, o lăsa acolo, eram înregistrat cu numărul, dar nu dosar. Aveam poate o fișă. Tomorug știa ce e cu mine. Îmi zicea: Mă, mîine îți fac o puncție. Mă întîlnea pe holuri și-mi zicea: Mă, mîine te trimit la o puncție. La plecare, cînd pleca, fiindcă eu eram pe coridor, nu eram în celulă, în timpul zilei, doar seara, mă închidea sub cheie. Ziua, doar dacă intervenea ceva, undeva, mă scotea, dar altminteri nu. Tomorug știa totul despre mine. „Mîine o să-ți fac aia, aia", dar nu-mi făcea nimic. Cred că-mi scria tot așa, de formă, ca să aibă el acoperire și o fișă de observație. Dar n-am pus mîna nici pe aia, niciodată.

— Credeți că ei, doctorii, vă socoteau nebun?

— ...Nu știu.

— Ei știau ce faceți acolo și credeau că Securitatea se folosește de un nebun în treburile ei murdare?

— Cred că ei își închipuiau că execut totul mecanic. Într-un fel, așa și era. Dar, dacă știau că sînt nebun, de ce mă lăsau să fac? Spuneau: Mă, vrei să-i faci *torpiiaj* lui Ștefănescu?

— Ce este aceea *torpiiaj*?

— Electrocutare la tălpi.

Trebuie să nu manifest nici o surpriză. Să-l las să vorbească neîntrerupt. Este atent, din fericire, mai puțin la reacția mea cît la ușa rămasă întredeschisă după ieșirea neauzită a soției. O împing eu, care mă aflu mai aproape.

...O dată am avut în mînă o asemenea fișă. Nu scria pe ea decît: Negulescu Ștefan. Îl cunoșteam. Eu îi ziceam

„nea Fănică". L-am găsit inconștient. Am trecut pe lîngă patul lui, dar m-a văzut sanitarul Diaconescu. Diaconescu era mîna dreaptă a lui Tomorug. Era civil, dar plătit de Ministerul de Interne, în lipsa lui Tomorug făcea el totul. Și l-am găsit lîngă nea Fănică de 7–8 ori, căuta poate să-l salveze. Cînd am plecat tot acolo era.

— Cum ați ajuns acolo, totuși? De la Canal?

— Nu, fiindcă la Canal aveau ei ce le trebuia. La Canal venise de la Pitești. Cu Bogdănescu veniseră toți torționarii de care aveau nevoie. Dar la psihiatrie trebuia altceva. Trebuia școală făcută. Trebuia unul de meserie. Care să cunoască psihiatria. Că psihiatria asta cuprinde o groază de diagnostice, nu e numai schizofrenia, sau paranoia, cuprinde pînă la amnezii, epilepsii. Și epilepsiile sînt de mai multe feluri. Aici, la Canal, s-a recrutat. M-a oprit o dată pe hol Nicolau ăsta de la Constanța. Nu mai știu de unde veneam. M-a văzut din poartă și mi-a zis: Vino-ncoace. Am intrat în birou la el. — Mă, zice, am o treabă bună pentru tine, tu mi se pare că o să mai ai puțin, să te eliberezi și ai să ai nevoie de sprijinul Ministerului de Interne. Tu și așa o să fii o persoană care n-o să te distanțezi niciodată de noi. Ai să ieși la pensie de la Ministerul de Interne. Tu vei fi dintre coloniștii orașului Via. Așa se numea Poarta Albă, locul unde erau executați cei condamnați. Și, deci, îmi spune: Mă, vezi că o să vină un tovarăș de la Ministeru' de Interne, să stea de vorbă cu tine. Asta o să fie săptămîna viitoare. Pe cine mai găsești tu așa, băiat bun, ca și tine, isteț, să avem noi încredere în el? zice. Mai poți să ne recomanzi pe unul? — Domnu' Nicolau, zic, nu știu, domnule. Eu aveam un băiat din Giurgiu, unul, Nicu Moraru, a murit săracu', avea atunci 20 de ani. Era mai mare ca mine. Îi spun lu' ăla: Măi, Nicu, uite așa, așa. Era cam prostănac ăla, dar îl iubea Bebe Georgescu, fusese la Arad și-l trimisese Bebe Georgescu la Canal să mai beneficieze. — Nu, mă, Frănțișor, nu, mă. Chiar dacă mai am zece ani de făcut, nu mă bag eu cu ăștia. Scurt, așa. Erau deci și dintre ăștia, cu dreptul comun, oameni cuminți. Suferea de mîncare, suferea de orice, nu se lăsa corupți.

M-a dus într-o cameră. Acolo, ce credeți, am găsit unul din Buzău, ăsta nega de ce este acolo, fiindcă toți așa am fost, să nu știm unul de altul. Nici ăsta care a venit, civilu', nu avea interes ca noi să ne cunoaștem. Nu avea el interes, dar ce putea face? Ne-am mai și întîlnit. Deci, a cerut o cameră cînd a venit civilul ăsta. Trebuia să dăm probe de lucru. I-am făcut deci cîteva zile exhibiții. — Tu ai văzut, zice, în viața ta un om nebun pe stradă? Zic: — Daa, am văzut, era unul la noi la Giurgiu, unul Dure nebunu. — Și cum făcea, mă? Ia explică-mi tu, mie, îți mai aduci aminte cum făcea? — Da, zic, făcea așa. Nu vă spun că mă concentram cum făcea ăla, să fac ca el și încă ceva mai bine ca el, dacă se putea. „Bravo, mă, păi tu știi. Dar altceva ai mai văzut? — Da, zic, am mai văzut pe unul, Vasilică. Rîdeam de el cînd eram copii, avea niște picioare uite așa. Dar ăla era și agresiv, zic. Făcea rău, zic, dacă-l supăram noi. Numai dacă-l supăram, zic. — Dar cum făcea? Dar epileptici ai văzut? — Da, sigur. — Și cum face, mă? — Păi, face așa. — Ai putea să faci ca un epileptic? — Păi sigur. — Păi, cum faci? — Păi, sare în sus, dă ochii peste cap, se zbate, face spume. — Păi, cum face spume? — Păi întîi trebuie să adune în gură mai multă spumă, ca să dea și afară. — Așa, mă. — Unii nu face spumă, zic eu, dă ochii peste cap și atît. Nu știam, că n-am făcut niciodată, dar m-am concentrat.

— Ce interes aveau să faceți pe nebunul?

— Ia să vedeți acum, stați să vedeți. Că am rămas și eu așa. Ce vrea ăsta, mă, își bate joc de mine? Nici eu nu înțelegeam. A rămas treaba că vine el. Mă trimite într-o zi, că pleacă cursa la Văcărești, și să plec cu ea. De ce, cum, nu se știa nimic. Am plecat cu dosarul. De la Văcărești, mă trimite pe unde nu știam nimic unde. Dar știam că nu mă lasă Direcția generală a Canalului să ajung departe, mă întoarce înapoi. Cînd am ajuns la Văcărești, el m-a luat să mă ducă la Direcție, pe Ștefan cel Mare, acolo. Aveau acolo o cameră. N-am discutat mult, că am trecut la treabă. — Ai venit, aa, bine, tu ai să lucrezi imediat, că ești recomandat de toată Direcția, mi-a spus tovarășu' colonel Crăciun că ești băiat bun, mi-a spus și tovarășu colonel

Constantinescu, noi avem nevoie de ajutoru tău. Bă, o să trăiești mai bine. — Da, domnule, zic eu, dar unde? — Uite, o să mergi la un spital, 9. Și, eram deja cam neliniștit eu, zic: — O să mă lăsați acolo? M-am gîndit, ăștia mă internează, zice că am fost nebun dacă l-am omorît pe tata. Am devenit suspicios. Numai cine nu e în firea lui își omoară părintele, pe mă-sa, pe ta-su, un om anormal. Ei, las că mă descurc eu, stai să vedem ce face ăsta...

— În 1952–'53 se petreceau lucrurile astea în psihiatrie, deja?

— Da, doamnă, se petreceau. De aceea, cînd s-a făcut filmul ăla, la televizor, din nou am vrut să merg să depun mărturie. Valeriu* spunea că nu este adevărat, și un doctor, Vianu**, i-a ajuns lui la ureche ceva, știa ceva, dar nu tot, a spus despre abuzuri și torturi în psihiatrie. Oamenii aceia pe care-i arătau ei erau nebuni din bătăi și din torturile de atunci. Nu era mistificare. Emanuel Valeriu spunea că e mistificare, dar nu era. S-au făcut în psihiatrie torturile cele mai mari. M-am dus la unu, Filip, cu care am lucrat, m-am dus la unu, Vasile Ionescu, care acum a murit, am vrut să depunem mărturie, era adevărat că oamenii ăia, care păreau nebuni din alte cauze, erau nebuni din torturi, și rămași acolo de treizeci de ani.

— Și deci voiau să vă trimită acolo, și v-ați îngrijorat că vă internează la psihiatrie.

— Da, mi-a fost frică, pe urmă am zis, mă descurc eu, stai să vedem ce face ăsta. Zice: — Uite, vezi, tu ai să cunoști mai multe, ai să faci și o școală de medicină, are ministerul nevoie de oameni ca tine, trebuie să cunoști boli, cum evoluează, să cunoști la bolnavi, cum trebuie să te

---

* Emanoil Valeriu — ziarist de televiziune, reputat pentru slugărnicia față de regimul comunist. A făcut în lunile de după revoluția din decembrie 1989 un reportaj cu bolnavii din spitalele de psihiatrie, ca să dovedească faptul că aceștia erau într-adevăr bolnavi și că abuzurile psihiatrice sînt o invenție a opoziției, menită să compromită fostul regim.

** Dr. Ion Vianu, medic psihiatru, președintele Asociației pentru combaterea abuzurilor în psihiatrie. Trăiește la Viena.

porți cu ei. — Păi, zic, domnule, asta mă depășește, dumneavoastră m-ați întrebat dacă pot să fac așa și așa, dar cum să cunosc eu la un om bolnav? — Ai să cunoști, că înveți meserie. Tu ai învățat și zidărie, nu? Ai practicat-o? — Nu prea. — Ei, dacă ai învățat teoretic, ai să înveți și practic. Știi? Nu e departe, dacă ai teorie, ai și practică, dar s-o faci. Așa a rămas cu el. — Următorul program care-l ai cu mine nu mai e aici, ci la spital.

— Cum intra acest om în spital? Dîndu-se drept ce?

— De fapt, nu avea voie să intre în spital. În spitalul acela nu erau vizite. Nu existau nici vizite, nici vorbitor. Acolo nici o familie nu-și vedea pacientul. Acolo puteai să stai și șase ani, nu aveai o vizită sau un vorbitor. La penitenciare existau. Dar în spital, eu nu am văzut, de atîtea ori am fost, nu o dată, poate de 10–12 ori am fost, nu știu precis, dar nu exista.

Ajunsese în miezul fierbinte al povestirii lui și nu se oprise încă. Și nici nu începuse ocolul. Acum vorbea clar, în fraze scurte, deși în vocea ca un țăcănit de mitralieră se simțea uimirea și disperarea: — O singură dată n-am văzut o vizită.

Nu-l întrerup. Dar se oprește singur:

...De 10–12 ori am fost. Și stăteam aproape...

— Ați spus în înregistrarea făcută cu domnul profesor că stăteați cîte o lună, că mai mult nu rezistați...

— Da. Dar am stat o dată două luni. Cînd am spus că nu mai merg și nu mai lucrez dacă mă ține mai mult de o lună. Le-am pus condiții. Simțeam că înnebunesc după o lună. Le-am explicat pînă la urmă. Lui Cocoș ăla, care se ocupa de mine, i-am spus: — Domnule căpitan, nu știu ce grad aveți, nu spunea nici el ce grad are, i-am spus lui nea Mitică Jidic.

— Cine este Mitică Jidic?

Mitică Jidic era acum maior în Ministerul de Interne. Dar îl cunoșteam, că fusese pe vremuri spărgător. I-am spus: Mă distrugi, nea Mitică, dacă mă mai ții acolo. Și el îmi spune: — Lasă, mă, că nu mai stai mult, o lună, maxim. Dacă e, cauți și prin cineva, prin cine crezi tu, iei legătura cu mine... Prin cine să iau legătura cu el?...

— Deci, dvs. trebuia ziua să faceți pe pacientul, adică să simulați că sînteți nebun, iar noaptea erați folosit ca torționar?

— Eram folosit și ziua, dacă era nevoie. Eram și ziua torționar. Eu intram acolo ca pacient. Ca și ei. Intram ca bolnav, jucînd și cîntînd, sau făcînd altfel de scenă de nebunie, ca să dau impresia că sînt bolnav. Adică de unde plecam, din penitenciarul de unde plecam, plecam în criză. Chipurile, de-aia mă ducea la spital, că eram bolnav. Treceam prin Văcărești, tot așa, în criză. Mă cunoșteau oamenii și ziceau: Uite-l, mă, nu mai e ăla care era, a înnebunit. Mă cunoșteau toți. Nu stăteam mult acolo, dar trebuia să trec, era închisoarea de tranzit. Dacă ajungeam seara, tot rămîneam acolo o noapte, cu trimiterea că eram în criză. A doua zi plecam, dar ce misiune aveam eu, nu știa Direcția generală a penitenciarelor. Nu știa decît o parte din ei. Era un secret. Și numai ăla care lucra acolo, știa. Tomorug ăla, o fi în viață, n-o fi în viață, el putea să știe ce este acolo, domnule. Eu nu pot să cred că el nu știa, nu cunoștea, nu cred că el ar putea să nege niște treburi. Nu pot să cred. Deci ajungeam acolo. Cînd ajungeam acolo, de multe ori la intrare loveam un milițian care era de serviciu acolo. Începeam balamucul chiar de unde se făcea trierea. Era un șef și doi subofițeri. Ofițeri superiori nu erau. Era unul care răspundea de toată secția, dar el nu era niciodată acolo. Iar garda se schimba săptămînal. Nu-i mai vedeai săptămîna următoare tot pe aceiași, se schimba. Nimeni nu era permanent acolo. Și la Văcărești, pe celulare, unde erau somitățile, un ofițer de Securitate nu făcea de serviciu decît 24 de ore. Cînd pleca de la unitate să intre în serviciu, nu știa unde pleacă. „Plec la direcție." Pleca la Direcția Securității, de care aparținea, și de colo primea sarcina: „Mergi la punctul cutare"... Pentru ca să nu poată face legătura între deținuți. Nu avea cum de acolo. Pentru că era și el păzit, supravegheat și spionat, de planton. S-a întîmplat cazuri cînd nu știa, și a vorbit unul la vizetă. Plantonul l-a raportat că a vorbit la vizetă și au trecut și ei în celulă.

...Deci ajungeam acolo. Imediat mă băga la o cameră, dacă nu era sanitaru acolo, mă băga și stam acolo. Cînd venea sanitaru Diaconescu, mă scotea și mă băga la celula unde era de lucru.

— Ce înseamnă „de lucru"?

— V-am spus că într-o celulă erau patru paturi. Cîte două, puse cap în cap...

El se oprește și nu mai știu ce să-l întreb. De acum dialogul nostru mi se pare indecent. Eu sînt cea care pîndesc zgomotele de vase din bucătărie, semn că soția lui nu se apropie, să ne audă.

— Și torturile aveau loc tot în incinta Spitalului 9?

— Aveau loc într-o secție specială, separată. Acolo, directorul spitalului și nimeni din spital nu avea voie să controleze. Nu intra decît ministrul de Interne. Era un teritoriu al Ministerului de Interne, în incinta spitalului. Dar conducerea spitalului nu intra. Dacă un pacient avea nevoie de o comisie de expertiză, expertiza nu se făcea unde voiau ăia, se făcea unde voia directorul spitalului, Tomorug, în fața comisiei. Dar la deținuții politici n-a fost comisii de expertiză.

Din nou se îndepărtează.

...Era un bolnav, odată. De drept comun. Se făceau comisii pentru de-ăștia de drept comun. Eu am văzut cazuri. Era unul din Tîrgoviște. Să zic că rețin ce a zis el, a zis că e din Tîrgoviște, că e economist, contabil și că îl cheamă Marcu. A venit cum ar veni azi, și noaptea următoare a murit. Marcu sau cam așa ceva a zis. A cerut că are nevoie de o comisie. I-a spus asta sanitarului Diaconescu. Și ăsta i-a spus: — Da, mă, bine, o să ai și comisie, dar în primul rînd îți trebuie somn. O să-ți facă o injecție băiatu înainte de culcare, diseară, și o să dormi.

I-am făcut injecție, și dimineață a fost terminat din injecția aia. Că el începuse să țipe că este o înscenare, o farsă. Sau alții veneau, că pînă la urmă ajungeau de se dădeau profeți, săracii...

— Înnebuneau din tortură?

— Veneau de la anchetă înnebuniți. Și scăpau de acolo cu zile. Adică unii nu mureau acolo, la ei... Doamnă, păi știți cum veneau? Colonelul ăsta, pe care a vrut să-l salveze Diaconescu, a fost colonel de aviație, și se spune că a fost pilotul lui Carol al II-lea. Știți cum a venit bătut peste testicule? Și îmi arată ceva de mărimea unui dovleac. Nu murise, dar nu a putut el vorbi. A venit un altul și a spus că o femeie este aceea care-l bătuse. Cu creionul. Îi spunea asta sanitarului ăsta, Diaconescu. Diaconescu ăsta era bătrîn. Era și el tot un criminal, decît că pe acest aviator a vrut el să-l salveze. Dar și el era tot la fel. Vă spun că era bătrîn, pentru că se zice că, dacă ești tînăr, faci mai multe, că nu ai minte și îți mai revii la bătrînețe. El era bătrîn... De data asta îmi dă fiola și îmi zice: Fă-i-o. Deci, făcînd pînă atunci nu știu cîte fiole, toate pe care le-am făcut au fost fatale. Înțelegeți? N-a fost una care să nu-și facă efectul. I-am făcut-o. Și nu a avut efect. Atunci mi-am dat seama că el a vrut să-l salveze. Și cînd a fost cu sublocotenentul ăsta, de la mine din Giurgiu, Niculescu Traian, i-am spus: — Domnu Diaconescu, am și eu o rugăminte. Și eu am văzut multe, dar ăsta mi-e mai mult ca mama, ca tata, mai mult îl prețuiesc, vă rog, salvați-l dacă se poate. — Îl salvez, dar nu aici, trebuie să plece de aici, dacă vrei să-l salvezi. — Trebuie să plece, dar unde? — Să-l ia Văcăreștiul. Îi fac eu adresă, zice. Și i-a făcut-o, nu el, i-a făcut-o Tomorug. Dar Tomorug m-a întrebat de unde-l cunosc eu pe ăsta. I-am spus: — E din ăia nebuni, de la mine. Nebuni de-ai mei, zic, am fost cu el la Mărcuța. Sau Socola i-am spus, că știam de acum de Mărcuța, Socola, Jimbolia, le știam toate astea acum. Auzisem de la nebunii adevărați. Și Tomorug: — Ai fost tu acolo? — Da de cîte ori, îi ziceam. — Și ce făceai tu acolo? — Culegeam la roșii, creșteam porci, și de-astea. Fiindcă ei de multe ori îmi ziceau, ăi care mă instruiau: Mă, ai grijă, tu și cînd vorbești cu profesoru' trebuie să vorbești ca nebun. Dar probabil că el nu mi-a făcut toate analizele, să-mi facă și să-mi zică, mă, e nebun sau nu e. Nici acum nu știu, doamnă, dacă am fost sau nu... Pe Tomorug nu l-a interesat. De ce ăla,

jidan, Mahler, a spus, săracu, Dumnezeu să-l ierte: Mă, termină urgent cu astea, fă ce faci şi termină? M-a salvat în felul ăsta? M-a salvat, cred eu. De ce Tomorug n-a făcut-o? Am eu motive să cred, sau n-am motive să cred că a fost securist? Orice mi-ar spune. Să mi se arate deţinutul politic cu care el s-a purtat omeneşte. Fiindcă putea s-o facă. Un miliţian nu sufla în faţa medicului. Am văzut la Dumbrăveni, la Gherla, la Dej, pe unde am fost prin penitenciare, nu sufla în faţa medicului. Nici aici nu suflau. Şi era un om impunător... Dar chiar aşa, să plece morţi de la el?... Plecau la 11 noaptea morţi.

— Ce conţinea fiola aia?

— Nu ştiu, dar mureau toţi din ea. Nu ştiu, că n-avea scris pe ea nimic. Curios e că eu mi-am făcut-o şi mie, ca să văd ce e, da n-am murit.

— V-aţi făcut-o din curiozitate?

— Mă şi schimbasem, nu mai eram sensibil la nimic, la durere, la nimic. Mă înţepai la tălpi şi nu mai simţeam. Şi injecţia aia, la fel, devenisem imun.

— Ce alţi medici aţi cunoscut acolo?

— Pe Arsene. Era morga, unde erau duşi, acolo, la Arsene. Eu mă duceam să-l văd la disecţii. Mă interesa să văd... Şi îi eram simpatic lui Arsene. Cînd mă vedea: Du-te, mă, în mă-ta, pleacă de aici. — Vreau să văd creierii, să văd şi eu puţin cum umbli matale la creier. Îi ziceam „matale", nu „dumneavoastră", dar lui îi eram simpatic. — Du-te, mă, la bucătărie, ia o raţă şi mănîncă.

— Umblaţi aşa, liber, pe unde voiaţi? Pe la bucătărie?

— Luai de la bucătărie cîte porţii voiai, păsări întregi, noi le ziceam caralii la miliţieni, şi luam două–trei păsări, că voiau caraliii să mănînce şi ei. Seara nu plecau cu mîncare la ei, că le era frică, dacă-i întîlneşte pe drum. Se mai întîmplase.

...Era unul pe care-l porecleam Păcală. Îi dădusem o găină şi, la ieşirea din spital, se întîlneşte cu unii care făceau inspecţie, de la Văcăreşti. Îl caută în servietă şi găseşte găina: De unde ai luat asta? A doua zi n-a mai fost acolo. Şi-mi spune ăla venit în tura lui că ştie că eu i-am

făcut-o. Ăla ar fi declarat că eu i-am băgat, fără să ştie el, în servietă găina. „Mi-a băgat-o Nebunu', ca să mă înfunde, nici nu m-a întrebat nimic." A venit şi Tomorug să mă întrebe care a fost treaba.

— Era mîncare atît de bună acolo?

— Era mîncare bună, să știți. Budincă, fructe, compoturi.

— Nu ziceți și dvs. ca Vasile Ciolpan*, cu mîncărurile?

— Era bună, vă spun. Deserturi la fiecare masă. Nu mîncau deținuții. Sau, care venea de mînca. Este jenant şi n-am cum să vă spun de neomenesc. Ca să nu mai mănînce, făceam treaba mare în gamela lui. Oamenii ăștia care erau crescuți fin... Eu le povesteam. Chiar lui Crăciun i-am povestit ce le fac. Rîdea ha, ha, ha, rîdea cu o poftă, doamnă, de nedescris.

— A cui fusese ideea, cine v-a învățat?

— Nimeni nu m-a învățat! Păi, știți ce spuneau? „Fiți vigilenți și inventivi." Eram vigilent și inventiv. Să aplic metode. Și ei conta că eu aplic niște metode foarte bune. Chiar Drăghici a spus asta...

— L-ați cunoscut deci pe Drăghici?

— Da, l-am văzut. De mai multe ori, şi o dată a venit special pentru mine. Cînd l-am tăiat pe ăla la Culme.

— De ce ați făcut-o?

— De mai multe ori mă aduseseră la Spitalul 9 și nu mai rezistam. Am vrut să scap, să mă duc la drept comun definitiv, și să-mi fac pedeapsa. Am vrut să mai fac un omor, și să intru la drept comun.

— Vreți să spuneți că, într-un fel așa, ați vrut să luați viața de la capăt? Adică viața de dinainte de a deveni torționar. Pentru asta trebuia să comiteți încă o crimă?

— Da, doamnă, da. Vede şi el enormitatea: viața cuiva care şi-a omorît tatăl nu poate fi luată de la capăt. Cel mult, din punctul acela fără întoarcere. Ochii i s-au umplut din

---

* Vasile Ciolpan, fost director de închisoare la Sighet. A declarat într-un interviu că deținuții erau atît de bine hrăniți, încît el însuși prefera să mănînce cu ei, decît acasă.

nou de lacrimi, e un fel de năduf, dar se ține tare și continuă.

— Căutam să scap, mă săturasem de spital și voiam să fac orice, am vrut să-l omor pe ăla.

— Cînd s-a petrecut asta?

— Asta era în '53. L-am tăiat pe ăla, Badea, profesor. Badea era intelectual, și mi se pare că îi plăcea sportul. Făcuse în tinerețe box. Era bucureştean. Ăștia m-au băgat în lanțuri, au sesizat imediat Ministerul de Interne și urma ca peste patru zile să mă ducă iar la Spitalul 9. Tot la Spitalul 9, unde nu mai voiam eu să ajung!

— Cum s-a întîmplat?

— El a spus: Bă, cu mine nu-ți merge cu nebunia, și s-a dat la mine. Am fugit repede, mi-era teamă, chiar dacă avea aproape cincizeci de ani, dar am fugit. Mi-au dat nişte hoți un cuțit, zic: Pe ăsta îl mănînc. Nu conta la mine, zic: „îl omor". I-am sărit în spate și i-am perforat plămînu. L-au dus la Constanța, n-a murit. L-am întîlnit după aia, și știu că n-a murit. Dar s-a auzit pînă sus, și a venit Drăghici. ...Cînd a venit ăia au sunat goarna, primirea de general. Eu eram în niște carcere. Chiar în carcera unde fusese căpitanul care murise în sîrme. Care cînta *Zdrobite cătușe*... Era același comandant Iosipescu, tot acolo s-a întîmplat și moartea lui ăla, nevinovat... Intrase la carceră fiindcă scrisese un memoriu. Pe urmă îl întrebase pe comandant dacă ştie marșul *Zdrobite cătușe*... Și eu, exact în aceeași carceră. Stăteam acolo și am auzit goarna care dădea semnalul să se facă primire de general.

El, Drăghici, le-a cerut să oprească imediat goarna și raportul. El n-a venit să inspecteze, a venit pentru mine. — Ce-i cu goarna, ia terminați. Ce-i cu ăsta aici? Eu eram chiar la poartă. — Păi, zice, e nebun. L-a tăiat pe ăla. — Păi, îi zice lui Iosipescu, tu ar trebui să fii în lanțuri aici, că el este bolnav mintal și tu îl ții aici? L-ai băgat și în lanțuri? Îi spunea astea lui Iosipescu. L-a terminat. Că de ce să mă țină pe mine în lanțuri. De mîine, zice, gata, cu prima cursă îl trimiți la spital. Cînd am auzit eu, aoleu, mai bine mă trimitea la Aiud. Decît la spital. Îmi venea greu,

domnule, începusem să nu mai pot. Lucrasem ședințe multe, și nu mai, acum mă gîndeam cum să scap. Acuma, mă duceam acolo, făceam rău, știți, deveneam și mai rău, mai agresiv, nu mă potoleam, nu știu, poate eram pe punctul de a înnebuni. Nu mai puteam, se îndrăgostiseră de mine, mergea treaba bine acolo, cădea cadavre acolo... Cred că în schimburile alealalte se murea mai puțin... Nu știu dacă murea mai mult sau nu. Eram în schimburi. Nu rămînea nimeni acolo. Se lua și nu se cunoștea unii cu alții, n-avea cum. Decît simțeam, dacă milițienii erau aceiași, simțeam că sîntem tot noi. Dacă o zi, două se rotea, se mai nimerea să auzim: „Era băiat bun ăla de era planton. Cum îl chema?" De multe ori veneam și cu numele aiurite, nu le spunea corect, să-mi spună Țandără Franț. Îmi spunea alt nume, sau nu un nume, ci un număr. Erau niște chestii cînd și ei rămîneau trăsniți. Atunci cînd m-a chemat Jidic ăla, ce-am zis — Nu mai pot, nea Mitică, să stau, nu mai pot să fac nimic, n-am condiții. — Păi, de ce? — Uite, bre, noaptea, am nevoie și eu de aer, și ei mă țin acolo cu un nebun de-ăla, acolo, mai bine stau la Aiud. — Păi, bine, mă, nu-ți bagă sănătoși acolo? — Nu, bre, îi găsesc bolnavi. Eu nu spuneam, și el se făcea că nu știe. Nu erau bolnavi, ci bătuți, și se văitau, ei nu mai știau de ei, nu puteai să dormi, că se văitau. Cu ăștia care veneau mai inconștienți, mai în agonie, era mai bine. Dar cînd veneau așa, mai conștienți, era mai greu. Că erau cu văietături, cu gemete, durea, îl durea, cu oase rupte, cu unghii smulse...

Ceea ce povestește Franț Țandără, cu vocea lui aspră, ține parcă de un vis coșmaresc. El descrie acea lume, fără contururi precise, numai imagini disparate, neverosimile, incoerente, care ne apar în vis și împotriva cărora noi nu putem face nimic. Umbre care n-au nume, n-au identitate.

— ...Eu pînă pe la 9 și jumătate stăteam mai mult pe afară, căutam să mă ție ăia cît mai mult afară, dar pe urmă, cînd să pun capul jos, închidea uși, zăvoare, se ducea și ei și se culca pe rînd. Știți, dacă erai doi, se ducea unul și se culca, dormea o oră–două–trei, nu dormeau amîndoi odată. Eu voiam să fiu singur în cameră, dar nu se putea,

că asta era, trebuia să lucrezi, să faci producție și ăla trebuia să dispară, să vină alții...

...Eu cred că a fost cea mai oribilă închisoare din țara asta. Secția aia acolo a fost cea mai oribilă. Acolo s-a murit cu zile. Și cine intra nu ieșea. Nu știu dacă există un deținut politic care să-mi spună că a ieșit de la secția aia, că a trecut pe acolo și acum e în viață. Toate cărțile pe care le-ați citit, ați găsit vreunul care să povestească că a trecut pe acolo?

Nu citisem, într-adevăr. Și asta este trăsătura unui coșmar, sau a unei halucinații. Numai cel care povestește o vede. O realitate ei, cu un singur martor.

— ...Sînt oameni care au trecut prin zarcă, la Aiud, prin Pitești. Și din Pitești au mai scăpat. Dar nici unu nu spune că a fost *acolo*. De ce? Fiindcă nu s-a întors nici unu de-acolo. Cînd veneau acolo, nu mai erau oameni, și trebuiau terminați. Nu putuse să-l termine, și îl aducea aici... La ora 11, 11 și jumătate noaptea. Între 11 și 12 noaptea. Și morții ăștia nu plecau la morgă. Venea o Skodă mică, o dubiță, pe aia am văzut-o. De multe ori am cărat și eu cu brancardele morți, și i-am dus. Îi aruncam așa. Dar ce se întîmpla, cînd murea? Dacă cădea azi unu, nu-l lua. Aștepta să cadă mîine, doi–trei, ca să vină să-l ia și pe ăla. Care sta într-o cameră în fund, aruncat acolo. Noi aveam grijă să-l dezbrăcăm de haine, făceam pachet, chiar eu le făceam pachet, nu scriam nimic pe el. Iar pachetu se punea în cabinetul lui Tomorug*, că iar revin la el, pachetul stătea acolo la el, și el nu se întreba al cui e, nu spunea ale cui sînt țoalele astea? El, sau mîna lui dreaptă, sanitaru Diaconescu? Nu se întreba ce-i cu pacienții ăia care au venit? Ce-i cu ăsta, cu fiola aia, de îi injecta?

— Puteți să spuneți dacă au fost mulți cei care au murit așa?

---

* Doctorul Epaminonda Tomorug a lucrat la Spitalul „Gheorghe Marinescu" – de la 1 august 1951 – ca șef de secție la Psihiatrie. Înainte lucrase în Direcția Generală a Penitenciarelor. S-a pensionat la 1 noiembrie 1969. A decedat zece ani mai tîrziu.

— Păi, să calculez, dar n-am cum să calculez! N-am cum. Alții cădeau și singuri, fără injecție. Venea și, înainte de a i se face ce i se făcea, murea, la o oră–două după ce venise. Venea gata terminat. Și cădeau mulți așa. Mai mulți decît cu fiole. Dar ei probabil că-i aduceau acolo din mai multe motive. Să nu le apară „mort" acolo, să aibă certificat de deces. Să zică că i-a dat o șansă: mort în spital. Altfel m-am întrebat de ce-i trimitea, că nu mai avea nici o șansă. Cînd era unul pe moarte în celulă, îl lua și-l ducea la spital. Nu-i dădea nici o asistență, dar spunea că l-a dus la spital. Nu-i dădea nici o asistență, îl lăsa pînă în ultimul moment. Sau chiar îl tortura pînă în ultimul moment.

— Atunci cînd ați vorbit cu dl profesor ați spus că și dvs. ați torturat un om în agonie. Ați făcut lecții pe el. Cu o femeie...! Cîți credeți, totuși, că au murit așa?...

— ...Poate să fie o sută, numai la mine.

— În caseta înregistrată cu domnul profesor spuneți că ați făcut „treburi bune pentru ei" de care vă e „jenă".

— Astea sînt treburile bune. Și altele, pe care nu pot să le spun... Sînt prea grele...

— Cu ce „misiune" ați fost la Dumbrăveni?

— Cu duba. Multe și grele, da' cred că făceam și mai multe, eram și mai nenorocit, dacă nu se întîmpla nenorocirea cu tata...

DESPĂRȚIREA

Ne ridicăm să plecăm. Trebuie să ne interesăm de un tren de întoarcere. Ce a spus Franț Țandără ultima dată mă ține încremenită pe scaun. Dacă nu-și ucidea tatăl, ajungînd dintr-o dată în fundul iadului, el ar fi putut face un rău mult mai mare decît a făcut. Este greu să cuprinzi cu mintea un asemenea gînd. Cît mai rău de atît?

Continuă discuția cu profesorul. Eu îi cer soției lui un pahar cu apă, și pentru prima oară, după zece ore aproape, remarc locuința în care cei doi ne-au primit atît de cuviincios. De fapt, apartamentul lor este o garsonieră strîmtă, încărcată cu mobilă, în care se mișcă greu două persoane. Pe deasupra, blocul este sordid, ca mai toate blocurile de locuințe din cartierele muncitorești, cu semne ale sălbăticiei devastării: o ușă arsă, un placaj smuls, tabla cutiilor de scrisori răsucită, mirosul de prăjeli și de șoareci, cîini, pisici, vîntul care șuieră iarna și vara prin toate spărturile.

Cînd mă întorc, reportofonul nu mai merge, și ei vorbesc despre răul făcut de „nenorocitul ăsta de cizmar". La el cuvîntul „nenorocit" este greu de sens. — De-asta trebuie, domnule, oameni de-ăștia să nu mai fie, domnule, ca mine și ca el. Acum realizezi că Ceaușescu era, în fond, „ca el". — Oameni care n-au capacitate, n-au cultură, n-au nimic. Știți că un om dacă nu învață filozofie, psihologie, să cunoască, domnule, nu poate să conducă decît la dezastru. Și pe urmă, el mereu trebuie să fie controlat psihic. Profesorul este de altă părere. După el, caracterul contează, „fiindcă eu cultivat sînt, dar dacă n-am caracter?" Franț Țandără este de acord, dar argumentul

profesorului tot lui îi dă dreptate: — Dacă, și cultivat, poate să greșească, dar dacă mai e și incult... Păi, uite ce a ieșit de la incultura noastră. Știm că am avut doi președinți, adică un prim-secretar și un președinte, adică nu mai vorbesc de ăștia de la revoluție, dar nici unul n-a avut cultură. Aud pe unii că n-au condus ei, au condus alții, culți. N-au condus, domnule, nici Leana, nevastă-sa, n-a condus. El a condus. Dar au căzut toți în plasa asta. Și a vrut el comunism. El nu știa ce e ăla comunism? Știa. Dar dacă era un om cult, cu pregătire?... Da, și cu caracter, dar, dacă n-a existat cultură, n-a existat nici caracter.

— Aici trebuie să lămurim niște chestii. Sînt țărani, oameni simpli, fără cultură, dar cu un caracter de cristal: deci nu cultura dă caracterul.

— Nu, așa e, aveți dreptate. Și eu am întîlnit.

— Cultura îl poate garanta, îl poate cizela, dar sînt oameni simpli care au caracter.

— Da, foarte mulți, aprobă Țandără, consecvent în respectul lui pentru cultură.

— Deci, vedeți, spune profesorul didactic, nu e nevoie să ai cultură.

— Atunci credință poate... continuă el. Am întîlnit țărani citiți, foarte citiți: eu am învățat meseria asta de apicultor de la un ungur. Nu avea decît patru clase. Dar era citit, domnule, despre ce nu-mi vorbea! Nu mă gîndisem decît în treacăt pînă atunci la tăcerea concentrată în care ascultase profesorul, fără să intervină, dialogul meu cu fostul torționar. La civilitatea și bunăvoința lui. Din cînd în cînd, un semn de aprobare, o mică explicație. O complicitate, o comunicare stranie exista parcă între ei, care depășea împrejurarea că împărtășiseră, de pe poziții diferite, aceeași experiență. Nu-mi putusem nici o secundă imagina, după expresia mereu atentă și cuviincioasă, ce simte profesorul cînd celălalt rememora scenele de tortură. Aveam sentimentul impur că felul în care Țandără își trăise acea experiență mă interesase mai mult decît perspectiva profesorului asupra ei.

Mă interesează tot ce spune omul ăsta. Acum îi povestește profesorului despre perioada cînd a început el să se ocupe de albine. Dar din nou ai de asistat la ocoluri lungi, pentru ca să afli ce-ți promite să spună din prima frază. Prin urmare, nu doar emoției i se datorează dezlînarea asta:

— Cînd m-am apucat eu de apicultură, în '64, și ăsta mi-a mai dat ceva, unguru ăsta, m-am atașat de el sufletește, ca de un părinte m-am atașat. N-am ținut cont de el că e ungur, că e țigan. Eu cunosc, am botezat și țigani, și unguri, și români. Două familii de țigani, dar cu caracter. Intru în casa lor, eu drăcui, el nu drăcuie. El zice „să mă bată Dumnezeu", asta e vorba lui, ce drag mi-e de el, eu nu folosesc cuvîntul ăsta, pe Dumnezeu nu-l folosesc des, eu cu dracu, dracu, dracu. Am vrut să dau exemplu de un țigan cu omenie. Cu caracter...

Apoi vorbește despre băiatul lui bolnav de ciroză. Îl tratează cu miere și produse apicole de 18 ani, a plecat pe 19.

— Cînd a auzit doctoru, la patru ani după operație că trăiește, s-a crucit. Și iată că din 4 martie '80, cînd l-a operat, sînt 18 ani, a plecat pe 19. El n-a dat patru ani. A zis trei ani maximum. Ficatul putred. A cusut și a legat la loc. A scris acolo în dosar, nu știu ce, încă băiatul a luat dosarul și a zis: Uite, mă, mă minte, uite ce scrie. Eu îi spusesem să îl ascundă. Dar s-au jucat studenții cu dosarul, i l-a adus un bolnav. Eu vorbisem cu doctorul să i-l ascundă, să i-l acopere. Dar studenții erau primii care făceau experiențe cu bolnavii. Și așa a aflat. Și atunci a fost mare durerea. Să-i ascund lui. Cum? A trebuit să vorbesc destul, să-l iei, să-l întorci. Și cît l-am hrănit eu cu mîna mea, cu lingurița, ca să-l scap...

Felul cum își iubește Țandără copilul este unul special. Îl iubește ca pe instrumentul pedepsei lui. Nu l-a mai lăsat de atunci să-l vadă nici un doctor. Decît pentru carnetul de conducere a fost mai greu. — Ce fac eu cu carnetul? — Păi rupem dosarul, mă duc eu și fur toate fișele.

A răzbit peste tot cu bani.

— Cu banii merge orice. Și acum merge. Pe toate le rezolvi cu banii.

Iar băiatul a obosit de atîta boală. Nu mai are sistemul nervos pe care l-a avut. Și dacă un om bolnav nu-l crede pe un om bolnav, cine să-l creadă? Deși, băiatul oricît ar fi de nervos și de supărat, pe el nu se supără. — Mă, zice, tu ești un filozof. Nu se poate certa cu el, deși are un temperament foarte iute, în care se recunoaște. Cînd avea 40 de ani, a fost turbat, să-l trimită la școli, să intre, meditații la limbi străine, dar n-a mers, nu se lega de el. Pe urmă, abia a luat bacalaureatul și s-a îmbolnăvit. I-a dat la unu atunci o sută cincizeci de mii de lei să-l bage la facultate, la Galați. În 1980, o sută cincizeci de mii era costul unui apartament mare. Acela i-a spus că-l bagă numai dacă știe să dea cu piciorul în minge. Că-l bagă pe locurile rezervate sportivilor. Treaba lui. Dar a intervenit boala. S-a dus în altă parte, la Constanța, la unu care era ginere de procuror. Acela l-a băgat la o școală de calcul. În comunism corupeai repede. Și acum la fel. Dacă ai bani, corupi repede, dacă nu ai, nu.

— Întîi căutam oamenii, îi studiam, știam ce piesă trebuie acolo în joc. Calculam.

— La atîta experiență, spune singur, eram și tîmpit să nu știu cum să-i corup. Și-a făcut școala. Și-a luat diploma. M-am dus, l-am băgat la o fabrică de confecții, pe urmă aici. Cînd se ducea, cînd nu se ducea, am zis pînă la urmă, lasă-l în pace. Pe urmă el: — Uite, mă, sînt posturi, poți să mă bagi? — Te bag, mă, spune unde vrei. Am luat legătura cu unu, Drăgan, unu al dracu, dar eu mă aveam bine cu el, fiindcă avusese o nepoată bolnavă de hepatită, și-mi spune, cu miere, cu plante, am făcut-o bine. Îi făceam și stupari, să știți. Că pe la partid toți aveau stupi. Pe la statistică, pe la planificare, 2–3 stupi aveau fiecare, aveam nevoie de transpoarte, transpoartele erau gratuite. Telefon de la partid, Irta, Degaia, Isaia, mi se dădea orice.

Cînd îl auzi vorbind așa, te îndoiești că s-a schimbat vreun pic.

— N-ați fost niciodată urmărit? Nu mă pot abține să intervin din nou.

— Ba da, eram chemat, dar nu în legătură cu trecutu. Am deranjat o dată niște vecini, cu o mică petrecere, cu muzică. A venit și m-a reclamat. M-am dus la șefu județului. I-am spus: — De cîte ori am deranjat eu? Dacă vrei, plătesc o contravenție. — Nu, nu, lasă, zice, rămîne între noi. Altă dată a venit la mine unu, Mititelu, era mare ăsta. M-au chemat la Securitate: Ni s-a relatat că a venit la mata tovarășu Mititelu. — Nu, domnule, n-a fost, zic. — Dar știu precis, zice ăla, mi s-a relatat și telefonic, și pe alte căi. — Bine, uitați, eu mă duc la județ, și dacă se confirmă că a fost, înseamnă că a fost. — Nu, nu. Ce-or fi zis: are nenorocitu ăsta vreo combinație cu el... Dacă ei veneau pentru stupi, pentru nutrii.

Cînd am făcut crescătoria de nutrii, au venit unii cu niște rectori de la Ștefan Gheorghiu, să-i dau de reproducție. Am început cu una, Monica, nora lui Bodnăraș, fostă noră, că se despărțise de fiu ăstuia. Agronomă, lucrase prin Ministerul Agriculturii, pe timpul lui Angelo Miculescu. Aveau stupi, pe la Snagov. Era o femeie în afară de frumusețe, și isteață. Îmi lăsa stupii pe mînă. Ne-am împrietenit. Trăia socru-su, Bodnăraș. Era retras, dar trăia, mai avea influență. Mi-a și dat mașini. După ce a murit socru-su și a divorțat ea, mi-a spus într-o zi. — Plec în Rusia să aduc nutrii, am putea să creștem. — Nu știu, zic, nici ce-i aia nutrie. — Ți-aduc carte, zice, te inițiezi. — N-am condiții, zic, n-am unde să le cresc.

M-a chemat la București, mi-a dat o broșură tradusă din rusă, cum se îngrijesc animalele astea, pînă la urmă am făcut singur, dar ideea de la ea a venit. Cică s-a făcut la unguri și a mers. O perioadă. Că atunci cînd ajung de se înmulțesc, mor. „Dăm lovitura și gata", zicea ea. Ea a investit bani la Siliștea, unde avea o casă, dă-i cu jgheaburi, cu cuști, eu numai am improvizat, cu celofan pe jos, numai cuști, pe care le-am vîndut la sfîrșit. Unii au cheltuit bani, au distrus sere de flori, mă uitam la ei, pe la București, au investit bani grei, și i-au pierdut. Se cresc greu,

scrie acolo, dar cînd să lucrezi, practic, e greu. Aveam la Tîrgu Mureș, la Brașov, telefonau, să le dau, făceam programări. Pînă la urmă le mureau la toți, trebuia îngrijite bine, au renunțat.

— În final, dumneavoastră ce ați așteptat de la această schimbare?

— Eu am vrut să fiu judecat. Vreau și acum. Aș prefera în fața unui tribunal. Indiferent. Ca să spun adevărat, n-aș vrea singur în proces. M-aș simți prost. N-am fost eu conducătorul acestei țări. Am fost eu conducătorul ei? Conducătorul acestei mîrșave Securități? De ce legile astea vor numai dosarele foștilor deținuți? Ei trebuie încriminați? De ce nu ale securiștilor? Nu veți găsi nimic, domnule, în dosare. Eu știu că plecam uneori cu o adresă, cu o hîrtie, dar alteori nu plecam cu nimic. S-a lucrat atît de conspirativ, încît n-ai cum să le mai iei urma. Decît dacă vine cineva care a colaborat, și mărturisește. Cum a fost Pacepa. Care, ca și generalul Pretorian, a știut că va veni un sfîrșit, a fost prevăzător. Dar despre el, ăsta nu spune. Nu spune el cum a ajuns atît de în vîrf. Ce a lucrat în tinerețe, ca să ajungi atît de sus, trebuie să faci mari servicii, servicii bune în tinerețe. El trebuie să fi fost un bun anchetator. Bun, ca mine. Dar eu eram prea tînăr și nu intram în amănunte, cum intrăm azi. Dacă știam eu atunci! Dacă eu nici dosarul meu nu l-am citit, cînd puteam să-l citesc. Și dosarele altora... Sau o anchetă. Aveam posibilitatea să retrag din el ceva. Dar nu aveam interesul ăsta, interesul pe care l-aș avea azi. Nu știam că azi o să văd lucrurile altfel.

— Adică nu știați că o să vină sfîrșitul?

— Ce știam era că ăsta este dușman al poporului, și trebuie să piară. Pentru ce-l urmărea partidu, știam că sînt oameni însărcinați să ducă la bun sfîrșit asta. Și eu am înțeles că ei o să piară pînă la unu. De-asta nici nu-i număram pe ăia care piereau, ci pe ăia care rămîneau. Da, trebuia să piară. — Mă, tu știi imnu' partidului? îmi spunea cîte unul. — Cum să nu-l știu. L-am cîntat. Zdrobiți,

omorîți, terminați... — Mîine poimîine o să fii un om mai mare ca mine în grad și o să deții o funcție...

— Vă îmbăta ideea că veți avea o funcție?

— Da, daaa, foarte mult. Asta pînă în '52, cînd s-a terminat cu Teohari, cu Ana și cu Luca. Am visat asta. Funcția. În '52, am început să mă schimb. Treptat, cînd a fost cu schimbarea lor.

— Atunci v-a cuprins frica?

— Remanierile care s-au făcut atunci nu s-au făcut numai cu ei, cu ăștia cîțiva. S-au făcut și mai jos. Eu nu eram vizat. Eu eram omul lui Drăghici.

— Iar Drăghici a rezistat...

— Păi, cum să nu reziste? Cine i-a mîncat pe cei trei? Dej? Drăghici i-a mîncat, nu Dej. S-au mîncat unu pe altu, la ei, cum este și acum, întotdeauna a fost mîncătorie. Constantin Doncea ajunsese de se mînca cu Dej, de exemplu. Și îmi cerea să depun niște mărturii din închisoare, referitoare la Gheorghe Cristescu: cum l-am văzut în închisoare și ce făcuse. Soția lui Doncea era directoare la magazinul Obor. Și chiar acolo, în birou la nevastă-sa, m-a chemat el. — Mă, ție ți-e frică de microfoane? Mi se născuse deja băiatu, zic, ai dracu, m-or încolți acuma din nou? Aveam eu încredere, că mă salvase ăsta de cîteva ori. — Nea Costică, zic, dacă mata vrei să-mi faci mie rău, fă-mi.

— Cum v-a salvat?

— Îl cunoșteam din 1946, cînd mergeam la București și mă recomandase Pavel la el. Mai tîrziu era primar al capitalei, avea în tot cazul un cuvînt greu de spus în Comitetul Central în '46. Nu mă salvase, dar cred că mă ajutase... Îl văzusem deci pe Gheorghe Cristescu la Cernavodă. — Mă, îmi zice, tu ești inventiv, tu poți să inventezi niște treburi. Tu ești inventiv. Tot timpul ai fost, și tu lucrezi bine. Am nevoie de două mărturii de la tine. Că a fost torturat Cristescu. Mie mi-a spus că a fost torturat. — Dacă lu mata ți-a spus, înseamnă că a fost, zic, dar eu n-am văzut, n-am stat mult la Cernavodă. O dată l-am văzut, cînd a ieșit la lucru, și atunci, că mi l-a arătat cineva. Eu înainte, în '46, nu-l văzusem.

— De ce trebuia să depuneți dumneavoastră mărturie că a fost torturat Cristescu?

— Ce se întîmplă? Prin '57 se formase la noi ceva mai intelectual și mai românesc. De la început fusese, de exemplu, Grigore Preoteasa, era director la Direcția presei, la *România liberă*, prin '46–'47. Mai tîrziu a ajuns ministru de Externe și a murit, s-a prăbușit cu avionul. N-a fost curată moartea lui, ceea ce știa bine un prieten al lui, Paul Filișan, care avea, ultima dată cînd l-am văzut, prin '67–'68, o garsonieră prin Bulevardul Șulea. Preoteasa ceruse răzbunare pentru Pătrășcanu, care-i fusese prieten. Amîndoi erau juriști. Gruparea asta fusese, de la început, una mai de intelectuali, împotriva lui Dej, care era marea majoritate din muncitori. Mi-a confirmat-o Doncea prin întrebările lui: — Ce este cu Preoteasa și cu Dej, cum vede lumea, pe cine urăște? — De Dej, spun, de el se lovesc toți, nu de Preoteasa. Atunci m-au agățat ultima dată și mi-am dat seama că între aripa asta, mai intelectuală, și gruparea, mai de primitivi, a lui Dej, este o mare rivalitate. Dar m-au lăsat în pace.

— Nu mi-ați spus totuși cum ați fost pînă la urmă grațiat de Mihail Sadoveanu?

— Venea un decret. Se anunța un decret. Și a venit de la direcție la mine, faci cererea de grațiere, zice, și o trimiți acasă, ca să vină chipurile din partea mamei, de la Giurgiu. Dacă n-ai pe nimeni, găsim noi pe cineva s-o semneze de acolo, în numele mamei. Și merge la Sadoveanu, președintele Marii Adunări Naționale, președintele țării, nu? Am făcut-o singur, ca în numele mamei: „Am un singur fecior, el a fost așa și pe dincolo, ascultător, cuminte..." Mama, analfabetă, a pus degetul, ca să iasă că altcineva i-a scris-o, mă rog. Știți că am păstrat actul ăla de grațiere semnat de Sadoveanu, pînă cînd s-a fărîmițat, s-a făcut bucățele. Era un fel de legitimație, erau pe el mai multe semnături de oameni mari. Acum, să știți, eu nu cred că Parhon a știut că ăsta o să fie un partid de oameni sadici, sau răzbunători. Cînd a văzut Sadoveanu, „oameni sărmani, mamă analfabetă", a semnat... Știu că Sadoveanu

a semnat și invers. Condamnări la moarte de țărani care refuzau să se colectivizeze... A semnat că nu e de acord cu grațierea lor. Da, pentru că ăia nu „înțeleseseră" politica clasei muncitoare, pe ei nu i-a grațiat, pe mine m-a grațiat. Eu eram poporul. Ei nu erau poporul.

...Vă spun un caz acum. M-am dus să lucrez în civil. Nu mai aveam mentalitatea aia. Mă schimbasem. Mi-am luat un cămin cultural, și lucrez într-o comună, Oncești. Un țigan, Tudorică, era instructor de partid. L-a dat afară partidu, mai tîrziu, dar atunci, în '58–'59, era instructor. Eram deja căsătorit și mă duceam la Oncești cu bicicleta. Era în '58. — Domnule, mă întreabă, ce mîncare îți dau țăranii ăștia aici? Trebuia să se ocupe de mine directorul școlii și învățătorul: ei dădeau dispoziție la primărie, fiecare țăran presta acolo zile de muncă voluntară și îi venea rîndul țăranului să-mi aducă mîncare. Țăranul venea și-mi aducea o oală de pămînt, cu fasole. Eu nu mai eram obișnuit, gata, mă învățasem să mănînc bine, dar nu spuneam eu primarului, sau activistului, că vezi, ce-mi aduc oamenii, că e murdar, sau că e așa. Dar a venit într-o zi țiganu și a găsit-o. A aruncat oala: — Ce mîncare e, domnule, aici, asta e mîncare? Gata, nu mai lucrezi. Vreți să aveți cămin cultural, vreți să vă distrați în sat? Cum vreți meșteri, fără să-i hrăniți? Țăranii: — Păi ce să facem ? A dat ordin: — În fiecare zi, pentru doi zidari, îmi tăiați o pasăre, două pîini de casă, o felie de brînză, două felii de brînză, un kilogram, nu știu cît a stabilit țiganu. Și a mai zis clar: nu se mai dă sarcina la țăranii săraci, numai la chiaburi. Dar cîți bogați erau în sat? Săraci erau mai mulți. Și cînd au auzit ăia săraci, au zis, ce bun e tovarășu Tudorică! Numai ăia bogați trebuie să dea. — Și, zice, unde dormi? — La camera de oaspeți de la primărie. — Nu, nu, nu. Dormi în camera aia gătită, de la Mocanu, de la Rebigan, de la cutare. Camera de la drum. Că la țară, camera de la drum e gătită, și nu se doarme în ea. Omul avea o gospodărie bună, 60–70 de pogoane, mergeam, am mers cu țiganu, cînd a văzut omu, m-ar fi mîncat. — Uite ca-

mera, zice. Țiganu zice: — Dacă nu-l duci acolo, îți iau tot din pătul.

— Dar țiganul ce era, ca să-i poată lua totul din pătul?

— Era instructor de partid pe mai multe comune, și era zidar ca și mine. Și, ca să-mi arate că ține la zidari, la meseriașii din tagma lui, se purta așa. Știa că am fost în partid înaintea lui. „Bă, să țineți cont că ăsta a luptat pentru comuniști, a fost primul dintre activul de partid, în tinerețea lui."

— Nimeni nu se întreba cum de ați ajuns zidar, dacă fuseserăți un astfel de luptător?

— Nu, nimeni, și nici el nu m-a întrebat. Zice: — Vezi, dacă aud ceva, te trimit pe Bărăgan, auzi, nea Ilie? Îi spunea omului. — Bine, așa să fie. — Las, că-mi spune meșteru mîine. — Hai, du-te, las că mă descurc eu. Am rămas cu omu acolo, venise omu de la cîmp, era toamnă, începuse pe la porumb lucru, terminase cu grîu și începuse porumbu. Cred că era în 1958. Țăranul zice: — Domnule, uite, asta e camera. — Nu, zic, eu dorm aici, era o bucătărioară în curte, chiar aici dorm, că mîine seară plec cu bicicleta acasă. (Îmi luasem o bicicletă „Carpați".) — Stai liniștit, că-i spun că dorm la dumneata, și că mă culci în camera din față, dar mă duc acasă. — Păi, domnule, știi ce pățesc cu ăsta? Mai acum un an mi-a luat tot din pătul. Mă uitam la el, avea un băiat de vreo patruzeci de ani, muncea și ăla cu el, amărît, cu mîinile crăpate. Am lăsat căminul neterminat, cînd am văzut cum s-a pus ăla pe ei, cu munca voluntară, cu plata. M-am dus în altă parte, lucram pe bucate, pe bani, pe ce avea omu, cînd avea. Din sat în sat așa, n-am mai vrut cu ei. Alții făceau șmecherii cu primaru, scria atît și declara atît, n-am mai vrut. Țiganu, cînd a văzut: — Le-ai lăsat acolo, la ăia banii. — Lasă, zic, la meșteru ăla, care-a rămas. Am luat și eu ceva cît am luat, s-a uitat la metraj cît am lucrat, și am plecat. Nu mai îmi trebuie mie nimic, mi-am zis în gînd. Cînd am văzut asuprirea care era acolo, nu-mi mai trebuia mie asta. Și de atunci n-am mai avut de-a face decît cu particulari.

— Cum se poate să n-ai de-a face decît cu particulari? Dovezi, autorizații, acestea nu de la stat se iau?

— N-am avut niciodată autorizație, și n-am plătit niciodată impozit. De-asta n-am pensie. N-am plătit statului niciodată nimic. Cînd mă întreba cineva ceva, mă duceam la ei și le spuneam: „Eu v-am adus la putere."

— Dacă erați atît de agresiv cu ei, cum de nu v-au lichidat ei niciodată? Nu s-au temut că o să spuneți?

— De ce să se teamă, ce să spun? Dacă era unu care doar văzuse ce făceau ei, da, dar eu nu văzusem, eu făcusem. Nici nu aveam dovadă că mă puseseră ei. Eu fusesem complice, de ce să le fie frică? De ce să mă lichideze?

— Deci cum vă cîștigați existența?

— Am început să lucrez numai cu particulari. Lucram și în rate, și pentru săraci. Cînd au auzit ei că lucrez în rate, mă căutau. Iarna, ea era acasă, și mă căutau, cînd luau pe 15, lichidarea, avansul, care cînd putea, îi aduceau ei banii. Le spuneam: Nu pot să te termin anu ăsta, că dacă îmi pica o lucrare mai bună, să-i fac loc la aia, și omul accepta. Eu lucram cu un ucenic, dar, după cel mult șase luni, ăla lucra meșter. N-aveam multă răbdare, seara lucrarea trebuia să fie terminată, dimineața mă duceam întîi la retușuri, ca să încep pe urmă altceva, alt perete. Dacă era ceva, nici nu mă mai schimbam, începeam direct. Lucram mai mult singur și mă pasiona mult meseria. Singur și cu nevastă-mea. A lucrat săraca, o împingeam să lucreze și peste tot venea cu mine, arunca cu mistria. Asta zic eu, că aveam conștiință, dacă aș începe din nou tot cu construcția aș începe, dar era și o înverșunare așa, o disperare. Pînă la urmă m-am oprit și am făcut bine că m-am oprit, că muream. Și o asupream și pe ea, pe lîngă mine...

Și atunci mi-am găsit refugiul la albine. Un țăran m-a inspirat. Lucram acasă, la un sătean și se uita la mine că mă omor. Lucram parcă cu gîndul să mă omor. Și el îmi spune că sînt un prost, că el șade la umbră, și albinele, paca-paca-paca, fac treabă în locul lui. Eu nu știam ce e aia albină, ce e aia trîntor, am luat și eu cartea, mi-a spus, citește, am nimerit un autor mai slăbuț, unul Victor Petruș,

totuși, bun, nu Constantin Hristea, dar totuși, bun, citește, citește, m-am îndrăgostit. Orice-ar fi, m-am lipsit, aveam materiale să fac casa, am vîndut tot, cărămidă, tot, am terminat-o atunci și pe ea, cînd a văzut cum i se duce casa, toată strînsura ei se ducea, lemne strînse, grinzării. Tăiam, munceam, am făcut din ele stupi. Nu mai eram interesat, voiam să scap, să termin. Atîta nu m-am lăsat, să lucrez datoriile către clienți, obligațiile pe care mi le luasem. Și am pornit altceva. Acum nu m-aș mai despărți de meseria asta de albinărie, că ea a fost ușoară. În mijlocul naturii, fără efort fizic mare. Atîta, că la albine trebuie să suporți la înțepături. Nu sînt ca alte vietăți, care se învață cu tine, te cunosc. Albinele au o viață scurtă, nu merge așa, te-a văzut și te-a cunoscut. Ele au o altfel de orientare, disting culorile, anumite culori, nu toate, au un cod de comunicare între ele... Dacă le cunoști, dacă citești mult despre albine, afli despre ele lucruri foarte curioase.

— Altfel de cărți vă mai place să citiți?

— Aș citi istorie, că istoria și matematica mi-ar fi plăcut, dar istoria noastră e falsificată. Citesc pe Giurescu, el mai spune adevărul. Dar cînd îi aud, aici sînt sate întregi anticomuniste, și acum votează cu comuniștii. Le spun, mă, pe taică-tu l-au împușcat comuniștii, nu, mă, zic ei, rușii l-au împușcat. Și votează acum cu comuniștii, că țărăniștii au tras în țărani în 1907, la Stănești, la Putineiu. Citiți-l pe Giurescu, le spun. Și vedeți, că nici de la mine nu luați adevărul. Că e microbul ăsta comunist, ce să vă spun, cunoașteți pirul? Planta aia care unde pătrunde foarte greu se scoate? Eu cred că și în mine a rămas, și-mi face rău. De-aia zic eu că comunismul n-ar mai trebui să fie, că e foarte greu de scos.

— I-ați cunoscut pe Belu Zilber și pe Pătrășcanu?

— În '54, cînd au fost ei judecați, eu eram în decădere. Eram în retragere. Începusem din '53 să bat în retragere și să mă întreb cum să scap. Eram obosit, obosit moralicește. Și intrasem în conflict cu mai mulți, intrasem în conflict cu salariații. Timofte nu mai era, promovase. Cînd a ajuns inspector, eu eram la Dej. Și trece el în inspecție pe

acolo cu ăia, și nici nu mă vede. Adică mă vede și întoarce capu. Eu îi spusesem ce să facă acolo, la Poarta Albă, cuptoare de cărămidă și tot eu îl ajutasem să promoveze, și acum, la Dej, nu mă mai vedea. Păi, zic, ăsta dacă ajunge mîine șef de stat mă împușcă, țiganu. Ia uite pe cine am pus eu umăru să ridic! Dacă ăsta ajunge mai sus, eu ziceam că, dacă promovez pe cineva, am un om sus. Așa consideram eu. Ei, cînd ajungea sus, nu te mai vedea. Atunci i-am zis lui Marin Constantinescu, zic: — Inspectore, dumneavoastră cînd mă vedeți, nu mă băgați în seamă, nu mai muncesc. — Cine, mă, cine? — Păi, zic, Timofte. — Timofte, mă? Nu cred, zice, ăsta are o stimă deosebită pentru tine. — Lasă zic, că i-a fost jenă de comandant să se arate că mă cunoaște. — Nu, mă, zice, e o discreție acolo, ce crezi, tu ești băiat inteligent, și știi ce are pentru tine... — Cum are, domnule, cum are? Uite, Crăciun. Crăciun venea în inspecție, scotea pachetele de țigări și zicea „lu ăsta i-am dat, lu ăsta i-am dat". Nu-l laud eu, că ăsta a fost cel mai nenorocit. A negat că a fost inspector în '50–'51 și nimeni nu a spus. Inspector general din '49–'51, pe urmă i s-a dat postu de la Aiud, de director. Dar întîi asta a fost, și a intrat în conflict chiar cu directoru Marin Constantinescu, care era omu directorului general, Jean Baciu. De-aia a căzut el. El, ca director, era decăzut, dar și acolo a lucrat tot cu suflet. Cu suflet pentru ei. A fost călău. Declarația lui m-a șocat, pentru că perioada lui a fost de înfometare cruntă. Cea mai nenorocită a fost. Mai nenorocit ca toți inspectorii. Se băga urît de tot în închisori, și, pentru avansare, se întreceau unii pe alții, care să fie mai crud. Ca să promoveze. Păi, dacă venea Albon, ăla zicea: de ce a evadat ăla acolo, de ce s-a băgat la politici *exive*, cum a pătruns acolo un ziar, îl lua pe comandant și îl scutura. Și, la rîndu-i comandantu îl scutura pe brigadier. Vă dați seama, acolo nu mersese treaba bine. Și, ca să meargă bine, dădea și exemplu. Comandantu trebuia să arate cum se bate, și pe urmă băteai și tu la fel ca el, era un exemplu bun. Pe unde trecea Albon și nu mergea treaba bine, pe urmă mergea bine, să știți. Cînd a venit în Poarta Albă ca deți-

nut, nu mai știau unde să-l ascundă, că îl omorau hoții. Și bine făceau dacă îl omorau, cînd a venit ca deținut la Poarta Albă.

— Albon a fost închis din cauza inundației de la colonia Salcia?

— Nu avea numai treaba cu Salcia. Nici n-a stat multă vreme. Din Poarta Albă l-au luat foarte repede, a stat vreo cîteva zile izolat, pentru că îl omorau deținuții. Iar asta fiindcă el fusese grozav de rău. Rău, și fără să fie treaba lui. El nu fusese director de penitenciar. Era responsabil cu paza Canalului. Atribuția lui era cu ostașii din pază. Nu avea voie să se bage între deținuți. Și a intrat astfel în conflict cu Cornățeanu. Eram de față. I-a spus lui Cornățeanu de niște brigăzi pe care le-a găsit dezordonate. Cornățeanu i-a spus: Atribuția dumitale nu e aici, n-ai ce căuta aici. Și de aici i s-a tras. Amîndoi erau jidani, și cu ajutorul unuia, Goldenberg, de la Cluj, s-a descoperit că fusese informatoru poliției legionare, că îi turnase pe jidani. A recunoscut la recurs, dar tîrziu. A fost amestecat în asta și C.V. care spusese că-l termină pe Albon. El a făcut și bune, dar și rele. Rele, că nu-i înghițea pe actori, pe artiști. Cu toate că era intelectual. Pe Jean Ionescu voia mortiș să-l trimeată la muncă. Bun, că l-a înfundat pe Albon. Iar el, el n-a fost niciodată la muncă. Cînd a terminat cu culturalul, își găsea loc pe acolo, pe la tehnic, șefu serviciului tehnic, își găsea locu. Cînd se instala el, pentru altul nu mai era loc. A căutat să-l dea la o parte pe Horia Căciulescu, așa infirm cum era. I-am spus: — De ce să-l dai afară? Bagi unul sănătos? Eu am vorbit cu dl comandant Timofte, și rămîne aici. Uite-te la picioarele lui, că nu poate să meargă. — Lasă, zice, că ia o magazie de scule. Domnu Șeptilici, la fel. Îl persecuta. Nici el nu era la politici. L-au luat din București pentru tentativă de trecere frauduloasă de frontieră. Ca și Jean Ionescu. Dl Șeptilici avea în el ceva franțuzesc. Plin de maniere și de o finețe extraordinară. A murit în Canada, pe stradă. Și moartea lui Horia Căciulescu m-a surprins. A murit la revoluție, împușcat la tele-

foane. Jean Ionescu a murit, mi se pare, prin Spania. Toți visau să plece. Dar ăștia erau artiștii.

Beligan a făcut ceva bun pentru ei toți, i-a băgat înapoi în teatru, că altfel nu mai intrau ei în teatru. Dar avea și priză la comuniști, avea merite comuniste. Sînt unii care au lucrat așa, și pentru comuniști, și pentru prieteni. Dar eu nu-i înghit, știți de ce? Pentru că un om de talia lui, că avea talent, eu nu contest, dar un om de talia lui, ca un Sadoveanu, un Arghezi, ca și actoru acela francez, ajungi la comunism, dar cînd ai văzut ce e, te-ai retras. Cînd vezi ce e, de ce nu te retragi? Mergi pînă la capăt? Pînă la fund? A avut timp să se trezească. La vîrsta și la capacitatea lui de cultură, nu a văzut ce se întîmplă în țara asta? Nu e de condamnat? E de condamnat numai Țandără? Sau ăla, sau ăla? Eu nu concep că un om de talia lui Sadoveanu e de scuzat. Eu n-am simțul culturii chiar așa, am citit cînd eram mic Sadoveanu și mi-a plăcut, dar știu că un om de cultură trebuie să-l respect pentru că e plin de învățăminte. Păi cum îmi dovedește el că e plin de învățăminte, dacă a participat la aceeași pomană, a mîncat din aceeași colivă? Unu care era neluminat și inconștient, da, îl mai scuz. Nu total, nu total. Dar unu ca Arghezi?

— Credeți că puteau să nu știe, ținînd cont de conspirativitatea în care se lucra?

— Eu nu cred că ce se petrecea în închisori era secret și ei nu știau. Cineva din prietenii lui nu trecuse pe acolo? Nu-i venea la ureche? A dispărut unu de acasă, l-a luat, l-a ridicat. El nu se trezea, nu se întreba cine l-a luat? Sau poate că apropiați de-ai lui. Plecau unii că erau tracasați, lăsau casă, avere, lăsau tot, numai să scape. Eu spun că nu e scuzabil nici un amărît, un incult, dar să-l scuz pe ăla, cu capacitatea lui? Un muncitor spune cum a spus minerii: noi muncim, nu gîndim. Dar el nu gîndește? Eu sînt prost, am fost de acord cu *sculați voi oropsiți ai vieții, voi osîndiți la foame, sus,* cum era sloganu, versurile alea, cine le-a scris, al dracu, că incitau la nenorocire, *voi osîndiți la moarte,* și așa mai departe, *rob cu rob să ne unim,* să facem pe dracu, *dușmanii poporului să-i zdrobim, pînă la unu să*

piară. El nu se gîndea ce era acolo? Numai ăla cu *sfîntă tinerețe legionară, trebuie condamnat*? Ăia măcar credea în căpitan, dar aici a fost cu *dușmanii poporului să piară pînă la unu*: era din interior dușmanu, nu din afară. Că ne-au făcut rușii, comunismu? Noi îi căutam pe ruși, noi îi rugam să ne însoțească, să ne asiste la ce rele făceam. Că erau numai instructori ruși. Eu n-am văzut ruși aici, decît că veneau cu automatele ca să-i însoțească pe români, ei tăiau și spînzurau, rușii erau doar de sperietoare. Vă spun, că am văzut asta în '46.

Aici era unu, Șerban Nedelcu, unu Ștefănescu. Iese Măgureanu la televizor și spune că partidul a ordonat, ei a fost doar unelta. Dar ce făcea partidu fără unealtă? Oamenii care era în firea lor au mers pe drumul lor, au zis: nu-mi trebuie mie politică, și și-au văzut de treabă. S-au băgat doar lichelele. După revoluție acum, am văzut pe 28 ianuarie. Am zis, dacă pe 28 n-au putut, pe 29 ianuarie m-am dus la București, am știut că o să dea replică. Dacă n-au putut în ziua aia, au făcut-o a doua zi. Am fugit repede înapoi aici. Știam că o să le ia sediul. Le-a luat cheile, le-a luat sediul. Gata. Nu mai puteau intra, s-a desființat. Am chemat pe un avocat, pe unu de la București, zice: Nu putem să mergem. — De ce? — Păi, ce, ești membru, sau președintele partidului? — Nu sînt, dați-mi adeziune, eu sînt președinte, dumneata vicepreședinte, gata. Pe urmă am rupt adeziunea. Dar m-am dus să le iau cheia de la F.S.N. Nici unu nu voia să vină cu mine. Era unu, secretar: Zici că ești secretar, hai cu mine, ai curaj, dacă ești țărănist, că țărăniștii au avut curaj, hai să văd dacă sînteți adevărați țărăniști – și pe urmă: Stai, că merg și eu, nea Franț, merg și eu cu matale, a mers și avocatu. Ne-am dus. Era unu, secretar pe timpul comunismului, acum la F.S.N. era tot secretar. Zic: — Bre, mata nu te mai schimbi, bre, tot mata ai rămas? Ia, dă-ne, bre, și nouă cheia aia de la P.N.Ț. Păi ce facem, bre, mata ai fost comunist, eu am fost comunist, ce facem, iar o luăm de la capăt, începem iar porcăria aia? Și ălalalt zice: — Și eu am fost comunist, și eu am fost comunist, și ăla. — Las-o, domne, dracu, n-ai vă-

zut, Gorbaciov a zis *perestroikă* și *glastnosti*, las-o dracu, mai moale, las-o ca Gorbaciov, el a zis să fie schimbare, așa că să fie schimbare. Lăsați-i în pace pe țărăniști. Dați-le cheia.

— Cum de vă ascultau?

— Mă ascultau, fiindcă eram agresiv. Au văzut că sînt hotărît: Nu ies de aici fără cheie. Mă scoateți mort de aici. Eram în stare să nu plec, doamnă. Ce, eu nu știam cum se făcuse, cum se face? — Stai, nea Franț, – a venit unu, Măcelaru, de la Frontu Salvării – stai, domnule, că-ți dau eu cheia, avem ședință la București, da ți-o dau eu. I-am dat-o și am rupt adeziunea. Că să rămîn cu ei: — Nu rămîn, domnule, nu merit eu. Da' peste două luni au rămas iar fără sediu. Păi, zic, ce oameni sînteți? M-am dus, a sărit unu: Țărăniști împuțiți, care au omorît și au făcut, au tras în Vasile Roaită în '33, au tras la Grivița.

Și atunci am ieșit în față și le-am spus că eu am fost comunist și am omorît mii de nevinovați, mii, nu unu, mii de țărani, cu cote, cu nu știu ce. Eu, comunist, nu țărănist. Erau niște țigani nenorociți, iarăși, la primărie acolo, fiecare cu găștile lor, că se formaseră *badigarzii* ăștia, aveau sediul lor, acum au și țărăniștii. Ei zic că sînt mulțumiți. Alianța civică au aruncat-o prin blocuri, n-aveau bani de chirie, că erau intelectuali, profesori, salarii mici, de unde să cotizeze, le-am plătit și la ăștia chiria, n-aveau bani de plătit o chirie la un apartament de două camere. O plăteam eu. — Păi, zice, chitanță nu-i. — Păi cum așa, lucrați cu bani fără chitanță? I-am văzut, erau oameni de bună-credință care mai donau așa, cum s-a întîmplat și cu contul „Libertatea", bani, dă-i, donează, că o fi cineva care răspunde. Nu răspunde nimeni, pînă la urmă, unde-i contul, care cont, nu se știe nici azi. Nu țineau socoteală la nimic. Mergeam în campanie, la țară, ei luau bani din cont, pentru benzină, eu am distrus și mașina, am cheltuit și pe benzină, nimic. Toți aveau mașină, dar spuneau că au băgat-o la reparație, nu voiau s-o bage prin gloduri. Că s-o iei pînă în nordu județului, și să-i faci pe aici, prin Ghimpați kilometrii ăștia e mai greu. Ei, ăilalți, căutau locuri unde e gară,

ceea ce se găsește greu, trebuie să mergi pe la hotare. Am renunțat. Am văzut că peste tot se căutau aranjamente. Avantaje. Era unu, profesor de fizică, în casă aici, la mine, a venit pe vremea comunismului. Eu îi spuneam ce a fost comunismul, îi povesteam, ca să știe, și el îmi spunea: Eu n-am putut să mă fac, fiindcă tata a fost legionar. Eu îi ziceam: Domnule, partidul ăsta nu merită să te înscrii în el, îți faci copiii de rîs. Avea copii, fie-sa era la Măgurele. El, nu, că n-a putut să fie membru din cauza lu tată-su. Eu îi spun că nu era oameni de caracter acolo, era cîte unu, s-a întîmplat cîte unu care încerca să facă ceva, să fie cinstit. Încerca. Și poate că ar fi vrut, dar era oportunist, avea interese. Acum este președinte la Alianță. A fost, adică, și la Alianță, și la liberali, a venit și la țărăniști, să-i dea post de conducere, că n-a fost membru de partid. Pe mine voiau să mă bage în comitete, cum să mă băgați, mă, pe mine? Ai fost cu colectivizarea, ai bătut în sate. M-am dus cu un profesor de istorie, n-am știut ce a fost. Cînd intru în sat, îl oprește unu și aud niște țărani: Păi, ăsta ce mai vrea să facă, că doar el ne-a băgat în colectivă! Și el voia să fie președinte, consilier, ceva. Dar pe unde nu se bagă ăștia? Dacă nu a luat funcție la ei, la țărăniști, se duce în altă parte. Te duci în F.S.N. Hai să zic că n-ai știut ce e partidul, ce e F.S.N-u, dar cînd eu te avertizez?

Că la revoluție eu am plecat cu el. L-am luat de aici, de la mine, era la mine. Am venit de la București în seara de 21 spre 22. Văzusem, eu mirosisem ceva, știam de Timișoara, abia așteptam să ajungă și la București, știam că trebuie să ia foc peste tot. Cînd am venit de la București unde începuse deja, se trăgea, nu era nimeni pe stradă. Era pustiu. Toți erau ascunși în case. Niște polițiști pe la colțuri, și eu plîngeam de bucurie: nevastă-mea zicea: Hai acasă, că te ia ăștia pe la poliție. Chiar ei ziceau: Du-te, nene, acasă, că te săltăm. — Păi, zic, asta vreau, asta vreau, să mă luați. — Du-te, mă, nene, acasă, nu-ți face păcat. Nu era nimeni pe centru. Mai mă lua unu, era unul, activist de partid vechi, un coleg de-al meu, nea Vasile Cimitir: — Du-te, mă, acasă, că te leagă ăștia, du-te dracu acasă. Și

eu: — Mă, nea Vasile, cade ăștia, mă, nu te mai gîndi! — Bine, mă, tîmpitule, bine, și dacă cade ăştia, ce cîștigi tu? Bun, mă, cad, da ăştia care vin, anticomuniştii, de ei nu ți-e frică?

Cînd mi-am dat seama că gata, s-a terminat, şi cînd am văzut în fine lumea ieșind, nu mai erau politrucii pe stradă, am plîns de bucurie.

Ca să fiu sincer, eu nu voiam decît răzbunare. Ce am simțit eu că trag de pe urma lui tatăl meu n-am să uit niciodată. Comunismul asta a făcut, să omoare ta-su pe fiu-su, fiu-su pe ta-su, ca și azi, atîta criminalitate există, tot de aici. În toate țările poate, dar la noi să știți că a fost dezastru. Dezastru.

— Și nu v-a fost totuși deloc frică?

— Doamnă, ea mi-e martoră, nu mi-a fost frică. Eu nu dormeam noaptea, ascultînd. Eu nu credeam că ajunge la '89. Eu m-am aşteptat să cadă mai devreme. Fiecare schimbare care se făcea la ruși, eu credeam că va fi și la noi. Știam eu de la politici de acolo, și așa era, că urmăream, orice schimbare la ruși aducea o schimbare și la noi. Dar nu destulă. Nu destulă.

Iar acum, dacă am văzut eu că nu e nimic aici, măi, zic, ce să fac eu, unde să mă duc eu? La justiție, vedeam procesele cum decurg, și aici nu s-a schimbat nimic. Nimic. Președinta tribunalului, care a fost, tot aia este și azi. Aceiași procurori. S-au schimbat, că au venit alții mai tineri, dacă se face ceva aici. Dar erau niște bătrîniturі, unul a mai murit, tot dintr-un sat cu altul, care am avut eu conflict cu ei, Marciu. Eu le spuneam întotdeauna: — Nu vă luați cu mine, cu meseria, că n-aveți nici o calitate dumneavoastră. Nu dumneavoastră trebuie să o faceți, ci administrația financiară, pe teren, şi nu dvs. Că vreți să lucrez la o familie de a dumneavoastră, asta e altceva. Dar eu fac excepție. Nu plătesc dări, nu lucrez cu statu. Nu s-a schimbat nimic, și cînd am văzut că nu s-a schimbat nimic, m-am dus la București. Și acolo e la fel. Ce spun eu e ceva care nu deranjează pe nimeni. „Și ce dacă ai făcut

asta? Ce-i cu asta? Ce dacă a murit atîția?" Zic: Și dacă murea toată țara, tot așa ziceați?

— Voiați să fiți arestat, vă autodenunțați, voiați ca justiția să se autosesizeze?

— Da, voiam să fiu pedepsit. Să fie ceva.

Vedeți, pe mine m-a deranjat prima dată cînd Iliescu a recunoscut independența Moldovei. Primul om de stat care a recunoscut Moldova independentă. Nu din Europa, din lume. Nici americanii n-au recunoscut-o, el, da. Discut pe urmă cu alții, mai învățați ca mine. Zice: Și ce dacă, domne? Lasă-i, domne, pe ăia cu sărăcia lor, noi cu sărăcia noastră.

Păi atunci, era unu, Petre, avea pe giner'su securist, l-a lăsat deoparte Iliescu, că era securist, l-a avansat acum Constantinescu, el nu știe, da l-a avansat, la București. Constantinescu nu știe nimic, da puterea e la el. Spun asta și ei: „Păi, ce dacă?" Iar acum sînt unii fricoși că se întoarce comunismu. Nu mai e posibil, doamnă. Partide nu există, penețiști nu există, dar vor veni, vor veni ăștia tinerii, care au acum 20 de ani. Sînt unii care au avut posturi în partid. Ce activist era socru-su și toată familia, și el venise cu gîndu la deputăție. Eu am făcut oricum să ajungă un deputat la țărăniști, de aici. Nu era din Giurgiu. E unul, Grigoriu. Unii spun că a fost la Brăila și a fost huiduit. Știți de ce sînt din alte părți? Ca să nu-i cunoască lumea. Au un trecut, că n-ar trebui nici să voteze. De ce să voteze? Orice javră să voteze, după ce au stricat mersu țării? Este la Protecția consumatorului o ingineră care venea la noi în casă, să facă partid cu mine. Plîngea că sînt amărîți, doamnă, fuseseră mari comuniști la Buzău, să facă acum partid țărănist. Acum, după ce comuniștii distrusese tot.

— Știau românii simpli, în 1946, ce este cu adevărat comunismul? Am înțeles că dumneavoastră, la 16 ani, nu aveați cum ști...

— Păi, țăranii, cînd mă duceam la ei cu propaganda, nu spuneau că drumul nostru este B.P.D. – București, Ploiești, Doftana? „B.P.D-ul vostru, ăsta e", spuneau. Știau, spuneau oamenii ce-au văzut în Rusia. Ei trecuseră cu frontu peste Volga, și știau. Au ajuns pînă la Stalingrad, și

au văzut, trecînd prin sate, toate necazurile. Unii i-au primit cu dragă inimă. Intrau în case cînd era cantonament în sate. Și nimereau în sate unde nu erau partizani, și le spuneau și de partizani, și cum e comunismu, și tot. Povesteau cum le omorîseră familiile, exact ce s-a petrecut la noi mai tîrziu. Că la noi colectivizarea a fost la fel. Pe mine m-a apucat colectivizarea într-un sat, ieşisem de doi ani și lucram ca zidar, m-a întrebat un țăran înstărit, avea fata studentă la farmacie și băiatu student la drept. — Dl Franț, zice, m-a chemat la sfatul popular – eu oprisem lucrul că a venit seara –, ce să fac, domnule, ce să fac? — Bre, nea Stane, zic, nu te opune. Sînt cîțiva care nu vor să intre. Îi chemau pe cei mai înstăriți, știți, pe cei care aveau copii la școli, care aveau gineri pe la orașe, cu serviciu. Eu am spus: Nea Stane, asta-i soluția, înscrie-te, că poate să-ți dea copiii afară. Înscrie-te, că or s-o facă. Fiindcă o făcea. Au făcut-o. Unii m-au condamnat, că nu trebuia să-l învăț așa. Am stat și eu și am analizat. În comuna aia erau cinci. — Măi, nea Stane, cîți sînteți? — Cinci. S-au făcut întovărăşirile deja în sate, el nu era. Toți erau. Aveau o oftică pe el. Că și săracu a contribuit la comunism, să știți. Ăștia înfometații spun că e rău. Era mai bine ieri decît azi. Erau aici niște băieți care mi-au făcut mie treaba aici în casă, tîmplari. Lucra la șantieru naval. Știa că-i dă afară de pe șantier. Unul fusese secretar de partid acolo. — Păi, zice, mata știi că ăștia închid toate fabricile? Ne-au spus nouă de la P.D.S.R. Că, dacă vin ăștia la putere, închid toate fabricile. — Păi de unde, domnule, bani, dacă nu lucrați? Aveți de lucru? — Păi n-avem. Da' bani ne dă. — Păi cît o să vă dea? De unde? Dacă iei dintr-o traistă și ajungi la fund, păi are și asta o limită, împrumut, ia împrumut, la un moment dat se termină. Dumneata nu te gîndești la copilu matale, ce țară îi lași? Că toți aveau copii. „Dacă era Ceaușescu, era locuri de muncă." Ăsta e omul nou, comuniștii a vrut să-l creeze, l-a creat. Trebuie să vină alte generații. Trebuie să se premenească. Și o să se premenească.

Ne-am hotărît pentru un tren care pleacă la ora 8. Mai avem cincizeci de minute de stat, iar profesorul propune o jumătate de oră de mers pe jos, spre gară.

Nu mă mai simt în stare, pur și simplu, să mai iau parte la discuție. Continuă profesorul, care pînă acum a tăcut. Țandără îi povestește despre stupi. Despre încercările statului de a-l exploata.

— A venit un agronom zice, gata, faci stupi, dai numai la stat. Păi, zic, cum la stat? Așa, băgăm la oale. Mierea se păstrează și mii de ani. 2000 de stupi are I.A.S.-ul, dumneata pui atît. Îți creez condiții. Crea el condiții, crea el. N-am putut să-i răspund, să intru în polemică cu el, domnule director general, dumneata ai capital, ai tot ce-ți trebuie, n-ai materia primă. Un om capabil îți face meseria și cu 20 de stupi. Eu am învățat de la unu cu 40 de stupi, care-l bătea pe unu cu 200. Ungur era, nu român. El zicea: Franț, să iubești meseria asta. Și învaț-o tu, să nu te învețe altcineva. Meseria se fură, atunci ești inteligent, cînd furi meseria. Altceva nu fura, dar meserie și învățătură să furi. Că asta îți prinde bine. Și am furat.

Aici profesorul se simte dator să intervină.

— Domnule, asta e o metaforă. Că eu, dacă-ți fur dumitale paharul ăsta, nu-l mai ai, pe cînd meseria o ai și după ce ți-o fur eu.

— Sigur că e o metaforă, este de acord Franț Țandără. Adică să nu te bucuri la avutu altuia, dar meserie, cît poți, fură. E metaforă.

— Cînd fur meserie, nu e bun cuvîntul, că nu te prejudiciez cu nimic, nu-i simți lipsa a ceea ce ți-am furat, continuă profesorul.

— Sigur, sigur, îl aprobă Țandără. Și continuă evocarea maestrului lui, ungur. Ia-ți oameni apropiați, îi spusese acela, oameni cu care să poți să colaborezi. Să ai încredere în ei. Eu, dacă aș face un partid, l-aș face cu oameni de-ăștia. Cu unul ca mine, cum să faci un partid?

— Un om capabil să facă ce-ați făcut dumneavoastră, domnu Țandără, cu mărturisirea dumneavoastră și cu celelalte...

— N-am făcut nimic. Nimic n-am făcut, se apără cu vehemență.

— Acum lasă-mă să spun și eu ce cred. Acesta e punctul dumitale de vedere. Dar lasă-mă să-l spun și pe al meu. Eu știu că un om adevărat, dacă am pornit cu el la o treabă, merge pînă la capăt, nu o să mă lase în drum. Dumneavoastră știu că n-o să mă lăsați în drum. Dacă vorbim, uite, domnule Țandără, facem așa, știu că n-o să mă lăsați.

Este prima dată cînd zîmbește, pentru a spune:

— Dumneavoastră, domnule profesor, eu vă respect foarte mult, dar n-aveți școala lumii.

— Asta se poate, asta se poate, admite profesorul.

— Eu sînt un om bolnav. Psihic bolnav. Și fizic. De-aia și urăsc comunismu! Comunismul distrugea tot. Găsise o unealtă bună, în mine. Și cît avea să țină unealta? O unealtă, fier, metal, ce-o fi ea, are o uzură. Se uzează. Ei o folosesc pînă la epuizare. Așa cum au folosit fabrici, tot pînă la epuizare. Nu conta omul, viața lui. Și nici la ce îl foloseau. Cît îl foloseau, era bun. Și ei au folosit omul contra omului. Ca pe o sculă. Acum am devenit bolnav.

— Nu sînteți bolnav, spune profesorul. E un proces de trezire. Eu sînt convins că la alegerile viitoare...

— Să sperăm în tineret. N-ați văzut pensionarii? Pensionarii ăștia sînt o piedică. 20 la sută dacă găsesc din pensionari că gîndesc. Domnule, după ce o viață întreagă au stat. Că a pus tineretul ăsta întrebarea...

— Foarte bine că pune întrebări (profesorul).

— Mi-a pus întrebarea de ce am acceptat, de ce am fost lași. Le-am spus, da, am fost, să nu mai fiți voi lași, că uite, noi am fost, și uite ce rău e. Că nu ne mai poate scoate nimeni din mocirlă. Că noi o mică parte, o mică parte, am dus țara de rîpă. Dar restul?

— Să vă dau un exemplu, spune profesorul. Merg pe stradă, eu merg pe stradă, și-mi dă cineva una în cap, și-mi face o rană puternică. S-a întîmplat într-un moment, stau în spital o lună, un an, cinci, pînă mă fac bine. Așa și poporul nostru. Avem nevoie de spital. Am primit o lovitură groaznică, nu atît din partea rușilor, cît din trădarea care

a făcut-o Apusul față de noi, cu Yalta prima dată, că ne-a lăsat pe mîna rușilor, apoi cu restul. Și ne trebuie cincizeci de ani. Nu ne putem reface dintr-o dată. Noi o să ne ducem, dar se pare că procesul de refacere va continua, și generația care vine după noi va fi alta. Și țara va fi alta. N-am pierit de 2000 de ani, nu pierim nici acum.

— Nu. (Țandără.)

— Oricît de greu ar fi. Nu mă lupt pentru mine. Istoria n-a început cu mine și nu se termină cu mine. Eu sînt o piesă, un pion. (Profesorul.)

— Adică fiecare să facă ceva, o mărturie, cît aduce fiecare, o piesă, ceva, dar să rămînă, să contribuie. (Țandără.)

— De aceea sîntem aici. (Profesorul.)

— Eu nu vreau să se spună mîine-poimîine că comunismu a fost așa, roz, cum arată unii, că comuniștii a făcut, cum spune, a făcut metrou, a făcut Canalu, păi domnule, a făcut... (Țandără.)

— Numai dumneavoastră puteți spune ce a fost cu adevărat, din interior. (Profesorul.)

— Numai eu. Nici deținuții politici n-a văzut nimic, că el intra în celulă seara, și-l scotea dimineața la plimbare 30 de minute, alea, dacă-l scotea. Dacă nu, nu. El nu știa ce se petrece în penitenciarul ăla, unde sînt torturile, că el simțea numai ce i se întîmpla lui, dacă-l lovea pe el, nu și cînd îi lovea pe alții.

Cu asta profesorul nu era de acord.

— Aflam, că băteam morse și ne informam.

— Dumneavoastră, dom' profesor, nu știați cît capii, cît torționarii. Nu aveți școala lor.

Ne îndreptăm, în fine, spre ieșire. Ajuns pe trepte, Franț Țandără își aprinde o țigară. Prima pe ziua aceea, după aproape douăsprezece ore de tensiune pentru el.

— Fumați mult? îl întreb.

— Mult, peste un pachet.

— Și v-ați putut abține...

— Am o voință puternică. Voință, da, asta am.

EPILOG

Acesta era omul.

Acesta era omul şi aceasta este povestea lui, pe care am spus-o cînd rezumînd, cînd transcriind ceea ce mi s-a părut semnificativ de pe cele 10 casete înregistrate în ziua de 27 septembrie 1998, cînd l-am văzut la el acasă, unde m-a primit împreună cu profesorul Fronea Bădulescu. Întrevederea noastră a durat 12 ore.

Douăsprezece ore mai tîrziu, cînd ne-am despărţit pe peronul gării din Giurgiu, îi dădeam mîna, cu sentimente mai bune decît dimineaţa, cînd venisem. Nu ca profesorul, care îl îmbrăţişează şi îl sărută pe amîndoi obrajii, ci doar atît cît să mi se pară că pot să-i pun o întrebare care mă rodea, deşi năruia scenariul mărturisire-căinţă-iertare-regenerare, atît de drag profesorului.

— Azi, după aproape cincizeci de ani, vă credeţi în afara pericolului de a ucide un om?

Mi-a răspuns cu vocea lui lătrată:

— Nu, nu mă simt în afara pericolului. Dimpotrivă. Mi-e frică că oricînd aş putea s-o fac din nou. Eu, doamnă, sînt un criminal. Nevasta mea şi fiul meu poate mă condamnă. Ea îmi spune că fiul meu n-o să mă ierte nici în pămînt că stau de vorbă cu dumneavoastră, şi v-am spus ce v-am spus. Dar eu n-o să fiu acolo, în pămînt, hoitul ăsta o să fie şi o să putrezească acolo, dar sufletul meu n-o să fie acolo, nu ştiu unde o să fie sufletul meu, că pe mine Dumnezeu nu are cum să mă ierte.

— De ce nu credeţi că sînteţi la adăpost, nu vă căiţi?

— Ba mă căiesc, doamnă, dar am o fire nenorocită, nestăpînită, de-aia... și își mai aprinsese o țigară.

Nu-mi dădusem seama că e fumător. Avusese totuși o zi de încordare dementă. Vorbise timp de 12 ore, aproape neîntrerupt, hărțuit de întrebările mele, iar casetofoanele înregistraseră tot timpul. Nici o clipă nu i-am simțit agitația și nerăbdarea aceea a fumătorilor, căutînd inconștient o țigară, undeva. Poate că nu fumează mult, mi-am spus. Și l-am întrebat. Fumează mult: două pachete pe zi.

Cînd am ajuns la mine, în propriul meu paradis, în acea zi de 28 septembrie 1998 era 12 noaptea. În ușă, un gîndac. Am luat bomba și l-am strivit îndelung sub jetul de otravă. Cînd l-am văzut răsturnat, contorsionîndu-se pe marginea covorului, m-a izbit asemănarea între mișcările agoniei lui și cele ale unui trup omenesc chinuit, al oricărui trup chinuit.

M-am trezit peste trei ore și mi-am notat fraza aceasta. De multe ori Dumnezeu îi înzestrează pe cei pe care-i trimite în fundul iadului cu calități mai prețioase decît ale celor care plutesc pașnici și fără mari accidente pe suprafața vieții. Ca să ne pară rău de căderea lor, dar și ca să știm bine că ei înfruntă primejdia de a fi om în locul nostru, al tuturor. Nimic nu-mi doream mai mult decît să-l văd ieșind de acolo.

Apoi n-am mai atins, nici cît să le verific, acele casete, și nici nu n-am mai gîndit la ele, atît cît am putut, vreme de cîteva săptămîni. Din fericire pentru mine, intervalul a coincis cu o călătorie a mea, de o lună.

1. Mă obseda însă spovedania lui Franț Țandără și mai ales mă obseda altceva. Am văzut, cu aproape un an în urmă, un film pe care nu l-am uitat, cum mi se întîmplă de obicei, imediat ce am închis televizorul. De fapt, cred că e filmul cel mai îngrozitor pe care l-am văzut în viața mea. Într-un spital de psihiatrie doi medici, unul vîrstnic, generos și modest, și celălalt tînăr, interesat de natura umană și orgolios, se ocupă amîndoi de unul și același pacient, aflat în clinică din vremuri imemoriale. Primul se mulțumește să-i cunoască suferința în manifestările ei, să

fie acolo în momentul cînd se produce și să i-o ușureze. Celălalt vrea să pătrundă mecanismele bolii și să o înlăture. Sînt lucruri pe care nu trebuie să le știm, spune bătrînul. Nu avem voie să știm totul. Însuși Dumnezeu veghează la granița cunoașterii noastre și ne interzice să înaintăm prea mult. Celălalt își petrecea zile și nopți în conversații cu pacientul lui, care îi povestea iar și iar, fără scăpare și fără să-și elibereze sufletul povestind, cum a ucis doi țari ai Rusiei și întreaga familie a celui din urmă. În final, medicul cel tînăr își însușește identitatea țarului Nicolae, așteptînd să fie ucis, iar pacientul lui îl ucide, continuînd astfel repetarea la nesfîrșit, în destinul lui de ucigaș, a uneia și aceleiași crime, de neispășit.

Fie că nu credeam destul în mîntuirea prin spovedanie, fie că empatia mea cu fostul ucigaș mersese prea departe – ca și cum aș crede că nici unul dintre noi, niciodată nu sîntem la adăpost de pericolul de a face ce a făcut el – treceam prin îndoieli cumplite, privind dreptul meu de a fi ascultat și transmis mai departe această spovedanie. Și, de fapt, mi-era frică să scriu cartea, în ciuda lăcomiei imense de a o scrie, eu și nu altcineva. Simțeam că n-ar fi nici o deosebire între nebunia acelui medic și a mea, atîta doar că eu mă identificam nu cu victima, ci, oroare, cu torționarul. Degeaba îmi repetam că eu sînt aproape de cel care devenise el acum, prin căință, și nu de cel de acum cincizeci de ani. Totuși, dovadă că dorința de a scrie cartea era atît de mare încît învingea orice prudență, în 19 noiembrie, la nici două luni, deci de la singura mea întîlnire cu Franț Țandără, notam deja în jurnalul meu:

19 noiembrie 1998. Am terminat de ascultat cele 10 casete înregistrate cu omul din Giurgiu, fostul torționar. Sînt uimită de absența profesorului, care a fost, totuși, de față tot timpul. Poate că întîlnirea aceasta între un om care a suferit și unul care a administrat suferință, și dialogul dintre ei, pe care eu doar să-l înregistrez, ar fi fost mult mai semnificativă. N-a fost așa, iar rarele intervenții ale profesorului, care ne-a asistat politicos, va trebui să le consemnez în alte locuri, ca să nu distrag, prin inovații în structura

clasică a unui interviu, atenția cititorului. Alte intervenții n-am de făcut. Decît, din același motiv, și tot cu regret, să elimin, din loc în loc, singura greșeală din vorbirea lui Franț Țandără, singularul verbului pus alături de pluralul pronumelui de persoana a treia, dezacordul, deci. Altfel, fără a fi subtile, nici exprimarea lui Țandără și nici gîndirea lui n-au nevoie de nici o intervenție. Dar mi-am amintit de Soljenițîn, cu „penița noastră care scrie gros, a celor care am văzut orori". Și el a văzut orori. Cînd se apropie de una din ele, mintea lui, asemeni acelor unui contor Müller-Geiger, începe să se învîrtească înnebunită, gîndurile îi sar în toate direcțiile, pierde coerența, și, ascultînd frazele rostite, cu o voce metalică, aproape lătrată, îi revăd chipul congestionat, ochii plini de vinișoare roșii. Constat și blocajul din întrebările mele, abandonul. Mi se făcea milă să insist. În ciuda celor spuse de Franț Țandără, care se crede bolnav, nevoia de a fi prins și pedepsit este curentă la criminali. Pentru profesorul Fronea Bădulescu nevoia aceasta este dovada existenței lui Dumnezeu. Dacă este așa, el ar putea adăuga că ateismul profund al comuniștilor este dovedit de felul în care au ignorat ei această nevoie. De felul în care și-au exploatat unealta pînă la epuizare, cum spune Franț Țandără, răpindu-i pînă și dreptul la mustrarea de cuget. Obligîndu-l să și-o reprime vreme de aproape cincizeci de ani și făcîndu-l pînă la urmă să creadă că numai un nebun se căiește că a ucis.

Am remarcat și eu la el ceea ce tot Soljenițîn numește „mentalitatea banditului" întîlnită în închisori și lagăre. Preocupat numai de propria supraviețuire, acesta nu mai are conștiința asemănării lui cu ceilalți, nu se recunoaște în ei și nu-i mai privește ca pe niște semeni. Am văzut o cantitate apreciabilă de documentare despre foști torționari. Aproape toți spun că nu știau pe cine torturează. Nu cereau și nu li se dădea decît un minim de date despre identitatea victimelor lor, de cele mai multe ori abstracte, categoriale, din cele invocate și în mărturisirea înregistrată de mine: dușman de clasă, terorist, chiar... „bandit". Atît cît să consolideze imaginea de sine a torționarului, de

instrument al unei justiții... drepte. Nici pentru Franț Țandără celălalt nu exista, nefiind om, semen al lui, decît dacă era, ca și el, din Giurgiu. Devenit om, prin deducție: dacă el, din Giurgiu, era om, celălalt, tot din Giurgiu, era și el om. Și Mitran, *fie-i țărîna ușoară*, singurul mort de la Canal care a avut un coșciug, era om fiindcă l-a învățat pe el meserie. Și totuși nu este mai puțin răspîndită nici în afara lagărelor și închisorilor mentalitatea asta. De unde, probabil, și tulburarea cu care-i ascult chinuita și totuși incompleta istorie.

Dar m-am întors de două săptămîni, și Franț Țandără nu mi-a dat nici un semn.

În seara de dinaintea plecării, pe 2 octombrie, mă sunase acasă, la 9. Precipitat. Suna de la o cabină. Îl întrebasem dacă s-a întîmplat ceva. Îmi spusese că nu, dar că a avut impresia că-l sunasem eu. Nu, i-am spus, pentru că ne-am înțeles să vorbim cînd mă întorc. Eu plec mîine dimineață și revin într-o lună. Păruse dezamăgit, surprins. Insistasem să-mi spună dacă s-a întîmplat ceva, doar ne înțelesesem clar în privința asta: luăm legătura din nou peste o lună. Fusesem contrariată, dar nu îngrijorată. Cînd am văzut însă că nu mai dă nici un semn, l-am rugat pe profesor să-l caute.

21 noiembrie. După-amiaza, mă sună profesorul Bădulescu. Ieri-seară a început să ningă, și totul este blocat. A fost totuși la Giurgiu, fiindcă la telefon nu reușea să-l prindă. S-a dus în piață, unde știe că-și vinde mierea. N-a găsit-o acolo decît pe soția lui Țandără. Aceasta i-a spus că soțul ei e plecat în pădure, la albine, nu știe cînd se întoarce. Nu a fost foarte mulțumită cînd profesorul i-a spus că oricum are alte treburi prin Giurgiu, și o să revină mai tîrziu, poate-l găsește. A plecat după el, acolo, în pădure, unde i-au spus vecinii că se duce de obicei. Acolo l-a găsit. Ca și prima dată, i-a spus profesorului că-l aștepta de mult. Au stat din nou de vorbă, și, la despărțire, i-a spus că va veni la București, joi, 25 noiembrie. Ne întîlnim la 9, la Universitate. Da, știe că s-ar putea, după ce am transcris benzile, să mai fie întrebări. Va rămîne două zile în Bucu-

rești, ca să aibă timp să spună tot. Și mai vrea ceva. Să stea de vorbă cu un psiholog. Profesorul nu este însă sigur că va veni. Așa că, panicată, i-am scris imediat lui Franț Țandără o scrisoare.

I-am mulțumit pentru că acceptă să vină, l-am rugat să nu dea înapoi, fiindcă ce a făcut pînă acum este enorm, să nu-i fie frică, fiindcă orice s-ar întîmpla, o să fiu alături de el. I-am mai spus că orice hotărîre ar lua, eu am mult respect pentru el, că, după părerea mea, el nu mai este cel de acum cincizeci de ani, și că totul este ca, oricît de nenorocită ar fi o viață, să-i găsești în final un sens. Iar el, spunîndu-și oamenilor viața, îi dă poate un sens. Am adăugat cîteva rînduri pentru soția lui, rugînd-o să-l lase să hotărască singur, și să nu se teamă. Am purtat scrisoarea în geantă cîteva zile, după care am rupt-o.

23 noiembrie. La biblioteca Academiei, ca să mă uit în *Vlașca liberă*. Pînă în anii '30 se numește *Vlașca, organ conservator*, în 1940–'41 este *Vlașca legionară*, iar în perioada care mă interesează pe mine este *Vlașca liberă*. Peste tot, din decembrie 1946 pînă în martie–aprilie 1948, fotografia lui Pavel Ștefan. Deputatul ales de Vlașca este un tînăr de 35 de ani, cu o frunte largă, mărită și mai mult de o calviție pretimpurie, cu trăsături prelungi, distinse și cu o privire rece. Gura, subțire, exprimă dispreț și plictiseală. Ziarul vorbește despre trecutul lui de revoluționar, despre drepturile poporului, pentru care a suferit atîta. Despre viața lui care este împletită cu lupta clasei muncitoare, crezul lui cel mai înalt. Despre întîlnirile cu oamenii muncii de peste tot, care-l ovaționează și-l aplaudă furtunos. Un mic cult al personalității la scară județeană. În rest, același entuziasm, aceiași țărani care construiesc drumuri, grajduri, cămine culturale, fac serbări, laudă partidul. Articolul despre Franț Țandără nu e nicăieri, sau e în numerele lipsă din colecție.

Am citit pe îndelete, cu ochii lui, cel întors în gospodăria meschină a tatălui ca să pască oile, paginile cu desene, fotografii, caricaturi. Am încercat să-mi închipui ce simțea la vederea „munților de bumbac", a „grădinilor înflori-

toare", a „vacilor model" și a „cotețelor de porci unde este întotdeauna curat și uscat". Mai ales acum, cînd toți foștii lui tovarăși de luptă „porniseră pe drumul bunăstării": unii la Moscova, alții în Comitetul central. Ziarul era de altfel ilustrat din abundență cu fotografii și grafică brutal tendențioase, focalizînd obiectul obsesiv al urii: chiaburul, înfățișat în chip de șarpe așezat de-a curmezișul unui drum de țară, „drumul luminos al colectivizării", puțin înainte de a fi strivit de o căruță plină de colectiviști cu obrajii rotunzi și veseli. O altă ipostază: lup în blană de oaie, crezînd cu naivitate că nu va fi recunoscut și cerînd să fie și el înscris în colectivă.

Mă întreb dacă se poate să nu vină. Tulburător la Franț Țandără este că nu minte și nu fabulează. Nu minte nici măcar involuntar. Tot ce mi-a spus s-a verificat ulterior.

Citesc niște mărturii recente ale unor supraviețuitori ai experimentului de la Pitești, care spun că aici reeducarea a început printr-un asalt al unei bande de bătăuși, veniți în ajutorul echipei lui Eugen Țurcanu. Erau gardieni, iar în fruntea lor se afla chiar directorul închisorii, Alexandru Dumitrescu, care „a bătut neîntrerupt timp de cîteva ore, și a ieșit de acolo plin de sînge ca un măcelar".

Este posibil, de asemenea, ca insistența lui Țandără în legătură cu acel Nicolau care-l instruise în tortură să fie justificată: personajul poate fi nici mai mult nici mai puțin decît Sergiu Nicolau, întîlnit de Dej și devenit omul lui încă din închisoare, de prin 1936, pentru a ajunge, după ce Dej ia puterea, una dintre căpeteniile oculte ale Securității. Dacă este așa, Franț Țandără a intuit bine cît de sus în ierarhia regimului se afla misteriosul personaj venit să-l învețe cum trebuie să-l slujească: istoricul Gheorghe Buzatu, care a studiat arhivele Cominternului, l-a găsit pe Sergiu Nicolau, sub numele lui adevărat, de Serghei Nikonov, printre agenții sovietici cei mai importanți în România, alături de Nicolschi și de Pantelimon Bodnarenco.

Polemica din 1962 la care se referă el amintindu-și că foștii lui tovarăși l-au mai căutat o dată, dorind să-și reactiveze „unealta", poate să fie Plenara C.C. al P.M.R. din

30 noiembrie–5 decembrie 1961, care i-a condamnat din nou pe Ana Pauker, Teohari Georgescu și Vasile Luca, dar al cărei scop real era înlăturarea definitivă a unor rivali încă activi: Iosif Kișinevschi și Miron Constantinescu.

Miercuri, 25 noiembrie. Dimineața mă sună profesorul Fronea Bădulescu. Franț Țandără nu poate să vină mîine. Este și puțin răcit, iar cu vremea de afară, nu este sigur nici de trenuri. Să aștepte de la el un nou telefon. Profesorul are unele îndoieli. Crede că familia l-a disuadat.

Nu îndrăznesc să insist. Cine și-ar asuma un asemenea risc? Să iasă singur și primul în față? Nu-mi pot reprima totuși dezamăgirea că, da, drumul Damascului nu trece prin România. Sau trece, dar se înfundă la jumătate, în glodurile ei, rămîne neterminat. Nu e un drum, este o fundătură. Fundătura Damascului. Dar asta e cu adevărat dezamăgirea mea, sau faptul că anunțasem o carte-bombă, și n-o s-o fac?

Stimate domnule Țandără,

M-a sunat de dimineață dl profesor și mi-a spus că nu puteți veni la București.

Ce pot să vă spun?

Cred că știu ce simțiți. Recitesc versetele din *Faptele Apostolilor*, unde Isus îi spune lui Saul: „Greu îți este ție să izbești cu piciorul în țepușă", adică amintirea răului făcut doare, și teama este greu de învins. Vă înțeleg, deci. Și în legătură cu asta vreau să vă spun doar cîteva lucruri.

Stima și admirația mea pentru dvs. au rămas aceleași. Nu vă pot promite nimic și nu îndrăznesc să vă influențez în nici un fel. Nici măcar în bine.

În altă ordine de idei, am vorbit cu un psiholog. V-ar putea vedea săptămîna viitoare. Dar, dacă vreți să vă spun și părerea mea: dvs. nu sînteți un om bolnav. Sînteți singur, atîta tot. Atunci cînd tu mergi într-o direcție, și restul lumii în alta, te crezi nebun. În realitate nu ești nebun, ci singur. Ți-e frică, nu fiindcă ceilalți au dreptate, ci pentru că ei sînt mulți. În general, nu există nici o răsplată pentru

singurătatea asta. Decît credința în Dumnezeu și credința dvs. că faceți bine. Eu cred că ați fi făcut bine.

Scrisoarea mea continua pe tonul ăsta alarmat și plină de contradicții – nu voiam chipurile să-l influențez, dar asta făceam – pe încă vreo două pagini. Mai mult, adăugasem o pagină întreagă pentru soția lui, și mai contradictorie. Nu voiam să-i tulbur viața, dar i-o tulburam, o asiguram că soțul ei nu e un om obișnuit, susțineam mai ales că din ce voi scrie despre el nu va rezulta imaginea unui monstru, fiindcă el nu mai este cel de acum cincizeci de ani. Cel de acum cincizeci de ani este pentru el un străin rămas în urmă. Străinul ăsta însă îl chinuie. Că eu sînt convinsă că binele pe care l-ar face el cu mărturisirea asta s-ar așeza în celălalt taler, și ar compensa măcar în parte răul făcut de *celălalt*, în urmă cu ani. Și numai așa el își va găsi în cele din urmă liniștea. Sau măcar o parte din ea.

În final, îi spuneam că eu, ca scriitor, știu că oamenii din țara asta au nevoie, pentru a se însănătoși și pentru a scăpa de frică, de pilda unui om ca soțul ei. Știu și că, într-o zi, copiii lui vor fi mîndri de tăria lui sufletească. E mult mai ușor să trăiești de pe o zi pe alta, nici rău, nici bine, decît de la cel mai mare rău să te ridici la cel mai mare bine. Și că aștept cu toată stima și înțelegerea un semn din partea lor.

Vineri, 27 noiembrie, la bibliotecă, să trăiesc eu șocul întîlnirii cu „străinul de acum cincizeci de ani". Articolul era acolo, dar un an mai tîrziu decît credea Franț Țandără.

Iată-l:

Fioroasa crimă din Giurgiu

Cu lovituri de topor un fiu își ucide părintele.

Zilele trecute populația orașului nostru a luat cunoștință de crima făptuită în strada Dragoș vodă, nr. 67.

La această adresă locuia Gh. Țandără, împreună cu concubina sa, Dumitra Vișan, și cu un fiu al său din prima căsătorie, Franț Țandără.

Este necesar, pentru cunoașterea mobilului crimei, să arătăm cîteva date din viața acestui tînăr.

A fost crescut în mizerie de mama sa, cu toate că, prin divorț, trebuia să-l întrețină tatăl. Nemaiputînd a-l ține, ea l-a trimis tatălui care, deși avea posibilități de a-l crește, îl trimite Regimentului 5 Dorobanți ca copil de trupă.

Revenit acasă, tînărul trăia chinuit de acest părinte.

În seara crimei, revenind acasă, tatăl a început obișnuita ceartă.

În toiul certei, Gh. Țandără a pus mîna pe un cuțit și a încercat a-l lovi.

Fugind afară, tatăl l-a urmărit, și el a pus mîna pe un topor și și-a lovit părintele. Dîndu-și seama că l-a omorît, a început a chema vecinii pentru a-i ține lumînarea.

Sosind organele polițienești, a făcut declarațiile cuvenite și, cu acte dresate, a fost înaintat Parchetului.

Coresp. Ș.C.

(*Vlașca liberă*, pagina 4, luni, 13 decembrie 1948.)

Am ieșit din bibliotecă extrem de tulburată. Căzusem în propria-mi capcană. Ca și cum, preocupată să dau personajului „meu" cît mai multă pregnanță literară, n-aș mai fi crezut eu însămi în realitatea lui. Deși acum, după ce am căpătat oarecare distanță, cred că alta era explicația. Nu între personajul literar și cel real se întîmplase o substituire, ci între cel de azi și cel de atunci. Din autoprotecție, mă gîndisem prea puțin, sau aproape deloc la omul care comisese acele fapte. Și acum cred că am făcut bine, altfel nu le-aș fi putut consemna.

Oricum, după întîlnirea cu Franț Țandără cel „de atunci" gîndul întîlnirii cu cel „de azi" mai degrabă îmi producea oroare. Ziua de 7 decembrie a fost cumplită. Am și notat în jurnal:

7 decembrie. Ieri a fost Sfîntul Nicolae. Pentru mine este seara cînd Franț Țandără și-a omorît tatăl. Cînd s-a întîmplat nenorocirea. Fac rar lucrul acesta, dar ieri m-am rugat cu frenezie, și candela a stat aprinsă toată seara.

Sîmbătă seara, pe 12 decembrie, mă sună de la cabină din Giurgiu Franț Țandără. Îmi spune că a fost într-ade-

văr bolnav. Că nu este ce-am crezut eu. Îi spun că îl cred, dar știam și că familia se opune, și poate că l-a făcut să se îndoiască. Îmi dă acest răspuns: *Nu mă întoarce pe mine nimeni*. Și ne dăm întîlnire luni, la ora 9, în stația de la Universitate.

15 decembrie. Îmi pun în ordine cele 20–30 de pătrățele de hîrtie cu întrebările pe care le-am pregătit așteptîndu-l. Pe cele care mi se par prea dificile le tot împing mai spre sfîrșitul teancului, și nu mai ajung s-o păstrez deasupra decît pe una: *Ce visează Franț Tandără?*

El crede că toți care au făcut ca el visează la fel. Vise foarte rele. În ultima vreme mai puțin, ba chiar poate să spună că n-a mai visat nimic, dar altfel, ce poate să viseze? Mult timp, cînd cei de la Securitate încă îl căutau, o convocau pe soția lui să o întrebe cum se comportă, dacă este agresiv, iar ea spunea, da, e nebun, face noaptea crize de epilepsie, pentru ca ei să știe că e un om terminat și să-l lase în pace, nu visa propriu-zis ceva, dar se scula ca și cum ar fi avut o greutate pe piept și ceva, sau cineva încerca să-l înăbușe, să-l ștranguleze. O căuta în somn pe ea, cu mîinile, ca s-o zgîlțîie, și ea, la rîndu-i, să-l trezească pe el.

Pe tatăl lui, dacă l-a visat de trei ori în cincizeci de ani. De fiecare dată la fel: trece pe lîngă el, supărat, fără să-i vorbească și fără să-l privească, iar el vrea să-i ceară iertare. În vis știe că l-a ucis, dar uită pe moment, sau speră că lovitura de topor nu l-a omorît. Că el și-a revenit după aceea.

Cîteodată visează, învălmășite, chipurile țărăniștilor pe care i-a ucis, și care-i spun, înainte de a muri: „Domnule, iartă-mă, nu mă omorî." Astea sînt visele cele mai chinuitoare. Unii mureau, așa cum a spus, zicînd: „m-am făcut țărănist de-al dracului", dar alții, cînd rămîneau singuri cu el, îl implorau să-i ierte. Singura lui grijă atunci este să nu lase urme. Și, pe spinarea goală, cu săculeții de nisip, nu mai rămînea nici o urmă. Acel Marin Constantinescu care-i instruia periodic le spunea așa: „Vedeți că noi sîntem trecuți pe liste că comitem crime contra umanității.

Aveți grijă să nu comiteți crime contra umanității. Ascuns. Ascuns." Ăsta era cuvîntul lui: „Ascuns." Se renunțase, prin urmare, la bătaia la testicule, aceeași femeie venise și îi instruise cum să bată cu săculeții cu nisip. Erau niște ciorapi de nailon, de damă, plini cu nisip. În urma acelei bătăi nu rămînea nici măcar pielea roșie, dar plămînii se dezlipeau, omul scuipa sînge și murea.

Uneori îi visează pe cîte unul dintre cei morți așa, sau mai mulți, care-i spun: „Dacă ai credință, noi te iertăm." Știe că nu crede destul, fiindcă în 4 martie 1981, cînd doctorii i-au deschis abdomenul băiatului și nici măcar nu l-au mai cusut la loc ca lumea, i-au spus să-l ia acasă, să nu moară prin spital. Atunci s-a dus la biserica Sfîntu Dumitru, din Colentina, s-a rugat, a spus: „Doamne, nu mi-l lua, că nu mai fac averi aici pe pămînt, ci în cer", dar nu s-a ținut. Atunci, pe pietrele de la biserică, a stat nu mai știe cîte ore, a făcut lac de lacrimi, s-a rugat și a promis. Nu s-a ținut.

Îi mai visează pe cei din salonul nr. 2 de la Spitalul 9. Fusese unul, șef de gară la Ploiești, care intrase în conflict cu ministrul Căilor Ferate, Florian Dănălache, și fusese adus în salonul nr. 2. Salonul acesta avea circa 20 de paturi, în el existau pacienți nebuni și unul–doi aduși acolo pentru anchete. Sarcina lui era să nu-i lase să doarmă în timpul nopții. Erau desemnați. Venea anchetatorul sau cine venea și-i spunea: ăla grasu, din patul numărul cutare. Cînd adormeau, se ducea la el și-l bătea cu cearșaful ud. Erau unul sau doi vizați astfel, și, deși în salon erau 20 de pacienți, nici unul nu sărea în apărarea acelora, sau pe el. Îi era bineînțeles frică, dormea și cu o măciucă sub pat, și mai mult pe furiș. Nu se întîmplase totuși niciodată. Pe ăștia îi visează, și cumva balamucul din salonul ăla, în care a stat aproximativ 3 luni, pînă l-a eliberat Mahler. Era în iarna lui '56–'57, după revoluția din Ungaria, cînd fuseseră aduși acolo în special studenți pentru manifeste. Cîțiva dintre ei n-au murit, dar n-au mai scăpat sănătoși, și au trăit pînă tîrziu, încoace, așa. Nu din cauza bătăilor, ci a medicamentelor. Totuși, pe el îl scoteau din cînd în cînd, se plimba printre pavilioane cu un necunoscut, care-i spunea: „Nu activezi bine, nu activezi bine, nu progresăm de-

loc." Şi aceeaşi femeie care descoperise, după bătaia la testicule, bătaia cu săculeţul din ciorap. Nu ştie dacă o chema Vida Nedici*, nu ştie cum o chema, a avut cîteva întrevederi cu ea, de-astea, pentru instruire, a zărit-o o dată şi la Văcăreşti. Era o femeie în jur de patruzeci şi cinci de ani, nu urîtă, dar cu o privire întunecată, şi o voce aspră. Înaltă, la un metru şaizeci şi cinci, şi mai curînd slabă. Şatenă şi tunsă scurt. A doua oară n-a rezistat acolo decît două–trei luni. Şi-a dat seama că va înnebuni. A profitat de ajutorul medicului Mahler şi a ieşit. Acest Mahler trebuia să-şi fi dat seama ce era cu el. O dată, salariul lui a venit la Mahler, în plic. El personal i l-a dat. Pentru ce făcea el acolo, ca salariat al Ministerului Sănătăţii, bătaia cu cearşafuri ude şi cu ciorapii plini cu nisip, primea atunci, în '56, 5 000 de lei, ori o leafă era de cîteva sute de lei.**

Cum ajunsese din nou acolo? Se eliberase, deci, în iarna lui '55. În seara de Crăciun a anului 1955. Nici cu ce să-l îmbrace camarazii de închisoare n-au găsit, i-a dat fiecare ce avea, şi nişte încălţăminte mai mare, şi o bonetă. Primul drum a fost pe undeva, prin cartierul Colentina, la o casă cu curte. Ducea unei femei veşti de la fecioru-su. A găsit-o cu noră-sa şi cu nepoată-sa de 13–14 ani. Trei femei singure. Era flămînd, dar în casa femeii nu era nimic de mîncare, aştepta să vină vecinii cu împărţitul. El n-a mai stat. Nici în cealaltă casă, unde s-a dus să ducă veşti de la un altul, spărgător, acesta, n-a mîncat. Acolo era ceva

---

* Ofiţer de Securitate la Timişoara în anii '50. Una dintre cele mai sinistre figuri de torţionari din lumea anchetelor comuniste. Fostele ei victime cred că trăieşte şi astăzi, într-un sat din Banatul sîrbesc.

** Opinia lui Franţ Ţandără despre Mahler, medic, şef de secţie la psihiatrie în anii '50, este una pozitivă. Unii bucureşteni, în epocă, îi cunoşteau lui Mahler porecla sinistră de „Mengele". L-am căutat printr-un *e-mail* pe doctorul Ion Vianu, cerîndu-i relaţii despre el. Transcriu scrisoarea primită în aceeaşi zi: *Dragă doamnă Doina Jela, cînd am început eu activitatea de psihiatru la Spitalul Central, era în 1963, doctorul Mahler plecase din ţară. Lăsase amintirea unui om oportunist şi afacerist. Nu-mi amintesc despre porecla „Mengele". Al dvs., Ion Vianu.*

de mîncare, dar a refuzat el. Gara și ea era plină de oameni cu pachete, cu cozonaci, oameni care duceau cadouri. N-a primit și n-a cerșit. A luat un tren și a ajuns la Giurgiu. S-a oprit la casa maică-sii, acum măritată, cu trei copii ai bărbatului. Nu putea sta aici. Casa în care îl omorîse pe tată-su era acum ocupată de niște chiriași. După cîteva luni, aproape un an, de peregrinări prin țară, cînd i-a ieșit buletinul, însoțit de o adresă să se prezinte la același Jidic la Ministerul de Interne, s-a prezentat. Acesta i-a spus că nu va fi salariatul lui, ci al Ministerului Sănătății, și va lucra la 9. Dar pentru asta avea nevoie de o hîrtie, semnată de mama lui, tot de ea, că era agresiv, că a amenințat-o cu cuțitul și altele. A rezistat la 9 pînă în februarie '57. Acolo nu visa nimic, nu avea coșmaruri, fiindcă trăia în plin coșmar. Era rău, era crud, își dădea seama că era crud, și era din cauză că-l omorîse pe taică-su; cînd se gîndea la ce făcuse și devenea și mai crud, ca și cum o crimă în plus n-ar mai fi contat.

Primul vis de felul ăsta, care l-a zguduit pe el mult, s-a întîmplat la puțină vreme după ce a scăpat definitiv din ghearele lor. Se căsătorise, lucra zidar, dar cîteodată se mai scăpa la năravurile de pe vremuri, în special jocurile de noroc. Și îi cîștigase unuia, care avea nevastă și trei copii, 20 de mii de lei. 20 de mii de lei însemnau o căsuță modestă, cam atîta pierduse ăla la jocuri. Acesta se ținea după el în vis și-l ruga să-i dea banii înapoi, că are nevastă și copii. Decît că omul din vis nu avea figura celui care pierduse la joc. Avea figura unuia dintre țărăniștii pe care-i omorîse. El, țărănistul, spunea că are nevastă și copii, și să-i dea banii, ca și cum lui i-ar fi luat banii, și nu cartoforului. S-a trezit foarte întors pe dos, și s-a dus și i-a dat nevestei aceluia banii pierduți de bărbatul ei. Prima dată în viața lui cînd a făcut asta. Pe urmă a jucat din ce în ce mai rar, și, de la un moment dat, n-a mai jucat deloc. Într-o vreme visa treaba asta: „Dacă crezi, noi te iertăm." Dar mai recent, e curios, a visat pentru prima dată ceva diferit: Îl întîlnise pe ungurul care l-a învățat pe el albinărit. Îi spunea că îl așteaptă acolo, că a învățat mult de la el. Arpad,

ungurul, învățase mult de la el, chipurile și îl întreba dacă tot așa de credincios este. A fost prima dată și singura dată cînd a avut un vis mai liniștit.

Dar nu visele sînt totul, nu sînt partea cea mai rea. Poți să nu visezi. Dar de schimbat nu te schimbi. Adică? Adică mai toți comuniștii au murit comuniști. Cu moarte rea, dar comuniști. Este unul, Leonida Cristescu, a făcut doi copii; pe unul l-a găsit împușcat, în șanț, acum, tîrziu, tot sub comuniști, dar tîrziu încoace, nu se știe cine l-a împușcat, celălalt i-a murit spînzurat. Altul, căruia îi spunea mereu: „noi toți o să murim rău", și el: „Vezi-ți, mă, de treabă, bine n-o sfîrșește nimeni." Se întîlneau ei încoace, după revoluție, ăla se arăta foarte liniștit: „Stai, mă, potolit, ce să spui, de ce să spui?" S-au întîlnit acum, spre sfîrșit, da, înainte de '89. Are o gaură în gît, și voia să-i zică ceva lui, lui Franț Țandără, dar nu mai avea voce deloc. „Scrie, bre", i-a zis Țandără. Și ăla a luat caietul și i-a scris: „Ai avut dreptate. Toți o să murim rău."

Dacă-i e frică de moarte?

Nu, categoric nu. Nu mi-a spus ce-a fost la revoluție cu alergatul de la Giurgiu la București și înapoi la Giurgiu, și bucuria lui că gata, s-a terminat, și cînd a văzut, în fine, lumea ieșind, nu mai erau politrucii pe stradă, cum a plîns de bucurie? Și ce se mirau toți: ce cîștiga el? Ce cîștiga el, Franț Țandără, dacă cădea ăștia? Nevoia lui de ispășire cîștiga, sufletul lui care se perpelea în flăcările iadului cîștiga. Și singur se gîndește dacă nu pune el în această nevoie de ispășire aceeași patimă pe care a pus-o atunci, în cădere. Tot ce făcuse, făcuse cu pasiune. Că îl întrebasem atunci, cînd am fost prima dată la el, în septembrie dacă ar mai fi în stare să omoare un om... Crede că ar fi în stare să omoare, deși a devenit... Milos? Nu milos, a devenit slab de nervi, nu mai este în stare să panseze o rană, pentru că nu suportă să vadă sînge. Poate și milos, totuși, dar slab de nervi. Soția lui știe, și nu-l împinge să taie pui, dar nora parcă expre o face, zice: cine să-l taie? El nu mai suportă sînge. Poate, și milos... Dar și foarte slab de nervi, de-asta a vrut să consulte un psihiatru, să vadă dacă e bolnav...

Nici cărți de felul ăsta nu poate să citească. Ce i-am dat eu, sau i-am trimis să citească, pentru a confrunta niște mărturii, să-mi spună dacă el își amintește la fel lucrurile, n-a putut să citească. Se întoarce spre mine pentru prima dată și se scuză. Nu mai poate să citească așa ceva.

Psihologul, care ne primise pe la ora 19, începuse prin a-i spune că împăcarea noastră cu noi înșine depinde de povestea pe care ne-o spunem noi, nouă înșine, despre noi înșine. Viața noastră e un *puzzle* pe care, dacă reușim în poveste să-l aranjăm convenabil, sîntem în acord cu noi, dacă nu reușim, suferim, și atunci ne ducem la cineva să ne ajute să-l aranjăm. Dar că e o diferență. Sînt *puzzle*-uri care nu se mai aranjează, și atunci apelăm la psihiatru. Dar povestea se aranjează mereu, fiindcă viața nu din adevăr se nutrește, se întreține, continuă, ci din minciună. Discursul nu e pentru mine o noutate. Scopul vieții fiind viața însăși, noțiunile morale fiind extrapolări ulterioare, acest echilibru sfîrșește prin a se reinstaura „povestea", deci se aranjează. Intervin și-i fac specialistului, de fapt, o femeie, o cunoștință a mea mai veche, observația că sînt și teorii care susțin contrariul, de pildă că orice criminal dorește inconștient să fie pedepsit. Și explicația științifică este, culmea, aceeași: natura este cea care reclamă pedeapsa, tot pentru restabilirea unui echilibru care s-a stricat, prin crimă. Prezența noastră acolo este mai degrabă o dovadă că lui i se potrivește mai bine a doua teorie.

Omul meu nu înțelege nimic și, imediat ce are ocazia, o spune franc. „Mă înțelegeți?" îl întreabă ea. „Nu", răspunde el. Intervin și eu, și-i spun că nu cred, că dimpotrivă, după mine, minciuna e factor de dezechilibru, și împiedică *puzzle*-ul să se aranjeze, și că *adevărul* îl aranjează, că trebuie să fie ceva ca cioburile unui vas spart, acel *puzzle*, și că bucățile lui nu se pot aranja decît într-un singur fel, pe liniile spărturii inițiale.

— Da, spune prietena mea, dar viața îl aranjează, nu adevărul, viața, adică natura.

— Țandără încearcă și el, timid, să se adapteze limbajului, și vorbește despre situațiile mai speciale. Cum poate

un om care a făcut rău să-și aranjeze povestea? El vrea să fie judecat, și el nu poate fi propriul lui judecător. Pe el trebuie să-l judece victimele, el nu poate să creadă despre el însuși o poveste frumoasă, dacă ea n-a fost frumoasă. Trebuie împreună cu victimele lui să o aranjeze, nu el să-și aranjeze povestea lui.

— Nu, tot dumneavoastră o aranjați. Deși asta este, spune ea, o problemă relațională. Și problemele relaționale depind tot de asumarea și rezolvarea lor individuală.

— Chiar și aceea între victimă și călău? întreb eu, amintindu-mi că văzusem un om traumatizat în lagărele naziste, care, la cincizeci de ani distanță, evident nevrotic, plîngea și spunea că vrea să-și întîlnească călăul, ca acela să-i ceară iertare, ca el să-l ierte, și astfel să-și poată găsi liniștea...

— Toate relațiile dintre oameni sînt relații de putere, mai ales relația dintre victimă și călău este o relație de putere spune psihologul. Simte protestul nostru mut, și atunci ne aruncă povestea ei, atroce. „Legea vieții este adaptarea, și adevărul ucide." Se adresează lui Franț Țandără.

— Domnule dragă, imaginați-vă următoarea scenă la Auschwitz: în coloana de prizonieri care merge spre lagăr de zile și zile, se află o femeie cu un sugar la piept. Femeia își ține sugarul la piept și mișcă picioarele așa, de zile și zile, flămîndă, epuizată, abrutizată. Și ea adoarme, sugarul îi cade din brațe, iar ceilalți, tot adormiți, trec peste el, peste copilul ei. Și merg mai departe.

Exclam: — Da, dar pe urmă ea are mustrări de cuget și devine nevrotică, se îmbolnăvește, dacă nu exorcizează cum trebuie această imagine, și noi de-asta am venit.

— Da, are mustrări de cuget, dar natura învinge, ea este natura, și ea face alți copii, și uită. Dacă n-ar învinge...

Țandără îi spune prompt și politicos că nu e de acord cu asta. Și pe bună dreptate. El de-asta este aici, fiindcă se simte bolnav. Bolnav din cauza a ceea ce a făcut. Și nu reușește să-și aranjeze acea poveste.

— Culpabili toți ne simțim, spune A, toți avem neliniști, la toți ne e frică.

— Asta e, că frică nu-mi este – și pentru prima dată A. devine atentă.

— *Nu mi-e frică de nimic* – tonul pe care a spus-o omul are ceva excesiv.

— Dar cum să-ți construiești o poveste, după ce ți-ai omorît tatăl?

— Adică în ce sens?

— Adică în sensul propriu, completez eu.

A. L. este, în fine, destabilizată. Cere să i se spună povestea și, cu ocolurile lui obositoare, Țandără își spune povestea sub ochii ei din ce în ce mai atenți. De ocolurile lui, A. L. nu se miră.

Cu Țandără eu vorbisem despre acest ocol. Încercasem să-l pregătesc de dimineață pentru întîlnirea cu psihologul spunîndu-i că nu-l cred bolnav. Numai un lucru îmi dă de gîndit, i-am spus: aceste ocoluri, această împrăștiere a gîndului. Și el îmi spusese ceva stupefiant: atunci cînd instructorii aceia îl învățaseră să simuleze nebunia, și o simula atît de bine, încît, de la un moment dat, și fără injecție putea să suporte să-l cresteze cu lama la tălpi, sau să-l înțepe cu ace, sau sărea și se zbătea în crize de epilepsie, îl învățaseră și asta: că trebuie să sară de la una la alta. Acum n-o mai face intenționat, nu vrea să-și obosească interlocutorul, se teme însă că a rămas cu asta.

Acum îi povestește lui A.L., și-l întrerup de nenumărate ori, ca să scurtez. În general, rezum bine, dar ori de cîte ori rezumatul meu devine vag avocățesc, el mă întrerupe spunînd: „Nu, n-a fost așa." „Dar cum a fost, ia ziceți?" întreabă A. Și el se avîntă în ocolurile lui în care ideea este asta: nimeni nu l-a îndemnat, nimeni nu l-a influențat, el a făcut totul, singur, din proprie voință. A. se concentrează, nu mai spune o vorbă. Într-un tîrziu, cînd el s-a oprit, spune:

— Pînă aici, înțeleg. Un atașament rău plasat. Partidul care era totul. Grupul social, nu atașamentul normal, pentru celula primă, mama, tata, oricît ar fi ei de răi. O nevoie de afecțiune și de ocrotire rău plasată. Dar, domnule, ce nu înțeleg eu este cum de nu s-a despicat pămîntul,

pînă-n prăsele, în clipa aia, cînd ai văzut că ți-ai ucis părintele?

Țandără îi spune că s-a despicat, că a început să plîngă, că a cerut lumînare la vecini, că i-a aprins lumînare și a stat lîngă el, că a simțit o durere mare, o durere mare – care nu trece nici acum, și n-o să treacă niciodată, și în acel moment izbucnește într-un hohot enorm de plîns. Aproape un urlet. Sînt aproape pe punctul de a-l urma, și A. se ridică și aduce niște pahare. Nu știu dacă, sub masca ei de specialistă care a văzut multe, n-o face din același motiv, ca să nu i se vadă emoția.

O întreb:

— Tu crezi că remușcarea este semn de boală psihică? Fiindcă asta e problema.

— Nu. Nu. Nu. Nu.

— Și atunci ce trebuie să facă? Pentru că de asta am venit. De-asta a vrut, în fond, să te vadă.

A.L. este și ea tulburată. Se ridică și aduce o sticlă de coniac Metaxa. Vorbește, din nou stăpînă pe ea, despre faptul că omul nu s-a maturizat, că nu se bizuie pe el, nu are destulă independență, că s-a atașat cînd de un partid, cînd de altul, că așteaptă cînd de la Alianță, cînd de la P.N.Ț., că îi iubește cînd pe unul, cînd pe altul, trebuie să înțeleagă ce i s-a întîmplat, să coboare acolo, la originea răului și să și-l explice. Să se accepte așa cum e, și să trăiască.

El spune că nu poate să se accepte, că el nu poate să se ierte, eu spun că nu ești Dumnezeu ca să nu te ierți, că e și asta un fel de exces, și-și amintește că eu l-am întrebat dacă a vrut vreodată să se sinucidă. Nu, fiindcă nu l-ar fi primit în biserică, dar s-a gîndit la un fel de sinucidere: prin nemîncare. Acum înțeleg. Venise dimineața la nouă, și nu voise să mănînce nimic decît cîteva feliuțe de grepfruit și o cafea. Acum era opt seara și, în afară că fumaseră amîndoi, încontinuu, nu băgase în gură nimic. Nici măcar paharul de coniac cu care A. ne-a servit.

A. îi spune că sinuciderea este o continuare a șirului de acte distructive, și nu un act reparator. *De fapt, o repetare*

a primului act, spune ea, întorcîndu-se spre mine, ca și cum ar fi vorbit codificat cu ruda apropiată a cuiva care nu mai are nici o șansă. *Fiindcă, a continuat ea, uciderea tatălui este o anulare de sine, a autodistrugere.*

Și atunci, cum se mai poate aranja povestea? Cum să mai lipești cioburile unui vas spart care e viața ta, cînd tu însuți nu mai exiști? N-am mai pus întrebările astea.

Era 10 seara cînd l-am condus pe Franț Țandără la stația de metrou de la Pieptănari, azi Eroii revoluției. De acolo pleacă, din jumătate în jumătate de oră, o mașină către Giurgiu. A. îi spusese că-l așteaptă oricînd cu interes. Ușa ei e mereu deschisă. Crede că trebuie să vorbească mult, pînă cînd reușește să asume totul, și povestea lui se aranjează. Tot un *puzzle*, dar fără minciuni, fiindcă el nu iubește minciunile. La rîndul meu i-am spus că mai aștept de la el un telefon peste o săptămînă. Dacă nu poate citi ce-am scris, trebuie doar să verific niște date, punîndu-i ultimele întrebări. A vrut să-mi plătească un taxi, *nu pot să plec așa, și nu se poate să cheltuiesc eu*. Ne-am strîns mîinile.

Cînd a plecat, am avut sentimentul straniu că am plecat eu, și a rămas el. Că făcusem schimb de identitate.

— Chiar te temi că ai mai fi în stare să omori un om, chiar urăști pe cineva atît de mult? îl întrebasem la un moment dat.

— Da, cred că aș fi în stare să omor.

— Pe cine?

— Pe Pavel Ștefan.

Nu l-am mai văzut de atunci pe Franț Țandără. A urmat pentru mine un fel de perioadă de dezintoxicare. Nu vorbesc psihologii despre o intoxicare cu cruzimea, la cei care practică tortura, sau la cei traumatizați de război? De ce ar fi povestitorul la adăpost? Îmi spuneam degeaba că stima, înțelegerea, compasiunea mea se îndreaptă spre Franț Țandără cel „de acum" și oroarea spre cel „de atunci". Că Franț Țandără cel de atunci nu este decît un străin care-l chinuie pe cel de acum și de care acesta trebuie să se elibereze, mărturisind. Că sînt atîția care au comis aceleași orori ca și el, și-și duc liniștiți și fericiți viața. Unii chiar și-au

încheiat-o apoteotic, ca eroi ai clasei muncitoare intonînd același imn în sunetul căruia uciseseră, tot ca Franț Tandără, pentru a ajunge la putere. De ce el, care-și dă seama că i-a slujit, dar și-a pierdut sufletul, n-are dreptul la compasiunea noastră? Conchideam, pentru o clipă, că are. Apoi mă întrebam: Și victimele lui?

Nu este imorală viziunea mea?

L-am căutat atunci pe Profesor. În fond, el se afla nu numai la originea cărții, ci și a viziunii ei. Era, într-un fel, reprezentantul și simbolul celor care suferiseră în mîinile unora ca Franț Tandără. L-am întrebat ce sentimente nutrește față de acest om pe care l-a văzut în nenumărate rînduri și cumva îl cultivă: Admirație, respect, dorința de a-l ajuta. El credea în căința lui? Da, mi-a spus. Dar dacă ar fi cel care v-a torturat pe dumneavoastră, l-ați ierta? Da. Pînă aici, atitudinile noastre erau compatibile. „Vă este milă de el, domnule profesor?" l-am întrebat în final, nereușind să-i explic îndoielile mele și de ce-l pusesem pe drumuri. „Milă? De ce trebuie să ne fie milă?"

Mi-au mai trebuit cîteva săptămîni bune ca să înțeleg de ce nu trebuie să ne fie milă. „Ei sînt ei, și noi sîntem noi, doamnă, îmi spusese profesorul, și așa trebuie să rămînă."

Și nu fiindcă n-ar fi înțeles în ce confuzie morală mă aflam. Dar el, împotriva acelei confuzii, era vaccinat. Un singur moment de poticnire avusese, la un moment dat. Era spre sfîrșitul detenției, atunci cînd atenția slăbește, se relaxează uneori. Se aflau la Aiud, unde Crăciun, odiosul comandant care bătuse sub ochii lui pe atîția dintre colegii lui, și chiar pe el, începuse să se poarte cu ei omenește, invitîndu-i să participe la construcția lumii noi. Primise atunci pentru prima dată, după ani și ani, niște instrumente de scris, de măsurat, i se dăduse să construiască niște aparate simple, a simțit atunci un fel de recunoștință față de Crăciun. Un moment de slăbiciune. Imediat l-a întărit Dumnezeu și n-a mai avut-o.

Am căutat-o apoi pe fiica lui Nichita Dumitru, muncitorul condamnat la moarte și executat de comuniști la

Canal, pentru a justifica în fața poporului eșecul lucrării. I-am pus aceeași întrebare: Tu, dacă ar veni, căindu-se, cel care l-a torturat pe tatăl tău, l-ai ierta? — Da, mi-a spus. L-aș ierta și mi-ar fi milă. Nu se poate să nu-ți fie milă de un asemenea om. — Mai mult decît de victimele lui? — Da, fiindcă el are mai multă nevoie, mi-a spus. Și m-a asigurat că nu trebuie să dau înapoi. Dar ea este o creștină.

Acestea erau sentimentele mele față de propria-mi carte în momentul cînd însuși editorul meu, domnul Gabriel Liiceanu, m-a convocat la o discuție. Mi-a spus cu multe menajamente că nu este tocmai încîntat de titlu. Îmi dau seama în ce vecinătate îmi pun personajul? Firul roșu aici este cel din care rezultă imaginea comunismului ca operă a unor inși ieșiți din bandele de bătăuși de la alegerile din 1946. Franț Țandără și Nicolae Ceaușescu sînt frați. Li s-au distribuit doar misiuni diferite în această operă. Esențial mai este și că astăzi nu există în România o instanță în măsură să judece un om care-și clamează vina și nevoia de a fi judecat.

Am pledat din răsputeri pentru titlul meu, pentru firul roșu care unește crima cu remușcarea, cu spovedania, cu iertarea și cu renașterea. Conversia morală, metanoia. Minunea, fără de care am fi azi morți. Dar observațiile lui răspundeau îndoielilor mele și le precizau.

Am ajuns la un compromis. Capitolul de personaje secundare, care urmează după... Epilog, va urmări să îngroașe acel fir roșu. Titlul, care rămîne totuși, îi va restitui personajului dreptul la căință, care-i fusese răpit.

REZUMAT

„Iar Saul, suflînd încă amenințare și ucidere împotriva ucenicilor Domnului, a mers la arhiereu.

Și a cerut de la el scrisori către sinagogile din Damasc, ca, dacă va afla acolo pe vreunii, atît bărbați cît și femei, că merg pe Calea aceasta, să-i aducă legați la Ierusalim.

Dar pe cînd călătorea el și se apropia de Damasc, o lumină din cer, ca de fulger, l-a învăluit deodată.

Și căzînd la pămînt a auzit un glas zicîndu-i: «Saule, Saule, de ce Mă prigonești?»

Iar el a zis: «Cine ești Tu, Doamne?» Și Domnul a zis: «Eu sînt Isus, pe care tu îl prigonești. Greu îți este ție să izbești cu piciorul în țepușă.»

Și el, tremurînd și înspăimîntat, a zis: «Doamne, ce voiești să fac?» Iar Domnul i-a zis: «Ridică-te, intră în cetate și ți se va spune ce trebuie să faci.»

Iar bărbații, care erau cu el pe cale, stăteau înmărmuriți, auzind glasul, dar nevăzînd pe nimeni.

Și s-a ridicat Saul de la pămînt, dar, deși avea ochii deschiși, nu vedea nimic. Și luîndu-l de mînă, l-au dus în Damasc.

Și trei zile a fost fără vedere; și n-a mîncat, nici n-a băut.

Și era în Damasc un ucenic, anume Anania, și domnul I-a zis în vedenie: «Anania!» Iar el a zis: «Iată-mă, Doamne!»

Și Domnul a zis către el: «Scoală-te, mergi pe ulița care se cheamă Ulița Dreaptă și caută în casa lui Iuda, pe un om din Tars, cu numele Saul; că iată, se roagă.»

Și a văzut în vedenie pe un bărbat, anume Anania, intrînd la el și punîndu-și mîinile peste el, ca să vadă iarăși.

Și a răspuns Anania: «Doamne, despre bărbatul acesta am auzit de la mulți cîte rele a făcut sfinților tăi în Ierusalim. Și aici are putere de la arhierei să lege pe toți care cheamă numele Tău.»

Și a zis Domnul către el: «Mergi, că acesta îmi e vasul ales, ca să poarte numele meu înaintea neamurilor, și a regilor, și a fiilor lui Israel.

Căci eu îi voi arăta cîte trebuie să pătimească el pentru numele meu.»

Și a mers Anania, și a intrat în casă, și punîndu-și mîinile pe el a zis: «Frate Saul, Domnul Isus, cel ce ți s-a arătat pe calea pe care tu veneai, m-a trimis ca să vezi iarăși și să te umpli de Duh sfînt.»

Chiar în clipa aceea au căzut de pe ochii săi un fel de solzi; și el și-a căpătat iarăși vederea. Apoi s-a sculat și a fost botezat."

(Faptele Apostolilor, 9, 1–19.)

PERSONAJE SECUNDARE

Teohari Georgescu – născut la 31 ianuarie 1908, la București. După patru ani de școală primară, a fost ucenic într-o tipografie, și în 1923 a fost angajat la tipografia Cartea românească. În 1928 a intrat în sindicatul tipografilor și a contribuit la organizarea unei greve. Rolul său în această grevă l-a adus în atenția Siguranței, care l-a pus sub supraveghere. În anul următor a fost arestat pentru răspîndire de manifeste comuniste și a fost deținut cîteva luni înainte de a fi eliberat din lipsă de probe. A fost arestat din nou, în iunie 1934, pentru activitate comunistă, dar eliberat pe cauțiune. A fost apoi arestat din nou la Ploiești, în ianuarie 1935, pentru neprezentare la proces, și deținut cîteva luni, înainte de a fi eliberat pînă la fixarea datei procesului. Acesta a fost amînat de mai mult de zece ori, între 1937 și 1940, cînd, în cele din urmă, Teohari Georgescu a fost condamnat la două luni de închisoare.

Din 1937 pînă în 1938 a lucrat ca tipograf la ziarul *Adevărul* și la Imprimeriile Naționale. La ordinul lui Gheorghi Dimitrov, secretar al Comintern-ului, în august 1940 a fost trimis la Moscova pentru a primi instrucțiuni de la N.K.V.D. asupra codificării mesajelor și tehnicii scrierii pe sticlă. Arestat în aprilie 1941, ca membru al organizației de partid București, condusă de Iosif Chișinevski (Roitman), și condamnat, în mai, la zece ani de închisoare. Prima parte a condamnării a executat-o la închisoarea de la Caransebeș. În aprilie 1942, a fost transferat la închisoarea Văcărești, pentru a lucra în tipografia acesteia, și apoi retrimis la

Caransebeş la sfîrşitul lunii august, rămînînd acolo pînă la eliberarea sa, la sfîrşitul lunii august 1944.

O evaluare a lui Georgescu, realizată la misiunea politică britanică în 1946, aruncă o lumină interesantă asupra originii sale familiale: „Cîteva surse serioase pretind că, deşi botezat în religia ortodoxă (Georgescu), era de origine evreiască, şi că numele său adevărat era Burah Tescovici. Căsătorit a doua oară cu o evreică, Eugenia Samoilă, fostă croitoreasă. Are o fiică. Familia sa oferă un exemplu interesant de nepotism. Este cumnatul generalului (Nicolae) Pârvulescu, subsecretar la Ministerul Aprovizionării, care prin Georgescu a intrat în contact cu comuniştii. Are un frate, care este comandant de poliţie, la Circa 31 Bucureşti. Soţia sa are doi fraţi, dintre care unul a fost şeful biroului de presă de la Tribunalul Poporului în timpul proceselor criminalilor de război, iar altul, la reîntoarcerea sa din Rusia, în ianuarie 1946, şi-a deschis un birou de informaţii poliţieneşti denumit „Birou Documentar". (Apud Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, Fundaţia Academia Civică, 1996, pp. 28–29.) La 6 martie 1945, generalul Nicolae Pârvulescu a fost numit de către Teohari Georgescu – devenit Ministru al Afacerilor Interne – secretar general în Ministerul de Interne, fiind însărcinat cu problemele Poliţiei. Nemulţumit de post, a fost făcut subsecretar la Ministerul Aprovizionării în vara anului 1945.

Este unul dintre primii comunişti pătrunşi în aparatul de stat din România, funcţionînd şi înainte de 6 martie '45, ca subsecretar de stat la Ministerul de Interne pentru chestura administraţiei. De unde şi marea lui putere, şi posibilitatea de a-şi promova rudele. Din 30 decembrie 1947 pînă în 13 aprilie 1948, este Ministrul Afacerilor Interne. Mandatul i se prelungise pînă în 28 mai 1952, cînd este înlocuit de Alexandru Drăghici. Spre deosebire de ceilalţi mari activişti luaţi de valul de epurări (Pătrăşcanu, Luca), el va suporta doar un an şi cîteva luni de anchetă (arestat în februarie '55 – eliberat în aprilie '56).

În primăvara lui 1968, cînd, din iniţiativa lui Nicolae Ceauşescu, se reanalizează dosarele Pătrăşcanu–Luca pen-

tru a dovedi numeroasele abuzuri pe care cei doi le-au împărțit pe vremea cînd conduceau Internele și Securitatea, Teohari Georgescu evocă perioada cînd el însuși a fost arestat, la puțină vreme după înlăturarea din funcție, pentru a fi cercetat, după modelul sovietic, în aceleași dosare. Explică foștilor lui tovarăși, metamorfozați acum în acuzatori, că s-a ținut tare și nu a recunoscut nimic din ce i se impunea (o declarație incriminatoare la adresa lui Pătrășcanu), dar că apoi i-au fost aduși soția și copiii, unul de trei luni și altul de cîțiva ani, și că atunci a cedat. Verdictul tovarășilor este necruțător: „Nu te stimez deloc pentru asta, i-a răspuns Stoica sau Patilineț, îl stimez pe Pătrășcanu care, ca un membru de partid, nu s-a înclinat niciodată în fața trădării."

Printre cei mai timpurii deținuți politici anticomuniști din România, cei arestați după demonstrațiile monarhice și alegerile din 1946, se știa despre Teohari Georgescu că avusese un dosar de drept comun, instrumentat la Craiova de procurorul Giugiuc, înainte de 1944. După 1948, Giugiuc a fost adus la București în stare de arest și aruncat de la etajul cinci al Prefecturii de poliție. Acel dosar de drept comun a dispărut. (Sursa: Cicerone Ionițoiu, mărturie făcută autoarei.)

Cînd Franț Țandără a fost arestat, fratele lui Teohari Georgescu, Bebe Georgescu, acum director de închisoare, a avut sarcină să-l protejeze. Pe Teohari Georgescu îl putem vedea azi în filmele documentare ale epocii. Are o figură de rus, amintind fizionomia lui Lenin, ochi șireți și bonomi și o frunte mare, cheală, o veselie de bon viveur. Că a fost o persoană care știa multe o dovedește faptul că niciodată nu a căzut definitiv, ci marginalizat: a fost trecut director la tipografia „13 Decembrie". Nu-i mai rămăsese prea mult din puterea de altădată. Un fost profesor, emigrat apoi în Statele Unite, își amintește că a fost nevoit, la un moment dat, să intervină la el pentru publicarea unei culegeri de versuri a unei case de creații de amatori. Trecut acum de pe frontul violent în frontul persuasiv al luptei de clasă, fostul șef al poliției politice i-a răspuns

profesorului că nu poate publica acea culegere nici chiar pe banii autorului, fiindcă ar priva copiii patriei de cîteva sute de manuale. Pînă la moartea survenită în 1976 (înainte de care i s-a amputat un picior), Teohari Georgescu a servit cum a putut clasa muncitoare, dar Țandără Franț era prea mic ca să-l mai întîlnească. În plus, el n-o mai servea de mult.

Alexandru Drăghici. L-a vizitat o singură dată pe Franț Țandără, la Canal, în momentul cînd acesta a încercat să-l ucidă pe profesorul Badea. A avut o singură discuție între patru ochi cu el, cînd i-a spus, cu o logică rece și tăioasă: „De ce te superi, mă, că te face nebun? Nu ești nebun? Dacă ești nebun, ești nebun, dacă ești ungur, ești ungur, evreu, ești evreu și așa mai departe. Te superi că te face cineva țigan, dacă ești țigan?"

Într-un dicționar al criminalilor comuniști apărut în Statele Unite*, Drăghici ocupă 4 coloane întregi. Extrag de acolo doar datele biografice: s-ar fi născut în 1913, într-o familie de țărani prahoveni. Din 1928 a fost ucenic la atelierele C.F.R. Buzău. Peste 3 ani participă deja la grevele comuniștilor de la C.F.R. Din 1934 se mută la București, unde lucrează tot la Atelierele C.F.R. Este primit în partid. Se ocupă aici de organizarea tineretului și de instruirea lui în lupta grevistă. În 1935 este condamnat la un an de închisoare. Este eliberat condiționat, dar, rearestat, e condamnat la 9 ani de închisoare, pe care îi va face la Jilava, Doftana, Caransebeș și Tîrgu Jiu. Va fi eliberat la intrarea rușilor în țară. Încă din octombrie 1945 este membru supleant al P.C.R., iar la primele două congrese ale P.M.R. apare ca membru plin. Din 1948 este și deputat în Marea Adunare Națională. Din 1954 este membru supleant al Biroului politic al C.C. al P.M.R., iar din 1955, membru plin. Din 1951 primește funcții de stat. Pe toată durata carierei lui va fi ministru de Interne, sau al Securității Statului, după cum urmează: din 28 mai 1952 pînă în 24 ianuarie 1953,

* Cristian Petru Bălan, *Dicționarul criminalilor politici comuniști din România*, Editura White Wings, S.U.A., 1993.

ministru al Afacerilor Interne. Din 20 septembrie 1952 şi pînă la 24 ianuarie '53, cumulează și funcția de ministru al Securității Statului. Între 24 ianuarie 1953 și 3 octombrie 1955, cumulează funcțiile de ministru al Securității Statului şi ministru secretar de stat. Pînă în 19 martie 1957 continuă să fie ministru al Securității Statului care, după această dată, se reuneşte cu Ministerul Afacerilor Interne, sub numele de Ministerul Afacerilor Interne. Începînd din 21 martie 1961 şi pînă în 27 iulie 1965 va cumula această funcție cu aceea de vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. La 21 august e înlăturat din funcții, ca să revină, pentru foarte puțin timp, între 9 decembrie 1967 şi 26 aprilie 1968, ca preşedinte al Consiliului de Miniștri. (Conf. Ion Alexandrescu, Ion Bulei, Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Partidele politice din România. Enciclopedie,* Editura Mediaprint, Bucureşti, 1996.)

Dosarul pe care i-l pregătiseră, pentru un proces care n-a avut niciodată loc, fostele lui victime îl face vinovat de moartea tuturor marilor oameni politici ai României interbelice: Iuliu Maniu, Constantin Titel Petrescu, Gheorghe Brătianu, Ion Mihalache, de lichidarea lui Lucrețiu Pătrăşcanu şi a tuturor rivalilor şefilor săi pe linie de partid, de distrugerea și anihilarea intelectualității, de moartea oamenilor nevinovați prin muncă forțată, frig, înfometare și tortură, la Canal, de studenții morți în reeducare, la Piteşti şi Gherla, de încarcerarea şi moartea celor care nu-şi plătiseră cotele sau se împotriviseră colectivizării. „Numărul victimelor pe care le are pe conștiință trece de o sută de mii." (Cristian Petru Bălan, *op. cit.*)

În 30 octombrie 1968 Alexandru Drăghici a fost exclus din partid, de foștii lui tovarăși, pentru una singură dintre crimele sale. În 1954 ordonase uciderea fără judecată a unui fost deținut de drept comun, acum anticomunist, familiar al închisorilor, Ibrahim zis Turcu. Din toate funcțiile fusese înlăturat cu greu și, treptat, „dislocat" s-ar putea spune, în urma a îndelungi și grele manevre, numai după invazia rușilor în Cehoslovacia, în august 1968, cînd valul entuziasmului popular l-a purtat pe Ceaușescu destul

de sus, ca să nu se mai vadă că mătură cu forța lui pe cel mai puternic dintre adversarii politici.

Înlăturarea acestui comunist, ieșit parcă din testamentul lui Neceaev, un industriaș al crimei, ca Dzerjinski, era doar o necesitate. Încă una, implacabilă, a luptei de clasă. Fiindcă verdictul partidului în privința lui este unul net favorabil. Ultima dată cînd discută cu el ca delegat al partidului, Stoica Gheorghe, cel ce conduce întreaga anchetă, îi spune, tutuindu-l admirativ: „Cum te cunosc eu, dacă cineva ar fi îndrăznit să încalce 5% ordinul pe care l-ai dat – pentru că erai un om foarte strict în privința asta, și asta e bine – ai fi luat măsuri împotriva tuturor."

Iată și ultimul cuvînt al acuzatului:

„Eu socotesc că nu mi-am făcut decît datoria și că am adus o contribuție foarte mare la întărirea statului acesta de democrație populară, la cuceririle clasei muncitoare, la cuceririle poporului muncitor din țara noastră, că am îndreptat acțiunile represive numai împotriva dușmanului, dar e posibil să fi fost unele greșeli. Se știe că astăzi dușmanii sînt dușmani, iar mîine sînt prieteni. Așa este. Eu socotesc că mi-am făcut datoria și n-am ce să-mi reproșez nimic."

Ultimul domiciliu al lui Alexandru Drăghici în România a fost strada Sofia nr. 13, din București. De acolo a dispărut în octombrie 1991, la aproape doi ani de la moartea prin împușcare a fostului lui tovarăș, Ceaușescu, pentru a se refugia în Ungaria. Unde a obținut, mulțumită originii etnice a soției, și ea ieșită din rîndurile clasei muncitoare, croitoreasă de meserie, și ea comunistă, Marta Cziko Drăghici, protecție și azil politic.

Alexandru Nicolschi. Pe acesta Franț Țandără nu l-a întîlnit niciodată. În schimb, cu profesorul Bădulescu Nicolschi a avut mai bine de 20 de discuții-interogatoriu.

Cel mai substanțial studiu care s-a scris despre el a fost publicat de istoricul Marius Oprea în revista *Cuvîntul*, nr. 112–116, 1992, și rezumat de Dennis Deletant în *România sub regimul comunist*, Fundația Academia Civică, 1997. Iată transcris în întregime acest rezumat:

„Numele adevărat al lui Alexandru Nicolschi este Boris Grünberg. S-a născut la 2 iunie 1915, la Chişinău, cel mai important oraş al Basarabiei, aflată pe vremea aceea sub stăpînire rusească. În 1932 a intrat în organizaţia de U.T.C. a oraşului său, iar în anul următor a fost deţinut timp de două săptămîni de către Siguranţă. În 1937–1939 a efectuat serviciul militar într-un regiment de transmisiuni din Iaşi şi, după lăsarea la vatră, a obţinut o slujbă la Societatea de telefoane din Chişinău. În decembrie 1940, şase luni după anexarea sovietică a Basarabiei, a fost recrutat de N.K.V.D. şi mutat la Cernăuţi, unde a urmat un curs de instruire pentru agenţi ai Direcţiei de Informaţii Străine I.N.U. şi N.K.V.D. Echipat cu acte de identitate false, pe numele Vasile Ştefănescu, a fost trimis peste graniţă la 26 mai 1941, pentru a culege informaţii în legătură cu mişcările de trupe româneşti. După numai două ore a fost arestat de grănicerii români. Potrivit procesului verbal al interogatoriului lui, cunoştinţele sale de limba română i-au trădat identitatea străină, şi s-a dat drept rus, cu numele de Alexandru Sergheievici Nicolski. A fost judecat pentru spionaj în iulie 1941 şi condamnat la muncă silnică pe viaţă. A fost întemniţat la Ploieşti, apoi mutat la Aiud, alături de alţi spioni sovietici, printre care Vladimir Gribici, Simion Zeiger şi Afanasie Şişman, care au rămas cu toţii în România după eliberarea din august 1944. În octombrie 1944, Nicolschi a intrat în poliţie (Direcţia Generală a Poliţiei) şi, după instaurarea guvernului Groza, în martie 1945 a fost numit inspector şef al Corpului de detectivi. La 17 aprilie 1947 a fost numit Inspector general al Poliţiei de siguranţă, iar după înfiinţarea D.G.S.P. în anul următor a devenit unul din adjuncţii lui Pintilie. În 1953 i s-a încredinţat postul de secretar general al Ministerului de Interne." (D. Deletant, *op.cit.*, p. 75.)

În acest rezumat nu figurează cîteva detalii biografice: Nicolschi absolvise opt clase în oraşul natal, după care, obligat de situaţia grea din familie, a intrat ucenic la un atelier de gravură în metal. A lucrat pînă în 1937 calfă la un giuvaergiu în Chişinău. Numele de Nicolschi, născut

la Tiraspol și domiciliat în Cernăuți, le declară el însuși, în primele interogatorii de după arestare și îl menține apoi, în interogatoriile în care dezvăluie secrete de stat sovietice, privind Comisariatul pentru Afaceri Interne condus de Beria și... viața cetățenilor sovietici. Numai cînd și-a făcut autobiografia în fața activului P.C.R., în octombrie 1944, a declarat că este în realitate Boris Grünberg.

Ca șef al Corpului de detectivi din Direcția Generală a Poliției s-a ocupat de organizarea urmăririi și arestării liderilor partidelor istorice, de lichidarea oricărei opoziții înainte de alegerile din 1946. Înainte se ocupase de instruirea grupurilor de provocatori comuniști înarmați, avînd rolul de a dezorganiza și intimida adunările partidelor democratice. Cît a lucrat la centrala telefonică din Chișinău, l-a cunoscut pe Vasile Luca, pe atunci deputat bolșevic în Chișinău și un fel de tutore partinic. În anchetele Siguranței române din 1941, Nicolschi se plîngea că fostul lui șef pe linie de partid avea o leafă de zece ori mai mare decît el (2000 de ruble, și el doar 200). L-a anchetat apoi, cînd acesta a fost arestat în 1952, pe Vasile Luca. L-a cunoscut de asemenea pe Orlov, șeful poliției din Cernăuți, cel care lichidase armatele lui Bandera. Orlov a venit în România în calitate de consilier K.G.B., o dată cu Armata roșie. Era specialist în torturi.

Din 1946–1947 Nicolschi se va muta de la hotelul „Paris", unde avea locuință provizorie, pe strada Alecu Donici nr. 39, unde va locui pînă tîrziu. Și soția lui, Iosefina Marcovici, membră P.C.R., era tot angajată în direcția Poliției.

A ieșit la pensie în 31 ianuarie 1961, la numai 46 de ani, cu gradul de general maior, și a murit în locuința lui din strada Olga Bancic, azi Alexandru Philippide.

Cînd ajunsese general de Securitate, la vreo 40 de ani, lui Nicolschi îi plăcea să ancheteze profesionist, inteligent, dovadă cele douăzeci și două de interogatorii cu Fronea Bădulescu pe care le numea discuții politice și la care venea cu ziarul *Scînteia*, pentru a-l convinge, cu realizările în față, să colaboreze. Dar cu zece ani înainte el o torturase sălbatic, cu propriile mîini, pe Adriana Georgescu, fosta

secretară de cabinet a primului ministru, Nicolae Rădescu. Singurul jurnalist care i-a luat un interviu a fost realizatoarea de televiziune Lucia Hossu Longin, în fața căreia fostul torționar și-a justificat toate crimele spunînd: „Cine știa că o să vină vreodată un 1989?" E vorba de anul căderii regimului comunist.

În 17 aprilie 1992, cînd era așteptat la Procuratură pentru a fi audiat, în vederea unui proces ce se pregătea instrumentelor fostului regim, familia lui s-a prezentat cu certificatul de deces. Nu cunoaștem încă pe nimeni care să-i fi văzut corpul neînsuflețit.

Ar mai fi de adăugat că în procesele „Salcia", „Pătrășcanu" și „Canal" din 1968, în care au fost audiați toți șefii Securității din epocă, și în urma cărora mai toți au căzut, în frunte cu cel mai de nedislocat dintre ei, Alexandru Drăghici, Alexandru Nicolschi nu a fost audiat.

Într-o carte apărută în Franța în 1972, prelucrînd documente D.S.T.*, autorii, doi ziariști, pretind că Alexandru Nicolschi ar fi chiar Alexandru Nicolschi, agent K.G.B. și absolvent al Academiei Frunze și al altor școli militare moscovite, ceea ce pare cu totul improbabil. În numeroase cărți despre procesele din 1936–1938, de la Moscova, apare numele unui Nicolschi, anchetator încercat. În cea mai cunoscută dintre ele, *Marea teroare*, a lui Robert Conquest (trad. rom. Humanitas, 1998), apare numele unui Nicolschi, medic veterinar, înalt funcționar prin Ministerul Agriculturii, închis la Lubianka și probabil executat în anii 1938–1940. Este posibil ca eroarea să provină din aglutinarea a două sau trei biografii, scontată de chiar Grünberg, alias Nicolschi, căpetenia Securității române și personajul nostru, cînd și-a declarat în fața anchetatorilor acest nume.

Pavel Ștefan. Între 6 aprilie 1951 și 20 septembrie 1952, ministru al Gospodăririi silvice. Din 24 ianuarie 1953 pînă în 19 martie 1957, ministru al Afacerilor Interne, în perioada cînd instituția Securității și cea a Internelor se separă,

* Direction de la Surveillance du Territoire – serviciu de supraveghere a teritoriului în Franța.

apoi se reunesc, în urma înlăturării grupului Pauker-Luca-Teohari Georgescu. În această calitate probabil, vine de mai multe ori la vorbitor la Țandără, care-l știa ministru „pe la silvicultură, pe la ape". Îl întreabă cum se simte, dacă e mulțumit. Uneori pe Țandără îl apucă plînsul și-i spune că e greu. Pavel Ștefan ghicește frămîntările protejatului lui și-i spune o dată: „Ce, mă, tot la ăla te gîndești? Dă-l, mă, dracu, că ăla a fost o bestie, n-a fost tată, nu trebuie să ai mustrări de cuget. Tu trebuie să te liniștești. Să te așezi undeva, uite, zice, ai să te așezi la Medgidia, asta e bună pentru tine, aici, pe la Constanța."

Din 19 martie 1957, cele două ministere, de Interne și al Securității, devin din nou unul singur, sub numele de Ministerul Afacerilor Interne, și ministru rămîne Drăghici. Pavel Ștefan dispare de pe lista înalților funcționari guvernamentali, ca să revină, ca ministru al Transporturilor, pentru o scurtă perioadă de timp între 19 august 1969 și 11 februarie 1971, cînd este înlocuit de Florian Dănălache. Din structura aparatului de represiune dispăruse însă definitiv. Nu înainte de a-l grația pe Țandără Franț.

Nu știm motivul dispariției lui, și nici pretextul. Înainte de a i se întîmpla lui însuși nenorocirea care i-a distrus viața, protectorul lui îi mai ceruse lui Franț Țandără un serviciu. Exista în Giurgiu un cetățean, Traian Chivu, legionar, care a murit împușcat de ruși, dar care avea atunci o poză cu Pavel Ștefan. Pavel Ștefan i-a cerut să-i fure poza. Acesta a încercat, dar n-a mai găsit-o. „Avea un copil de o seamă cu mine, deci puteam să intru la el în casă, dar n-am mai găsit poza. El știa că există poza asta, și voia să dispară."

L-a mai văzut o dată pe fostul lui protector și ministru, în 1981, cînd i s-a îmbolnăvit fiul. Auzise că undeva, în Germania, la Hamburg, i se poate face o operație pentru care era nevoie de o trimitere din partea ministrului de atunci al Sănătății, Eugen Proca. Atunci Țandără Franț s-a interesat la o rudă a acestuia din Giurgiu, unde îl poate găsi pe Pavel Ștefan. Ruda l-a întrebat ce treabă are cu el. I-a spus și a obținut astfel adresa, Strada Londra nr. 7 din București. Femeia de serviciu n-a vrut să-l primească, deși

l-a văzut plîngînd: domnul nu se simțea bine. Dar el a insistat. „Spuneți-i că sînt Țandără, de la Giurgiu. Țandără, spuneți-i poate că o să-i sune o țandără în cap." Se pare că fostului ministru i-a sunat, fiindcă l-a primit înăuntru. Stătea întins, avusese un infarct și era paralizat, s-a ridicat în perne cînd l-a văzut, dar de ajutat nu l-a putut ajuta. I-a spus să aibă încredere în medicii din țară, apoi soția l-a rugat să-l lase, că obosește repede, și a plecat.

Din declarațiile date la ancheta din 1968, pe care o voi reproduce întreagă în anexă, Pavel Ștefan nu apare cu chipul comunistului de granit cerut de Lenin. El șovăie, are îndoieli, frici și momente de umanitate. Are de făcut partidului reproșuri amare. Fosta lui soție, eroină a clasei muncitoare, moartă la bombardament în 1944, nu are pe mormîntul de la Ploiești alte coroane și flori decît acelea pe care i le poate pune el însuși din cînd în cînd. Este un om care a înțeles multe. A înțeles mai ales că revoluția întîi își devorează copiii, iar apoi îi uită.

Blazian. Profesor de limba franceză și student la medicină, închis pentru uciderea și disecarea concubinei sale, administrator al Spitalului Poarta Albă. La vremea respectivă, anii războiului, asasinatul comis de el ținuse prima pagină a ziarelor, fiindcă avusese ideea sinistră de a tranșa în bucăți corpul femeii și de a-l pune în mai multe pachete. Cînd, după moartea lui Stalin, s-a aflat despre numărul mare de morți la Canal – la un moment dat cîte 20 pe zi (conform unei liste pe care un medic i-a arătat-o lui Remus Radina, fost deținut politic și autorul unei cărți de memorii intitulată *Testament din morgă*), s-au făcut cercetări, și un grup de medici a fost dus la anchetă la Ministerul de Interne, pentru a li se instrumenta un proces. Blazian ar fi fost atunci martor al acuzării. În închisoare făcea gluma sinistră că țăranii sînt închiși pentru cotă iar el pentru cocotă.

Țandără Franț l-a văzut de multe ori și după ieșirea din închisoare. Primise un post, nu de doctor, ci de asistent, la Pantelimon, era un om inteligent și care știa multe. Țandără își amintește că el însuși, copil de 13–14 ani, vînduse în Gara de Nord ziarul care îl făcuse celebru pe Blazian.

El însuşi strigase: „Pachetele macabre! pachetele macabre!", pentru ca, doi–trei ani mai tîrziu, să-l întîlnească pe faimosul criminal, la închisoare, fiind el însuşi criminal.

Constantin Doncea. Dintr-o carte a istoricului Gheorghe Buzatu, *Românii în Arhivele Kremlinului* (Bucureşti, 1996), aflăm că pe Constantin Doncea îl chema în conspirativitate Victor Pandelescu. Se născuse în 26 septembrie 1904, în comuna Cocu, judeţul Argeş. Era fiu de ţăran, şi într-adevăr, avea o meserie: turnător în fontă şi bronz. Făcea parte din vechea gardă, fiind membru al partidului comunist din România încă din 1931. La Griviţa, în 1933, avusese funcţia de preşedinte al Sindicatului revoluţionar. După procesul intentat greviştilor s-a ales cu muncă silnică pe viaţă. În 1934 pedeapsa i-a fost comutată la 15 ani muncă silnică. Apropiat al lui Dej, a evadat din închisoare şi a fugit în U.R.S.S. Aici a urmat Şcoala internaţională a partidului comunist bolşevic.

Documentul din care provin aceste date este o foaie de anchetă ulterioară obişnuitei autobiografii, anchetă la care Doncea a fost supus la Moscova în 17 iunie 1935. În România, fusese dat în judecată de mai multe ori şi închis cîte 10 zile, 15 zile, 20 de zile, după fiecare participare la cîte o petrecere, Revelionul din 1933, de exemplu. Se înţelege că pentru provocare şi scandal. Acţiunile lui în slujba U.R.S.S. şi a idealului comunist aduseseră prejudicii şi familiei. La data cînd dădea declaraţia, de exemplu, soţia lui nu lucra, nefiind primită nicăieri, din cauza activităţilor lui comuniste. Mai mult, fiind la rîndu-i fiică de muncitor, era „întrebuinţată în mişcare". A fost şi ea arestată şi „s-a purtat bine", asigură Doncea. El însuşi „a respectat de fiecare dată regulile conspirativităţii". Nimeni nu ştia în România că el este venit la Moscova, la şcoală. Conform propriei declaraţii nu are decît cinci clase.

De la Moscova, Doncea a plecat voluntar în războiul din Spania. În 19 august 1944 a fost paraşutat pe teritoriul României. După 23 august 1944 a fost deputat de Argeş şi ajutor de primar al capitalei. După 1948 a funcţionat în aparatul central de partid, ca membru supleant al C.C. al

P.M.R., fiind unul din „baronii mai modeşti" ai lui Dej (Gheorghe Buzatu). Cu toate astea, după o scurtă perioadă de ministeriat, Dej l-a eliminat din partid în 1958.

Perioada scurtă cît a fost ministru – între 23 martie '56 şi 1 februarie '57, cînd s-a ocupat de ministerul colectărilor – a coincis cu aceea în care lui Franţ Ţandără îi era foarte greu, „îi era frică de libertate", cum spune. La un moment dat, deci, între Crăciunul anului '55 şi toamna lui '56, cînd nu-şi găsea nicăieri o slujbă, Franţ Ţandără l-a căutat la Bucureşti şi i-a cerut ajutorul. Constantin Doncea l-a primit undeva, pe Batiştei. Cînd urca scările, Ţandără l-a întîlnit pe Cristache Vasile care i-a spus: „Nu te lua după ăsta că e periculos şi nici nu-ţi aranjează nimic." Doncea i-a oferit un post la un trust de construcţii, I.C.H., dar i-a cerut la rîndu-i un serviciu: „acum îţi cer şi eu ţie un serviciu, vreau să-i curăţ pe ăştia". Vorbea pesemne despre cel întîlnit de Ţandără pe scări, cu puţin înainte. Fostul puşcăriaş s-a dus la post, unde n-a stat, fiindcă se fura prea mult, şi dată fiind situaţia lui trecută, risca să intre înapoi printre primii. În plus, oamenii cu care trebuia să lucreze îl considerau securist, venit acolo să-i supravegheze. A plecat fără măcar să ia vreo leafă. A fost ultima ocazie cînd a auzit de Doncea.

Paul Filişan. Vechi falsificator de documente, între cele două războaie, de mai multe ori închis. Le-a făcut de mai multe ori acte false şi alte servicii comuniştilor ilegalişti. În perioada cînd se afla la Tîrgu Jiu, el i-a adus lui Grigore Preoteasa vestea că bărbatul Anei Pauker fusese executat la Moscova. Prieten cu Iancu Broitman, care la venirea comuniştilor la putere a preferat să fugă din ţară, şi cu Sandu Şaraga, infractori celebri între cele două războaie, ajuns consilier al lui Dej, Paul Filişan a locuit pînă tîrziu într-o garsonieră prin bulevardul Şulea, cam asta fiindu-i singura răsplată pentru serviciile aduse celor aflaţi acum la putere, fireşte, pe lîngă aceea de a fi fost lăsat în viaţă. Omul era interesant, cu simţul realităţilor, destul de cultivat de altfel, absolvent al şcolii de Belle Arte. Franţ Ţandără afirmă că Dej a avut drept consilieri în jur de 7–8 infractori.

În stenogramele discuțiilor care au precedat înlăturarea lui Drăghici din eșalonul de conducere al statului comunist, între 1966 și 1968, numele acestora apar, într-adevăr, frecvent ca nume ale unor vechi cunoștințe. Stenogramele înseși înregistrează uneori doar niște reglări de conturi între mafioți. Constanța Crăciun, cu aerul ei dezorientat și fragil, de odraslă burgheză în admirație pentru infractori („acești revoluționari înnăscuți", cum spunea Lenin), se ridică în apărarea unui Ibrahim, zis Turcu, care, deși „adusese servicii cauzei", fusese ucis ulterior din ordinul lui Drăghici.

Athanase Joja. A fost o scurtă perioadă, 16 iulie 1957 – 16 ianuarie 1960, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. Între 16 iulie 1957 și 16 iulie 1960 a cumulat și Ministerul Culturii, conform aceleiași cronologii a guvernelor României, întocmită după 1989. Nu este exclus să fi avut un frate în închisoare, asemenea situații fiind foarte frecvente și chiar caracteristice, dar n-am putut verifica afirmația lui Țandără, pe care nici el n-o dă sigură de altfel.

Nicolau. În ciuda strădaniei, n-am reușit să dau de acest personaj. În 1950 el avea o funcție la Canal, și una foarte importantă, după insistențele pe care le-a depus Țandără ca să aflu cine e. Cum regula conspirativității le cerea comuniștilor să aibă mai multe nume, și cîteodată mai multe biografii, istoricii vor avea mari dificultăți în a restabili adevărul în multe privințe. Este cazul acestui Nicolau care venea să-l instruiască, vorbind voalat, în ale torturii, și despre care Țandără-mi spune: „Căutați-l pe ăsta, Nicolau, că el e tartorul." Nu este deloc exclus ca Nicolau să fie chiar un „mare tartor", anume Sergiu Nicolau, director adjunct în Ministerul de Interne. În acest caz numele lui real este Serghei Niconov, agent sovietic, la fel ca Pantiușa (Pantelimon Bodnarenco, Pintilie etc.), cunoscut de Dej în închisoare în anii '30, și răsplătit (însărcinat) cu conducerea Securității încă de la înființare. Și de ce nu? Dacă Gheorghe Pintilie ucidea cu mîna lui, de ce n-ar fi instruit Niconov pe ucigașii mai mărunți?

Grigore Preoteasa. S-a născut la 25 august 1915, la București și a murit la 4 noiembrie 1957, la Vnukovo, aeroport din apropierea Moscovei, în U.R.S.S. Era militant comunist cu studii universitare, cu activitate în U.T.C., condamnat în 1935 de Consiliul de război. Este închis la Doftana, Jilava, Craiova. Membru al Comitetului Central al P.C. din România între 1937 și 1938. Deținut între 1940 și 1944, în lagărele Ciuc, Caracal, Tîrgu Jiu. Între 1944 și 1946 a fost redactor șef al ziarului *România liberă*. În acest interval l-a angajat la el, o scurtă perioadă, pe Paul Filișan, fost falsificator, de mai multe ori închis, în semn de recunoștință pentru ajutorul primit cîndva. Franț Țandără aprecia această atitudine. Au fost unii comuniști care, o dată ajunși politicieni, și-au lichidat mafiotic vechii camarazi de închisoare, deținuți de drept comun, pentru a face să dispară, nu numai orice legătură cu un trecut lipsit de onorabilitate, dar și orice martor. Grigore Preoteasa n-a procedat așa. Mai departe a fost membru al C.C. al P.M.R. Ministru de Externe al R.P.R. între 4 octombrie 1954 și noiembrie 1957. În iulie 1957 a devenit membru supleant al C.C. al P.M.R., îndrumînd sectoarele cultură, propagandă și agitație. Pentru că-l reabilitase pe Pătrășcanu, spune Filișan, trebuise reabilitat și Preoteasa, din a cărui grupare, măcar prin apartenența la o categorie de comuniști mai puțin numeroasă și opusă lui Dej, intelectualii, acesta făcea parte. Este motivul pentru care, deși el însuși nu era un intelectual, Ceaușescu a simulat pentru el un respect, a lăsat nume de străzi care să-i poarte numele, a întreținut mereu insinuarea că moartea lui nu fusesese tocmai curată, iar Casa de cultură a studenților din spatele facultății de Drept se mai numea încă, în decembrie 1989, „Grigore Preoteasa".

Personajul meu nu l-a cunoscut pe el, ci pe falsificatorul de acte care a contribuit la venirea lor la putere, Paul Filișan. De la acesta știa ce se discuta în mediile interlope cu legături în politică: într-adevăr, moartea lui Preoteasa nu fusese curată, ar fi cerut dreptate pentru Pătrășcanu, în perioada de după raportul Hrușciov.

Iată ce spun documentele scoase din arhivele partidului și ale Securității după 1989, despre accidentul de aviație

de la Vnukovo. Se aflau în avionul rusesc IL 14, echipajul acestuia, format din cinci persoane, toți ruși și o delegație alcătuită din Chivu Stoica, președintele Consiliului de Miniștri, Ștefan Voitec și Alexandru Moghioroș, locțiitori ai acestuia, Nicolae Ceaușescu, secretar al C.C., Leonte Răutu, șeful secției de propagandă din C.C., Ștefan Voicu, redactor șef la *Lupta de clasă*, Mihai Novicov, scriitor, pe post de translator, împreună cu Alexandru Micu, colaborator al acestuia, și Petrescu Ion, stenograf. Cu cîteva momente înainte de aterizare, avionul a pierdut din înălțime și s-a dezechilibrat. Și-au pierdut viața încă trei oameni, pilotul și alți doi membri ai echipajului. Cauzele, după experți, sînt legate de erori de pilotaj, de inexperiența echipajului, de nerespectarea unor parametri. Avionul s-a agățat de crengile copacilor și s-a prăbușit în flăcări.

Raportul medicului legist, Gorschi, consemnează că moartea lui Grigore Preoteasa a survenit după ce acesta a căzut în flăcări, dar cauza morții nu s-a putut constata, fiindcă corpul era carbonizat, iar organele interne modificate din cauza arsurilor. S-a putut doar constata că suferise de oarecare ciroză și obezitate a ficatului. Ca și de o scleroză a rinichilor.

Florian Dănălache. Apare tîrziu în eșaloanele de sus ale puterii comuniste. Este ministrul Căilor ferate începînd cu 3 martie 1966. Din 1969 Florian Dănălache este și ministru al Transporturilor, iar din aprilie 1971 ministerul lui devine al Transporturilor și Telecomunicațiilor. Dispare de pe lista membrilor guvernelor României din 13 august 1972.

În momentul cînd își amintește Franț Țandără că Florian Dănălache a avut un conflict cu șeful gării din Ploiești, închis la salonul 2, de psihiatrie represivă, de la Spitalul nr. 9, nu era încă ministru al căilor ferate.

Ibrahim zis Turcul. Un fel de *alter ego* al lui Țandără, pe care acesta nu l-a întîlnit niciodată.

Numele lui Ibrahim apare în mai 1968, cînd au loc în Comitetul Central discuțiile individuale cu Alexandru Dră-

ghici, discuții în care foștii lui tovarăși se străduiesc din răsputeri să-l înfunde. Le voi relata pe larg, și voi și transcrie din ele în anexe, fiind extrem de semnificative pentru felul în care liderii comuniști instrumentalizau ideologia și se serveau de ea pentru a ucide și a se ucide între ei.

Următoarea discuție, din 13 mai 1968, nu durează decît jumătate de oră. Deși foștii lui tovarăși spun pe tonul cel mai conciliant că nu vor decît să se consulte în privința unui loc de muncă, și-l întreabă dacă s-a gîndit unde i-ar plăcea să lucreze, Alexandru Drăghici le spune că are dureri mari de cap, trăiește numai cu calmante și n-a avut timp să se gîndească. Tot ce poate spune este că ar vrea să iasă la pensie, să i se dea o altă casă, fiindcă cea pe care o deține acum „incumbă cheltuieli mari". Că foștii lui tovarăși, cu care tocmai stă de vorbă, i-au luat toate mijloacele cu care ar putea-o întreține, i-au luat și furtunul de udat, așa că se strică parcul din jurul casei, care în plus presupune o chirie foarte mare. „A doua problemă, rog să mi se dea ce e al meu, spune demnitarul căzut în dizgrație, de exemplu au fost reținute găinile de la Snagov, s-a spus că nu mi se dau pînă la noi dispoziții, și alte lucruri ce am acolo. Mi s-au oprit găinile, niște iepuri de casă, deși toate acestea le-am plătit, am chitanțele." Interlocutorii săi, Vasile Patilineț și Gheorghe Stoica, spun că nu cunosc problema. Ei l-au convocat pentru cazul lui Vasile Luca și al lui Lucrețiu Pătrășcanu. Pentru ilegalitățile comise cît a fost ministru de Interne și al Securității.

Dar Alexandru Drăghici nu e dispus să recunoască nimic: „Eu am avut o muncă de răspundere acolo. Munca aceasta mi s-a încredințat de partid, a existat o conducere de partid, un control de partid, așa cum se făcea el, dar a existat. Desigur au existat și greșeli, dar au fost criticate, combătute aceste greșeli." Și, din nou, mai mult nu poate spune, are dureri mari de cap, trăiește cu calmante. Repetă acest răspuns de trei ori. I se propune să se întîlnească din nou cu „anchetatorii lui" a doua zi de dimineață, dar el le cere să amîne discuția măcar cu două săptămîni. Obține doar o săptămînă. Nici după o săptămînă însă nu poate vorbi mai mult:

„Pentru mine este un groaznic coșmar, și aceste clipe nenorocite pe care mi-a fost dat să le trăiesc nu sînt un lucru ușor." Le amintește foștilor lui tovarăși că a petrecut ani de zile în închisori și a luptat 15 ani pentru cuceririle clasei muncitoare. „Este fals cînd se spune că această luptă nu Securitatea a dus-o, nu Drăghici a făcut lucrul acesta. Nu este adevărat. Aceasta a fost o luptă pe viață și pe moarte cu dușmanul. S-a luptat atunci, și datorită lui Alexandru Drăghici, au dispărut dușmanii. Dacă a distrus cineva spinarea Gărzii de fier, eu am făcut acest lucru. Organizațiile ilegale care se creaseră peste tot au fost distruse, eu am făcut acest lucru. A fost o luptă pe viață și pe moarte. Dacă nu luam măsuri, apoi gaia venea peste noi." Ceea ce tovarășii lui știu foarte bine. Și nu ezită să o recunoască. Ei vorbesc doar de cazul Pătrășcanu, de reabilitarea căruia partidul are nevoie. Ori Drăghici nu vrea să înțeleagă asta. El le amintește că în momentul judecării lui Pătrășcanu și Luca partidul era acolo. Adică ei, cei care-l judecau acum.

Discuția din 25 mai debutează abrupt.

„Noi vrem să intrăm de-a dreptul în problemă, spune tov. Gheorghe Stoica. Pe ce bază ai dat ordin lui Briceag, în 4 decembrie 1954, de a-l lichida pe Ibrahim zis Turcul?"

Ibrahim zis „Turcu" era o matahală, ca și Brînzaru, ca și Păcală, cu minte puțină, dar foarte solid, pe care-l cunoșteau mulți din închisori. Client vechi. După mulți, printre alții, Constanța Crăciun, cum am arătat deja, el trebuia protejat, fiindcă făcuse servicii partidului, în închisoare, deși acum, în libertate, era turbulent, vorbea împotriva partidului, intra în sedii, bătea activiști. În ce-l privește, Drăghici nu era de părere că adusese servicii partidului în ilegalitate, o putea confirma chiar Sandu Șaraga, dimpotrivă, era un provocator, ba mai mult, „homosexual fiind, cînd venea vreun tovarăș mai pirpiriu se năpustea asupra lui". Și „rușinea asta se tărăgăna de cîțiva ani". În 4 decembrie 1954, Drăghici fusese trimis de partid la Sibiu, pentru adunat cotele. În sediul județenei de partid, Turcu

s-a repezit asupra lui. Cele patru gărzi de corp ale ministrului abia au reușit să-l imobilizeze. Așa că ministrul l-a chemat pe colonelul Briceag și i-a cerut „să lichideze cu rușinea asta".

Asta era tot, și era chiar ridicol că tovarășii se leagă de acest caz. Față de miile, zecile de mii de dușmani ai poporului împușcați fără judecată, în numele clasei muncitoare, omorul acesta era chiar ridicol. În plus, el n-a spus „Lichidați-l", ci doar „Lichidați cu rușinea asta". Deși, dacă ar fi avut pistolul, îl lichida pe loc, fiindcă compromitea partidul. Nu l-ar fi putut trimite într-un azil? Nu, fiindcă alt rău nu făcea. Nici nu putea fi arestat? (Deși acest interogatoriu este, în chip evident ridicol, Drăghici continuă să răspundă.) Nu, nici asta, fiindcă, ori de cîte ori era arestat, era eliberat de procuratură ca nebun, și nici un medic nu semna că ar fi deplin sănătos, ca să fie trimis în judecată. Era un delincvent oarecare, compromitea partidul. Comisia ripostează însă că cercetase, și iată rezultatele cercetării: Turcu nu fusese un deținut de drept comun, ci încă minor, pe vremea cînd tatăl lui, pescar în Deltă, intrase în conflict cu autoritățile, fusese închis. Iată concluzia la care comisia ajunsese în urma cercetărilor.

Drăghici înțelege miza. Așa încît persistă că n-a dat ordin decît „să se lichideze rușinea asta". Și atunci, asemeni unui personaj dintr-o piesă, intră colonelul Briceag.

Iar la întrebarea lui Stoica: „Cum ai primit ordinul, tovarășe Briceag?"

Nicolae Briceag răspunde tot ca într-o piesă: „Să-l iau, să-l lichidez imediat."

Gheorghe Stoica:

„— Ce ai înțeles prin lichidare, împușcare?

— Nu ce a înțeles, ce am spus eu", intervine Drăghici, atent la capcana avocățescă, dar Stoica nu-l aude. Se adresează celuilalt în continuare:

„— Ce ai făcut la Securitate?"

Nicolae Briceag:

„— La Securitate am organizat echipa formată din patru persoane, și în noaptea aceea Turcu a fost executat."

Sînt convocați și cei patru membri ai comandoului care răspund cum au procedat. L-au închis în beci, l-au scos noaptea, au simulat o tentativă de evadare, l-au împușcat, s-au întors să întrebe ce trebuie să facă cu cadavrul și la locul crimei a revenit doar șoferul, cu o lopată. Acesta l-a îngropat pe Ibrahim în pădure. Apoi s-au făcut forme legale. Sînt întrebați pe rînd ce au înțeles prin ordinul dat de ministru. Toți patru membri ai comandoului: I. Munteanu, O. Popa, locotenent, Luțenko, Vaideș, au înțeles același lucru: să-l împuște.

Drăghici replică din nou:

„— Nu ce au înțeles ei, ci ce am spus eu." Se înfurie. „Împotriva celor care au ridicat arma împotriva republicii, perorează el, am dat ordin să fie împușcați."

Stoica:

„— Acesta este meritul tău."

Drăghici: „Acum spui «meritul meu», și la plenară ați spus toți «Huo, Drăghici»."

„— Să nu amestecăm lucrurile", îi spune Stoica, ăsta nu era un legionar înarmat cu o grenadă.

„— Asta era un cîine turbat", nu se lasă Drăghici și continuă, știind în ce pericol se află, cu „Lichidați rușinea asta."

Aici, Gheorghe Stoica îl tutuiește pentru prima oară pe fostul tovarăș.

„— Dar de ce nu vrei să înțelegi, Sandule? Lucrurile s-au liniștit, băieții tăi l-au imobilizat, l-au dus la beci. Puteai să dai dispoziții să fie dus la casa de nebuni. De aceea ți-a dat partidul gardă, ca într-adevăr să te apere. Și garda și-a făcut datoria în mod onorabil, l-au imobilizat. Dar după aceea vii tu și dai ordin ca să-l execute. Spune, este asta legalitate? Nu se poate merge cu negarea celor mai evidente fapte. Nimeni nu-ți reproșează ceea ce ai făcut tu bine în lupta cu dușmanul activ. De ce confunzi una cu alta? Dar aici e vorba de un nenorocit. Să dai ordin ca o nimica toată să fie lichidat?

— Tocmai de aia nu înțeleg de ce faceți atîta caz pentru o nimica toată", replică prompt Drăghici.*

Deși înțelege foarte bine, de aceea o și ține morțiș cu „lichidarea rușinii": foștii lui tovarăși nu-i reproșează ce a făcut în lupta împotriva dușmanului activ, nu numai fiindcă aceea, intrînd în codurile justiției de clasă, nu era crimă, ci și fiindcă acea justiție o făcuseră împreună. Nici chiar actele false nu i se puteau imputa, căci toate actele care se întocmeau erau false, iar asta fiindcă în lupta de clasă falsul în acte era o măsură legală. Omorîrea lui Turcu era singura crimă pe care o făcuse singur. Iar partidul asta căuta, o crimă, fie și numai una, pe care ministrul în funcție timp de mai bine de 20 de ani o comisese singur. Dar putea să nici nu fie o crimă. Partidul s-ar fi mulțumit și cu o traversare neregulamentară, comisă în nume propriu și nu la ordinul partidului.

Neputînd fi înfundat, Drăghici a fost lăsat să trăiască pînă în 1989, i s-au restituit probabil și găinile. A murit cu conștiința împăcată, și de moarte bună, dacă moarte bună poate fi demența senilă căreia psihiatrii îi spun dromomanie, provocată, pesemne, de frica de pedeapsă. Era mereu grăbit să plece undeva, și se tot pregătea pentru drumul ăsta băgîndu-și mînecile de la haină pe picioare și pantalonii pe mîini.

Ibrahim zis Turcu, de la care i se trage singura sancțiune, excluderea din partid, în toamna lui 1968, mai este important și altfel: deși cei doi nu s-au văzut în închisoare, cazul lui Ibrahim ne ajută să înțelegem de ce, spre deosebire de el, Țandără n-a fost lichidat. Din el reușiseră să facă o unealtă și un complice.

Nicolae Ceaușescu. Om politic comunist. S-a născut în 26 ianuarie 1918, în satul Scornicești, din Oltenia, ca al treilea băiat al unei familii sărace de țărani. Fiindcă s-a aflat timp de aproape 4 decenii în cele mai de sus eșaloane ale

---

* Vezi *Documente din arhivele secrete*, Gheorghe Buzatu și Mircea Chirițoiu. *Agresiunea Comunismului în România*, Editura Paideia, 1998, pp. 184–230.

puterii, dintre care 25 de ani a controlat practic toate pîrghiile, biografia lui a fost ocultată sau transfigurată propagandistic de biografi. Se știu astfel puține lucruri certe despre copilăria lui. Martorii, cîți i-au supraviețuit, și au mai putut vorbi, păstrau ei înșiși puține amintiri sigure. Aceasta, fiindcă pur și simplu memoria lor nu-l reținuse. Ca de exemplu, învățătorul lui, care, neștiind că trebuia să-l țină minte, iar copilul neremarcîndu-se prin nimic, îl uitase. Avea un tată puțin gospodar, violent și alcoolic, din cauza căruia, ca aproape toți frații și surorile lui, a fugit de-acasă foarte devreme. La 11 ani, locuia în București, la una dintre surorile lui mai mari, al cărei soț era cizmar. La 15 ani a intrat, datorită acestui cumnat, în legătură cu mișcarea comunistă și a avut primele probleme cu Siguranța burgheză. Prima arestare, din 1933, s-a produs, totuși, spun memorialiștii, din cauza unei încăierări pe stradă, fără nimic politic, viitorul lider avînd la acea vîrstă toate caracteristicile unui mic delincvent. În 1934 a fost din nou închis, pentru scurt timp, fiindcă transportase niște manifeste. În 1936 este judecat la Brașov și achitat. De data asta, pentru activitate comunistă, decît că principalul inculpat nu era el, ci un alt comunist, rămas ulterior în Moldova sovietică și care, din ordinul lui, nu a mai avut voie să intre în țară. Toți memorialiștii sînt de acord că era un tînăr doar aparent șters. Înrăit de timpuriu și hotărît să răzbească, era foarte ambițios și violent. Era un comunist fanatic, neinteresat intelectual decît de doctrina marxist-leninistă. Îl admira pe Stalin fără rezerve. Un fost comunist, care l-a cunoscut în închisoare, confirmă că aproape nu l-a reținut, într-atît de puține semne de excelență dădea la vremea aceea. Memorialistul (Pavel Cîmpeanu, care scrie o carte despre el) aprecia retrospectiv că la 10 ani după ce plecase de acasă, trăise la București, întîlnise în închisoare figuri proeminente ale mișcării muncitorești, tînărul de douăzeci de ani, viitorul șef de stat, nu evoluase intelectual aproape deloc. Totuși, poziția lui se consolidase, datorită devotamentului față de un mai vechi lider comunist, Gheorghe Gheorghiu-Dej, căruia îi servea de gardă de corp, ordo-

nanță și ucenic, aducîndu-i mîncarea, lustruindu-i cizmele, spălîndu-i rufele și ascultîndu-i lecțiile. Cum ar spune Franț Țandără, fiind cățelul lui, așa cum el însuși fusese cățelul, mai puțin norocos, al lui Pavel Ștefan. După 6 martie 1945 ascensiunea lui Nicolae Ceaușescu este rapidă. Participă la campania de alegeri din 1946, unde este candidat din partea partidului comunist. După afirmațiile foștilor lui tovarăși, în 1948, a efectuat un stagiu de 8 luni la Academia Frunze. N-a iubit niciodată limba rusă și pe sovietici, dar s-a întors cu o funcție foarte importantă în armată, pe linie de educație și îndoctrinare. Îl regăsim în 1950, după ce condusese colectivizarea în Dobrogea, ca ministru adjunct al Agriculturii, apoi al Forțelor armate. În 1952 ajunge deja în Comitetul Central, iar în 1953, privilegiu rar, face parte din delegația trimisă la funeraliile lui Stalin. La cîteva zile după moartea lui Lucrețiu Pătrășcanu, în aprilie 1954, este membru al Biroului politic. Din 1955, ocupă postul cheie de membru al comisiei de cadre din C.C. și secretar cu probleme organizatorice. Este, practic, al doilea om în partid, după șeful lui suprem, pentru ca în 1965 să devină primul.

Murise Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar el îi luase acum locul. Același fost camarad de închisoare, care vorbea despre bîlbîiala lui imposibilă, despre stîngăcia cu care se îmbrăca, despre neputința lui de a se integra în vreun grup, despre nesfîrșita slugărnicie față de superiori și despre faptul că învățase la șah doar numele pieselor, abia l-ar mai fi recunoscut. Acum se îmbrăca bine, vorbea măsurat, cu modestie și cuvîntările lui, ajustate cu grijă de profesioniști ai vorbirii, promiteau supușilor un alt fel de comunism.

Dar momentul lui de glorie absolută este august 1968, cînd sentimentele lui antirusești izbucnesc și sînt aclamate de la balcon, de comuniști și de anticomuniști. Antirusismul, sau frica lui. Rușii invadaseră, împreună cu celelalte țări socialiste, și fără el, dar asta fiindcă nu-l înștiințaseră măcar, Cehoslovacia. România devine, datorită lui, o țară turistică la modă. Îl vizitează Richard Nixon, președintele Statelor Unite, și cel al Franței, generalul Charles de Gaulle,

iar Jimmy Carter vorbește despre el ca despre un erou. Se plimbă în caleașcă cu regina Angliei, i se conferă titluri, diplome, medalii. I se dau toate motivele să creadă că va lua premiul Nobel pentru pace, în semn de recunoaștere a perseverenței cu care intermediază în marile conflicte. Acum trăiește în palate, participă la expediții de vînătoare, primește daruri de la regi și regine. I se dedică spectacole omagiale grandioase, în care numele lui este scris din trupuri multicolore de copii, ține discursuri.

Foștii lui învățători, care nu-l reținuseră la vremea copilăriei, și camarazii de închisoare, care-l ignoraseră, nu l-ar mai fi recunoscut. Cu toate acestea tînărul delincvent, necioplit dar ambițios, nu era departe. Fura tablouri și obiecte de valoare de prin palatele unde era găzduit ca un rege, admonesta pe interlocutorii iluștri și amenința cu plecarea de cîte ori era contrazis. Aceasta cînd se afla în vizite. La el acasă, în țara lui, ordona personal execuții și pedepse nemiloase. Rămăsese agramat și incult, chiar dacă monteuse și regizori munceau zile întregi să-i aranjeze discursurile spontane, iar lingviștii erau gata să modifice dicționarele și gramatica pentru a le potrivi cu vorbirea lui stîlcită și a încetățeni în limbă cîte un cuvînt ca „pretini". Pronunța chiar, cînd dădea indicații, „șustere butiminoase".

După procesul intentat de foștii tovarăși și terminat cu execuția lui, din decembrie 1989, au ieșit la iveală și alte fapte: în timpul campaniei electorale din 1946 ar fi ucis cu lovituri de cuțit un bancher care refuzase să-i finanțeze pe comuniști. Se vorbește de asemenea despre dovezi distruse, sau martori, reduși la tăcere, a numeroase crime comise cu mîna lui, în timpul colectivizării din Dobrogea.

Franț Țandără nu l-a cunoscut pe Nicolae Ceaușescu. Pînă în clipa cînd unul a luat-o vertiginos în sus, iar altul vertiginos în jos, traiectoriile lor sînt însă atît de asemănătoare încît, atunci cînd un camarad îi spune, *băi, ăla care fura în gară a ajuns general,* Franț Țandără trebuie să se fi simțit nu doar păcălit, pur și simplu, ci atins de aripa necruțătoare a destinului.

DOCUMENTE DE ARHIVĂ

1

STENOGRAMA
declarației date în fața Comisiei de partid* la data de 18 martie 1968 de către tovarășul Pavel Ștefan

Tov. V. Patilineț:

Am dori ca, în cîteva cuvinte, să vă spunem despre ce este vorba. Prezidiul Permanent a format o comisie de partid care să studieze situația care a existat în partid și pe care dumneavoastră o cunoașteți. Este vorba de Pătrășcanu, Foriș și alte cazuri de ilegalități care s-au săvîrșit față de unii tovarăși care au fost în conducerea partidului, cadre de răspundere. Din studiul făcut au reieșit și unele referiri cu privire la cazurile de la Salcia. Dacă puteți să ne faceți un scurt istoric de felul cum s-a întîmplat, și în special cînd dumneavoastră ați cerut pedepsirea ofițerilor, subofițerilor și a altora care s-au făcut vinovați de cele întîmplate, și ați luat chiar măsuri de trimiterea lor în instanță. Ulterior însă s-a făcut o întorsătură la 180°, și aceștia au fost grațiați, iar unii dintre ei chiar au primit funcții în M.A.I. Poate ne puteți ajuta și cu alte aspecte pe care le cunoașteți.

Tov. Gh. Stoica:

În ce perioadă ați fost?

Tov. Pavel Ștefan:

Din septembrie 1952 pînă în octombrie 1953 – un an de zile – Colonia Salcia era în subordinea Ministerului

---

* Comisia – inițiată de N. Ceaușescu în cel mai mare secret, la nici un an de la luarea puterii – o formau apropiați ai lui din partid: Vasile Patilineț, Gheorghe Stoica, Nicolae Guină, Ion Popescu-Puțuri și Grigore Răduică. Scopul era înlăturarea lui Drăghici, cel mai puternic dintre adversarii săi, prin controlul total asupra Securității, executat timp de 15 ani (1952–1967) și compromiterea postumă a guvernării Dej, după modelul sovietic.

Afacerilor Interne și se ocupa în Bălțile Brăilei cu agricultura. În această perioadă mi-au venit cîteva rapoarte și în special col. Stoilescu care mi-a spus că acolo s-ar comite o serie de atrocități, și nu numai acolo, la Salcia, ci și în celelalte lagăre, de la Tătaru, Brăila, Poarta Albă și altele. Era un sistem de a bate fără milă, în mod barbar. Am avut cîteva ședințe cu comandanții lagărelor și închisorilor, la care am cerut ca neapărat să se pună capăt acestor metode, deoarece în trecut s-au întîmplat chestiuni groaznice: deținuții erau bătuți în așa hal, încît pierdeau carnea de pe ei.

Am atras atenția că cei care nu vor respecta indicațiile date vor fi trași la răspundere și împotriva lor se vor lua măsuri serioase. Mi-a venit informația că la Brăila oamenii sînt bătuți crunt iar cadavrele erau cărate pe tărgi improvizate din două bețe. Am trimis pe tov. Stan Gheorghe să vadă care este situația. S-a făcut o anchetă la care a participat și colonelul Stoilescu*, și, cu dosarul respectiv, pe cei vinovați i-am trimis în judecată. Ancheta a stabilit că comandanții și subalternii băteau deținuții și încurajau bătaia cu deținuți atrași de ei să facă asemenea lucruri. Medicamentele care trebuiau date deținuților bolnavi pentru a fi în stare de lucru erau valorificate de ei. De fapt, era o bandă de asemenea escroci care valorificau aceste medicamente, compusă din comandant, locțiitor politic, unii ofițeri și subofițeri. Situație similară era și la celelalte lagăre.

Tov. Gh. Stoica:

Pînă la proces ancheta ce a stabilit?

Tov. Pavel Ștefan:

Că se foloseau abuzuri samavolnice; oamenii erau terorizați, și nu educați. Ancheta a stabilit că aceștia se făceau vinovați că, în loc să aplice măsurile stabilite, încurajau pe diferiți bandiți să bată în mod bestial, fapt ce a dus ca mulți dintre deținuți să-și piardă viața, memoria, să devină schilozi.

---

* Coman Stoilescu, locțiitor operativ în Direcția Lagăre și Colonii de muncă din Ministerul de Interne în 1952.

Tov. Gh. Stoica:

Ai spus că ei trebuiau să respecte indicațiile date. Ce indicații erau date?

Tov. Pavel Ștefan:

Să respecte programul de lucru, să dea alimentația respectivă, cei bolnavi să fie îngrijiți și să li se dea medicamente.

Tov. Gh. Stoica:

Pe ce bază acționau ei?

Tov. Pavel Ștefan:

Pe bază de abuzuri. Eu am luat măsuri...

Tov. V. Patilineț:

Comandant era Pavel Ion.

Tov. Pavel Ștefan:

A fost trimis în închisoare. A justificat că în perioada aceea era Jianu adjunct* și Teohari ministru.

În relațiile dintre noi și Securitate au fost discuții serioase, pentru faptul că făceau arestări fără o bază legală și ni-i trimitea nouă. Așa a fost faptul că numai într-o singură seară, fără o bază legală, au fost arestați peste 700 de oameni, pentru simplul motiv că, cu 15 ani în urmă, unii dintre ei furase un lucru de nimic, sau că unele femei fusese, tot cu cîte 15 ani în urmă, prostituate. Aș vrea să reamintesc că noi am înființat, după 23 August 1944, centre de reeducare, unde se obțineau succese frumoase. Tovarășul Drăghici nu a știut de cei 700 de oameni. Dimineața, mă pomenesc cu un raport și, cînd verific, găsesc muncitori din fabrică care pur și simplu nu aveau nimic serios. Am fost la tov. Gheorghiu-Dej și i-am spus că toată această chestiune este o samavolnicie, că fără ordinul Procuraturii, fără o bază legală, ci numai că acesta a furat cîndva o pereche de ciorapi sau de pantofi, este băgat după 15 ani la închisoare.

În legătură cu bătaia, cînd am început să analizez lucrurile, a rezultat că, în trecut, pe timpul lui Marin Jianu,

---

* Marin Jianu, ministru adjunct al Afacerilor interne în epocă.

care conducea lagărele, apăruse o indicație ca să fie bătuți deținuții. Dar acestea erau bătăi barbare, banditisme. I-am relatat lui Gheorghiu-Dej toate aceste lucruri și i-am spus că, dacă un om este condamnat la moarte, să-l împușcăm, dar nu să chinuim oamenii în halul acesta. El a fost de acord; mi-a spus că am dreptate. În urma acestui fapt am trecut și am luat măsuri în vederea eliberării celor 700 de oameni.

Deci am spus că erau metode vechi. A fost o ședință la Gheorghiu-Dej, unde a participat Voitinovici* și alții, care spuneau că sînt bandiți. Atunci eu am spus că hai să vedem dacă este dușman și dacă este să-l condamnăm, dar pentru o greșeală... Cine dintre noi nu a făcut în trecut în fabrică un cuțit, o brichetă. Și ce, pentru asta să fie condamnat?

Cînd m-am dus în închisoare și am văzut, stăteau ca sardelele; pur și simplu nu se puteau mișca: ca să poți întoarce unul trebuia să dai cîțiva afară.

A fost întrebat Nițulescu, care era ministrul Justiției, de ce se admite așa ceva și spunea că erau alții mai mari decît el, și unul dintre aceștia era Teohari Georgescu. Atunci Gheorghiu-Dej a dat indicație să se formeze un colectiv în care să intre și de la Procuratură, și de la Justiție, de la Interne, să constate care este realitatea și să propună măsuri. În urma acestui lucru au fost eliberați peste 25 000 de oameni. Atunci a venit la Justiție și Tatu Jianu.

Aceasta a fost o linie de a aresta și schingiui fără să existe vreo învinuire. Cînd intra pe mîna celor de la Securitate, era vai și amar. Să vă spun ce relata Marin Nicolae care a fost în procesul sindicatului la Canal, cu sabotajul. Era nebunia aia că dacă spuneai ceva erai considerat sabotor. Au vrut să-l bage într-un proces mare, dar pînă la urmă a luat numai 7 ani închisoare. Ce se întîmplase: înainte

---

* Alexandru Voitinovici, magistrat, ocupînd diferite funcții în Procuratura Generală încă de la instaurarea puterii comuniste în România, acuzator în procesul lui Ion Antonescu în 1946, o vreme președinte al Tribunalului Suprem.

de 1944, pentru a se păstra legal – nu intrase în ilegalitate – omul şi-a cumpărat o haină verzuie, şi, de asemenea, cînd Antonescu a ordonat: treceţi Prutul, un păcătos a făcut o piesă de teatru sau o scenetă, şi ăsta a jucat în sceneta asta. Cînd era la Canal s-a făcut o verificare şi s-a constatat o lipsă de vreo 7 milioane lei, dar nu era el vinovat, ci un contabil era la mijloc în toată afacerea. S-a făcut intervenţie la Liuba*, pentru a fi scăpat, şi pînă la urmă a fost condamnat numai la 7 ani închisoare. După 2 ani de zile familia lui a făcut un memoriu la Ministerul Justiţiei şi la Procuratura Generală, şi a fost graţiat.

După ce am fost ministru de Interne am fost numit director la Centrul Otopeni – prin 1955. În perioada aceasta am fost citat într-un proces la Tribunalul Militar. Ce s-a mai întîmplat? Îmi reamintesc că eu am dat *Ordinul 101*, mi se pare şi luasem o serie de măsuri în direcţia asta. De exemplu, a fost scoaterea lui Cusmin, a colonelului Slobodă care era la lagăre, şi pe chestia asta am ajuns la un conflict cu Ronea Gheorghiu şi cu tovarăşa Gruia, care îl cunoştea pe Slobodă de pe la Oradea. Ce a fost? Eu l-am trimis pe Slobodă la Salcia şi i-am spus ce se întîmplă acolo, dar el nu a fost de acord. Atunci m-am inervat şi i-am spus: dar ce crezi dumneata, pentru cei care mor, cine răspunde, oamenii ăştia trebuie să iasă sănătoşi din închisoare şi să fie folositori mai departe societăţii. El s-a plîns la tov. Gruia, şi aceasta vine şi îmi spune că ce mă dau la oameni?

Dar era un lucru revoltător, se întîmplau lucruri care pur şi simplu te uimeau; dacă s-a ajuns pînă acolo să i se dea deţinutului să mănînce materii fecale, şi să i se urineze în gură! Vă închipuiţi. Pe urmă am început cu măsuri drastice, şi s-a soldat cu ordinul acela. A fost o şedinţă şi am pus în discuţie problema aceasta, însă au speculat-o tîlharii. Eu am spus că cei care nu vor respecta ordinul,

---

* Liuba Chişinevschi, soţia lui Iosif Chişinevschi, ca şi el activistă de partid din vechea gardă, cooptată în C.C. al Partidului Comunist încă din 1945. Marginalizată, ca şi el, în 1957.

nu vor aplica instrucțiunile, vor comite abuzuri, față de ei vom lua cele mai drastice măsuri, și, plin de indignare, am spus: la dracu cu acești ticăloși, aceștia sînt dușmanii noștri. După aceea am plecat de la Interne și am fost numit la Centrul Otopeni, ca, după o perioadă de timp, să mă pomenesc cu o citație, ca martor într-un proces. Mă duc acolo și cine văd că intră, o femeie, pe care o cunoșteam, dar nu îmi reaminteam de ea. În sfîrșit, m-a citat ca martor. Vin înăuntru, completul de judecată citește rechizitoriu și, după ce se termină, se ridică un colonel care spune că, în baza articolului 263 completat cu altele, nu le mai rețin, sînt exceptat. Atunci eu am spus că le mulțumesc pentru amabilitate, „dar, pentru că tot m-ați chemat, vă rog să-mi aprobați să fac o depoziție, pentru a lămuri o serie de probleme". Atunci colonelul spune: „Bine". Ei au vrut să dea o interpretare în sensul că tot ce au făcut acuzații au făcut din ordin. Însă, văzînd care este situația de fapt, mi-au dat cuvîntul și am relatat cum stau lucrurile, că am găsit în acest minister un aspect de teroare, și prima măsură a mea a fost să instaurăm ordinea și disciplina statutului nostru – toate acestea sînt stenografiate și se pot citi. Am mai arătat că închisorile sînt locuri de detenție pentru privațiunea de libertate, și nu pentru distrugerea oamenilor. În această perioadă a privațiunii de libertate, cetățeanu are toate condițiile ca să devină un cetățean demn și util societății. Faptul că muncesc, nu o fac din obligație deoarece li se plătește, ba mai mult, aici, unii dintre ei învață și o meserie. În aceste locuri își ispășesc pedeapsa și ingineri, tehnicieni, oameni de știință, dar ei nu sînt dușmani, și acestor oameni, dacă nu le dăm posibilitatea să-și continue activitatea, îi vom duce la situația de a-și pierde cunoștințele. La Poarta Albă am făcut un centru de proiectări cu astfel de oameni, și am vîndut M.I.C.M.-ului sute de proiecte, fabrica „Tudor Vladimirescu" a fost proiectată și construită de acești deținuți. La proces am cerut permisiunea să relatez despre unele măsuri. Atunci am explicat: iată, ca măsură, în primul rînd am atras atenția tuturor comandanților, și le-am dat ordin categoric că nimeni nu are

voie să bată. Pentru orice abatere a deținuților există prevederi în regulament și pe care sînt obligați să le aplice. În această direcție au fost ținute ședințe cu toți comandanții și directorii de lagăre și închisori, cu doctorii... Mi-am reamintit că femeia aceea era doctora Simionescu, care deținea funcția de medic al lagărelor, și care, în loc să ia măsuri și să ceară comandanților să dea medicamente și îngrijiri deținuților, încuraja înstrăinarea lor și participa efectiv la aceste afaceri. Am spus în continuare că eu mă mir că mai există la ora actuală colonelul Slobodă și Baciu. Eu am cerut să fie dați afară, pentru că nu au luat măsuri și, dimpotrivă, au participat efectiv la aceste mîrșevii. Aceasta s-a soldat cu arestarea lor, cercetarea de către un colectiv, și au fost trimiși în justiție pentru a fi condamnați.

Tov. Gh. Stoica:

Eu aș vrea să fiu clar cu acest proces unde ai fost chemat ca martor — era procesul acelor elemenete care au schingiuit?

Îmi este clar ce poziție ai luat dumneata în timpul cît ai fost ministru. Mă interesează să spui care este părerea dumitale – cînd spui că acolo, în cadrul acestor lagăre, se crease diferite grupuri dintre deținuți, care exercitau aceste schingiuiri –, e posibil că aceste lucruri au venit de la ei, de la instinctele lor, sau au fost organizate, dirijate de cineva și cine a organizat și dirijat?

Tov. Pavel Ștefan:

Tot ce se întîmpla, părerea la care am ajuns și măsurile care le-am luat se datora și faptului că, în primul rînd, conducerea închisorilor și lagărelor era formată din elemente care nu știu dacă merita această funcție. Majoritatea erau recrutați din rîndul țăranilor, și făcuți ofițeri, cu o serie de instincte și fără să înțeleagă rostul. Ca orice om slab, cînd nu ai argumente recurgi la forță. Așa făceau aceștia. În al doilea rînd, datorită acestor apucături a lor, că erau incapabili, sigur bătaia aceasta se practicase și intrase în obișnuință; așa că nu mai era o chestiune care apăruse atunci, și se continua în același mod și în perioada respectivă. Ei,

în loc să-şi apropie oamenii care erau ataşaţi regimului, dar care aveau greşeli mici, fără să vrea, se înconjurau de elemente care erau împotriva noastră şi duceau o politică dură. Am avut, de exemplu, la Poarta Albă, mi se pare, un proces cu un colonel pe nume Mihailovici, care fusese medic şi, acuzat de crime, era şef al lor, şi ştia să ţină în mînă închisoarea iar comandantul să atragă oamenii, să-i scoată mai uşor la muncă, să rezolve o serie de sarcini care îi revenea.

Tov. Gh. Stoica:

Totuşi era un ministru, un ministru adjunct care nu era străin de lucrurile care se petreceau. Înseamnă că acest sistem a venit de undeva. Am stat şi noi cu cele mai rele elemente, cu pleava societăţii, dar erau gardieni care stăpîneau închisoarea.

Tov. Pavel Ştefan:

Dar cine era comandant? Era un om cu pregătire, nu un ţăran.

Tov. Gh. Stoica:

Crezi că nu era organizat? Cum se poate face asemenea atrocităţi fără să nu fie instrucţiuni?

Tov. Pavel Ştefan:

Nu pot spune că nu s-au dat instrucţiuni în perioada dinainte. Din relatările organelor care au cercetat aceste cazuri, din cîte îmi amintesc, afirmau că comandanţii încurajau aceste bătăi, prin luarea măsurilor, adică lăsau pe cei care se pretau la asemenea lucruri să facă ce vor, ba mai mult, se complăceau şi ei.

Tov. Gh. Stoica:

Cînd ai venit la Interne aceste lagăre erau organizate şi funcţionau de ani de zile, deci şi aceste metode erau introduse. La dumneata a venit de acum strigătul acela de groază. Poţi să-ţi închipui ce s-a petrecut acolo dacă a ajuns şi la urechea dumitale strigătul de disperare. Cum se explică: ori că pînă la dumneata nu au fost asemenea lucruri, sau bătăile au început o dată cu venirea dumitale.

Tov. Pavel Ştefan:

Erau înrădăcinate, pe care Cusmin le proslăvea. Baciu îmi spunea că asta nu-i nimic faţă de ceea ce era înainte.

Tov. Gh. Stoica:

Cum se poate, toate aceste crime pe care le-ai constatat şi te-au zguduit, împotriva căruia ai vrut să iei măsuri, toate acestea au fost atunci, au izbucnit atunci, sînt produse numai din interior? Ce părere ai dumneata, dacă te-ar fi lăsat, făceai ordine?

Tov. Pavel Ştefan:

Da. Făceam ordine. Cît de cît, am reuşit ceva. De pildă, ce am făcut eu...

Tov. Gh. Stoica:

Toate aceste crime sînt produsul acestor elemente care nu puteau fi stăpînite, sau a fost o anumită linie, care, indiferent ce formă i se dădea: interese superioare de stat... ştii cum se învăluieşte toată această problemă?

Tov. Pavel Ştefan:

Părerea mea este următoarea: că oamenii puşi să conducă aceste închisori şi lagăre nu au fost ţinuţi în mînă şi nu li s-a pus în vedere cum trebuie să se comporte.

Tov. Gh. Stoica:

Crezi că numai atît?

Tov. Pavel Ştefan:

Le-a permis să bată, ca mijloc de a stăpîni pe deţinuţi. Lui Cusmin i-am atras atenţia că, dacă el face acest lucru, atunci ce mai spui de comandantul lagărului sau al închisorii? Ce exemplu poţi să dai tu, cînd tu te duci şi baţi deţinuţii? Mi s-a reproşat că scot oamenii afară, iar eu am răspuns: cum se poate să fie ţinuţi asemenea oameni care încalcă legalitatea? Mai mult, eu am făcut în închisori cantine unde deţinuţii să poată să mănînce cu banii pe care îi cîştigă prin muncă. În felul acesta făceam două lucruri: puneam în circuit banii şi, în al doilea rînd, se hrăneau mai bine, pentru a putea munci şi da randament. La un moment dat mi s-a spus de Vinţe că încurajez duşmanii.

Tov. Gh. Stoica:

Cînd a spus?

Tov. Pavel Ştefan:

După 1953, cînd am fost anchetat.

Mai era o problemă: Pintilie*, cînd voia scotea orice deţinuţi dorea din închisoare, trecînd peste capul altora. Atunci i-am spus: să emită ministrul dumitale un ordin, şi îţi dau cîţi vrei, dar poţi să ştii ce se întîmplă cu ei şi cine rămîne încurcat? Tot eu. Şi îmi spune: „Ai venit tu cu astea..." Pe chestia aceasta am luptat în perioada aceea, şi eu aş fi făcut ordine.

Ce mi-a spus o dată tov. Drăghici, pentru că ne frecam pe chestia asta...

*Tov. Gr. Răduică**:*

Oamenii spun că vă frecaţi bine.

Tov. Pavel Ştefan:

Am pornit de la problema aceasta, ca să facem ordine în sectorul nostru, şi am muncit pe linia asta; era vechiul obicei de a se amesteca Securitatea – că au interesele lor. Atunci am spus că: aveţi voi munca voastră, dar dacă scoateţi un om din închisoare, scoateţi-l cu forme. Dacă se pierde din evidenţă, atunci cine răspunde? De asemenea, ei arestau oamenii destul de samavolnic şi ţineau oamenii închişi ani de zile. De fapt, sînt dosare de anchetă, am făcut tabele cu fiecare deţinut în parte, deoarece, mergînd în închisoare şi întrebînd pe cîte unul de cînd stă, sau cînd trebuie să se elibereze, îmi spunea că a pierdut şi noţiunea timpului, pentru că stă necondamnat de ani de zile.

Tov. V. Patilineţ:

Nu ştiu dacă se cunoaşte raportul lui Voitinovici în legătură cu cei închişi prin ordinul L.M.

---

* Gheorghe Pintilie–Pantelei Bodnarenco-Pantiuşa, agent al serviciilor de spionaj sovietice, trimis în România încă din anii '30. A condus, de la înfiinţare, Securitatea. A murit în 1974.

** Grigore Răduică, apropiat al lui Ceauşescu, din eşalonul de vîrf al partidului, membru al comisiei secrete instituite de acesta pentru „reabilitarea" lui Pătrăşcanu.

Tov. Pavel Ștefan:

Nu îl cunosc. Am găsit foarte mulți deținuți arestați de ani de zile, fără să fie judecați, uitați că mai sînt închiși. Am făcut o listă cu toți aceștia și i-am dat-o lui Drăghici, care l-a chemat pe Pintilie și, după un timp, îmi comunică că pe aceștia i-a eliberat. Sau, cînd i-am spus lui Pintilie că sînt oameni care au fost condamnați la 3 ani închisoare, și ei sînt acum de 5 ani, îmi spune că așa este ordinul.

Tov. Gh. Stoica:

Cine îi condamna?

Tov. Gr. Răduică:

Era la Securitate un tribunal așa-zis al M.A.I.-ului – Securității, sub conducerea ministrului, erau tribunale de mari unități, și în 1958–1959 s-au lichidat.

Tov. Pavel Ștefan:

Cînd am vrut să-i spun și lui Tatu Jianu*, acesta nici nu a vrut să audă, pentru că nu erau la ei.

Eu am venit cu o serie de măsuri și am cerut și lui Alexa** să punem ordine în această direcție, că de ceea ce se întîmplă tot noi dăm socoteală, și să pună capăt odată ilegalităților. Să fie arestat un cetățean pe bază de mandat, să fie ținut în termene de atîtea zile, și după aceea să se facă formele respective.

Tov. V. Patilineț:

Într-o declarație se spune: „Am găsit în carcera 44 băgați de sublocotenentul... doi în picioare și doi cu capul în jos... l-am scos afară și după două ore a murit..."

Tov. Gr. Răduică:

Au fost 63 de deținuți la Salcia care au murit.

Tov. Pavel Ștefan:

Eu am spus lui Gheorghiu-Dej că ministru Securității nu știe ce se întîmplă. Eu le-am dat drumul unora, dar nimeni nu are dreptul să țină în închisoare oameni care să fie la bunul plac al fiecărui milițian. Am cerut să se for-

---

* Ministru al Justiției la vremea respectivă.

** Neidentificat în arhivele consultate.

În Justiție eu am întrebat că de ce aceștia doi (Baciu și Slobodă) mai sînt în Interne, cînd împotriva lor trebuia să se ia măsuri? Slobodă a fost scos de-abia în 1955. Am crezut că poate a fost o indicație.

După ce am trecut la armată, a venit la mine Olteanu și Voitinovici, să-mi mulțumească din partea tov. Alexa, și Tatu Jianu, pentru poziția mea, și atunci le-am spus că pe mine nu mă încălzește, dar vă rog pe voi să luptați pentru apărarea legalității și aplicarea corectă a legii, să nu se mai întoarcă nenorocirile care au fost.

Tov. Gh. Stoica:

Ceea ce au făcut criminalii ăia n-au făcut de capul lor.

Tov. Pavel Ștefan:

Au fost elemente puse.

Tov. V. Patilineț:

Și au fost încurajați.

Tov. Gh. Stoica:

Asta voiam să vedem — nerespectarea legalității și nedreptățile care s-au săvîrșit. Un tribunal secret — cum să nu fie abuzuri, cînd trei oameni au dreptul să dispună de viața oamenilor. Ar trebui făcută și o socoteală cîte condamnări au făcut aceste așa-zise tribunale, că mi se pare, sînt și condamnări la moarte.

Tov. Pavel Ștefan:

Sigur, sînt destule.

Tov. V. Patilineț:

Să vedem cîte au fost, cîți au fost condamnați, la cîți ani în timpul funcționării lor.

Tov. Pavel Ștefan:

Un fapt: procurorul Georgescu Alexandru, în procesul lui Maniu, după judecare vine în audiență la mine, cu rugămintea să-i dăm o mînă de ajutor: „Știți, eu am servit partidul, am executat toate ordinele, iar soția mea este arestată pentru că, în timpul procesului maniștilor, a dat unuia 25 lei pentru a ajuta pe unul dintre aceștia. A fost arestată fără să fie condamnată." I-am spus de acest caz lui Pantiușa

și l-am întrebat cum se poate așa ceva? Și îmi răspunde: „Acum vine și rîndul ei." Nu le era rușine, mai bine să le facă educație, nu să-i aresteze.

Tov. Gh. Stoica:

A fost o perioadă cînd aparatul de partid și de stat își bătea joc de legalitate.

Tov. Pavel Ștefan:

Îmi reamintesc că atunci cînd eram ministru de Interne a fost o ședință în care se propunea să se facă o serie de șantiere (unele dintre acestea erau chiar pe marginea șoselelor) la care să muncească deținuții. Am fost de acord, dar să-i băgăm mai în interior, să nu-i vadă lumea. După asta am primit o păruială. Eu am spus categoric că nu sînt de acord. Dau deținuți, dar să se facă barăci cu instalații sanitare, și cît mai departe de șosea. Atunci Doncea — că participa și el, și tovarășul Apostol — spune: „Unde te trezești dumneata, că în timpul războiului oamenii sovietici trăiau în bordeie, sub pămînt". Eu m-am menținut pe poziție și am spus că nu dau în condițiile astea.

Tov. V. Patilineț:

Dacă tovarășul Pavel are să ne spună ceva deosebit în legătură cu Foriș?

Tov. Pavel Ștefan:

Nu cunosc cînd a fost judecat și arestat; totul a fost făcut în secret. Poate că l-a judecat un tribunal special. Ce știu eu este în legătură cu perioada cînd ei foloseau — adică Foriș — autoritatea Cominternului. Asta a fost mare nenorocire, că de această teamă toți au tremurat, nu puteam face nimic. Noi, care am luptat înainte de începerea războiului, aveam un elan de luptă. Ei spuneau: nu acționați decît din ordin, și toată lumea a fost demobilizată, că s-a sprijinit pe front, și li se spunea: mergeți în armată și de acolo treceți de partea frontului sovietic; dar parcă aceștia te primeau cu brațele deschise!

Cu toată insistența noastră, în special cu tov. Pîrvulescu — să ia poziție, nu a avut curaj, de frica lui. Toți au mers pe linia lui, au trecut la demascarea noastră. După

situația aceasta au trecut să ne ia în muncă. Eu eram exclus din partid și conduceam celule de partid. Cînd am întrebat: cum se poate așa ceva, nu sînt membru de partid și conduc celulă de partid, mi s-a spus: nu-i nimic, noi te cunoaștem. Mă întrebam mereu: ori am înnebunit eu, ori au înnebunit ei, și de ce există haosul ăsta.

Tov. Gh. Stoica:

Pe noi ne interesează dacă l-ai bănuit pe Foriș de trădare, și pe ce te bazezi. Nevasta lui Foriș este sora lui Elena*. Foriș a fost în casă la dumneata?

Tov. Pavel Ștefan:

Nu. Niciodată. Eu din 1940 am trecut în ilegalitate și am lucrat la Galați. Victoria**, în perioada aceea, a lucrat la Ploiești, și era om de legătură. Era soția lui Petre Nicolae — fost secretar. Foriș a luat-o ca tehnică, și cu timpul s-a legat prietenie între ei, lucru pe care nu l-am cunoscut. Nu știu cînd a început conflictul — înainte sau după 7 Noiembrie 1941, cînd am avut ședința cu tov. Pîrvulescu, Petre Gheorghe*** și Petre Nicolae, de am luat poziție și am spus că nu predăm organizația.

Eu i-am spus lui Petre Gheorghe că face o greșeală că se duce la întîlnire. Moartea lui putea să fie evitată, dacă nu făcea asemenea act de eroism. Spunea că Cominternul acționează prin Varna. I-am spus să nu se ducă, pentru [că] acela este un agent al Gestapoului și aceasta pentru că ei nu trimit un agent prin Varna, dar el, prin temperamentul lui iute, s-a dus, și a căzut. Și aceasta a dus la întărirea bănuielii asupra lui Foriș. La fel și chestiunea cînd ei puneau problema că nu va fi război.

Tov. Gh. Stoica:

Necunoscînd realitatea. A luat declarația TASS-ului ca reală.

---

* Elena Pavel, soția lui Pavel Ștefan, comunistă din ilegalitate.

** Victoria Sîrbu, soția lui Ștefan Foriș, și ea comunistă din ilegalitate.

*** Comunist român de origine bulgară, capturat de Siguranță în timpul guvernării Antonescu și executat, conform legilor războiului.

Tov. Pavel Ştefan:

Eu veneam de la Galaţi, şi vedeam ce trupe sînt la graniţă.

Noi l-am considerat că este un duşman după ce a luat asemenea măsuri. Cînd am văzut că trebuie să predea legătura, am discutat cu Petre Gheorghe şi i-am spus că să o predăm, că altfel va provoca căderea organizaţiei. El a fost de acord, dar a luat legătura cu Bulgaria ca să informeze Cominternul ce se întîmplă.

Foriş a început să publice în presă numele noastre adevărate, şi aceasta am considerat-o de asemenea o provocare. Ei cereau de la noi toate numele adevărate. Soţia mea — Elena — a căzut ca urmare a unei liste de 35 de oameni. Pe ea a condamnat-o la moarte, dar în urma unei intervenţii i s-a comutat pedeapsa şi a murit în 1944 la închisoare, în timpul bombardamentelor.

Tov. V. Patilineţ:

Cum este cu publicarea în presă a numelor?

Tov. Pavel Ştefan:

Sînt listele cu numele legale, organizaţia din care făcea parte fiecare, celula, fabrica etc. Siguranţei nu[-i] trebuia mai mult decît atît. El spunea că era nevoie, că dacă se pierde legătura să o poată lua imediat. Din cauza aceasta cerea situaţia. Era împotriva oricăror reguli de conspirativitate.

Tov. Gr. Răduică:

Dovezi sau acte care să arate că s-au aruncat asemenea manifeste în curţi nu există. Există hotărîri de partid şi rezoluţii redactate de Foriş, în care sînt condamnaţi Iancu*, Mihalcea, dar cu nume conspirative.

Tov. Gh. Stoica:

Elemente care te-au făcut să crezi că Foriş a fost duşman, ai?

---

* Numele, reale sau conspirative, ale multor comunişti sînt greu de identificat şi pentru că protagoniştii acestor discuţii evocă doar numele de familie, iar uneori un diminutiv elocvent pentru relaţiile dintre ei, mai mult de clan, decît partinice.

Tov. Pavel Ştefan:

Primul lucru care a stat la bază a fost căderea Comitetului Central din ianuarie 1941, pentru că, dintre toți, el a rămas singurul nearestat.

A doua problemă, cu războiul, cu „bluful".

Al treilea lucru: chestiunea cu listele, cu organizațiile și numele adevărate.

Noi am avut o discuție cu Pîrvulescu și acesta a cerut lui Petre Gheorghe să predea toate organizațiile, să dea listele cu numele legale și ilegale.

Tov. Gh. Stoica:

Iancu a fost scos, și era legitim să se ceară organizația cu oamenii, organizațiile, celulele de partid din cine se compun, să le facă legătura.

Tov. Pavel Ştefan:

Ei cereau liste cu numele membrilor de partid legale și ilegale, organizațiile din care fac parte, la care întreprinderi, care sînt membrii de partid și numele lor. Eu am avut o discuție cu Elena, prin care i-am cerut, discutînd cu ea, să-și dea părerea, că era secretara sectorului III albastru, pe linie de partid, și ea a fost unul din oamenii care mă informa de acest lucru. Ea a fost pe linia noastră, a grupului nostru. După ce am avut discuția cu Foriş mi-am dat seama că a continua înseamnă a împinge la fracționism, și i-am spus și lui Petre Gheorghe că este o prostie să nu predăm, deoarece ei sînt Comitetul Central. Orice se întîmplă după aceea în capul nostru se sparge, că nu am făcut cum s-a ordonat și că în felul acesta am fi făcut jocul Siguranței. Atunci toată lumea s-a supus, și noi am predat legătura.

Tov. Gh. Stoica:

Mentalitate fracționistă avea.

Tov. Pavel Ştefan:

Față de Victoria avea rezerve, pentru că era soră cu Elena. Pe mine mă suspecta ca nu cumva să-l trădez — era suspicios.

Alte elemente nu aș putea să dau.

Tov. Gh. Stoica:

În ce privește activitatea lui Foriș, aceasta a fost negativă, dar asta e puțin spus, nu arată tot răul pe care l-a făcut în tot timpul conducerii, așa cum ai spus. Din punct [de vedere] al activității politice a fost mai mult decît justă înlăturarea lui. Singurul regret a fost că de ce această măsură nu a fost luată mai înainte de 4 aprilie 1944. Acesta este un lucru clar. Nici voi nu ați avut o linie justă, dacă e să judecăm la sînge rece. Iancu avea apucături aventuriste. A vrut să-l omoare pe Moisescu, și aici Foriș are meritul că l-a salvat, pentru că a spus: întîi să verificăm și să vedem dacă este cazul să-l omorîm. În ce privește chestiunea cu arestările, noi avem astăzi stabilit la milimetru toate arestările din timpul lui Foriș și începînd chiar mai înainte ca Foriș să fi fost secretar general, chiar cu căderea secretariatului. Siguranța a avut o agentură în secretariat. Foriș nu a fost agent, și asta s-a stabilit cu precizie. La fel, nici Kofler*. Toată această chestiune a fost o înscenare ca și cu Pătrășcanu, o bună parte a procesului lui Luca, afară de chestiunea lui Luca ca agent, însă partea aceea cu sabotarea este înscenare; și Canalul este o înscenare.

Tov. Pavel Ștefan:

Pe el l-a acuzat ca un sabotor pentru Canal, și cînd am auzit am rămas surprins.

Tov. Gh. Stoica:

Toate procesele acestea au atins cadre de seamă ale partidului, în frunte cu Pătrășcanu și alții din celelalte procese, precum și metodele acestea medievale, care se axau pe teroare și samavolnicie, au atins nu cîțiva oameni, ci zeci de mii. Dumneata spuneai de 25 000, dar au fost zeci și zeci de mii de oameni care au căzut victime, nevinovați. O bună parte din ei erau țărani, muncitori, intelectuali, care au spus nu știu ce.

---

* Remus Kofler, activist comunist ilegalist, apropiat al lui Ștefan Foriș. A fost condamnat la moarte și executat, o dată cu Lucrețiu Pătrășcanu, în 1954.

În legătură cu Foriș, noi am stabilit că nu era agent, a avut în schimb unele greșeli politice [de] care putea fi judecat pe linie de partid, să-l iei să-l dezarmezi, să-l scoți pentru un timp din rîndurile cadrelor de partid, dar a fost omorît în mod mîrșav — i-a dat cu ranga în cap, și părerea mea este că nu a fost omorît definitiv după ce a fost lovit. Mai mult decît atît, a fost omorît în felul acesta în vara lui 1946, cînd puterea era în mîna noastră și aveai toate posibilitățile să cercetezi, să analizezi și, dacă este cazul de judecată, să faci un proces.

Cu Lucrețiu Pătrășcanu, la fel, timp de 6 ani de zile de anchetă nu s-a găsit nimic și, în 1954, după ce de acum și Stalin era mort, și Beria înlăturat, și după ce se terminase și faimoasele procese din Bulgaria, de la Budapesta și altele, a fost omorît și el.

Foriș nu a fost agent. Cei care l-au omorît, și Teohari, care pentru propria lor conștiință au vrut să afle dacă a fost agent sau nu, au făcut totul și au dovedit că nu a fost agent nici Foriș, și nici Pătrășcanu. Nu au găsit nici cel mai mic element care să ateste că ei au fost agenți.

Dumneata ai încredere în Victoria Sîrbu? A fost agentă a Siguranței?

Tov. Pavel Ștefan:

A fost o unealtă. Eu i-am spus că s-a culcat cu un bărbat și a uitat că este un partid. Oamenii aceștia au făcut mult rău partidului, au abătut oamenii de la lupta lor. Am spus că pe femeia asta să n-o văd în viața mea.

Tov. Gh. Stoica:

A muncit cu convingerea că ajută partidul. Noi nu am dovedit că a fost agentă.

Tov. Pavel Ștefan:

Eu nu înțeleg cum se poate să-l omori dacă nu ai probe.

Tov. Gh. Stoica:

Le-au căutat după ce l-au omorît.

Tov. Pavel Ștefan:

S-a dispus arestarea lui și ținerea de o parte, ca să nu acționeze asupra partidului, dar nu să-l omoare.

Tov. Gh. Stoica:

Ce-au făcut: chiar conducerea, după 4 aprilie 1944, l-a luat și l-a băgat într-o cameră, și i-a dat de lucru, și abia după ce ai puterea în mînă, l-au omorît. Ca să vezi pînă [unde] s-a mers. Căderea din Crîngului are o explicație: Pîrvulescu trebuia să se mute dintr-un loc în altul, și a plecat împreună cu tehnica, să-l ducă la locul respectiv. Tehnica a avut cu dînsa un plic cu un manifest antifascist, niște rapoarte de la diferite organizații, dar care se puteau ușor descifra. Acestea erau și de la Institutul de Statistică. Aceștia au uitat plicul în mașină, iar șoferul, citindu-l, l-a predat Siguranței căreia i-a fost uşor să descifreze și să-i aresteze. Biji*, care nu a ținut la bătaie, a spus tot. Cu arestarea, pentru noi, deci este clar.

Tov. V. Patilineț:

Avînd în vedere că am deschis asemenea discuție, puteți să veniți aici, să vă punem la dispoziție faptele, documentele care atestă cum s-au întîmplat căderile și diverse acțiuni în timpul acela cînd toți s-au îndreptat împotriva lui Foriș, că el ar fi trădător și agent, și cum se explică. Noi avem totul, și vă putem pune la dispoziție.

Tov. Gr. Răduică:

Pentru o serie de căderi pînă în 1940 rolul direct l-au avut cîțiva agenți, printre care și Nicu Tudor.

Tov. Pavel Ștefan:

Vă spun sincer, eu am discutat cu o serie de tovarăși atunci, și mă întrebam cum de acesta (Nicu Tudor) îl conduce pe Luca să treacă dincolo. Și, de fapt, s-a văzut că, în loc să-l bage pe canalul care trebuia, l-a băgat pe cel comun.

Tov. Gh. Stoica:

Cînd a fost plecarea aceea în U.R.S.S. era propus să meargă și el, și Siguranța a fost de acord, dar lui i-a fost

---

* Mircea Biji, comunist ilegalist, funcționar la Institutul Central de Statistică, acuzat de tovarășii lui că a colaborat cu Siguranța.

frică, deoarece a crezut că este chemat pentru a fi executat, și de la graniță s-a întors înapoi.

Adevărul este că Cominternul nu a vrut să-l pună pe Foriș secretar general, ci pe Teohari, deoarece căutau un muncitor român, dar acesta a spus că nu este pregătit.

Tov. V. Patilineț:

În felul acesta Foriș a fost numit ca secretar general și, din nenorocire, dacă se ducea Nicu Tudor, îl punea pe acela secretar general. Tot ce a dat Nicu Tudor s-a pus în seama lui Foriș.

Tov. Gr. Răduică:

În 1940, în timp ce Foriș era în Uniunea Sovietică împreună cu Teohari, Siguranța a reușit să pună mîna pe tehnicul de la Galați, care făcea legătura cu centru, și l-a urmărit pe acesta din urmă pînă a ajuns la Melita, unde l-a arestat și pe Chișinevschi. Există raportul celor de la filaj. La locuința lui Melita trebuia să meargă și Teohari, să se întîlnească cu Paraschiva, dar cînd a auzit Foriș, a vrut să trimită pe cineva să-l anunțe pe acesta să nu se mai ducă. Pentru aceasta s-a oferit Kofler, care s-a dus să-l aștepte în colțul străzii. Foriș i-a spus să nu stea mai mult de 15 minute. Acesta s-a dus la 8,50 și a stat pînă la 9,30 sau 10, însă Teohari a venit mai tîrziu cu 2 ore și a intrat în casă unde îl aștepta Siguranța. La fel a căzut și Birtașu.

Tov. Pavel Ștefan:

Totuși în 1940 a procedat cu multă ușurință la 7 noiembrie, în Galați.

Tov. Gr. Răduică:

Rec* a dat întîlnirea la Galați. Despre ăsta spunea Taflaru că a căzut la Galați și a fost adus la București de doi membri ai poliției legionare, și predat ca informator. Iată ce spune Taflaru:

„În București venise să ne dea întîlnirea din str. ... între tehnicul regiunii Dunărea de Jos și tehnicul central..."

---

* Nume conspirativ neidentificat.

Tov. Gh. Stoica:

Faptul e pentru noi că Foriș nu a fost agent. Aceasta, că Pintilie și Teohari au luat toată agentura și nu au găsit nimic. Foriș a fost omorît în condițiile în care s-a spus, fără anchetă, fără judecată, cu toate că aveai posibilitate să cercetezi lucrurile. Acesta nu este un caz izolat, ci are la bază un lanț întreg de procese la care au căzut victime cadre vechi, cum a fost Pătrășcanu, care din fragedă copilărie, din tinerețe a intrat în mișcarea muncitorească și care era un om capabil, corect, care a jucat un rol mare la 23 August 1944, avea prestigiu și era cel mai cunoscut.

Tov. Pavel Ștefan:

Ne-a fost prezentat ca un agent al spionajului anglo-american.

Tov. Gh. Stoica:

Noi am ajuns la concluzia că trebuie condamnată practica aceasta, că partidul nu poate să-și ia asupra lui asemenea fapte. Aceasta rămîne ca un act în care partidul condamnă asemenea lucruri străine concepției sale, metodelor sale, moralei sale, atît în cazul lui Foriș care, nefiind agent și care a fost omorît, trebuie să îl reabilităm.

Tov. Pavel Ștefan:

Noi am cerut în noiembrie 1941 să-l izolăm pe acest om.

Tov. Gh. Stoica:

Una este să-l izolezi, și alta este să-l omori. Aici a fost un lanț întreg al ilegalității, al abuzului de putere și al înscenărilor. Dacă ai ști în ce condiții a fost chinuit ca să recunoască ceea ce nu-i aparținea!

Toată familia lui Victoria Sîrbu a fost devotată. Era o familie devotată mișcării muncitorești.

Tov. Pavel Ștefan:

Dacă mergeți la Ploiești, să vedeți cum arată mormîntul soției mele (Elena Pavel)... Eu am fost și i l-am făcut din banii mei. Trandafirii care i-am pus eu au rămas și acum. Au scos și placa de marmură. A rămas paragină unde a fost mormîntul lui Petre Gheorghe, care era alături de al

soției mele. Ar trebui făcut ceva pentru femeia aceasta care a luptat pentru această cauză.

Tov. V. Patilineț:

Faptul că Victoria a fost soția lui Foriș, toți sînt legați de acest lucru.

Tov. Pavel Ștefan:

Din 1958 încoace eram tare supărați pentru faptul că pînă atunci o școală îi purta numele — Elena Pavel — iar din 1958 i l-a schimbat în Elena Sîrbu.

Tov. Gh. Stoica:

Sînt cu miile și zecile de mii care n-au nume.

Tov. Pavel Ștefan:

Mă rog. Dar, în orice caz, referitor la Foriș, se putea foarte bine să i se condamne greșelile care le-a făcut, dar ca să i se ia viața nejudecat este o metodă care s-a folosit la noi, și nu trebuie să se mai repete.

[A. S. R. I., – dosar nr. 10 844, vol. III, filele 69–88.]

2

STENOGRAMA
declarației date în fața
Comisiei de partid, la data de 18 martie 1968
de către tovarășul Bădică*

Tov. V. Patilineț:

Am văzut declarația dată în legătură cu cele întîmplate la Direcția coloniilor de muncă, le-am citit, însă mai avem cîteva chestiuni de lămurit. Dacă dumneata cunoști ceva amănunte în legătură cu: sub ce formă a ajuns influența sau presiunea de sus în jos în toate coloniile de muncă, de au fost săvîrșite atrocitățile cunoscute? Dacă de sus a fost sprijinul acestor acțiuni care s-au săvîrșit acolo jos, și cît a durat?

Tov. Bădică:

Eu cred că un ordin de sus nu a existat.

Tov. Gh. Stoica:

În ce an ai venit la Penitenciare?

Tov. Bădică:

În 1950 am venit de la Deva, ca director al unităților de muncă care se ocupau cu altceva, iar în 1952 am venit la Penitenciare. Unitățile de muncă se ocupau cu altfel de deținuți decît cu condamnați — erau internați în colonii de muncă. Au fost vreo trei asemenea colonii separate de penitenciare și făceam muncă pe la grădinării, Canal. Aceștia erau internați pe baza *Deciziei nr. 9 a M.A.I.* — nu era nici o hotărîre a Consiliului de Miniștri, sau lege, ci o hotărîre făcută de Teohari și păstrată pînă s-a desființat. Termenul era de 1–5 ani.

---

* Ilie Bădică, locotenent-colonel de securitate, în Direcția Penitenciare, lagăre și colonii, între anii 1950 și 1955; între 1953 și 1956 a fost prim-locțiitor al șefului acestei direcții.

Nu. De la două luni la cinci ani.

Tov. Gh. Stoica:

Cine stabilea?

Tov. Bădică:

Un colectiv condus de Dulgheru*, care prezenta tabele, și nu știu dacă exista o comisie care să judece, pentru că veneau tabelele aprobate, nu știu de cine, și se dădea ordin pe regiuni cîți să fie trimiși, și noi mergeam la gară ca să-i primim.

Tov. Gh. Stoica:

Decizia aceasta avea la bază vreun decret?

Tov. Bădică:

Nu, pe nici o bază. Era o decizie de internare. În afară de faptul că avea M.A.I. decretul, paralele cu aceste unități de muncă exista și unitatea — Canalul, condusă de Direcția penitenciare, unde erau duși oamenii condamnați sau preventivi; erau mulți în penitenciare și debușeul era Canalul și Bicazul, care înghițeau deținuții. La unități veneau oamenii care erau reacționari, care vorbeau rău, care nu dădeau cotele obligatorii pentru stat — era vorba de țărani, de tăinuitori ș.a.m.d. Au mai venit studenți, în special de la București care au frecventat Biblioteca franceză, și erau în număr de 500, unde se spunea că a fost focar de spioni. Noi am sesizat tovarășului Pintilie, și timp de 3 luni de zile au fost niște organe de anchetă care au triat...

Tov. Gh. Stoica:

Cine era ministru la Interne?

Tov. Bădică:

Ministrul de Interne era tov. Teohari, și după aceea a venit tov. Drăghici.

Tov. Gh. Stoica:

Nu era Pavel?

---

* Mișu Dulgheru (Dulberger), ofițer superior în aparatul de conducere al Securității..

Tov. Bădică:

Mai tîrziu a venit Pavel. Deja se făcuse toată treaba asta. Ce se întîmpla în penitenciare? Cele mai mari crime care s-au văzut și s-au întîlnit, în perioada anilor 1949–1951, și este vorba aici de așa-zisa demascare, care era condusă personal de tovarășul Pintilie. Nimeni nu avea dreptul să intre în penitenciare, decît organul care era desemnat cu asemenea drepturi. Vă spun aceasta, pentru că eu, cînd am venit la Penitenciare, am făcut primul drum la Ocnele Mari. Am vrut să merg prin celule, să văd care este situația, dar la unele dintre ele nu mi s-a permis să intru. Am întrebat: de ce nu mi se permite, că sînt directorul Direcției, și mi-a răspuns că este ordinul tovarășului Pintilie să nu intre nimeni. Totuși am intrat în trei din ele, și m-am îngrozit de ce am putut vedea: oameni cu capul umflat, bătuți groaznic ș.a.m.d. Am întrebat: ce se întîmplă aici, și spunea că nu știe, pentru că nu i se dă voie să știe. Se băteau legionarii între ei. Erau schingiuiți ca să spună cine din sat sau din localitatea respectivă a fost legionar, și ăla, ca să scape de bătaie, spunea pe cine îi venea în minte, chiar dacă nu fusese. Cei care erau aduși erau bătuți de legionari, să spună că au fost și, vrînd-nevrînd, trebuiau să spună că au fost legionari, chiar dacă nu au fost. Într-o bună perioadă de timp au venit în lagăr nu elementele reacționare, ci tocmai oamenii cinstiți, despre care legionarii spuneau că au fost — legionarii pe cei adevărați nu-i spuneau, și se băteau între ei. Erau metode fasciste. Mi-am întrerupt inspecția, și am venit la col. Baciu, și i-am spus că acolo se omoară oamenii între ei. El spunea că știe, pentru că și la Pitești, și în alte părți este la fel. Mie mi-a spus să nu mă amestec în chestia asta. În 1951 se apropia de sfîrșit — ce fusese de aflat se aflase, și tov. Pintilie a dat ordin să se termine. După venirea tovarășului Pavel s-a organizat un proces despre cei care au săvîrșit atrocități în penitenciare, și la acest proces au fost judecați capii celor care erau puși să facă ancheta dintre legionari. Un număr de 19 dintre ei au fost condamnați la moarte (tot dintre deținuți). Atunci a fost închis și Sepeanu, pentru vreo 3–4 ani, ca unul care

a condus această acțiune, însă la proces, sau mi se pare după aceea, a spus că a primit ordin de la tov. Pintilie să facă acest lucru, și deci tov. Pintilie îl lasă pe el singur acum. Iată deci că organizarea pornea de sus.

Tov. Gh. Stoica:

Deci acest regim de schingiuiri, de maltratare, care a mers pînă acolo încît oamenii au fost omorîți în bătaie, pornea din interiorul diferitelor lagăre și închisori, dar a fost pe baza unor ordine, nu din inițiativa celor din închisori, pentru că unii cred că a fost din închisori.

Tov. Bădică:

Acțiunea a fost organizată.

Tov. Gh. Stoica:

Comandanții au primit instrucțiuni, și, pentru realizarea dispozițiilor, și-au ales elemente din rîndul deținuților. Deci pe baza acestor ordine s-a făcut. Problema mergea mai sus.

Tov. Bădică:

Cred, și părerea mea este, că și tovarășii de mai sus cunosc. Au acceptat această chestiune. Era prin 1951. De fapt, ea a început din 1948–1949, cînd era Teohari la Interne, și a mai continuat o perioadă, dar nu s-au sfîrșit definitiv atrocitățile. A mai continuat și după devierea de dreapta.

Tov. Gh. Stoica:

Aceasta înseamnă și după 1952?

Tov. Bădică:

Da. Adică acțiunea a continuat în penitenciare, dar nu se mai foloseau acestea, precum de a se pune să se bată unii pe alții.

Tov. Gh. Stoica:

În 1952 ce forme a luat regimul acesta?

Tov. Bădică:

Sesizat fiind tovarășul Drăghici de aceste probleme, se pare că a dat ordin să se înceteze și să se cerceteze cei care au organizat sau au săvîrșit acțiuni de au murit oamenii,

și în felul acesta s-a terminat. S-a terminat cu această categorie și a continuat cu alta.

Tov. Gh. Stoica:

Am înțeles că, începînd din 1948 pînă spre 1952, era o metodă de a pune deținuții să se bată între ei pînă la omorîre, pentru așa-zisa demascare. După cum ai spus, nu era inițiativa organelor respective de la închisoare sau lagăre, ci acestea se făceau pe baza unui ordin de sus, făcut de un anume serviciu, și era sub conducerea directă a lui Pintilie. Ceea ce era mai sus este o închipuire a dumitale, o prezumție.

Tov. Bădică:

Da.

Tov. Gh. Stoica:

După 1952, sau după devierea de dreapta, deci după înlăturarea lui Teohari și venirea unui nou ministru, s-a renunțat la metodele acestea de a se bate între ei. Dar regimul terorilor în închisori a încetat? A luat o altă formă?

Tov. Bădică:

Nu a încetat regimul de teroare, dar problema bătăii între deținuți s-a sistat și datorită faptului că Ministerul de Interne s-a împărțit în două, și tov. Pavel, cînd a venit, a cercetat sau a vrut să cunoască îndeaproape astfel de probleme, și s-a făcut un proces al celor care au schingiuit și maltratat oamenii, și atunci au fost condamnate cele 19 persoane.

Tov. Gh. Stoica:

Pînă în ce an ai lucrat?

Tov. Bădică:

Eu am venit în 1950 la M.A.I. și am lucrat pînă în 1952 la colonii, cînd s-a desființat și s-a împărțit în două: Direcția Penitenciare, cu închisorile propriu-zis, și Direcția Lagăre, cu lagărele de muncă. Eu am lucrat pînă în 1956 cînd m-am îmbolnăvit și am plecat de acolo.

Tov. Gh. Stoica:

În acești 4 ani de zile ce regim era?

Tov. Bădică:

După asta a fost un regim corespunzător, unde nu se mai bătea, nu se mai schingiuia ca în cadrul coloniilor.

Tov. Gh. Stoica:

Deci nu a încetat schingiuirea?

Tov. Bădică:

În colonii nu încetase. Comandanții de acolo foloseau în continuare aceleași metode, ba mai mult, prima metodă care au încercat-o a fost de a împușca pe cei care evadau, asta ca să nu se mai întîmple, și îi dădea exemplu ca scăpați de sub escortă. Se cunoaște că s-a întîmplat cu vreo 7 la aceste colonii, și ducîndu-mă în control cu tov. adjunct Jianu, la Poarta Albă, a atenționat toți comandanții „să nu se mai întîmple așa ceva". Eu i-am spus să le zică că „nu au voie să împuște pe nimeni, ci să-l prindă viu cînd vrea să fugă, pentru că altfel îi va împușca pe capete". Exista un centru de coordonare la Constanța, unde era Albon și Cosmici, și coloniile trebuiau să dea producție. Pentru aceasta era mare bătălie, întrecere care să-și facă planul. Ori, erau și deținuți care nu voiau să iasă la lucru, și atunci se foloseau metodele acestea de a pune pe alți deținuți să bată, și băteau și milițienii, chiar și unii dintre ofițeri. Acestea se întîmplau la coloniile de la Culme și Poarta Albă.

Tov. Gh. Stoica:

Cum se bătea, se dădea o palmă, un băț?

Tov. Bădică:

Și eu am crezut așa ceva, dar s-a întîmplat că au fost bătuți pînă la leșin...

Tov. Gh. Stoica:

...care se cheamă tortură.

Tov. Bădică:

Asta era la Culme, unde se aflau peste 1 500 de oameni, metodă care o foloseau unii ofițeri în frunte cu comandantul. Acest Albon a fost condamnat pentru unele crime de război. Înainte de 1944 el și-a însușit de la evrei o serie de bunuri, și mai tîrziu a ajuns la Securitate, dar i s-a dat dru-

mul și a fost numit comandant la o colonie din aceasta, unde și-a făcut de cap: bătea și schingiuia oamenii. După aceea i s-a făcut un proces, dar pentru ce a făcut înainte, afaceri, nu pentru schingiuirile făcute de el și admise.

Tov. Gh. Stoica:

Pentru ce crezi că nu i s-a făcut un proces pentru schingiuiri?

Tov. V. Patilineț:

Conducerea ministerului știa acest lucru.

Tov. Gh. Stoica:

Era pe linia ministerului să se bată, să se schingiuiască. Parcă spuneai că s-a luat hotărîre să se termine?

Tov. Bădică:

S-a luat hotărîre tot în ce mă privea pe mine, dar chestiunea a continuat.

Tov. Gh. Stoica:

De ce?

Tov. Bădică:

Acestea erau metodele care le-au folosit, pentru că, dacă directorul de la Securitate bătea sau dădea cu piciorul în deținuți, atunci, după ce acesta pleca, ceilalți îi omora pe deținuți.

Tov. V. Patilineț:

Ce părere ai, au fost conștienți, sau influențați de sus? Cunoști, sub o formă sau alta, că s-a trecut cu vederea, și acești comandanți de colonii de muncă au fost lăsați să-și facă de cap?

Tov. Bădică:

Eu cred că de sus a existat o influență, pentru că Pintilie avea un serviciu special care îi dădea rapoarte — era Serviciul „D" care informa — și dacă un comandant de unitate bea o țuică mai mult, și despre asta știa tovarășul Pintilie. Era un serviciu de informare, care îi raporta tovarășului Pintilie.

Tov. Gh. Stoica:

Aceasta între 1952 și 1956.

Tov. Bădică:

Se limitase.

Tov. Gh. Stoica:

După 1952 crezi că s-a terminat aceasta?

Tov. Bădică:

Problema s-a terminat o dată cu închiderea Canalului.

Tov. Gh. Stoica:

În închisori ce regim era?

Tov. Bădică:

În 1956 nu mai era nimic.

Tov. Gh. Stoica:

Nu mai erau secții?

Tov. Bădică:

Nu erau.

Tov. V. Patilineț:

Cum? Dar zarca nu era?

Tov. Bădică:

Era o secție unde nu aveam acces, dar se bătea. Aceasta era la Jilava, unde s-a construit o casă, şi cei care veneau pe linia administrației erau cercetați, schingiuiți, bătuți, împușcați.

Tov. Gh. Stoica:

Cu sentință, sau fără?

Tov. Bădică:

Erau omorîți în bătaie. De acest lucru vorbea și personalul care lucra acolo, cu toate că nu avea voie să spună nimic.

Aceştia nu erau pe bază de sentință. Fiecare regiune de securitate avea o secție cu numele de contrarevoluționari, cum era la Făgăraş, dar aici toată închisoarea era a lor, iar noi nu aveam decît paza deținuților. Acolo erau foarte mulți necondamnați, nici măcar cu decizia aceasta. Au stat ani mulți acolo. Cînd s-a căutat să se intre în legalitate, mai erau 70 și, spunîndu-i Bucșan de aceştia lui

Pintilie, acesta i-a spus: „Ce te bagi, că nu-i treaba ta" — spunea că îi oprește pentru anchetă.

Tov. Gr. Răduică:

Procesul și condamnările de care vorbea tov. Bădică se referă la unele elemente condamnate în legătură cu atrocitățile care au avut loc la Salcia — înființată în primăvara anului 1952. De la început, acolo s-au săvîrșit atrocități și au murit oameni. După ce Ministerul de Interne s-a despărțit, în vara sau toamna lui 1952, și a luat penitenciarele, iar coloniile erau direct subordonate Securității, atrocitățile au continuat, și abia în iarnă, cînd a auzit ministrul (pe atunci era Pavel), a cerut să fie luate măsuri și condamnați cei vinovați. La Salcia s-a început de prima dată, de la înființare, prin acțiuni admise de sus, de teroare, prin împușcare fără vină, sau pentru fapte minore. S-a continuat chiar și după ce s-a separat Securitatea de Interne, dar cînd a ajuns la urechea ministrului, a luat măsuri și a acționat pentru salvarea celor care mai erau, și condamnarea celor vinovați. Mai tîrziu însă s-a revenit asupra celor care se făceau vinovați de săvîrșirea atrocităților, au fost grațiați și li s-a dat chiar funcții în Ministerul de Interne, li s-a dat grade etc.

Tov. Bădică:

Aceștia erau de la Salcia și Poarta Albă. După ce au fost judecați și condamnați, ei au apărut în diferite penitenciare, cu deținuții pe care îi bătuse. Însă am primit dispoziție de la conducerea ministerului, respectiv tovarășul Drăghici, ca pe toți aceștia să-i strîngem într-un penitenciar separat, întrucît există pericolul să iasă un scandal pe chestia asta, între ei, și așa mai departe. La dispoziția dată de dînsul, au fost strînși și trecuți la Ocnele Mari. Aceștia mai tîrziu au început să facă diferite memorii în care arătau că sînt nevinovați, au fost judecați fără apărare, că martorii au fost deținuți cu care au avut conflicte, că nu li s-a dat dreptul să aibă apărare, și ei consideră că sînt nevinovați și că, pentru faptul că au bătut un deținut, nu trebuia să ducă la condamnarea lor. Astfel de memorii și

rapoarte se făceau și erau trimise tuturor organelor. Au fost trimise și au primit și col. Baciu, și Mureșan, și mie, iar altele, la conducerea ministerului.

Într-o toamnă și, mi se pare în toamna lui 1953, cînd eu plecam spre Brad, să primesc minele de aur de la Ministerul Minelor, eram împreună cu tovarășul Drăghici... Îmi reamintesc, era în 1954. În drum, tovarășul Drăghici povestea ceva de penitenciarul de la Ocnele Mari, între care spunea că acolo există o ușă de la celula unde a stat închis tovarășul Gheorghiu-Dej, și pe care se află o inscripție, că ar fi bine să o aducem la muzeu. Cu această ocazie mă întreabă ce fac „aceia" la Ocnele Mari. Am întrebat: care aceia, că sînt mulți acolo? Cum care aceia — îmi răspunde — aceia care i-ați adunat acolo, în proces cu deșteptul de Pavel și care a vrut să arate că este mare om de stat. Am spus că sînt acolo toți. Zice: am primit și eu niște memorii, și se pare că nu sînt chiar așa de vinovați. Zice: cine nu a putut să dea o palmă în asemenea condiții; e revoluție doar. Să-i condamni la muncă silnică! M-a întrebat: sînt multe cazuri? I-am spus că da, sînt vreo 20; i-am spus de Pavel Ion de la Salcia, care era cel mai rău. Se pare că tovarășul Drăghici a fost într-o anumită împrejurare la Ocnele Mari, sau i-a spus Mureșan, pentru că unul dintre ei, pe nume Borcea Liviu, spunea în memoriu, printre altele: „noi nu ne-am pierdut încrederea în partid, deși sîntem în situația aceasta". Acest lucru a frapat foarte mult, și tovarășul Drăghici a dat ordin să luăm un memoriu și să-l ducem la minister, lucru care s-a întîmplat. Tov. Drăghici a ordonat o anchetă, dar nu știu în ce măsură s-a făcut. Am auzit că se cerea să se revizuie procesul. Pînă la urmă nu s-a mers pe calea aceasta de revizuire a procesului, pentru că se cunoștea rezultatul, ci s-a mers pe o cale de proiect de decret, în baza anchetei făcute. Decretul a mers la semnat și, după aceea, ăștia au ieșit din închisoare ca eroi, că au suferit degeaba și au fost repuși în drepturi, li s-au dat grade, și unii chiar încadrați în M.A.I. A fost un decret care nu s-a publicat niciodată. Nu s-a făcut revizuirea procesului cu milițienii, pentru că se arăta realitatea.

Tov. Gh. Stoica:

După cîte am auzit, ai fost la ancheta lui Pătrășcanu, ai fost în ultimul moment al vieții lui acolo. Ce rol ai avut?

Tov. Bădică:

Din partea Securității statului a fost col. Savenco. Seara, eu am primit ordin să pregătesc totul. Am fost chemat la tov. Drăghici, care mi-a adus la cunoștință că, conform procesului, trebuie să fie executați Kofler și Pătrășcanu, să mergem acolo, să luăm toate măsurile, să învățăm oamenii ce trebuie să facă, să păstreze acest secret, să se facă groapa, execuția să se execute în prezența procurorului, și altele.

Tov. Gh. Stoica:

Acestea erau măsuri administrative.

Tov. Bădică:

Pătrășcanu și Kofler se găseau la o celulă a Securității statului, de la Jilava. Oamenii lor au venit de i-au ridicat, adică ai Securității, să-i ducă pentru execuție. I-a luat de la celula asta, le-a scos cătușele și, după aceea, procurorul l-a întrebat pe Pătrășcanu: „Mai aveți ceva de spus?" și acesta a răspuns că nu are nimic de spus, și să se termine odată cu această parodie. „Să mă lăsați în pace, și terminați odată cu parodia asta." Au fost duși în fund, și din culoar trebuia să intre într-o cameră. Cînd au intrat înăuntru, acești ofițeri i-a împușcat în ceafă. După ce au murit, a venit medicul Securității de a constata moartea, și au fost luați pe targă.

Tov. Gh. Stoica:

A fost instantaneu?

Tov. Bădică:

Cred că da.

Tov. V. Patilineț:

Ai asistat?

Tov. Bădică:

Nu. Acolo unde s-a făcut execuția au fost doar acești doi ofițeri și procurorul. Noi am stat afară, să se termine groapa. S-a semnat procesul verbal, și am plecat.

Tov. V. Patilineț:

Procurorul nu a asistat, cum trebuia de fapt să asiste.

Tov. Gr. Răduică:

A văzut cînd a tras, și a intrat cînd a văzut că a murit.

Tov. Bădică:

Cred că procurorul i-a spus ceva lui Pătrășcanu, probabil în legătură cu respingerea cererii de clemență. Ceva i-a spus, că această atitudine a lui era agitată, nervoasă, era nervos, dar nu lipsit de curaj. A spus: „Terminați ce ați început cu mine, și lăsați parodia asta."

Tov. Gr. Răduică:

Procurorul, în afară de ceea ce a discutat cu el la Malmezon, nu a mai discutat nimic.

Tov. Gh. Stoica:

Cu Kofler cum a fost?

Tov. Bădică:

S-a pierdut cu totul, pentru că a albit în scurt timp. Deci știa unde se duce.

[A.S.R.I. – dosar nr. 10 844, vol. III, filele 89–99.]

ANEXA II
STRICT SECRET
DE IMPORTANȚĂ DEOSEBITĂ
Ex. nr.

EXTRAS

Din dosarul nr. 2 667/1959 privind abuzurile și crimele săvîrșite la colonia de muncă „CERNAVODĂ".

Declarația deținutului CARDEI I. IOSIF, din 14. 05. 1953 (fila 200–201).

„Zilnic se petreceau astfel de scene, unele mai impresionante ca altele, acte de tortură și schingiuire care nu pot fi concepute de mintea unui om sănătos și conștient de urmările lor, cu toate acestea scenele se repetau zilnic, cu singura deosebire că actorii erau mereu schimbați. Într-o dimineață am asistat la o nouă scenă din aceeași piesă. În timp ce detașamentele ieșeau pe poartă pentru a se aduna la locul de muncă, doi–trei epileptici au căzut, din cauza bolii pe care o aveau, printre rînduri, chiar în fața porții de la ieșire. Acest Cîrcu, cu toate că era iarna grea, zăpadă și ger, n-a binevoit să aprobe ca acești nenorociți să fie ridicați din zăpadă unde căzuseră. Ba, din contră, a ordonat ultimului detașament care urma să iasă pe poartă să treacă peste ei călcîndu-i. Cu toate acestea n-a fost nici unul din cei 80 din front s-o facă, cu toate că privirile d-lui prim erau îndreptate spre picioarele celor care nu vroia să execute ordinul său. În același timp însă o căruță încărcată cu gunoi trasă de doi cai se îndrepta și ea spre poartă. Un gînd diabolic îi împinge pînă acolo bestialitatea, încît comandă căruțașului să treacă cu caii și căruța peste cele trei epave nenorocite culcate în zăpadă, lucru pe care încearcă să și-l facă căruțașul, fără pic de șovăire, însă, în ultimul moment, cei trei au fost trași de sub copitele cailor de cîțiva deținuți care priveau cu groază la scena ce se perinda în fața ochilor lor."

Declarația dată de deținutul ZIMBACOV IAVOC la 14 mai 1953 (fila 185).

„În seara zilei de 14 ianuarie 1953 am văzut pe prim brigadierul Cîrcu Nicolae, împreună cu deținutul Kiss, cum au mers la penitenciar unde au bătut cu un ciomag pe toți deținuții de acolo, în special pe deținutul SCHWARTZ IOSIF, pe care l-au luat în grajd, unde l-au electrocutat pentru a-și satisface anumite plăceri și distracții. După 2 zile știu că acest deținut SCHWARTZ a murit în urma acestor maltratări."

Declarația din 23 mai 1953 a slt. FLOREA ȘTEFAN, șef birou operativ (fila 11–12).

„Între datele de 16–20 ianuarie 1953 au fost scoși din ordinul locot. CORMOS, un număr de 15–17 deținuți la muncă pe șantierul Dealul Sofia – Cernavodă, care erau îmbrăcați foarte subțire și în majoritate bolnavi de epilepsie. Înainte ca acești deținuți să ajungă la locul de muncă, cinci dintre ei, bolnavi de epilepsie, au picat pe drum, făcînd scenele obișnuite de acei ce sînt predominați de această boală."

Declarația dată de MUNTEANU P. GHEORGHE, deținut, fost medic (fila 58–59).

„În ziua de 5 martie 1953 a fost adus de la penitenciar deținutul RAPCIUG ION și internat în infirmeria coloniei. Acesta a stat 15 zile la carceră în lanțuri și apoi a fost trecut la penitenciar, fiindcă i se umflaseră picioarele, și nu le mai simțea. În urma vizitei medicale făcute de medicul ȘTEFĂNESCU la penitenciar, a fost ridicat și adus pe targă la infirmerie, pentru a i se da îngrijirile medicale necesare. L-am reținut în infirmerie, deoarece membrele inferioare erau tumefiate pînă aproape de genunchi, iar labele picioarelor, pînă la mijlocul gambelor, erau de culoare aproape neagră-vineție, fără puls și reci. Am întocmit foi de evacuare la spital, dar pînă la 16 martie nu am putut obține evacuarea. Trimiterea

la spital era necesară pentru a se face amputarea și a salva viața deținutului. În ziua de 16 martie deținutul a murit în infirmerie."

Declarația din 6 aprilie 1954, dată de fostul deținut DIMA NICOLAE în fața Trib. militar pentru unitățile M.A.I. (fila 72–73).

„În ianuarie 1953 am fost bătut de Cîrcu Nicolae, pentru că nu am putut face față normei de lucru. M-a dus în grajdul de cai, unde m-a bătut cu o coadă de furcă pînă am căzut în nesimțire. De aici am fost ridicat de alți deținuți și dus în poartă, pentru a fi scos la lucru. Cînd m-am întors de la lucru Cîrcu m-a dus din nou în grajd unde am fost iarăși bătut."

„Cormos avea obiceiul să scoată la muncă oameni cu scutiri medicale, rupîndu-le scutirile. Cînd se întorceau oamenii de la muncă Cormos îi călca cu cizmele și îi lovea pe unde nimerea, ca pe niște cîini."

„Eu am fost ținut o noapte întreagă legat de mîini în zăpadă, încît mi-au înghețat mîinile, din ordinul lui Moroșanu."

Declarația din 6 aprilie 1954, dată de fostul deținut CHIOREANU C. NICOLAE, în fața Tribunalului militar pentru unitățile M.A.I. (fila 78–79).

„În decembrie 1952, fiind bolnav, am obținut un bilet de scutire de la medic. Acuzatul MOROȘANU, care era de serviciu, n-a vrut să recunoască biletul și m-a luat la bătaie pînă m-a umplut de sînge. Apoi m-a dus la CORMOS care m-a bătut în poartă pînă am leșinat, și m-a obligat să ies la muncă timp de 36 ore, fără mîncare și fără odihnă."

„Acuzatul MOROȘANU a dat ordin la 3 deținuți să fiu urcat în basculantă și să fiu aruncat în Dunăre. De frică, am fugit între deținuți și am răcnit cît am putut. După aceasta m-a bătut MOROȘANU cu o lopată pînă mi-am pierdut cunoștința, iar apoi am fost dus în fața

lui CORMOS care a dat ordin să fiu băgat la carceră în fiare, de mîini și picioare, pe timp de 3 luni. Am stat aici timp de 42 de zile, și aș fi murit, la fel cu alți 6 deținuți care au murit în ochii mei, dacă nu ar fi venit un slt. care m-a scos și m-a dus la infirmerie. Cînd am fost scos de la infirmerie CORMOS a dat ordin să fiu băgat din nou în carceră, pînă la împlinirea celor trei luni. I-am spus lui CORMOS că nu mai pot rezista, la care mi-a spus că noi trebuie să pierim.

Nemaiputînd suporta, mi-am procurat o lamă cu care mi-am tăiat vinele de la mîna stîngă. Apoi iarăși am fost bătut de CÎRCU, de față fiind MOROȘAN. CÎRCU m-a ținut, iar MOROȘAN m-a lovit cu cizma în testicule și în gură, rămînînd nenorocit pe viață. Am fost operat și mi s-a extirpat testicolul drept, devenind impotent pe viață."

Declarația din 12 mai 1955 dată de PĂTRAȘCU IORDAN, Locot. formațiunea „Poarta Albă" în fața Tribunalului Militar pentru unitățile M.A.I. (fila 98).

„Știu că MOROȘANU a tăiat șuvițe din părul unui deținut care a refuzat să lucreze pe șantier."

„Cunosc faptul că un deținut, al cărui nume nu-l cunosc, a fost internat în spitalul din Cernavodă, de unde a evadat. Fiind prins și readus la spital, și apoi la colonie, a fost bătut de CORMOS și băgat la carceră unde, după cîteva zile, deținutul văitîndu-se, a venit CORMOS împreună cu locot. CĂLDĂRARU, și primul l-a bătut cu cizma pînă a rămas în nesimțire. A fost luat cu targa, după aceea, de doi deținuți doctori, și dus la infirmerie unde a murit după două zile."

[A.S.R.I. – dosar nr. 10 844, vol. III, filele 48–52.]

4

ANEXA III.
STRICT SECRET
DE IMPORTANȚĂ DEOSEBITĂ
Ex. nr.

EXTRAS

din dosarul nr. 20 757 din arhiva Consiliului Securității statului, privind abuzurile și crimele săvîrșite la colonia de muncă „CAPUL-MIDIA".

Declarația din 10 decembrie 1955, a deținutului NIȚESCU ȘTEFAN, fost medic la colonia „CAPUL-MIDIA" dată în fața Procuraturii militare (vol. II, fila 17-20):

„Bolnavi cu răni grave, slăbiți în ultimul hal, astfel că nu mai rămăsese decît scheletul de ei, erau trimiși în cîrji la lucru. Au fost cazuri cînd au venit de pe șantier deținuți morți de frig, sau în agonie.
Este astfel cunoscut cazul deținutului LANTIANU VICTOR, care a fost adus în comă de pe șantier, fiind cu greu readus în viață."

Declarația din 22 decembrie 1955 a deținutului RADU LIVIU, fost medic la colonia „CAPUL-MIDIA", dată în fața Procuraturii militare (vol. II, fila 34–37):

„Prin octombrie 1952, locot.-major BORCEA LIVIU, aflînd că deținutul general IGNAT se află bolnav în baracă, mi-a dat ordin să-l aduc în fața sa, deși acest deținut nu putea merge, avînd o fractură a coloanei vertebrale, neconsolidată.
Deținutul a fost adus de alți doi deținuți, călare pe o bîtă, în fața lt. maj. BORCEA LIVIU care, după ce l-a văzut, m-a întrebat pe mine ce boală are și pentru ce nu vrea să meargă. După ce i-am spus că are coloana vertebrală fracturată și o anestezie a membrelor inferioare, lt. major BORCEA LIVIU m-a insultat și mi-a spus să tac din gură, după care i-a ordonat deținutului să meargă. Bolnavul, mergînd un pas, s-a prăbușit la

pămînt. Văzînd aceasta lt. maj. BORCEA LIVIU s-a năpustit asupra deținutului și l-a călcat cu cizmele lovindu-l puternic pe tot corpul, după care a dat ordin să fie vîrît în închisoare."

„Întrucît erau foarte mulți deținuți bolnavi grav, eu nu am putut să mă conformez dispozițiunilor date de lt. maj. BORCEA LIVIU m-a raportat col. ALBON, care era directorul centrului de coordonare CONSTANȚA și care venise însoțit de BUDU ALEXANDRU — medic șef al M.A.I. — pentru a face control. Lt. maj. BORCEA LIVIU m-a raportat acestora, că eu le-aș fi vîrît în cap deținuților ca să nu muncească și să spună că sînt bolnavi.

Colonel ALBON mi s-a adresat atunci cu cuvîntul de bandit, spunîndu-mi că eu am uitat că sînt deținut și că îmi fac de cap, și din această cauză îmi va da o prelungire de pedeapsă, ca să-mi plesnească oasele în fundul Canalului."

Depoziția făcută de deținutul NICOLAE I. ION, la 17 mai 1956, în fața Tribunalului Regiunii a II-a militară (vol. II, fila 271):

„Deținutul ENE era bolnav de ulcer, și nu a ieșit la muncă. Acest deținut era lîngă patul meu. În dormitor a intrat acuzatul (BORCEA LIVIU) înarmat cu un ciomag și, după ce ENE a raportat că nu a ieșit la muncă deoarece este bolnav de ulcer, acuzatul i-a dat mai multe lovituri cu ciomagul. Din greșeală, BORCEA m-a lovit și pe mine cu ciomagul în genunchiul stîng, și nu am putut pune piciorul la pămînt 2 săptămîni. Cu aceeași forță l-a lovit și pe ENE."

[A.S.R.I. – dosar nr. 10 844, vol. III, filele 53–54.]

INDICE

CUPRINS